

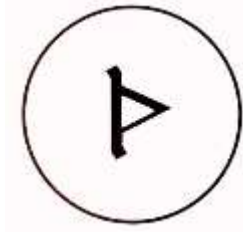
eISSN 2522–9125

pISSN 2524–0471

SOCIAL COMMUNICATIONS: THEORY AND PRACTICE

Scientific semiannual magazine

DOI: 10.51423/2524-0471-2020-11-2

Volume 11

(July – December)

Kyiv – 2020

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Науковий піврічний журнал

DOI: 10.51423/2524-0471-2020-11-2

Том 11

(липень – грудень)

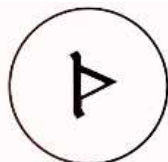
Київ – 2020

eISSN 2522–9125

pISSN 2524–0471

**SOCIAL COMMUNICATIONS:
THEORY AND PRACTICE**
Scientific semiannual magazine

DOI: 10.51423/2524-0471-2020-11-2

Volume 11

(July – December)

The magazine has been published since 2015.

Kyiv – 2020

**СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ:
ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА**
Науковий піврічний журнал

DOI: 10.51423/2524-0471-2020-11-2

Том 11

(липень – грудень)

Журнал видається від 2015 року.

Київ – 2020

УДК 316.28 : 316.77(075.8) + 007 : 304 : 001 + 002 + 004 + 004.9 + 01 + 02 + 08 + 070 + 659
 С 12
 ББК 83.56я73

**The Ministry of Justice of Ukraine adopted a decision on state registration
 The journal "Social Communications: Theory and Practice" (Order No. 277/5 from 02/01/2016)
 Certificate Ser. KB No. 21875-1775 P dated 01.02.2016**

REFERENCES

Trischuk Olga Vladimirovna - Doctor of Social Communications, Professor
(National Technical University of Ukraine, Kyiv Polytechnic Institute, Kyiv, Ukraine);
Zrazhevskaya Nina Ivanivna - Doctor of Social Communications, Professor
(Borys Hrinchenko University of Kyiv, Ukraine).

EDITORIAL BOARD

Kholod Oleksandr Mykhailovych – Acad. MANPO, Dr. Philol., Professor, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University (Ukraine);
 ID: 0012216; ORCID iD 0000-0002-6851-0176; Web of Science ResearcherID AAD-5598-2019 – scientific editor;

Kholod Hanna Yaroslavivna – Ph.D., Director of the NGO “Scientific and Educational Center” SUCCESSFUL”; ID: 1265910 ; ORCID iD 0000-0002-2479-9721 – scientific and literary editor;

- Aracki Zoran** – Associate Prof. PhD at the Faculty of Philosophy in Nis; Doctor of Economics, Journalism, Activities and Societies: Member of the Association of Journalists of Serbia, Vice President of BALKANCOM (Serbia);
- Bartoszek Adam** – Dr Hab. humanities, university professor at the Institute of Sociology, Faculty of Social Sciences, University of Silesia; <https://orcid.org/0000-0001-9570-7962>; adam.bartoszek@us.edu.pl (Poland);
- Bessarab Anastasia** Olexandrivna – Doctor of Science in Social Communications, Associate Professor, Professor of Special Pedagogy and Special Psychology Department, staicy@ukr.net, ORCID: 0000-0003-3155-5474, Scopus Author ID: 57211852356, Municipal Institution of Higher Education «Khortytsia National Educational Rehabilitation Academy»; staicy@ukr.net (Ukraine);
- Bezruchko Oleksandr** Viktorovych – Doctor of Study of Art (Dr. Sc.) on specialty Theory and History of Culture, Doctor of Philosophy (Ph. D.) on specialty Cinematographic Art, Television, Professor, Corresponding Member of the International Academy of Pedagogical Education, Academician of the Ukrainian Film Academy, Ukrainian film director, journalist, member of the National Union of Cinematographers of Ukraine, the National Union of Writers of Ukraine, the National Union of Journalists of Ukraine, the International Federation of Journalists; <https://orcid.org/0000-0001-8360-9388>; ; Web of Science ResearcherID B-8818-2019; Scopus Author Identifier: 57219311313; oleksandr_bezruchko@ukr.net (Ukraine);
- Butyrina Maryna** Valeriivna – Doctor of Science in Social Communications, Professor, Head of the Department of Advertising and Public Relations Oles Honchar Dnipro National University; Web of Science Researcher ID V-7991-2017; ORCID ID 0000-0002-5048-5187; butyrinam@gmail.com (Ukraine);
- Halych Valentyna** Mykolaivna – Dr. Philol. n., prof.; Professor of the Department of Public Administration, Documentation and Information Activity of the National University of Water Management and Nature Management; <https://orcid.org/0000-0002-4492-8922>; bella.lnu@gmail.com (Ukraine);
- Horodenko Lesya** Mykhailivna – Doctor of Science in Social Communications, Professor; Professor of the Department of Social Communications, Institute of Journalism, Taras Shevchenko National University of Kyiv; Scopus Author ID 57219452714; lgorodenko@gmail.com (Ukraine);
- Goroshko Olena** Ihorivna – Doctor of Sociology, Doctor Philology, Professor, The Head of Cross-cultural Communication and Foreign Language Department, Doctor of Sociology, Doctor of Philology; <https://orcid.org/0000-0002-8592-1022>; olena_goroshko@yahoo.com; (Ukraine);
- Gradyushko Aleksandr** Aleksandrovich – PhD, Associate Professor at the Department of Periodicals and Web Journalism. Curator of the specialty “Journalism (web journalism)”, Belarusian State University, Faculty of Journalism, Web of Science Researcher ID F-4222-2018, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-2953-9670>, webjournal@gmail.com (Belarus);
- Dwivedi Ratnesh** – Dr., Director and Professor y Yesbud University; Professor & Dean of Faculty of Humanities & Social Sciences (FoH&SS), Zambia; Director with Global Institute for IT Mgt and ESJ-Paris(Paris School of Journalism); Country Director/Professor/Sec, Intel, Def Expert with SECINDEF, <https://orcid.org/0000-0002-9248-9995>; rnsh_dwivedi@yahoo.com (India);
- Elbeshausen Hans** – Associate Professor at the Department of Communication University of Copenhagen; <https://orcid.org/0000-0002-9245-9489>; hans709elb@gmail.com (Denmark);
- Zrazhevskaya Nina** Ivanivna – Doctor of Science in Social Communications, Professor; Professor of Department of Journalism and New Media, Boris Grinchenko Kiev University, ID: 0006936, <https://orcid.org/0000-0003-3382-8368>; n.zrazhevskaya@kubg.edu.ua (Ukraine);
- Ilganaeva Valentyna** Olexandrivna – Doctor of History, Professor; Communal institution of higher education "Uzhhorod Institute of Culture and Arts" of the Transcarpathian Regional Council; <https://orcid.org/0000-0002-8577-2442> ilganaeva_v2006@ukr.net (Ukraine);
- Krutov Vasyl** Vasyliovych – Candidate of Pedagogical Sciences, Doctor of Law, Professor, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Honorary Academician of the National Academy of Pedagogical Sciences, Vice-President of the Ukrainian Union of Entrepreneurs and Industrialists; <https://orcid.org/0000-0003-0972-4200>; kv.gusp@gmail.com (Ukraine);
- Kuchukov Hristo** – Doctor of Pedagogy, Professor; University of Silesia: Katowice, Poland; <https://orcid.org/0000-0002-1965-8908>; hkyuchukov@gmail.com (Germany);
- Kurdyumova Iryna** Mykhailovna – Doctor of Pedagogy, Professor; Leading Researcher Center for Pedagogical Comparative Studies; Institute for Education Development Strategy of the Russian Academy of Education; <https://orcid.org/0000-0002-0364-7323> ; ResearcherID: AAD-6816-2018; irkur@yandex.ru (Russia);
- Partyko Zinoviy** – Doctor of Philology, Professor; Zhytomyr State University of Imeni Ivan Frank; <https://orcid.org/0000-0002-2315-5887>; Web of Science ResearcherID AAT-6667-2020; partyko@ukr.net (Ukraine);
- Scott Bo** – Doctor of Philology, Associate Professor, library and information science, Department of Design and Communication, University of Southern Denmark, Kolding, <https://orcid.org/0000-0001-9383-9291>; ResearcherID: AAD-5598-2019; skott@sdu.dk (Denmark);
- Synowiec Aleksandra** – PhD, Assoc. Prof., Corresponding Member MANPO; Silesian University of Technology, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Uniwersytet Śląski w Katowicach; <https://orcid.org/0000-0001-8251-2322>; aleksandra.synowiec@gmail.com (Poland);
- Chromi Jan** – PhD, As. Prof.; Department of Czech Language and Communication Theory Faculty of Arts, Charles University, Prague, chromy.jan@gmail.com (Czech Republic);
- Tsybalyenko Yevhen** Stanislavovych – Ph.D, As. Prof.; Associate Professor of Advertising and Public Relations, Deputy Director for Research and Teaching at the Institute of Journalism, Taras Shevchenko National University of Kyiv; Scopus Author ID: 57219454093; <https://orcid.org/0000-0003-1486-1904> (Ukraine);
- Yablonovska Natalia** Vsevolodivna – Dr. philol., prof.; Department of Intermediate Communities and Journalism of the V. I. Vernadsky Taurian National University; <https://orcid.org/0000-0002-9786-2808>; yablon1973@ukr.net (Ukraine).

S 72 Social Communications: Theory and Practice (2020). Scientific semiannual magazine. Vol. 11, Kyiv, 186.

Volume 11 of the periodical scientific journal contains the results of research by specialists in social communications, presented by authors from Denmark, Poland, Serbia and Ukraine.

Research concerns the theory and history of social communication, theory and history of journalism, librarianship, applied technologies of social communication, social communication in sociology and international security, the theory of consciousness.

The materials will be of interest to social communication specialists, psychologists, political scientists, philologists, sociologists and philosophers.

© REC “SUCCESSFUL” (Research and Education Centre “SUCCESSFUL”), 2020.

© Limited Liability Company «Research and Production Enterprise «Interservice», 2020.

УДК 316.28 : 316.77(075.8) + 007 : 304 : 001 + 002 + 004 + 004.9 + 01 + 02 + 08 + 070 + 659

С 12

ББК 83.56я73

Міністерством юстиції України прийнято рішення про державну реєстрацію журналу «Соціальні комунікації: теорія і практика» (наказ № 277/5 від 01.02.2016) Свідоцтво сер. КВ № 21875-17775 Р від 01.02.2016

РЕЦЕНЗЕНТИ

Тришук Ольга Володимирівна – доктор наук із соціальних комунікацій, професор (Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», м. Київ, Україна)
Зражевська Ніна Іванівна – доктор наук із соціальних комунікацій, професор (Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Холод Олександр Михайлович – академік МАНПО, доктор філологічних наук, професор, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника (Україна); ID: 0012216; ORCID iD 0000-0002-6851-0176; Web of Science ResearcherID AAD-5598-2019 – науковий редактор;
Холод Ганна Ярославівна – кандидат філологічних наук, директор Громадської організації “Науково-освітній центр “УСПШНИЙ” (Україна); ID: 1265910; ORCID iD 0000-0002-2479-9721 – науковий і літературний редактор;

Араскі Зоран – доцент, доктор філософії в Університеті міста Ніш, Сербія; доктор економічних наук, журналістики, діяльності та суспільств; член Асоціації журналістів Сербії, віце-президент BALSANCOM; araski.zoran@gmail.com (Сербія);
Бартошек Адам – доктор хаб. гуманітарні науки, професор університету Інституту соціології Факультету соціальних наук Сілезького університету; <https://orcid.org/0000-0001-9570-7962>; adam.bartoszek@us.edu.pl (Польща);
Безручко Олександр Вікторович – доктор мистецтвознавства, професор, член-кореспондент Міжнародної академії наук педагогічної освіти, академік Української Кіноакадемії, український кінорежисер, журналіст, член Національної спілки кінематографістів України, Національної спілки письменників України, Національної спілки журналістів України, Міжнародної федерації журналістів (IFJ); <https://orcid.org/0000-0001-8360-9388>; Web of Science ResearcherID B-8818-2019; Scopus Author Identifier: 57219311313; oleksandr_bezruchko@ukr.net (Україна);
Бессараб Анастасія Олександрівна – доктор наук із соціальних комунікацій, доцент, професор кафедри спеціальної педагогіки та спеціальної психології, Комунальний заклад вищої освіти «Хортинський національний навчальний заклад Академія реабілітації»; ORCID: 0000-0003-3155-5474, Scopus Автор ID: 57211852356; stacyu@ukr.net (Україна);
Бутирина Марина Валерівна – доктор наук із соціальних комунікацій, професор, завідувач кафедри реклами та зв'язків із громадськістю, Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара; дослідник Web of Science ID V-7991-2017; ідентифікація ORCID 0000-0002-5048-5187; butyrinam@gmail.com (Україна);
Галич Валентина Миколаївна – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри журналістики та українознавства Національного університету водного господарства та природокористування; <https://orcid.org/0000-0002-4492-8922>; bella.lnu@gmail.com (Україна);
Городенко Леся Михайлівна – доктор наук із соціальних комунікацій, професор кафедри соціальних комунікацій Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка; ідентифікатор автора Scopus 57219452714; lgorodenko@gmail.com (Україна);
Горошко Олена Ігорівна – доктор соціології, доктор філологічних наук; професор, завідувач кафедри міжкультурної комунікації та іноземних мов, Національний технічний університет “Харківський політехнічний інститут”, <https://orcid.org/0000-0002-8592-1022>; olena_goroshko@yahoo.com (Україна);
Градощко Олександр Олександрович – канд. філол. н., доцент кафедри періодики та веб-журналістики, Білоруський державний університет, факультет журналістики; Web of Science Researcher ID F-4222-2018; ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-2953-9670>, webjourn@gmail.com (Білорусь);
Діведі Ратнеш – доктор наук, директор і професор в університеті Єсбуд; професор та декан факультету гуманітарних та соціальних наук (FoH & SS), Замбія; Директор Глобального інституту з питань IT Mgt та ESJ-Париж (Паризька школа журналістики); Державний директор / професор / сек., Intel, експерт з оборони в SECINDEF, <https://orcid.org/0000-0002-9248-9995>; rtsh_dwivedi@yahoo.com (Індія);
Ельбесхаузен Ханс – почесний професор Інституту комунікації Університету Копенгагена; <https://orcid.org/0000-0002-9245-9489>; hans709elb@gmail.com (Данія);
Зражевська Ніна Іванівна – доктор наук із соціальних комунікацій, професор кафедри журналістики та нових медіа Київського університету імені Бориса Грінченка, ID: 0006936, <https://orcid.org/0000-0003-3382-8368>; n.zrazhevaska@kubg.edu.ua (Україна);
Ільганасва Валентина Олександрівна – доктор історичних наук, професор; Комунальний заклад вищої освіти «Ужгородський Інститут Культури і Мистецтв» Закарпатської обласної ради; <https://orcid.org/0000-0002-8577-2442> ilganasva_v2006@ukr.net (Україна);
Крутов Василь Васильович – кандидат педагогічних наук, доктор юридичних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, почесний академік Національної академії педагогічних наук, віце-президент Українського Союзу Підприємців та Промисловців; <https://orcid.org/0000-0003-0972-4200>; kv.gusp@gmail.com; (Україна);
Курдюмова Ірина Михайлівна – доктор педагогічних наук, професор, провідний науковий співробітник Центру педагогічних порівняльних досліджень, Інститут стратегії розвитку освіти Російської Академії освіти; <https://orcid.org/0000-0002-0364-7323>; ID дослідника: AAD-6816-2018; irkur@yandex.ru (Росія);
Кучуков Хрїсто – доктор педагогічних наук, професор; Сілезький університет, Катовіце, Польща; <https://orcid.org/0000-0002-1965-8908>; hkyuchukov@gmail.com (Німеччина);
Партико Зіновій – доктор філологічних наук, професор; Житомирський державний університет імені Івана Франка; <https://orcid.org/0000-0002-2315-5887>; Web of Science ResearcherID AAT-6667-2020; partyko@ukr.net (Україна);
Синовец Олександра – доктор філософії, доцент, член-кореспондент МАНПО; Сілезький технологічний університет, Ягеллонський університет у Кракові, Сілезький університет у Катовіце; <https://orcid.org/0000-0001-8251-2322> aleksandra.synowiec@gmail.com (Польща);
Скотт Бо – Доктор філологічних наук, доцент бібліотекознавства та інформатики, департамент дизайну та комунікацій, Університет Південної Данії, Кольдінг, <https://orcid.org/0000-0001-9383-9291>; ID дослідника: AAD-5598-2019; skott@sdu.dk (Данія);
Хромі Ян – доктор філософії, доцент; кафедра чеської мови та теорії комунікації Факультет мистецтв Карлового університету, Прага, chromi.jan@gmail.com (Чеська Республіка);
Цимбаленко Євген Станіславович – кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент, доцент кафедри реклами та зв'язків із громадськістю, заступник директора з науково-педагогічної роботи Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка; Scopus Автор ID: 57219454093; <https://orcid.org/0000-0003-1486-1904>; e.tymbalenko@knu.ua (Україна);
Яблоновська Наталія Всеволодівна – доктор філологічних наук, професор, кафедра міжмовних комунікацій та журналістики Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського; <https://orcid.org/0000-0002-9786-2808>; yablon1973@ukr.net (Україна).

С 72 Соціальні комунікації: теорія та практика (2020). Науковий піврічний журнал. Том 11, 186.

Том 11 періодичного наукового журналу містить результати досліджень фахівців із соціальних комунікацій, представлені авторами з Данії, Польщі, Сербії та України.

Дослідження стосуються теорії та історії соціальних комунікацій, теорії та історії журналістики, бібліотечної справи, прикладних соціально-комунікаційних технологій, соціальних комунікацій у соціології та міжнародній безпеці, теорії свідомості тощо.

Матеріали зацікавлять фахівців із соціальних комунікацій, психологів, політологів, філологів, соціологів та філософів.

© ГО «НОЦ “УСПШНИЙ”» (Громадська організація «Науково-освітній центр «УСПШНИЙ»), 2020.

© Товариство з обмеженою відповідальністю «Науково-виробниче підприємство «Інтерсервіс», 2020.

CONTENT

Pages

THEORY OF CONSCIOUSNESS**FEATURES OF THE QUANTUM MODEL RELATIONSHIP OF CONSCIOUSNESS AND MATTER IN THE WORKS OF R. PENROUSE AND S. HAMEROFF (in Russian).**

10–25

Dr Vasily KRUTOV, Honorary Academician of the National Academy of Sciences of Ukraine, Doctor of Law, Professor, vice president Ukrainian Union of Entrepreneurs and Industrialists (Kyiv, Ukraine).

SOCIOLOGY OF SOCIAL COMMUNICATIONS**IDENTITY CONSTRUCTION, SELF-PRESENTATION AND IMPRESSION MANAGEMENT ON FACEBOOK: SOCIOLOGICAL ASPECTS (in English).**

26–35

PhD Aleksandra SYNOWIEC, PhD in sociology, assistant professor Silesian University of Technology, Department of Applied Social Sciences (Zabrze, Poland).

SOCIAL COMMUNICATIONS IN POLITICAL SCIENCE**ENDANGERING THE SECURITY OF THE COUNTRY (Political-Security Aspect) (in Serbian)**

36–46

Prof. Dr. Ljubo PEJANOVIĆ, Faculty of Law and Business Studies Lazar Vrkatić, Novi Sad, Union University (Belgrade, Serbia).

Prof. Dr. Mile RAKIĆ, Institute for Political Studies (Belgrade, Serbia).

Prof. Dr. Stevan STOJANOVIĆ, Faculty of Business and Law Studies, Union-Nikola Tesla University (Belgrade, Serbia).

THEORY AND HISTORY SOCIAL COMMUNICATIONS**THE INTERFACE OF COMMUNICATION PLATFORMS: BASES OF CONCEPTUAL APPROACHES OF INTERPRETATION**

47–58

PhD Anzhelika DOSENKO, PhD in Social Communications, Associate Professor Associate Professor of Journalism and New Media Department, Kyiv University by Borys Hrinchenko (Kyiv, Ukraine).

COMMUNICATIVE-COMPENSATORY PROCESSES ON SOCIAL NETWORK 59–69

PhD Tetyana KHRABAN, Candidate of Philological Science, Head of the Department of Foreign Languages of the Military Institute of Telecommunications and Information Technologies (Ukraine, Kyiv).

Dr Igor KHRABAN, Doctor of Political Science, Professor, Professor of Interregional Academy of Personnel Management (Ukraine, Kyiv).

SOCIAL COMMUNICATIONS OF NATIONAL SECURITY**THE ROLE OF AUTHORITIES AND COMMUNICATION IN BUILDING THE CAPACITY OF THE NATIONAL STATE SECURITY SYSTEM** 70–78

(with a specific purpose on building a police subject) *(in Serbian).*

Akad. Prof. Dr. Ljubo PEJANOVIĆ, Srpska akademija inovacionih nauka (Beograd, Serbia).

Jovana RISTIĆ, student, Fakultet Bezbednosti (Beograd, Serbia).

THEORY AND HISTORY OF JOURNALISM**MODERN UKRAINIAN PUBLICISM: THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS** *(in Ukrainian)* 79–97

Dr Ihor PAVLYUK, Leading Researcher of Taras Shevchenko Institute of Literature of the National Academy of Sciences of Ukraine in Kiev, professor of Ukrainian media Ivan Franko National University of Lviv, Doctor of Social Communication, writer, Shevchenko Institute of Literature of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine).

SOVIET NEWSPAPER EDITORS 1941 AS A SEMIOTIC-COLOR SPECTRUM FROM THE POINT OF VIEW OF QUANTUM THEORY 98–141

(or Application of the quantum chronos method in the identification of semiotic and coloristic markers of the texts of the «Moscow Bolshevik» newspaper for 1941, as perceived by modern Ukrainian readers in 2020) *(in Russian).*

Dr Alexander KHOLOD, Doctor of Philology, professor, Academician of The International Academy of Sciences of Pedagogical Education, Vasil Stefanik Carpathian National University, Department of Journalism (Ivano-Frankivsk, Ukraine).

LIBRARY SCIENCE**ON INSTITUTIONAL ASPECTS IN THE PROCESS OF MEDIATION** *(in German).* 142–157

Hans ELBESHAUSEN, Associate Professor (emeritus) University of Copenhagen

Department of Communication (Copenhagen S., Denmark).

APPLICABLE SOCIO-COMMUNICATION TECHNOLOGIES

THE ROLE OF MASS COMMUNICATION IN THE SOCIALIZATION OF PEOPLE WITH DISABILITIES IN UKRAINE *(in Ukrainian).*

158–169

Anastasiia BESSARAB, Doctor of Science in Social Communications, Associate Professor, Professor of Special Pedagogy and Special Psychology Department, Municipal Institution of Higher Education «Khortytsia National Educational Rehabilitation Academy» (Zaporizhia, Ukraine).

Tetiana HYRINA, Candidate of Sciences in Social Communications, Associate Professor, Docent of Journalism, Ukrainian Philology and Culture Department, University of the State Fiscal Service of Ukraine (Irpın, Ukraine).

Irina ANTONENKO, Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Dean of the Faculty of Rehabilitation Pedagogy and Social Work, Municipal Institution of Higher Education «Khortytsia National Educational Rehabilitation Academy» (Zaporizhia, Ukraine).

Yana ZOSKA, Doctor of Social Sciences, Professor, Professor at Sociology and Social Work Department, Classical Private University (Zaporizhzhia, Ukraine).

FEATURES OF THE 1993 INTERVIEW WITH THE KINOKURER NEWSPAPER *(in Ukrainian)*

170–181

PhD Ganna KHOLOD, Candidate of Philological Sciences (Kyiv, Ukraine).

Requirements for the Publication of Articles for the Scientific Journal «Social Communications: Theory and Practice».

182–184

ЗМІСТ

Стор.

ТЕОРІЯ СВІДОМОСТІ

- ОСОБЛИВОСТІ КВАНТОВОЇ МОДЕЛІ ЗВ'ЯЗКУ СВІДОМОСТІ Й МАТЕРІЇ В ПРАЦЯХ Р. ПЕНРОУЗА Й С. ХАМЕРОФФА** (російською мовою). 10–25
Василь КРУТОВ, почесний академік Національної академії наук України, доктор юридичних наук, професор, віце-президент Української спілки підприємців та промисловців (Київ, Україна).

СОЦІОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

- ФОРМУВАННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ, САМОПРЕЗЕНТАЦІЇ ТА УПРАВЛІННЯ ВРАЖЕННЯМИ У FACEBOOK: СОЦІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ** (англійською мовою). 26–35
Олександра СИНОВЕЦЬ, кандидат соціологічних наук, доцент, Сілезький технологічний університет, кафедра прикладних соціальних наук (Забже, Польща).

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ В ПОЛІТИЧНІЙ НАУЦІ

- ЗАГРОЗА ДЛЯ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ** (аспект політичної безпеки) (сербською мовою). 36–46
Професор, доктор Любо ПЕЯНОВИЧ, факультет права та бізнес-досліджень імені Лазара Вркатіча, Нові Сад, Університет Юніон (Белград, Сербія).
Професор, доктор Міле РАКІЧ, Інститут політичних досліджень (Белград, Сербія).
Професор, доктор Стеван СТОЯНОВИЧ, факультет бізнесу та права, Університет Союзу імені Ніколи Тесли (Белград, Сербія).

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

- ІНТЕРФЕЙС КОМУНІКАЦІЙНИХ ПЛАТФОРМ: ОСНОВИ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ПІДХОДІВ ТРАКТУВАННЯ** (українською мовою). 47–58
Анжеліка ДОСЕНКО, кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент, доцент кафедри журналістики та нових медіа Київського університету Бориса Грінченка (Київ, Україна).

КОМУНІКАТИВНО-КОМПЕНСАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В СОЦІАЛЬНІЙ МЕРЕЖІ

59–69

Тетяна ХРАБАН, кандидат філологічних наук,

завідувач кафедри іноземних мов Військового інституту телекомунікацій та інформаційних технологій (Україна, Київ).

Ігор ХРАБАН, доктор політичних наук, професор,

професор Міжрегіональної академії управління персоналом (Україна, Київ).

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

РОЛЬ ВЛАДИ ТА КОМУНІКАЦІЇ В БУДУВАННІ МОЖЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ (із конкретною метою побудови поліцейського суб'єкта)

(сербською мовою).

70–78

Любо ПЕЯНОВИЧ, академік, професор, доктор наук, Сербська академія інноваційних наук (Белград, Сербія).

Йована РІСТІЧ, студентка, Факультет безпеки (Белград, Сербія).

ТЕОРІЯ Й ІСТОРІЯ ЖУРНАЛІСТИКИ

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ПУБЛІЦИСТИКА:

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ *(українською мовою).*

79–97

*Ігор ПАВЛЮК, доктор наук із соціальних комунікацій,
провідний науковий співробітник*

*Інституту літератури імені Т.Г. Шевченка НАН України,
професор кафедри української преси*

*Львівського національного університету імені Івана Франка, письменник
(Київ, Україна).*

ПЕРЕДОВИЦІ РАДЯНСЬКИХ ГАЗЕТ 1941 РОКУ ЯК СЕМІОТИКО-КОЛІРНИЙ СПЕКТР ІЗ ТОЧКИ ЗОРУ КВАНТОВОЇ ТЕОРІЇ

*(або застосування методу квантового хроноса в ідентифікації
семіотичних і колористичних маркерів текстів*

газети «московский большевик» за 1941 рік

при їх сприйнятті сучасними українськими читачами 2020 року)

(російською мовою).

98–141

Олександр ХОЛОД, доктор філологічних наук,

академік Міжнародної академії наук педагогічної освіти,

*професор кафедри журналістики Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника (Івано-Франківськ, Україна).*

БІБЛІОТЕЧНА НАУКА**ПРО ІНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ В ПРОЦЕСІ МЕДІАЦІЇ***(німецькою мовою).*

142–157

Ханс ЕЛЬБЕСГАУЗЕН, доцент (заслужений)*Копенгагенського університету,**Департамент зв'язку (Копенгаген, Данія).***ПРИКЛАДНІ
СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ****РОЛЬ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ В СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЛЮДЕЙ
З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ***(українською мовою).*

158–169

Анастасія БЕССАРАБ, доктор наук із соціальних комунікацій, доцент,*професор кафедри спеціальної педагогіки та спеціальної психології**Комунального закладу вищої освіти**«Хортицька національна академія реабілітації» (м. Запоріжжя, Україна).***Тетяна ГИРІНА**, кандидат наук із соціальних комунікацій,*доцент, доцент журналістики, кафедра української філології та культури,**Університет Державної фіскальної служби України (Ірпінь, Україна).***Ірина АНТОНЕНКО**, кандидат психологічних наук, доцент,*декан факультету реабілітаційної педагогіки**та соціальної роботи Комунального закладу вищої освіти**«Хортицька національна освітньо-реабілітаційна академія»**(м. Запоріжжя, Україна).***Яна ЗОСЬКА**, доктор соціологічних наук, професор,*професор кафедри соціології та соціальної роботи,**Класичний приватний університет (Запоріжжя, Україна).***ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРВ'Ю В ГАЗЕТІ “КІНОКУР'ЄР” ЗА 1993 РІК***(українською мовою).*

170–181

Ганна ХОЛОД, кандидат філологічних наук*(Київ, Україна).***Вимоги до публікації статей у науковому журналі
«Соціальні комунікації: теорія та практика».**

182–184

THEORY OF CONSCIOUSNESS **ТЕОРІЯ СВІДОМОСТІ**

УДК 007 : 304 : 001 + 004.9 + 659.3

DOI: 10.51423/2524-0471-2020-11-2-1

FEATURES OF THE QUANTUM MODEL RELATIONSHIP OF CONSCIOUSNESS AND MATTER IN THE WORKS OF R. PENROUSE AND S. HAMEROFF

Vasily Krutov,

Honorary Academician of the National Academy of Sciences of Ukraine,

Doctor of Law, Professor, vice president

<https://orcid.org/0000-0003-0972-4200>

kv.gusp@gmail.com

Ukrainian Union of Entrepreneurs and Industrialists,
01001, Ukraine, Kyiv, Khreschatyk, 34.

ANNOTATION

The purpose of the study is to describe the features of the quantum model of the relationship between consciousness and matter in the works of R. Penrose and S. Hameroff.

Methods: the dialectical method and metaphysics, analysis, synthesis and abstraction, classification and the method of convergence from abstract to concrete. From empirical methods, observation was chosen as a purposeful and organized perception of phenomena and processes and description as a fixation of the results of the mentioned observation.

Results. A detailed analysis of the R. Penrose – S. Hameroff model is made and it is established that when interpreting the relationship of Consciousness and Matter, the authors are inconsistent, building separate positions based on hidden materialistic atavisms.

Conclusions. To understand the essence of human consciousness, one must comprehend (at least within our capabilities) the essence of the Divine Mind. In this case, the consciousness of Man is the key to the consciousness of the lower hierarchical forms – from the consciousness of animals to the consciousness of cells. At the same time, if we take the model of R. Penrose - S. Hameroff as the basis, then with all the unlimited respect for these scientists, we are not able to understand the essence of Consciousness, the essence of its higher forms. «Quantum collapses» do not give such a key.

Consciousness in its status is identical to Matter, because (if we use the terminology of B. Spinoza) both Matter and Consciousness are not substances, but attributes of a deeper substance, whose name is “quantum geometry of space-time”. From this follows the simplicity in describing the essence of Consciousness and its modest capabilities in the Universe. Such “secondary” and the dependence of Consciousness on a deeper Source indicates the presence of a “materialistic residue” in the basic ideas of R. Penrose and the accentuation of the role of “microchannels” in S. Hameroff. This remnant did not escape the interviewer's gaze, and he could not be refuted by pointing to the “platonian values” embedded in the quantum Universe and the possibility of “life after death” with which S. Hameroff tried to introduce “spirituality” into the framework of his model. The author claims that the basic conceptual framework does not allow this.

Keywords: *quantum model of R. Penrose – S. Hameroff, Consciousness, Matter, relationships.*

ОСОБЕННОСТИ КВАНТОВОЙ МОДЕЛИ ВЗАИМООТНОШЕНИЯ СОЗНАНИЯ И МАТЕРИИ В РАБОТАХ Р. ПЕНРОУЗА И С. ХАМЕРОФФА

Василий Крутов,

почётный академик Национальной академии педагогических наук Украины,
доктор юридических наук, профессор, вице-президент
Украинского союза предпринимателей и промышленников

Введение

В последнее время появляется всё больше и больше попыток перебросить мостик между новейшими достижениями и данными традиционного знания, древними мистическими практиками и различными формами религиозного опыта. Мощным катализатором таких попыток явились открытия в квантовой физике, которые разрушили устои классического материалистического мировоззрения и открыли дорогу для совершенно нового (или хорошо забытого старого) понимания сущности Сознания и его взаимоотношения с Материей. Одной из таких попыток является теория Р. Пенроуза – С. Хамероффа (Hameroff, Penrose, 1996).

Однако упомянутая теория критически обсуждается в узких кругах специалистов (например, Панов, 2014; Landau, 1997; Davis, 1995; Searle, 1997; Stenger, 1992; Matthew, 2015; Smith, 2009; Tegmark, 2015; Tegmark, 2000; Seife, 2000; McKemmish, Reimers, McKenzie, Mark, & Hush, 2009; Peter, 2014a; Peter, 2014b), что не даёт возможности широкой научной общественности оценить её особенности, достоинства и потенциал в применении к пограничным сферам познания.

Вычленив главную мысль изложенного исследования, мы определили в качестве *объекта* изучения взаимоотношения сознания и материи. *Предметом* исследования избрали особенности квантовой модели взаимоотношения сознания и материи в работах Р. Пенроуза и С. Хамероффа (Hameroff, Penrose, 1996). Учитывая названные ключевые параметры, *целью* своего исследования мы избрали поиск и описание особенностей квантовой модели взаимоотношения сознания и материи в работах Р. Пенроуза и С. Хамероффа.

Методы и методология

Учитывая поставленную цель, мы избрали следующие *методы* достижения истины: среди *общих методов* – диалектический метод и метафизика, среди *общенаучных методов* наш исследовательский интерес могут удовлетворить такие методы: анализ, синтез и абстрагирование, с одной стороны, классификация и метод восхождения от абстрактного к конкретному, с другой стороны. Достичь цели нам помогут и *эмпирические методы*, к которым относим валидные для нашего исследования, а именно: наблюдение как целенаправленное и организованное восприятие явлений и процессов, а также описание – фиксацию результатов упомянутого наблюдения.

Результаты и обсуждение

Концепция Р. Пенроуза – С. Хамероффа – «*квантово-физическая теория сознания*». Она является синтезом двух теорий: физической теории о взаимосвязи квантовой физики,

гравитации и геометрии пространства–времени (Р. Пенроуз) и нейрофизиологической теории «микрочанальцев» как мельчайших структур внутри клеток головного мозга (С. Хамерофф). Такой синтез породил новые представления о сущности и происхождении Сознания, которые мы сейчас и рассмотрим. Наш анализ основан на интервью С. Хамероффа журналу «Енлайннект» (Finding Spirit in the Fabric..., 2020).

С. Хамерофф рассказывает о том, что впервые задумался о «внутриклеточном разуме», наблюдая за тем, как хромосомы, содержащие ДНК, делятся на «идеально равные зеркальные отражения друг друга» (Finding Spirit in the Fabric..., 2020). Наблюдения исследователя привели к выводу о том, что хромосомы разделяли микрочанальцы и центриолы, состоящие из этих микрочанальцев. Опираясь на результаты наблюдения, автор допустил, что они точно «знают», что им нужно делать. Позднее, когда стало известно, что микрочанальцы присутствуют во всех клетках (хотя наибольшее их количество присутствует в нейронах головного мозга), С. Хамерофф предположил, что в них находится исток сознательных явлений.

Микрочанальцы представляют собой своего рода «строительные леса» для всех видов клеток, своего рода «чертежи», на основе которых происходит клеточное деление. Несмотря на то что изложенное положение представляет особый интерес для науки, заметим, в его трактовке скрыта глубинная материалистическая основа теории С. Хамероффа, которая состоит в том, что сознание *зарождается* не в нейронах, а в этих микрочанальцах. Такое уточнение мало что изменяет в исходном материалистическом тезисе последних веков: «Сознание есть функция Мозга» (например, Morsella, Godwin, Jantz, Krieger & Gazzaley, 2016).

Опираясь на аргументацию С. Хамероффа, констатируем, что микрочанальцы являются «структурными опорами» клеток. Вместе с аналогией здания и его строительства исследователь вводит компьютерную метафору и предполагает, что одновременно они выступают в роли «молекулообразных компьютеров», «системой разума внутри клеток» (Finding Spirit in the Fabric..., 2020). Рассуждая о системе разума, С. Хамерофф оставляет открытым вопрос о том, что выступает причиной, а что следствием: микрочанальцы порождают сознание, или, наоборот, сознание *использует* эти материальные структуры в своих целях. На наш взгляд, утверждения С. Хамероффа являются материалистическими, что сам исследователь подтвердил, отвечая на вопрос о том, что «в каждом нейроне есть сверхмощный компьютер. ...Как это объясняет сознательный опыт? Например, наши чувства, боль, эмоции, восприятие цветов и многое другое» (Finding Spirit in the Fabric..., 2020). В ответе на заданный вопрос С. Хамерофф обратился к идее Р. Пенроуза, постулирующей положение о том, что нейроны в головном мозге находятся в состоянии т.н. «квантовой суперпозиции»¹.

По мнению С. Хамероффа, «микрочанальцы» мозга являются такими квантовыми компьютерами, существование которых предполагал Р. Пенроуз (Penrose, 1989). В процессе переписки и личных встреч состоялся творческий союз для разработки «формальной модели сознания», состоящей из теории квантовой гравитации и квантовой суперпозиции, а также теории о роли микрочанальцев в мозге.

Среди фундаментальных проблем, которые обсуждают Р. Пенроуз и С. Хамерофф, следует вычленить проблему Наблюдателя. В споре с радикальными идеями Н. Бора С. Хамерофф апеллирует к Э. Шредингеру, который считал эти идеи нелепыми. Не разбирая все следствия из знаменитого примера с «котом Шредингера», автор склоняется к

¹ «Вот что означает суперпозиция. Вещи могут быть во множественных местах или вести себя, как волны, вроде размазанной вероятности, вместо того, чтобы быть точно определёнными частицами со специфическим местонахождением или территорией. И некоторые квантовые физики говорят, что, пока квантовая система осознанно не наблюдаема или не измерена, она остаётся в суперпозиции множественных вероятностей, множественных сосуществующих состояний. Но как только измерена, квантовая вероятностная волна (волновая функция) коллапсируется или схлопывается в только одно состояние» (Finding Spirit in the Fabric..., 2020).

выводу о том, что альтернатива Копенгагенской интерпретации о необходимости наличия Наблюдателя, чтобы квантовая суперпозиция «схлопнулась», есть. И такая альтернатива в *виде модели «схлопывания волновой функции»*, согласно С. Хамероффу, содержится в теории Р. Пенроуза.

Суть такой альтернативы сводится к тому, что Р. Пенроуз заменил Наблюдателя, благодаря которому в рамках Копенгагенской школы происходит «схлопывание» квантовой суперпозиции снаружи, очень похожей фигурой, но которая находится внутри процесса. Иными словами, «как только волновая функция достигает определённой точки, она самосхлопывается! Упомянутое «схлопывание» физик приводит в соответствие с Сознанием, рассматривая этот миг в качестве «единицы осознанности» по аналогии с фотоном, возникающим в результате сдвига орбиты электрона.

Исходя из изложенного, получается, что квантовый коллапс и «миг сознания» представляют собой, по сути, одно и то же явление. Аргументация Р. Пенроуза по данному поводу является довольно сложной, потому что включает в себя и интерпретацию общей теории относительности, и теорию гравитации, и многое другое. Например, для неспециалиста непросто понять, каким образом он соотносит необходимость гравитационного само-схлопывания «квантовых искривлений» в геометрии пространства-времени и появления «мига сознания». Это положение является фундаментальным в теории Р. Пенроуза, в результате которого в мире происходит постоянное схлопывание и сознательные вспышки, своего рода «фейерверк проявлений сознаний». Как мы видим, явления сознания Р. Пенроуз трактовал на языке физической теории, то есть как некие «импульсы сознания».

Таким образом, постепенно вырисовываются некая «картина мира», которую С. Хамерофф называет «*прото-панпсихизм*», согласно которой «предшественники сознания» *встроены* во Вселенную и проявляют себя уже на мельчайшем уровне пространства-времени, известном как «масштаб Планка». Этот мельчайший планковский «шаблон» представляет собой как бы «кирпичик реальности», поскольку в нём уже налицо все основные характеристики материи (спин, масса, заряд). Согласно смелой, на наш взгляд, гипотезе Р. Пенроуза «изначальные компоненты сознания» также встроены в ткань Вселенной (С. Хамерофф сравнивает эти компоненты с платоновскими идеями). При этом наличие указанных моментов «дискретности моментов осознанности» описывается метафорами. Например, переход «предшественников сознания» в актуальные моменты осознанности С. Хамерофф описывает так: «Несхлопнутые, все ещё находящиеся в суперпозиции, предшественники сознания являются своего рода сновидениями. Когда случается объективное сокращение, Вселенная или малая её часть просыпается» (Finding Spirit in the Fabric..., 2020). В этом месте нашего анализа возникает вопрос о способе перехода от общефизических квантовых представлений к сознанию человека и тем «микрочанальцам», с которых и начиналось интервью с С. Хамероффом. Во-первых, между физикой и физиологией головного мозга проводится аналогия и упомянутые микрочанальцы выступают генераторами «вспышек сознания», которые, по мнению С. Хамероффа, происходят 40 раз в секунду. Ещё одной гипотезой по поводу микрочанальцевого «схлопывания» является предположение о том, что идеальной средой для такого «производства сознания» является резонанс на уровне «гамма синхронии», известного как эффект Вульфа Сингера. Упомянутый эффект проявляется в том, что человеческий мозг может работать в нескольких резонансных ритмах – в ритмах дельта, тета, альфа и бета-волн. В своей обыденной жизни человек существует в основном в режиме бета-волн, частота которых колеблется в диапазоне от 14 до 40 герц. Согласно общепринятой теории более низкие частоты характерны для медитативных состояний и «просветлённого состояния сознания». По теории Р. Пенроуза – С. Хамероффа, частоты,

превышающие верхнюю границу бета-волн, являются оптимальными для мощных выбросов Сознания. Кроме того, авторы полагают, что этот уровень синхронии соотносится с Сознанием. С. Хамерофф приводит пример, который, казалось бы, опровергает устоявшееся мнение об альфа и тета-ритмах, успешных для медитаций: Далай-лама прислал в лабораторию штата Висконсин группу лучших монахов, которые медитировали в лабораторных условиях. С. Хамерофф утверждает, что их гамма-синхрония достигала 80–100 герц, в то время как обычные люди способны развивать данный тип синхронии в пределах 40 герц.

Здесь возникает вопрос о философской сути концепции Р. Пенроуза – С. Хамероффа: «Если сознание возникает в результате определённых частот квантовых схлопываний в мозгу, тогда данная теория остаётся материалистической? Ведь Сознание выступает всё равно побочным продуктом деятельности мозга?».

В интервью С. Хамерофф находит ответ на наш вопрос.

Итак, пункт первый возражения относительно обвинения в материализме. Поскольку материя возникает из чего-то фундаментального (из геометрии пространства-времени), мы делаем вывод о том, что основа материи не материальна. Такое положение, по нашему мнению, к сознанию имеет косвенное отношение. С. Хамерофф пытается дать определение своей позиции с точки зрения устоявшихся философских категорий, которые фиксируют то или иное соотношение между умом и материей: дуализм (между умом и материей нет связи), обычный материализм (материя создаёт ум), идеализм (ум создаёт материю). Как утверждает С. Хамерофф, все эти подходы не «работают». Поэтому правильным, с его точки зрения, является подход Б. Рассела, У. Джемса и Б. Спинозы, который он называет «нейтральным монизмом».

Что даёт основание так утверждать и что означает термин «нейтральный» в этом контексте? Представляется возможным объяснить это тем, что основой Универсума выступает некая нейтральная сущность, которая не является ни умом, ни материей, – квантовая геометрия пространства-времени. Следует отметить: С. Хамерофф связывает это понятие с тем, что индусы называют «Брахман». Выражая несогласие, заметим, что с историко-философской точки зрения в такой характеристике есть алогические моменты. Например, трудно соотносить взгляды Б. Спинозы и воззрения Б. Рассела хотя бы потому, что Б. Спиноза был рационалист, а Б. Рассел – один из лидеров так называемого «логического позитивизма», ориентированного на эмпирическое знание. Б. Спиноза учил, что единственной субстанцией, которая имеет место, является субстанция разумная или «Бог», поэтому соотносить её с абстрактным пространством-временем можно с очень большой натяжкой. Главным образом потому, что Б. Спиноза считал *основным* атрибутом такой субстанции Мышление (или Сознание) в то время, как квантовая геометрия представляет собой лишь возможность появления как сознания, так и материи. Та же, на наш взгляд, тенденция наблюдается применительно к взглядам Б. Рассела, который ввёл в обиход термин «нейтральный монизм» (хотя в позднем своём творчестве от него отказался). Дело в том, что он, опираясь на позитивизм, полагал, что «материя» и «дух» – это продукты нашего ума и языка, которые мы «онтологизируем», и в противовес этому предлагал изменить язык описания с помощью более «нейтральных» терминов. В отличие от Б. Рассела, «квантовая геометрия» представляет собой объективную реальность, поэтому вряд ли соотносима с расселовскими конструкциями. Не прибегая к глубокому анализу, отметим, что в таких рассуждениях видна некоторая историко-философская некорректность. Она видна и на примере соотношения квантовой геометрии с индийским Брахманом, который представляет собой некую духовную субстанцию. В индийской древней философии, а также в религии индуизма (и в более раннем типе знания) Брахман (некая духовная первооснова Бытия или Абсолют) был тождественен Атману (духовная сущность, которая осознаёт себя в качестве

таковой, некий аналог Личности). Такое понимание духовной первоосновы мира ещё можно соотнести с «субстанцией» Б. Спинозы, но с квантовой геометрией пространства-времени его соотнести нельзя хотя бы потому, что философия «брахманизма» может быть отождествлена с «абсолютным идеализмом», но никак не с расселовским «нейтральным монизмом». И теперь мы подходим к одному из самых интересных вопросов в концепции Р. Пенроуза – С. Хамероффа, вопросу о том, можно ли поместить «духовность» в Первооснову мира? У авторов есть расхождение. С точки зрения Роджера Р. Пенроуза, бесспорно, нет. И надо сказать, что он мыслит весьма последовательно, потому что из квантовых вспышек и схлопываний можно породить разве что миги сознания в момент коллапса волновой функции. Иначе говоря, они имеют дискретный характер, в то время как Сознание (как субстанция) предполагает континуальный характер, что чётко видно на примере различных полевых моделей Сознания. В контексте сказанного «духовность» тоже предполагает константность и непрерывность, и потому её очень трудно поместить в модель Р. Пенроуза – С. Хамероффа.

Заметим, что, в отличие от Р. Пенроуза, С. Хамерофф пытается ввести понятие «духовность» в данную картину мира. Для обоснования «научной возможности» понятия «духовности» он вводит три позиции.

Первая позиция: благодаря «квантовой сплетённости» две частицы связаны между собой вопреки ограничениям пространства-времени.

Вторая позиция: наличие платонических ценностей, которые «вшиты» в «фундаментальную геометрию пространства-времени».

Третья позиция: ссылаясь на опыт «внетелесных» переживаний, С. Хамерофф утверждает, что существует вероятность существования сознания «вне тела после смерти». К этому обоснованию он подключает и свою теорию «микрочанальцев», утверждая, что «квантовая информация», заключённая в этих микрочанальцах, не уничтожается, а остаётся существовать в виде некоего шаблона (продолжая компьютерную аналогию, можно сравнить этот шаблон с «файлом»). Этот шаблон может быть перенесён в другое существо (тут идея реинкарнации напрашивается сама собой) или существовать в геометрии пространства-времени.

В заключительной формуле сознания С. Хамерофф утверждает следующее: «В нашей модели сознание – это естественный процесс, возникающий в пространстве-времени на уровне масштаба М. Планка». Продолжая, С. Хамерофф уверен в том, что «микрочанальцы в человеческом мозге эволюционировали в специфическую конфигурацию, чтобы позволить этому процессу происходить таким образом, который также включает восприятие, вычисление и разум». Продолжая рассуждения, С. Хамерофф, высказывает мнение о том, что «большинство людей думает, что сознание возникло на протяжении веков как побочный продукт случайных мутаций и неотъемлемой сложности естественного отбора». Очевидно, что С. Хамерофф не согласен с такой трактовкой: «Я думаю, что фундаментальное поле прото-сознательного опыта было всегда, со Времён Большого Взрыва, на планковском уровне. Так биология эволюционировала и адаптировалась для того, чтобы иметь доступ и максимизировать качества и потенциалы, скрытые в нём» (Finding Spirit in the Fabric..., 2020).

Далее С. Хамерофф утверждает, что мастера медитации проникают в это «квантовое королевство», в котором традиционный образ мистического Ничто представляет на самом деле «квантовую геометрию пространства-времени». Завершает это рассуждение образ того, что Сознание «танцует» на границе двух миров: квантового и классического, и духовные практики, с точки зрения автора, позволяют проникнуть в «квантовую первооснову вещей».

В заключение аналитического изложения основных положений теории Р. Пенроуза – С. Хамероффа выскажем утверждение о её непростом характере, который проявляется уже в

том, что у её авторов есть существенные разногласия во взглядах на сущность «духовности» и его места в структуре мироздания.

Дальнейшее изложение относится к нашему мнению и интерпретации достойной внимания теории. С этой целью обратимся к разработанной нами типологии Сознания.

Ранее (Крутов, 2014) мы показали, что Сознание могло быть представлено в трёх позициях: а) в качестве Вещи (или субстанции); б) в качестве свойства и в) в качестве отношения. Кратко изложим сущность каждой позиции с тем, чтобы мы смогли найти место и для модели Р. Пенроуза – С. Хамероффа. Отметим следующее: при разъяснении своей концепции мы утверждали, что с её помощью мы можем чётко определить тип концептуализирования Сознания, причём любой теории.

Сознание как *субстанция* (по отношению к Материи) могло существовать в трёх формах (далее см. п.п. 1–3).

1а. Сознание – единственная субстанция, материя – её производное (объективный идеализм). Подобная точка зрения развивалась в том философском направлении, которое получило название «объективный идеализм». Наиболее известным философом, который обосновал такую точку зрения, был древнегреческий мыслитель Платон. В соответствии с этой точкой зрения субстанция, представляющая сознание, – Демиург (то есть Творец), который является вместилищем Универсума Идей, что порождает мир материальных вещей. Применительно к индивидуальному сознанию в парадигме Платона в роли идеального начала выступала «Душа», которая в силу принадлежности к субстанциональному началу была бессмертной.

1б. Сознание и Материи – две равноправные Субстанции (дуализм).

Данная модель Мироздания была особенно распространена в XVII веке – эпохе философского рационализма и классической науки. Основными идеологами был философ Декарт, заложивший основы отмеченного дуализма, и его последователи Гейлинкс и Мальбранш. На языке той эпохи отмеченный дуализм состоял в утверждении: «В мире есть только две субстанции – Мышление (фактически, Сознание) и Протяжение» (так в то время символизировали материю, понимая, что мышление «протяжением не обладает»). Основная проблема дуализма состояла в том, каким образом эти субстанции взаимодействуют между собой, причём взаимодействуют гармонично и согласованно.

1в. Сознание – единственная субстанция, а материя – иллюзия и химера (субъективный идеализм и солипсизм как его крайняя форма).

Третий «сценарий» отношений между Сознанием и материей состоит в том, что Сознание – единственная субстанция, а материя возможна лишь как составляющая его представлений. Такое представление было развито в субъективном идеализме, родоначальником которого справедливо считается британский философ XVIII века Джордж Беркли. Классической формулой идеалистического монизма, которую вывел Дж. Беркли, является формула: «Существовать – значит быть воспринимаемым» (Berkeley, 2002). Значит, материальному миру «Бытие» сообщает факт Наблюдения со стороны Субъекта. Поразительно, но взгляды епископа Кентерберийского получили неожиданное подтверждение в рамках современной квантовой механики, в частности в Копенгагенской школе Нильса Бора, которая утверждает, что Наблюдатель не просто *отражает* реальность микромира, но и *создаёт* её путём воздействия на эту реальность. Таким образом, в актах познавательного опыта мы видим уже преобразённую реальность, преобразённую Сознанием, что является очень близким к тому, чему учил Джордж Беркли.

2. Сознание как «свойство». Такая точка зрения была представлена в философском материализме (и только в нём), поскольку именно в этом типе мировоззрения сознанию отказывается вправе быть самостоятельной и автономной субстанцией. Если Платон был первым, кто сформулировал основы понимания Сознания (Идеального) как

вещи/«субстанции», то его ученик Аристотель выдвинул версию производности Сознания или Души от материального субстрата. Согласно этой версии Душа не существует отдельно от тела, и если тело разрушится, то вместе с ним исчезнет и Душа (Аристотель, 1976).

3. Сознание как отношение. Сознание появляется в качестве сопутствующего определения феномена познания, причём не просто познания, а познания научного, в рамках которого возникает категория «объекта», что возникает в луче-прожекторе Наблюдения. Тот, кто осуществляет акт Наблюдения, получает имя субъекта, замыкая, тем самым триаду «Субъект – Наблюдение – Объект». Все части этой триады представляли собой абстракции высокого порядка, выступая предпосылками философской теории познания, или гносеологии, сформировавшейся в эпоху рационализма и классической науки.

Какими бы заумными (или, наоборот, слишком простыми) ни казались эти выкладки, но они позволяют нам дать следующие операциональные определения взаимозависимой пары «сознание – материя». Итак, сознание – это способность Наблюдать и осознавать себя в качестве Наблюдателя. Это двойная способность и предопределяет отнесение носителя этой способности к категории Субъекта. С другой стороны, материя – это способность «являться» Наблюдателю с одновременной принципиальной невозможностью «наблюдать наблюдателя». Наличие этой способности позволяет его носителю выступать в роли объекта или материального объекта.

Как мы упоминали ранее (Крутов, 2014), именно опыт научного познания сформировал в европейской традиции ракурс рассмотрения Сознания как отношения между Субъектом и Объектом. Позднее данная модель смогла расшириться за пределы научного познавательного опыта. Например, в сферу мировоззрения (отношение человек/мир), в область обыденной жизни (с вовлечённостью всего спектра психики человека, включая эмоциональные переживания). Даже в такой практике, как медитация, Сознание направлено на себя, выступая как своего рода чистое сознание (в такой практике человек одновременно является и Субъектом, и Объектом). И во всех видах перечисленных «отношений» сохраняется субъект/объектный принцип.

Изложенные соображения позволили нам упорядочить концептуальные взгляды и позиции исследователей и свести их в формализованном виде в табл.1 (см. далее).

Таблица 1.

Общая типология сознания

	Объективный идеализм	Дуализм	Субъективный идеализм	Материализм	Эклектика
Сознание как субстанция	+	+	+	–	+
Сознание как свойство	–	+	–	+	+
Сознание как отношение	Отношение порождения материя = свойство	Отношение согласования	Отношение представления материя = иллюзия	Отношение познание (субъект – объект – матрица)	+

Выявив три основные составляющие теории сознания (сознание как субстанция, сознание как свойство и сознание как отношение), мы установили, что в грамотной и последовательной теории все три составляющие задействованы быть не могут. Такой же вывод верен применительно к тому, что практически всегда философ-теоретик использует только одно трактование сознания. Вспомним о ленинском, чисто «гносеологическом» или

чисто «отношенческом» определении материи, которое в рамках материалистической теории было дополнено пониманием материи как «субстанции бытия».

Возвращаясь к нашему утверждению о том, что в последовательной теории все три составляющие трактования понятия «сознание» не могут быть задействованы, приведём аргумент в качестве доказательства: «сознание как субстанция» не совмещается с тезисом «сознание – свойство» (повторим: субстанция не может быть «свойством», она есть причина самой себя). Поэтому в теориях сознания чаще всего имеют место «дуплеты»: а) сознание как субстанция – «сознание–отношение», б) сознание как свойство – «сознание–отношение».

Далее рассмотрим в свете нашей Типологии концепцию Сознания Р. Пенроуза – С. Хамероффа. В качестве предварительного соображения выскажем мысль о том, что в рамках упомянутой типологии данная концепция представляет собой нечто среднее между моделью Кристиан де Куинси (напомним, что мыслитель характеризовал своё мировоззрение как «панпсихизм» (Куинси, 2013), в то время как С. Хамерофф (Exploration of Quantum Consciousness, 2010: 46–57) определил его как «прото-панпсихизм»²) и моделью С. Волински (Волински, 2007), который, как ранее мы констатировали, рассматривал Сознание в качестве производного более «глубокой реальности», которую он называл «энергией, массой, квантовым полем». Согласно теории С. Волински основой Всего является *квантовое поле, или квантовая Пустота*, которая производит как Сознание, так и Материю.

В модели Р. Пенроуза – С. Хамероффа Сознание является продуктом квантовой геометрии пространства-времени и результатом «квантовых схлопываний» в его недрах, которые одновременно (!) порождают как материю (она рождается из волновой неопределённости квантовой суперпозиции), так и Сознание. Таким образом, сотворение материи и Сознания происходит параллельно. Они рождаются на свет одновременно: материальная определённость и «вспышка сознания». Это, на наш взгляд, оригинальное положение, которое рождает больше вопросов, чем ответов на них. Однако, перед тем как приступить к их анализу, завершим поиск места модели Р. Пенроуза – С. Хамероффа в нашей типологии сознания.

Во-первых, очевидно, что в упомянутой модели Сознание не является субстанцией, а представляет собой «свойство». Точно так же и «материя» не есть субстанция, а есть «свойство». Кроме этого, оно представляет собой отношение. Но какое? В рамках рассматриваемой модели ответ не определённый, и его можно скорее реконструировать из ряда замечаний, чем получить в исчерпывающем виде от самих авторов.

Во-вторых, очевидно, что, в отличие от представителей «копенгагенской школы», в нашей модели Сознание не тождественно наблюдению и не может нести функцию, порождающую материальную реальность в момент «схлопывания» квантовой суперпозиции, поскольку это схлопывание осуществляется без участия Сознания. Иными словами, *Сознание возникает на мгновение позднее «схлопывания»* и является его продуктом.

В-третьих, в качестве упомянутого продукта под сознанием понимается его низшая форма в виде психики (вспомним термин «прото-панпсихизм»). Таким образом, в обсуждаемой редакции сознание не является активным, а скорее ре-активным, то есть отражающим объективные процессы в виде их восприятия и реагирования. Высшие формы Сознания, начиная с его мыслительных форм и заканчивая понятием «духовность», в

² «Обычный панпсихизм утверждал бы, что всё имеет сознание – каждый атом, каждая молекула, каждое «это», все «это». Но эта идея просто никогда не имела смысла для меня. Таким образом, мы использовали вариацию панпсихизма, который, я думаю, формировал смысл, и это был прото-панпсихизм, говорящий, что, по крайней мере, предшественники сознания являются фундаментальными и встроены в прото-панпсихизм, говорящий, что, по крайней мере, предшественники сознания являются фундаментальными и встроены во Вселенной в то, что известно как масштаб Планка, который является самым маленьким, самым изначальным уровнем кванта пространство-время» (Exploration of Quantum Consciousness, 2010: 46–57).

анализируемую модель не вписываются. Поэтому утверждение, что подобные «схлопывания» способны породить «восприятие, вычисление, разум» (С. Хамерофф), представляется более чем голословным. В этом контексте изложенный отказ Р. Пенроуза от введения понятия «духовность» в его картину мира выглядит более последовательным, чем попытка С. Хамероффа это сделать. «Духовность» как базовая характеристика Сознания не вытекает из квантовой геометрии, процессов схлопывания, как не вытекает она и из «микрочанальцев» как своего рода привилегированного места воспроизводства сознательных форм. И тот факт, что, согласно С. Хамероффу, «платоновские ценности» оказываются «вшиты» в квантовую геометрию, на наш взгляд, является всего лишь декларацией, потому что логически не вытекает из исходных предпосылок. Повторим: позиция Р. Пенроуза, с которой можно соглашаться или нет, более чёткая и последовательная. Точно так, как из упомянутой концепции не вытекает тезис о том, что возможна «жизнь после смерти», или «ре-инкарнация», потому что такая возможность возникает только в случае признания Сознания независимой от материи субстанцией. Если же сознание является свойством или следствием иных (несознательных) процессов, то ни о какой автономии Сознания не может идти речь.

Позволим себе сформулировать последнее замечание относительно Сознания как Отношения. Как мы отмечали ранее (Крутов, 2014), в данной модели «отношение» предстаёт в виде элементарного психического реагирования, каждое проявление которого получает название «квант сознания». Однако из этой теории нельзя вывести высшие познавательные формы Сознания или его мировоззренческое духовное содержание (например, переживание такой эмоции, как Любовь). На наш взгляд, это происходит потому, что, рассуждая о свойствах Сознания, авторы гипотезы ни слова не говорят относительно его характеристик. Например, о материи можно говорить в терминах энергии, массы, гравитации и т.д. Но в отношении сознания получается тавтология: сознание есть сознание... и точка. Такое утверждение, по нашему мнению, достаточно декларативно. В результате мы имеем дело с некоей мистификацией понятия «сознание», его онтологизацией и проекцией его элементарных функций в Универсум.

При этом понятие «Сознание» приобретает черты «материальности», хотя и лишено базовых характеристик. Имеем в виду такие характеристики, как «энергия», «информация», которая даёт возможность Сознанию вместе с энергией формировать материальный мир, иерархичность и многомерность как следствие различных видов энергий, которые формируют тот или иной «паттерн» Сознания, полевой принцип организации сознательных явлений. Все перечисленные характеристики были нами отмечены при анализе некоторых предыдущих концепций (например, в концепции Р. Гербера (Тихоплав, Тихоплав, 2005)). В модели Р. Пенроуза – С. Хамероффа упомянутых характеристик нет. Мы не обнаружили в анализируемой модели такой базовой характеристики Сознания, как способность к интроспекции, то есть к пониманию своего содержания, что означает быть Субъектом – Наблюдателем. При условии, что последняя характеристика отсутствует, мы имеем дело с низшими формами сознания, с «психизмом пассивного реагирования», которые свойственны одноклеточным и амёбам, то есть прото-сознанию. Свойства низших существ не в состоянии помочь понять особенности высших форм Сознания, поскольку дело обстоит «с точностью наоборот». Высшие формы сознания являются ключом к пониманию его низших форм (как писал К. Маркс: «Анатомия человека является ключом к анатомии обезьяны» (Маркс, 1968: 42)), с чем мы согласны.

Выводы

Исходя из произведённого анализа, мы утверждаем, что для понимания сущности сознания человека нужно постичь (хотя бы в пределах наших возможностей) суть

Божественного Разума. В этом случае сознание Человека является ключом к сознанию низших иерархических форм – от сознания животных до сознания клеток.

Вместе с тем, если мы принимаем за основу модель Р. Пенроуза – С. Хамероффа, то при всём безграничном уважении к этим учёным понять сущность Сознания, сущность его высших форм мы не в состоянии. «Квантовые схлопывания» такого ключа не дают.

Для иллюстрации предлагаем табл. 2, разъясняющую модель Р. Пенроуза – С. Хамероффа:

Таблица 2

Основные свойства Сознания

Сознание как Субстанция	Сознание как свойство	Сознание как отношение
(Сознание не есть Субстанция)	Сознание = свойство	Сознание = отношение элементарного реагирования «квантовой геометрии» на «квантовые схлопывания».

Содержание табл. 2 иллюстрирует мысль о том, что Сознание по своему статусу является идентичным Материи, поскольку (если использовать терминологию Б. Спинозы) и Материя, и Сознание являются не субстанциями, а атрибутами более глубокой субстанции, чьё имя – «квантовая геометрия пространства-времени». Отсюда прослеживается простота в описании сущности Сознания и его скромные возможности в Универсуме. Такая «вторичность» и зависимость Сознания от более глубокого Источника говорит о наличии «материалистического остатка» в базовых идеях Р. Пенроуза и акцентуации роли «микрочанальцев» у С. Хамероффа. Этот остаток не ускользнул от взгляда интервьюера, и он не смог быть опровергнут указаниями на «платонические ценности», «вшитые» в квантовый Универсум и возможность «жизни после смерти», с помощью которых С. Хамерофф пытался ввести «духовность» в рамки своей модели. По нашему мнению, базовые концептуальные рамки этого сделать не позволяют.

В перспективе дальнейших исследований мы рассматриваем необходимость глубокого анализа связи квантовой модели Сознания Р. Пенроуза и С. Хамероффа с открытиями учёных Австрии и США – экспериментальным подтверждением перехода «частиц в состояние квантовой запутанности» (Проделки Бога, 2020).

Литература

- Аристотель (1976). *О душе*. Перевод П. С. Попова, исправленный и дополненный М. И. Иткиным с примечаниями А. В. Сагадеева. Аристотель. Соч. в 4-х томах. Москва: Мысль. Т.1. 371–448.
- Волински, С. (2007). *Дао хаоса. Сущность и энеаграммы*. Старклайт. 256.
- Куинси, Кристиан Де (2013). *Изначальное знание. Постижение сознания через отношения*. Москва: Постум. 432.
- Маркс К. *Экономические рукописи 1857–1859 годов (первоначальный вариант «Капитала»)* (1968). Ч. I. Введение. Маркс К., Энгельс Ф. Соч. 2-е изд. Москва: Государственное издательство политической литературы. Т. 46, ч.1. 17–48.
- Панов, А. Д. (2014). Технологическая сингулярность, теорема Р. Пенроуза об искусственном интеллекте и квантовая природа сознания. *Информационные технологии*, приложение к журналу : журнал. № 5. 11. ISSN 1684–6400.
- Проделки Бога (2020). 29 января, 20:00. Дата обращения 02.02.2020 <https://nv.ua/techno/popscience/kvantovaya-zaputannost-uchenye-obnaruzhili-novye-svoystva-strannogo-metalla-50066894.html>
- Тихоплав В., Тихоплав Т. (2005). *Начало начал*. Санкт-Петербург: Весь. 288.
- Berkeley, G. (2002). *A Treatise Concerning the Principles of Human Knowledge*. Edited by David R. Wilkins. 63.
- Davis, M. (1995). Is mathematical insight algorithmic. *Behavioral and Brain Sciences*. 13 (4). 659–60.

- Exploration of Quantum Consciousness (2010). *Enlighten Next*. Spring/Summer. An Exploration of Quantum Consciousness with Stuart Hameroff, MD Finding Spirit by Tom Huston with Joel Pitney. 46–57.
- Finding Spirit in the Fabric of Space and Time An Exploration of Quantum Consciousness with Stuart Hameroff, MD by Tom Huston (2020). Дата обращения 28.01.20 <http://tomhuston.com/portfolio/quantum.html>
- Hameroff, S. Penrose, R. (1996). Orchestrated Objective Reduction of Quantum Coherence in Brain Microtubules: The «Orch OR» Model for Consciousness. Дата обращения 03.02.2020 https://scholar.google.com.ua/scholar?q=Orchestrated+Objective+Reduction+of+Quantum+Coherence+in+Brain+Micro+tubules:+The+%C2%ABOrch+OR%C2%BB+Model+for+Consciousness.&hl=uk&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholar
- Landau, L. J. (1997). *Penrose's Philosophical Error*. ISBN 3–540–76163–2.
- Matthew, P.A. (2015). Fisher Quantum cognition: The possibility of processing with nuclear spins in the brain. *Annals of Physics*. № 362, November. 593–602.
- McKemmish, L. K., Reimers, J. R., McKenzie, R. H., Mark, A. E. and Hush, N. S. (2009). Penrose–Hameroff orchestrated objective–reduction proposal for human consciousness is not biologically feasible. *Phys. Rev. E*. Vol. 80. 021912. DOI:10.1103/PhysRevE.80.021912.
- Morsella, E., Godwin, C. A., Jantz, T. K., Krieger, S. C., & Gazzaley, A. (2016). Homing in on consciousness in the nervous system: An action-based synthesis. *Behavioral and Brain Sciences* [Target Article], 39, 1–17.
- Panov, A. (2013). Quanta, Computations, and Extended Everett Concept. Volume 11, Issue 1, Suppl 1. *NeuroQuantology*, March. 116–122.
- Penrose, R. (1989). *The Emperor's New Mind: Concerning Computers, Minds and The Laws of Physics*. Oxford University Press. 480.
- Peter, G. H. Clarke (2014a). Neuroscience, quantum indeterminism and the Cartesian soul. *Brain and Cognition*. Vol. 88. 91. DOI:10.1016/j.bandc.2014.04.005.
- Peter, G. H. Clarke (2014b). Neuroscience, quantum indeterminism and the Cartesian soul. *Brain and Cognition*. Vol. 84. 109–117. DOI:10.1016/j.bandc.2013.11.008.
- Searle, J. The Mystery of Consciousness. *The New York Review of Books*, 1997. 53–88. ISBN 978–0–940322–06–6.
- Seife, C. (2000). Cold Numbers Unmake the Quantum Mind. *Science*. T. 287 (4 February). P. 791. DOI:10.1126/science.287.5454.791. PMID 10691548.
- Smith, C.U.M. (2009). The 'hard problem' and the quantum physicists. Part 2: Modern times. *Brain and Cognition*. Vol. 71. 54–63. DOI:10.1016/j.bandc.2007.09.004.
- Stenger, V. (1992). *The Myth of Quantum Consciousness*. 13–15 (May–June 1992).
- Tegmark, M. (2000). Importance of quantum decoherence in brain processes. *Physical Review E*. T. 61. P. 4194–4206.
- Tegmark, M. (2015). Consciousness as a State of Matter. *Chaos, Solitons & Fractals*. July (т. 76). 238–270. DOI:10.1016/j.chaos.2015.03.014. arXiv:1401.1219v3.

Reference

- Arystotel (1976). *O dushe [About the soul]*. Perevod P. S. Popova, yspravlennyi y dopolnenni M. Y. Ytkynym s pryemehanyiamy A. V. Sahadeeva. Arystotel. Soch. v 4-kh tomakh. Moskva: Mysl. T.1. 371–448 [in Russian].
- Volynsky, S. (2007). *Dao khaosa. Sushchnost y eneagrammy [Tao of chaos. Essence and Eneagrams]*. Starklait. 256 [in Russian].
- Kuynsy, Krystyan De (2013). *Yznachalnoe znanye. Postyzhennye soznaniya cherez otnosheniya [Primordial knowledge. Comprehension through relationships]*. Moskva: Postum. 432 [in Russian].
- Marks K. (1968). *Ekonomycheskiye rukopisy 1857–1859 hodov (pervonachalnyy varyant «Kapytala») [Economic manuscripts of 1857–1859 (initial version of Capital)]*. Ch. I. Vvedeniye. Marks K. Enhels F. Soch. 2-e yzd. Moskva: Hosudarstvennoe yzdatelstvo polytycheskoi lyteratury. T. 46, ch.1. 17–48 [in Russian].
- Panov, A. D. (2014). Tekhnolohycheskaia synhuliarnost, teorema R. Penrouza ob yskusstvennom yntellekte y kvantovaia pryroda soznaniya [Technological singularity, R. Penrose's theorem on artificial intelligence and the quantum nature of consciousness]. *Ynformatsyonnye tekhnolohyy – Information Technology, prylozheniye k zhurnalul : zhurnal*. № 5. 11. ISSN 1684–6400 [in Russian].
- Prodelky Boha [Tricks of God]. 29 yanvaria 2020, 20:00. Data obrashcheniya 02.02.2020 <https://nv.ua/techno/popscience/kvantovaya-zaputannost-uchenye-obnaruzhili-novye-svoystva-strannogo-metalla-50066894.html> [in Russian].
- Tykhoplav V., Tykhoplav T. (2005). *Nachalo nachal [The beginning of time]*. Sankt-Peterburh: Ves. 288 [in Russian].
- Berkeley, G. (2002). *A Treatise Concerning the Principles of Human Knowledge*. Edited by David R. Wilkins. 63.
- Davis, M. (1995). Is mathematical insight algorithmic. *Behavioral and Brain Sciences*. 13 (4). 659–60.

- Exploration of Quantum Consciousness (2010). *Enlighten Next*. Spring/Summer. An Exploration of Quantum Consciousness with Stuart Hameroff, MD Finding Spirit by Tom Huston with Joel Pitney. 46–57.
- Finding Spirit in the Fabric of Space and Time An Exploration of Quantum Consciousness with Stuart Hameroff, MD by Tom Huston (2020). Дата обращения 28.01.20 <http://tomhuston.com/portfolio/quantum.html>
- Hameroff, S. Penrose, R. (1996). Orchestrated Objective Reduction of Quantum Coherence in Brain Microtubules: The «Orch OR» Model for Consciousness. Дата обращения 03.02.2020 https://scholar.google.com.ua/scholar?q=Orchestrated+Objective+Reduction+of+Quantum+Coherence+in+Brain+Microtubules:+The+%C2%ABOrch+OR%C2%BB+Model+for+Consciousness.&hl=uk&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholar
- Landau, L. J. (1997). *Penrose's Philosophical Error*. ISBN 3–540–76163–2.
- Matthew, P.A. (2015). Fisher Quantum cognition: The possibility of processing with nuclear spins in the brain. *Annals of Physics*. № 362, November. 593–602.
- McKemmish, L. K., Reimers, J. R., McKenzie, R. H., Mark, A. E. and Hush, N. S. (2009). Penrose–Hameroff orchestrated objective–reduction proposal for human consciousness is not biologically feasible. *Phys. Rev. E*. Vol. 80. 021912. DOI:10.1103/PhysRevE.80.021912.
- Morsella, E., Godwin, C. A., Jantz, T. K., Krieger, S. C., & Gazzaley, A. (2016). Homing in on consciousness in the nervous system: An action-based synthesis. *Behavioral and Brain Sciences* [Target Article], 39, 1–17.
- Panov, A. (2013). Quanta, Computations, and Extended Everett Concept. Volume 11, Issue 1, Suppl 1. *NeuroQuantology*, March. 116–122.
- Penrose, R. (1989). *The Emperor's New Mind: Concerning Computers, Minds and The Laws of Physics*. Oxford University Press. 480.
- Peter, G. H. Clarke (2014a). Neuroscience, quantum indeterminism and the Cartesian soul. *Brain and Cognition*. Vol. 88. 91. DOI:10.1016/j.bandc.2014.04.005.
- Peter, G. H. Clarke (2014b). Neuroscience, quantum indeterminism and the Cartesian soul. *Brain and Cognition*. Vol. 84. 109–117. DOI:10.1016/j.bandc.2013.11.008.
- Searle, J. The Mystery of Consciousness. *The New York Review of Books*, 1997. 53–88. ISBN 978–0–940322–06–6.
- Seife, C. (2000). Cold Numbers Unmake the Quantum Mind. *Science*. T. 287 (4 February). P. 791. DOI:10.1126/science.287.5454.791. PMID 10691548.
- Smith, C.U.M. (2009). The 'hard problem' and the quantum physicists. Part 2: Modern times. *Brain and Cognition*. Vol. 71. 54–63. DOI:10.1016/j.bandc.2007.09.004.
- Stenger, V. (1992). *The Myth of Quantum Consciousness*. 13–15 (May–June 1992).
- Tegmark, M. (2000). Importance of quantum decoherence in brain processes. *Physical Review E*. T. 61. P. 4194–4206.
- Tegmark, M. (2015). Consciousness as a State of Matter. *Chaos, Solitons & Fractals*. July (т. 76). 238–270. DOI:10.1016/j.chaos.2015.03.014. arXiv:1401.1219v3.

ОСОБЕННОСТИ КВАНТОВОЙ МОДЕЛИ ВЗАИМООТНОШЕНИЯ СОЗНАНИЯ И МАТЕРИИ В РАБОТАХ Р. ПЕНРОУЗА И С. ХАМЕРОФФА

Василий Кругов,

почётный академик Национальной академии педагогических наук Украины,
доктор юридических наук, профессор, вице-президент
Украинского союза предпринимателей и промышленников
(Киев, Украина)

Цель исследования – описание особенностей квантовой модели взаимоотношения сознания и материи в работах Р. Пенроуза и С. Хамероффа.

Методы: диалектический метод и метафизика, анализ, синтез и абстрагирование, классификация и метод восхождения от абстрактного к конкретному. Из эмпирических методов были избраны наблюдение как целенаправленное и организованное восприятие явлений и процессов и описание как фиксация результатов упомянутого наблюдения.

Результаты. Произведён подробный анализ модели Р. Пенроуза – С. Хамероффа и установлено, что при трактовании взаимоотношения Сознания и Материи авторы не последовательны, выстраивая отдельные положения с опорой на скрытые материалистические атавизмы.

Выводы. Для понимания сущности сознания человека нужно постичь (хотя бы в пределах наших возможностей) суть Божественного Разума. В этом случае сознание Человека является ключом к сознанию низших иерархических форм – от сознания животных до сознания клеток. Вместе с тем, если мы принимаем за основу модель Р. Пенроуза – С. Хамероффа, то при всём безграничном уважении к этим учёным понять

сущность Сознания, сущность его высших форм мы не в состоянии. «Квантовые схлопывания» такого ключа не дают.

Сознание по своему статусу является идентичным Материи, поскольку (если использовать терминологию Б. Спинозы) и Материя, и Сознание являются не субстанциями, а атрибутами более глубокой субстанции, чье имя – «квантовая геометрия пространства-времени». Отсюда прослеживается простота в описании сущности Сознания и его скромные возможности в Универсуме. Такая «вторичность» и зависимость Сознания от более глубокого Источника свидетельствует о наличии «материалистического остатка» в базовых идеях Р. Пенроуза и акцентуации роли «микрочанальцев» у С. Хамероффа. Этот остаток не ускользнул от взгляда интервьюера, и он не смог быть опровергнут указаниями на «платонические ценности», «вышние» в квантовый Универсум и возможность «жизни после смерти», с помощью которых С. Хамерофф пытался ввести «духовность» в рамки своей модели. Автор утверждает, что базовые концептуальные рамки этого сделать не позволяют.

Ключевые слова: квантовая модель Р. Пенроуза – С. Хамероффа, Сознание, Материя, взаимоотношения.

ОСОБЛИВОСТІ КВАНТОВОЇ МОДЕЛІ ВЗАЄМВІДНОСИН СВІДОМОСТІ Й МАТЕРІЇ В ПРАЦЯХ Р. ПЕНРОУЗА Й С. ХАМЕРОФФА

Василь Крутов,

почесний академік Національної академії педагогічних наук України,
доктор юридичних наук, професор, віце-президент
Українського союзу підприємців та промисловців
(Київ, Україна)

Мета дослідження – опис особливостей квантової моделі взаємин свідомості й матерії в роботах Р. Пенроуза і С. Хамероффа.

Методи: діалектичний метод і метафізика, аналіз, синтез й абстрагування, класифікація й метод сходження від абстрактного до конкретного. З емпіричних методів були обрані спостереження як цілеспрямоване й організоване сприйняття явищ і процесів та опис як фіксація результатів згаданого спостереження.

Результати. Зроблено детальний аналіз моделі Р. Пенроуза – С. Хамероффа й установлено, що при трактуванні взаємин Свідомості й Матерії автори були не послідовні, вибудовуючи окремі положення з опорою на приховані матеріалістичні атавізми.

Висновки. Для розуміння сутності свідомості людини потрібно осягнути (хоча б в межах наших можливостей) суть Божественного Розуму. У цьому випадку свідомість Людини є ключем до свідомості нижчих ієрархічних форм – від свідомості тварин до свідомості клітин. Разом із тим, якщо ми приймаємо за основу модель Р. Пенроуза – С. Хамероффа, то, незважаючи на повагу до цих учених, зрозуміти сутність Свідомості, сутність її вищих форм ми не в змозі. «Квантові схлопування» такого ключа не дають.

Свідомість за своїм статусом є ідентичною з Матерією, оскільки (якщо використовувати терминологию Б. Спинози) і Матерія, і Свідомість є не субстанціями, а атрибутами глибшої субстанції, чье ім'я – «квантова геометрія простору-часу». Звідси простежується простота в описі суті Свідомості та її скромні можливості в Универсумі. Така «вторинність» і залежність Свідомості від більш глибокого Джерела свідчить про наявність «матеріалістичного залишку» у базових ідеях Р. Пенроуза й акцентуації ролі «микрочанальців» у С. Хамероффа. Цей залишок не вислизнув від погляду інтерв'юера й не був спростований вказівками на «платонічні цінності», «вишні» у квантовий Универсум і можливість «життя після смерті», за допомогою яких С. Хамерофф намагався ввести «духовність» у рамки своєї моделі. Автор стверджує, що базові концептуальні рамки цього зробити не дозволяють.

Ключові слова: квантова модель Р. Пенроуза – С. Хамероффа, Свідомість, Матерія, взаємини.

Submitted to the editorial office – 16.10. 2020

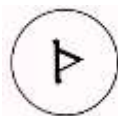
Reviewed – 15.11.2020

Accepted for printing – 19.12.2020

Подано до редакції – 16.10.2020

Рецензовано – 15.11.2020

Прийнято до друку – 19.12.2020

SOCIOLOGY OF SOCIAL COMMUNICATIONS **СОЦІОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ**

УДК 007 : 304 : 070

DOI: 10.51423/2524-0471-2020-11-2-2

IDENTITY CONSTRUCTION, SELF-PRESENTATION AND IMPRESSION MANAGEMENT ON FACEBOOK: SOCIOLOGICAL ASPECTS.

Aleksandra Synowiec,

PhD in sociology, assistant professor

E-mail: aleksandra.synowiec@polsl.pl

<https://orcid.org/0000-0001-8251-2322>

Silesian University of Technology,

Department of Applied Social Sciences

Roosevelt Street 26, 41-800 Zabrze, Poland

ABSTRACT

Problem: *The objective of the study is to analyze the Facebook environment as a modern space of creating social identity. The processes of establishing virtual identity through the content of a person's profile in Facebook social network is identified in regard with the sociological concepts of self and social identity. The analysis of identity manifestations through social media provides an interdisciplinary conceptualization of the issue of social changes caused by the growing role of the Internet. Presented paper recalls sociological concepts of identity and combines a sociological perspective with the approach of communication studies.*

Methodology: *In order to achieve the objectives of this paper, the methods of content analysis and virtual ethnography were appointed. The study involved literature overview and mini online-survey collected among FB users. The limited amount of data collected for this study and limited research methods appointed determines the classification of this study as preliminary. The research question is current and the in-depth study of the issue is needed. However, findings contribute to the research both in sociology and communication studies.*

Conclusion: *Identity construction in the form of user's profile is understood in terms of intentional process of self-presentation of the self. Sociological concepts of the self, as well as dramaturgical approach and society of spectacle position can be applied to the environment of social media analysis. As shown in the preliminary empirical study – performing in Facebook network involves establishing conscious image of the self and using strategies of impression management.*

Key words: *social media, social identity, self-presentation, impression management.*

Introduction

The question of identity is still one of most relevant in terms of fundamental changes people face in the stage of “liquid modernity” (Bauman 2010, p. 1). Ways of living and lifestyles in post-industrial age have undergone significant changes by entering the 21st century, which is characterized by the rapid development of information and communication technologies (ICT).

Hence, what makes social media attract attention of scholars in many different scientific disciplines, is the fact of their direct or indirect influence on many spheres of social life.

Implications of social media impact on contemporary societies have been investigated from the perspective of communication studies, sociology, psychology, education, political science, marketing, management and other.

The unquestionable expansion of the Internet contributed to the emergence of the new forms of communication such as chatting, posting, sharing, blogging etc. Due to the possibilities offered by the Internet, mainly the social networking, new social phenomenon regarding the issues of identity have come to the fore. Accordingly – the scientific discussion on the question of identity has evolved taking into account cyberspace as a modern environment for the presentation of the *Self*. Social bonds and interactions built in virtual world are of different type and logic than those in the real world. In today's society, being online is a kind of requirement, expression of thoughts, feelings and appearance is the subject of daily plebiscites in virtual communities.

In times of dynamic development of social media, social identity as the image of self, created through the way one is perceived by other people, has become a subject of consciously made choices to establish a certain virtual personality. In social science the development of the concept of identity has a long tradition. In this study, it will only be indicated that sociological notion of identity is defined and distinguished at three levels: 1) personal identity, 2) social identity, 3) collective identity. Personal identity defined as the image of the self, self-knowledge or self-awareness has a fundamental impact on all dimensions of a person's life; Bauman characterized identity as the idea that a person has about one's own place in society, about one's rights and responsibilities, and how one fulfils these duties (Piłat-Borcuch, 2013, p. 320). George Herbert Mead (1863-1931) distinguished self-awareness and self-concept that individual present to the others (objective self) (Szacki, 2005, p. 582). Mead's position on the two kinds of self has been completed by the notion of looking-glass self, introduced by Charles Cooley (1864-1929). Looking-glass self is the individual's conviction in what way one is perceived by others (Szacki, 2005, s. 559). This belief is crucial for intentional efforts undertaken by social media users in order to manage the image of the self and impression management – what will be discussed in the following sections. Finally, social identity can be described as a set of social identifications that support the process of defining oneself and others in different social categories. Currently, the analysis of the formation of social identity is interesting in particular in the area of social media. Social media users have the ability to decide what will be shared with the world: any information can be edited, posted or hidden if inconvenient for the image. Analyzing these special “treatments” of online identity lead to recall theories of symbolic interactionism, Goffman's dramaturgical theory, and Debord's concept of the society of spectacle.

The objective of the study is to analyze the Facebook habitat as a contemporary space of creating social identity. The processes of establishing virtual identity through the content of a person's profile in Facebook social network is identified in regard with the sociological concepts of social identity. The analysis of identity manifestations distributed in social media reveal mechanisms and intersubjectively shared rules of contemporary society, such as mobility compulsion or lifestyle indicators.

In order to achieve the objectives of this paper, the methods of content analysis and virtual ethnography were appointed. The study involved content analysis of the literature and netnographic (Kozinets, 2012) online-survey collected among 100 FB network users.

Main concepts: identity construction, self-presentation and impression management in virtual world

As noted by Suzana Flores: “in 2009 Facebook was ranked as the most used social network worldwide” (2014: 37) and continues to maintain its leadership position with more than 2.6 billion monthly active users (Statista.com, 2020). As Facebook constantly grows in numbers, its’ own kind of demography has become a popular research subject. The literature overview shows that scholars have already recognized the patterns of online users behavior in terms of the form of activity, and categorized “these subpopulations as posters, trolls and lurkers” (Seigfried-Spellara & Lankford, 2018: 54). Social media enable users not only to communicate, however, referring to the Facebook history, their primary function can be defined as facilitating communication (Flores, 2014). Facebook has contributed to the redefinition of people’s needs, which is replacing the need for anonymity and privacy in favor of being public. Today’s requirement to be noticeable, heard, and followed affect personality, relationships, and social behavior. Using Facebook triggers the desire to learn about other users, to share one’s life and personality with others. Accordingly, the higher is the frequency of posting personal content, the higher is the possibility of gaining attention, feedback, or evaluation. Losing privacy becomes less important in comparison to the gratification user can get in exchange for shared information. By obtaining approval and acceptance of the content posted, user gains psychological comfort and sense of belonging (Flores, 2014). By sharing “approved” content of the self, users try to predict reactions of the network audience and control the way they are perceived. Therefore, the use of Facebook can be analyzed from the position of psychological motivation to meet individual’s social needs – according to Nadkarni and Hofmann (2012), the use of Facebook is associated with two primarily motivated factors: “1) the need to belong, and 2) the need to self-presentation. The need to belong refers to intrinsic drive to affiliate with others and gain social acceptance, and the need for self-presentation to the continuous process of impression management. These two motivational factors can co-exist, but can also each be the single cause for FB use” (Nadkarni and Hofmann 2012: 245)

Facebook lets to generate new, alternative, and more friendly reality, where expression of self is easier. Social media allow to avoid discomfort or anxiety caused by direct contact with other people. It is worth noticing, that sometimes the identity created for the purpose of joining online community does not reflect the real one. Such a contradictory can lead to cognitive dissonance, lower self-esteem (Biolcati, 2019), (Caso et al., 2020) or mental disorders connected with appearance concerns (Fardouly & Vartanian, 2016).

From the perspective of sociology, social media as the sphere of identity building can be analyzed with regard to the metaphor of spectacle or scene. Two such concepts should be recalled here: Erving Goffman’s (1922–1982) dramaturgical approach toward interactions and the concept of the “society of spectacle” developed by the French philosopher Guy Debord (1931–1994).

Goffman’s central idea is that “people, as they interact together in social settings, are constantly engaged in the process of *impression management*, wherein each tries to present themselves and behave in a way that will prevent the embarrassment of themselves or others” (Thought.co July 1, 2019). According to Goffman, formation of self is a reflective, co-creative process that relies not only on our own careful manipulations but also on the way others understand and interpret our conveyed image (Zavattaro, 2013: 512), (Szacki, 2005). The uniqueness of Goffman’s dramaturgical approach is that it has been adopted in many disciplines. Fundamental Goffman’s work *The Presentation of Self*, covering the topic of socially constructed identity, became a benchmark for studying the issue of online self-presentation, the political self or impression management in organizations (Zavattaro, 2013: 512). Goffman’s idea of self-presentation initiated the emergence of impression management issues. Impression management is understood as conscious or unconscious attempt to control the overall image of a person in social interactions. “These include usage of verbal statements, expressive behaviors, and nonverbal behavior and also in integrated behavior patterns, jointly in modification of one’s physical appearance” (Vohs et. Al., 2005).

As far as Debord's theory is concerned, the central metaphor of understanding and describing society also refers to the stage and scene. "The spectacle presents itself simultaneously as society itself, as a part of society and as a unifying mechanism" (Debord, 2006). Andrzej Leder explains Debord's idea as follows: "Society as a whole is constantly acting out something by someone to someone. This is the spectacle as society itself. At the same time, however, the spectacle separates those, who as part of the society focus on themselves all the eyes and all awareness of those, who are watching" (Leder, 2010: 70). Debord's considerations can be applied to the investigation of impression management in social media, however ascribed roles of spectators (*followers*) and actors are not rigidly divided – the hybrid nature of the Internet assumes free and unlimited movements between and across roles.

Both psychological and sociological perspectives applied for the analysis of the internet identity phenomenon show the significance of active (intended, conscious) role of a user in the process of identity establishing.

Discussion on performing in social media involves studying personality, motivation and engagement (Buckels, Trapnell, & Paulhus, 2014), (Seigfried-Spellara & Lankford, 2018). Furthermore, the term *online identity* or *internet identity* has appeared in the social sciences. *Online identity* is defined as the identity that is established by an Internet user in online communities and websites (Wikipedia: Online Identity). However, *online identity* within the context of social media is not limited to the presentation of the self. What is important from the sociological and psychological point of view, "the construction and definition of network identity depends on and requires the acceptance and recognition of others" (Del Prete &, Redon Pantoja, 2020). This position can be classified as a transposition of the concept of generalized other, introduced by George Herbert Mead to explain the notion of society in term of a particular and shared social system; "an individual experiences oneself not directly but indirectly, adopting the points of view of other members of the same social group (...). The individual acts as other people toward oneself" (Szacki, 2005: 582–584). In turn, self-presentation is defined as a behavior "that attempts to convey some information about oneself or some image of oneself to other people. It denotes a class of motivations in human behavior. (...). Two types of self-presentational motivations can be distinguished. One (pleasing the audience) is to match one's self-presentation to the audience's expectations and preferences. The other (self-construction) is to match one's self-presentation to one's own ideal self" (Baumeister & Hutton, 1987: 71).

The concept of *virtual identity*, connected mainly with *Second Life* phenomenon, is also worth to be mentioned: virtual identity is consciously used by the user, and accordingly – it is certainly associated with self-presentation and self-categorization of the individual (Soldatova & Pogorelov, 2018). What both concepts have in common, it is actively constructed presentation of the self. Such a position is consistent with a constructivist perspective on identity in sociology, what means that scholars tend to classify identity more as a process than as a state.

Thus, the self-awareness of an individual or collective "I" in terms of the "crisis of belonging" (Bauman, 2007: 14–15), becomes an indispensable practice, a repeated or reconstructed procedure of legitimization of one's presence in the world. According to Giddens, the process of establishing an individual's identity results from the efforts to "get to know oneself better", which allows for producing and playing a satisfactory sense of identity (2010: 104). The notion of lifestyle is also significant in Giddens' considerations: "A lifestyle can be defined as a more or less integrated set of practices that an individual undertakes not only because they are useful, but also because they give a material shape to individual identity narratives" (2010: 113).

Social media platforms like FB allow user to reveal daily practices one undertakes and thus to establish and control the desired image of self.

“Retouching” identity and managing one’s image in virtual world

The course of the empirical study involved: the netnographic approach (Kozinets, 2012) and conducting mini online-survey consisting of 5 questions (excluding socio-demographic data). The survey was collected among 100 Facebook users. The investigated sample included 100 users selected from the group of the author's *friends* in FB network (which is about 15% of the total *friends* number). The online questionnaire was distributed through personal contacts in Messenger communicator by the method of purposive sampling – sending a link with an invitation to participate. As the conducted research is preliminary and its purpose was only to probe a given phenomenon, no sociometric data will be discussed here. Results obtained from the conducted mini-survey are as follows.

Firstly, respondents were asked why they post on Facebook information about where they have been, what they have done and with whom, and other details from their private lives. The respondents could indicate only one answer. The answers are presented in Table 1:

Table 1	Main motivation to post content on FB	% answers
1.	I want to show off what I do - e.g. traveling	21
2.	I want to share nice moments with my friends	21
3.	I want my friend to know what I am doing/thinking at the moment	17
4.	Because others do so	18
5.	Because it is trendy	18
6.	I don't share any content about my personal life	5
	Total	100

What seems to be important taking into account the main question posted in this paper – this is the number of respondents sharing content due to the desire to show off what they are currently doing (21%), the desire to inform friends about undertaken activity (17%), and posting because of the fact, that social media activity is fashionable (18%). It means that for more than 50% users who took part in the questionnaire, the main motivation is connected with prestige and willingness to share an attractive vision of life. According to Polish sociologist Henryk Domański, “prestige is difficult to grasp because we do not see it directly. Stuck in the middle - covered with labels of social position, wrapped in a coat of appearances, in a web of gestures, bows, respect and flattery. It is one of the phenomena that cannot be touched, unlike measurable, observable things” (Domański, 2012: 13). Prestige is closely related to the category of lifestyle, and thus to the domain of social differentiation. “Differentiation of prestige creates a stratification ladder, which is the conscious counterpart of the objective hierarchy, the basic dimension of social stratification in the sphere of collective consciousness, with significant consequences for behavior and attitudes”, says Domański (2012: 14–15) and adds that the distribution of prestige is determined by the rule of supply and demand, in other words: the availability of a given good or item.

In order to reveal practices connected with impression management, respondents were asked if they use filters or any kind of apps or software to edit photos they share. In other words, how often they “improve” their appearance before accepting a picture on the FB timeline. All of the participants of the study declared that they share photos – although the frequency of posting photos varies greatly among them.

The answers concerning retouching photos are presented in Table 2:

Table 1	The frequency of modifications of the photos posted	% answers
1.	Always	4
2.	Very often	34
3.	Often	33

4.	Rarely	15
5.	Never	14
Total		100

The data show that almost 3/4 of the respondents use photo modification techniques before sharing them with others. It means, that intentional attempt to control one's image is important for more than 70% of survey participants. Users reflectivity applies to the body and appearance – the awareness of the body and non-verbal signals is significant while operating in the sphere of impression management. Retouching photos strongly corresponds with Goffman's and Debord's concepts of social interactions: performing a particular social role involves artifacts that triggers "right" (desired) audience's reaction. In case of FB, user is equipped with many tools helping to build expected image – for example with the *View my profile* function, user can control how other users see our profile, change the account settings to adjust them to personal preferences. As one of the students in social media course conducted by author noted – *Facebook encourages us to create and present a version of ourselves that we want to be rather than the one we are. We never take off mask on FB. Positive reactions make us feel understood and socially bonded*³. Following happy lives of other users encourages to present one's own life similar or better; photos posted on the profile often stimulate unreal desires and hopes what sometimes can cause mental disorders (Fardouly & Vartanian, 2016). The next question relates to the one discussed above – respondents were asked about their motivation to correct photos. Most of them declare they correct pictures to improve the quality of the image, only 25% admit they improve photos to look better. What should be noted – 85% of female respondents (N=68) claimed to use retouching tools before sharing photo on the timeline. This constatation should be analyzed with regard to the social constructs of beauty and dominative socio-cultural requirements towards beauty standards.

The purpose of the two last questions was to probe the respondents' opinions about *likes* – i.e. how getting *likes* contributes to the social need of belonging. The question posted was "How do you feel when getting *likes*?" The answers are shown in the Figure 1:

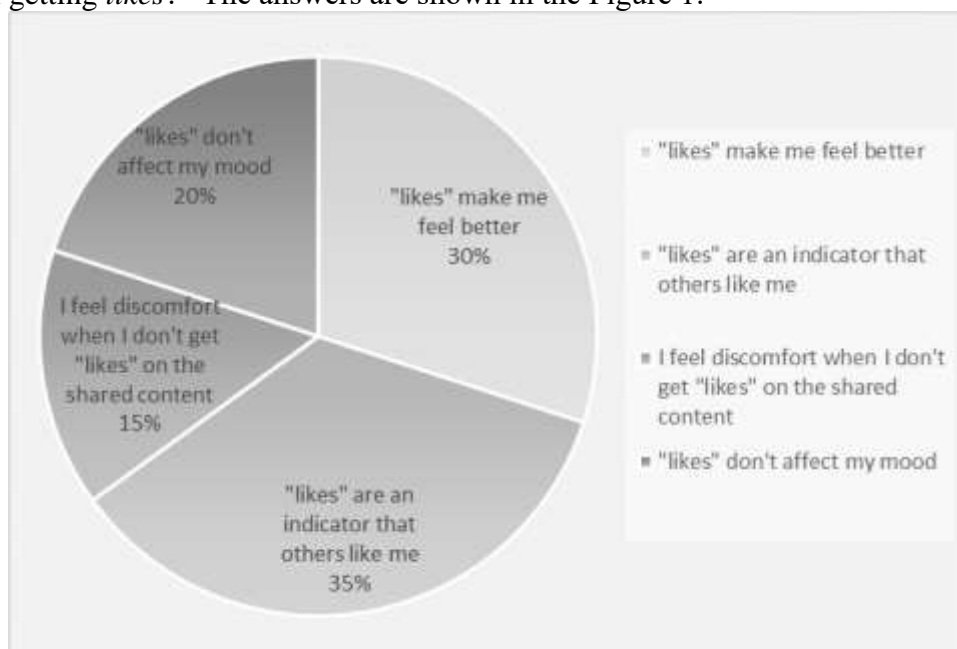

Figure 1.

Likes are mostly perceived as indicator of liking and lack of *likes* cause the feeling of discomfort among 20% of respondents. *Likes* received from other users evoke positive emotions

³ Course „Social media” for sociology students, Silesian University of Technology winter semester 2019/2020.

and contribute to the improvement of mood and well-being. An assumption can be made that receiving *likes* meets the need for social affiliation. In turn, when asked why they give *likes*, almost ½ of respondents answered that press thumb up in order to show support to the person who shares content. Due to the *like* function, Facebook provides users with a feeling of belonging, approval and acceptance.

Conclusion

The aim of the study was to examine Facebook environment as space of establishing social identity in reference with the sociological concepts of the self and analysis of society by means of dramaturgical metaphors. Both recalled perspectives applied for the analysis of the internet identity phenomenon show the significance of active (intended, conscious) role of a user in the process of identity establishing. Although there is already an extensive body of literature on the undertaken issue, the question is current and enables interdisciplinary position, combining the perspective of communication studies, sociology and social psychology.

Social media and Facebook itself has contributed to the redefinition of the concept of social needs. The considerations on self-presentation on Facebook can be recapitulated to the symbolic statement that *we are what we post* (Schau & Gilly, 2003). The preliminary analysis of identity manifestations in online environment done by means of online survey on the sample of 100 users shows that one of the most important motivators engaging users to share personal content is desire to be admired. In order to achieve acceptance and popularity vast majority of respondents are prone to correct pictures shared. The limited amount of data collected for this study and limited research methods appointed determines the classification of this study as preliminary. The research question is actual and the in-depth study of the issue is needed. However, findings contribute to the research both in sociology and communication studies

References

- Buckels E.E., Trapnell P.D., Paulhus D.L. (2014). Trolls just want to have fun. *Personality and Individual Differences*, Volume 67, 97–102.
- Bauman Z. (2010). 44 letters from the Liquid Modern World. Cambridge: Polity Press.
- Bauman Z. (2007). Tożsamość. Rozmowy z Benedetto Vecchim, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk [in Polish].
- Baumeister R.F., Hutton, D.G. (1987). Self-presentation theory: Self-construction and audience pleasing. *Theories of group behavior*, pp. 71–87. B. Mullen, G. R. Goethals, (Eds.), New York, NY, Springer.
- Biolcati R. (2019). Low self-esteem and selfie posting among young women. *Open Psychology Journal*, Volume 12, Issue 1, 155–168, <https://openpsychologyjournal-1.com-1gui8jp2a0a5f.han.polsl.pl/VOLUME/12/PAGE/155/>.
- Caso D., Schettino G., Fabbriatore R., Conner M. (2020). “Change my selfie”: Relationships between self-objectification and selfie-behavior in young Italian women. *Journal of Applied Social Psychology*, Volume 50, Issue 9, 1 September 2020, 538–549.
- Debord G. (2006). Społeczeństwo spektaklu. Rozważania o społeczeństwie spektaklu. Warszawa: PIW [in Polish].
- Del Prete, A., Redon Pantoja, S. (2020). Virtual social networks: Spaces of socialization and definition of identity. *Psicoperspectivas*, 19 (1), 1–11. <http://dx.doi.org/10.5027/psicoperspectivas-vol19-issue1-fulltext1834> [in Spanish].
- Domański H. (2012). Prestiż, Wydawnictwo Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu, Toruń [in Polish].

- Fardouly J., Vartanian L.R. (2016). Social Media and Body Image Concerns: Current Research and Future Directions. *Current Opinion in Psychology*, Volume 9, 1–5.
- Flores S.E. (2014). Facehooked. How Facebook Affects Our Emotions, Relationships, and Lives, Reputation Books [Polish edition 2017].
- Giddens A. (2010). Nowoczesność i tożsamość. Warszawa: PWN [in Polish].
- Kozinets R. (2012). *Netnografia: badania etnograficzne online*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN [in Polish].
- Leder A. (2010). Spektakl w społeczeństwie spektaklu. *Didaskalia. Gazeta teatralna*, październik 2010 [in Polish].
- Piłat-Borcuch M. (2013). Pomiedzy tożsamością osobową a postawą społeczną. *Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, Seria: Organizacja i Zarządzanie*, nr 65, 317–327 [in Polish].
- Schau H.J., Gilly M (2003). We are what we post? Self-presentation in Personal Web Space. *Journal of Consumer Research* 30 (3).
- Seigfried-Spellara K.C., Lankf Seigfried-Spellaraord C.M. (2018). Personality and online environment factors differ for posters, trolls, lurkers, and confessors on Yik Yak. *Personality and Individual Differences*, Volume 124, 54–56.
- Soldatova E.L., Pogorelov D.N. (2018). The phenomenon of virtual identity: The contemporary condition of the problem. *Obrazovanie I Nauka*, Volume 20, Issue 5, 105–124 [in Russian].
- Statista.com. *Most popular social networks worldwide as of July 2020, ranked by number of active users (in millions)*. Available online: <https://www.statista.com/statistics/272014/global-social-networks-ranked-by-number-of-users/> [access date 20.09.2020].
- Szacki J. (2005). Historia myśli społecznej. Warszawa: PWN [in Polish].
- Vohs K.D., Baumeister R., Ciarocco N.J.(2005). Self-regulation and Self-Presentation: Regulatory Resource Depletion Impairs Impression Management (IM) and Effortful Self-Presentation Depletes Regulatory Resources. *Journal of Personality and Social Psychology*, Volume 88, No. 4, 632–657.
- Wikipedia. Online identity. Available online: https://en.wikipedia.org/wiki/Online_identity [access date 20.09.2020].
- Thought.co: Crossman A. *The Presentation of The Self in Everyday Life*, 2019, July 1. Available online: <https://www.thoughtco.com/the-presentation-of-self-in-everyday-life-3026754>.
- Zavattaro S. (2013). Expanding Goffman's Theater Metaphor to an Identity-Based View of Place Branding. *Administrative Theory & Praxis*, DOI: 10.2753/ATP1084-1806350403.

ФОРМУВАННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ, САМОПРЕЗЕНТАЦІЇ ТА УПРАВЛІННЯ ВРАЖЕННЯМИ В СОЦІАЛЬНІЙ МЕРЕЖІ «FACEBOOK»: СОЦІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Олександра Синовець,

кандидат соціологічних наук, доцент,
Сілезький технологічний університет,
кафедра прикладних соціальних наук

АНОТАЦІЯ

Мета дослідження – проаналізувати середовище «Facebook» (FB) як сучасний простір створення соціальної ідентичності. Процеси встановлення віртуальної ідентичності через зміст профілю людини в соціальній мережі «Facebook» визначаються з урахуванням соціологічних концепцій самоті й соціальної ідентичності. Аналіз проявів ідентичності через соціальні медіа забезпечує міждисциплінарну концептуалізацію проблеми соціальних

змін, спричинених зростанням ролі інтернету. Представлений документ нагадує соціологічні концепції ідентичності й поєднує соціологічну перспективу з підходом до комунікативних досліджень.

Методологія. Для досягнення цілей даної роботи були призначені методи аналізу змісту й віртуальної етнографії. Дослідження включало огляд літератури та невелике онлайн-опитування, проведене серед користувачів FB. Обмежений обсяг даних, зібраних для цього дослідження, та обмежені методи дослідження визначають класифікацію цього дослідження як пілотного. Дослідження є актуальним, тому необхідне подальше поглиблене вивчення аналізованої проблеми. Висновки сприяють дослідженням як у соціології, так і в соціальних комунікаціях.

Висновок. Формування ідентичності у вигляді профілю користувача розуміється з точки зору навмисного процесу самопрезентації "Я". Соціологічні концепції самості, а також драматургічний підхід та суспільство видовищної позиції можуть бути застосовані до середовища аналізу соціальних медіа. Як показано в попередньому емпіричному дослідженні, виступ у мережі «Facebook» передбачає формування свідомого образу про себе та використання стратегій управління враженнями.

Ключові слова: соціальні медіа, соціальна ідентичність, самопрезентація, управління враженнями.

Submitted to the editorial office – 03.10. 2020

Reviewed – 28.11.2020

Accepted for printing – 04.12.2020

Подано до редакції – 03.10.2020

Рецензовано – 28.11.2020

Прийнято до друку – 04.12.2020

SOCIAL COMMUNICATIONS IN POLITICAL SCIENCE СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ В ПОЛІТОЛОГІЇ

УДК 007 : 304 : 070

DOI: 10.51423/2524-0471-2020-11-2-3

COMMUNICATION WITH EMERGENCE OF CLIMATE CHANGE AND ENDANGERING THE SECURITY OF THE COUNTRY

(Political-Security Aspect)

Prof. Dr. Ljubo Pejanović,

Faculty of Law and Business Studies Lazar Vrkatić, Novi Sad, Union University

pejanovicljubo@gmail.com

(Belgrade, Serbia).

Prof. Dr. Mile Rakić,

Institute for Political Studies

rakicmile@hotmail.com

(Belgrade, Serbia).

Prof. Dr. Stevan Stojanović,

Faculty of Business and Law Studies, Union-Nikola Tesla University

stojanovicstevan62@yahoo.com

(Belgrade, Serbia).

ANNOTATION

This paper is about the climate changes which cause natural disasters and catastrophes in a certain (pre-planned) region or country. The emergence of the climate changes can be caused by actions of the nature itself, but also by the influence of some human factor. The climate changes cause more or less harmful consequences for living creatures, social values and national security of the states. Deliberate provoking of the climate changes might cause devastating effects on the overall capacity of the security and on the politics of security of the states in various forms of threats and imperilment, which leaves bad consequences for the overall socio-political and economic capacity of the states. The intentional provoking of natural disasters leads to drastic destructions similar to the war destruction by hidden or open use of highly sophisticated methodology and resources. Some author identify this type of the threats as the war threat in the field of ecology and environmental protection, depending on the capacity of security of the state.

The objective of this paper is to prove the existence of deliberate provocation of the climate changes consequently making impact on the security of the states.

Key Words: *communication, politics, climate, security, destruction, consequence*

KOMUNIKACIJA NASTANKOM KLIMATSKIH PROMENA I UGROŽAVANJE BEZBEDNOSTI DRŽAVE

Prof.dr Ljubo Pejanović

Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić, Novi Sad, Univerzitet Union, Beograd

Prof.dr Mile Rakić

Institut za političke studije, Beograd

Prof.dr Stevan Stojanović

Fakultet za poslovne i pravne studije, Univerzitet Union-Nikola Tesla, Beograd

UMESTO UVODA

Prirodne elementarne nepogode su prirodne reakcije i aktivnosti, koje su postojana postankom same planete i ovek su predstavljale pretnje životu na planeti. Dok veštački izazvane prirodne nepogode su produkt uticaja čoveka na klimatske promene, koje prouzrokuje sam čovek u želja napredka, olakšanja i poboljšanja kvaliteta života. Da bih čovek postigao željene ciljeve, prekomerno crpi prirodne resurse, samim tim ugrožava planetu, a time i život na istoj. Drugim rečima, uticajem na klimatske promene, izazivanje elementarnih nepogoda i prekomernim crpljenjem prirodnih resursa, uznemirava se priroda i ista dodatno reaguje i prouzrokuje pretnje, a time, nesreće i katastrofe po zdravlje i život kod živih bića, kao i prirodnih bogastava.

Ljudska želja, strast i poklepa za bogastvom, laganim životom i vladanjem masama, iznalazese savršenija sredstva i oprema, pomoću koje se istražuje, deluje i olakšano dolazi do kvalitetnijeg rešenja za iznalaženje mogućnosti unapređenja crpljenja prirodnih resursa, nqa osnovu kojih se stiču bogastva, time čovek ugrožava planetu, klimatske promene, kao i elementarne nepogode putem kojih se vrše ugrožavanja, pretnja i ubistva živih bića, uništenja prirodnih resursa i dovodi do opasnih ugrožavanja.

Između bezbrojnih tehnološko-tehničkih tehnologija, sredstava, opreme i značajnih mogućnosti upravljanja prirodom i klimatskim promenama, sve više se prestavlja pretnja po bezbednost života. Između drugih tehnoloških naprednih tehnologija, tehničkih rešenja i sredstava, su dva napred navedena sistema Kemtrails, HAARP, kao i savremeno oružje, eksplozivi, otrovi i slični hemijsko-biološki i radiološki agensi. Ukoliko bih se odrekli navedenih, tehnologija, sredstava i opreme obezbedio bih se dalji život kako planeti, prirodi tako i životu na istoj.

1. POJMOVNO ODREĐENJE, DEFINISANJE I NAJAVA PROBLEMA

Da bi smo raspravljali o elementarnim nepogodama i uticajem na klimatske promene, neophodno je pojmovno odrediti i definisati navedene fenomene, koji su jedna od najopasnijih oblika ugrožavanja i mogli bi smo ih uporediti sa velikim i dugotrajnim ratovima.

1.1. Problem komunikacija u elementarnim nepogodama

Мило Бошковић наводи: «Комунікація (lat. Comunikation saopštavanje), univerzalni proces međusobnog opštenja, odnosa i uticaja među ljudima. U opštem smislu razmena poruka između dveju ili više osoba, društvenih grupa i institucija. Sredstvo komunikacije najčešće je jezik, ali se ona može odvijati i korišćenjem drugih simbola, posebno preko sredstava veze i masovnih

medija»⁴. Даље, аутор студије извештава да «komunikacija se kao sredstvo opštenja među delikventima odvija putem specifične vrste govora-žargona. Pored toga, komunikacija može biti i sredstvo izvršenja i krivična dela: verbalno, korišćenjem društvenih mreža, interneta, putem finansijskih transakcija i drugim oblicima računarskog kriminaliteta (v. Analiza sadržaja, Žargona, Kontakta, Supkultura, Šatrovački govor)»⁵.

U ovom slučaju «komunikacija» je komuniciranje među ljudima, grupama, institucijama i drugim subjektima koji su angažovani da ostvaruju kontakte, dogovore i aktivnosti prilikom nastanka, bilo koje elementarne nepogode, čijim nastankom se vrši uticaj na klimatske promene. Dakle, u ovim vrstama komunikacija učestvuju: stručna lica, rukovodeći pojedinci i timovi, izvršioci eliminacije elementarnih nepogoda, izvođači veštačkih neprilika (nepogoda), sredstva informisanja i obaveštavanja, zatim; građani, institucije, stručni i profesionalni timovi i predstavnici vlasti društva koje je pogođeno elementarnom nepogodom.

«Globalizacija kao svetski fenomen, nedvosmisleno ima različite uticaje na celokupnu međunarodnu zajednicu, a o njenom uticaju mogu se indetifikovati različiti i relevantni faktori odlučujućeg značaja za određene događaje čijim uticajima ni jedno društvo nije apsolutno imuno i neosetljivo».⁶ Dakle, globalizacija kao svetski fenomen, jedan je od uzroka pretnji po bezbednost međunarodne zajednice, a time i pretnja uticajem na klimatske promene koje su u sadržaju globalizacije i njenih nosioca.

«Međutim, elementarne nepogode i klimatske promene su česta prirodna nepogoda, koja u svakom slučaju predstavlja pretnju ljudskim životima i njihovoj imovini».⁷ Prema tome, elementarne nepogode su prirodnog i veštačkog karaktera, često izazvane, da bi se ugrozila bezbednost a time i uticalo na klimatske promene, od strane ekonomsko razvijenih društava koji sa njima upravljaju.

1.2. Problemi definisanja klimatskih promena i nastanka katastrofa

Klimatske promene u novo odnosno savremeno doba, spadaju među najistraživanije i time najaktuelnije potrebe raspravljanja i diskutovanja po pitanju navedenog fenomena tj mogućih i zastrašujućih pretnji, rizika, a time i posledica. Isto tako I globalnih katastrofa i njihovog uticaja na prirodu, tako i opasnost po živi svet. Međutim, do sada odnosno u predhodnih tj ranijim periodima ni jedno ekološko pitanje nije imalo, niti je iziskivalo takvu pažnju i potrebu za diskusije, rasprave pa i istraživanja kao što je to slučaj sa klimatskim promenama. Stim u vezi, od prvog raspravljanja i izveštaja «Međunarodnog panela o klimatskim promenama (IPCC-Intergovernmental Panel on Climate Change) godine 1990, kada je započet značajan napredak u pogledu utvrđivanja realnog stanja klimatskih promena».⁸ Isto tako i značajnog razumevanja njihovih razmera, kako dokazivanja, tako potvrđivanja i pristupanja ka realnim i raspoloživim prirodnim pa i veštačkim reakcijama.

Međutim, u svemu navedenom ovaj problem i fenomen, posebno u savremeno doba, je bio nepoznanica i često je skrivan, pri čemu su se izbegavale rasprave, razgovori pa i društvene reakcije na iste. Sve navedeno nas upućuje na razmišljanje, a time i zaključivanje da izvođači veštačkih oblika izazivanja klimatskih promena, koji su imale veliki uticaj na sve strukture da ne obelodanjuju ovaj problem i fenomen savremenog doba. U vezi sa tim, nagle i česte promene nekad u jednom danu više njih, nekada više u jednom terminu, su upozorile da se nešto dešava nenormalno i opasno,

⁴ Milo Bošković, Kriminološki leksikon, Matica srpska, Novi Sad, 2015, str. 209-2010.

⁵ Milo Bošković, Kriminološki leksikon, Matica srpska, Novi Sad, 2015, str. 209-2010.

⁶ Ljubo Pejanović, Mile Rakić, Novi problemi i izazovi za obaveštajnu delatnost, Evropsko zakonodavstvo br.55/16, Beograd, 2016. str. 314-315.

⁷ Ljubo Pejanović, Mile Rakić, Savremeni oblici pretnji i moguće posledice po sigurnost u Evropi. Veučilište Velika Gorica, Zagreb, Međunarodni naučni skup, Split, 2016, str.74.

⁸ Boston, N.: Ćirković, M.: Rizici globalnih katastrofa, Heliks, Smederevo, 2011. Str. 253-254.

što je retko bila pojava i da to nije prirodna pojava već je neka pojava koje je dugo bila nepoznata ili neprirodna kako se pojavljuje duži vremenski period, a naručito u novom milenijumu.

Dakle, nepoznanicu i dugo čuvanu tajnu o veštačkom uticaju na klimatske promene, na neki način je učinjen napredak kako u istraživanju tako raspravama pa i donošenjem ili usvajanjem, odnosno postizanjem Sporazuma o klimatskim promenama u Parizu 2016.godine.

Dakle, predstavnici nekih država i tada su bili u strahu da ovaj Sporazum ne bude zaustavljen ili blokiran od strane delegacije SAD, što je navela i agencija «Rojters» dodajući da Evropska unija insistira na njegovom dogovoru, a time i realizaciji. Te u tom smislu, ukazujemo na ovu konstataciju da je opravdana i da uticaj na klimatske promene između drugih država vrše i SAD odnosno NSA i NATO. «Šta su to Chemtrails? Uobičajni kondezacioni tragovi iz aviona su obično ostajali vidljivi tridesetak sekundi, a novi tragovi su se videli mnogo duže i lagano su se širili nebom i stvarali belu izmaglicu. Odmah su krenule sumnje da se nešto čudno dešava. Sve je to još podpaljeno dokumentima Vazdušne vojne akademije SAD koje nekako baš u to vreme isplivao u javnost. Radi se o studiji koja je izašla 1996. godine i u kojoj se govori o ljudskoj (čitaj: američkoj) dominaciji nad vremenskim prilikama, koje bi trebalo da bude potpuna do 2025.godine».⁹ «HAARP projekat se odvija blizu mesta Gekona na Aljasci. Opremu za HAARP projekt čini ogroman broj radiotransmitera ogromne snage i odgovarajućih instrumenata za detekciju, odnosno 180 antena velike snage»¹⁰. Stim u vezi, uticaj na klimatske promene vrši se odbacivanjem hemijskih sredstava iz vazdukoplova (Kemtrails sistemom) i (HAARP-sistemom). Svim istraživanjima i zaključivanjima o ovom problemu je konstatovano, da su Brazil, SAD, Kina, Indija, Rusija i druge zemlje, u velikoj meri doveli do porasta misije zagađujućih gasova i stvaranja staklene bašte u atmosferi, te iz tog razloga se i strahovalo da ove države mogu i dalje sprečavati sve moguće dogovore na ovu temu. Stim u vezi, «o tačkama preokreta u Zemljama i sistemu (na primer Kemp, 2005; Lenton). 2007.godine, podigla se svest o mogućnosti da klimatske promene budu znatno gore nego što smo ranije mislili i da neki od najgorih udara mogu zapečeti mnogo pre nego što se zaista odigraju, stvarajući u suštini alarmatne slike u savremenoj generaciji koja je zapalila vrlo dugo, sporogoreći fitilj na klimatskoj bombi koja će izazvati ogromna razaranja tokom života budućih generacija»¹¹.

Ako analiziramo navedeni problem o kojem su nas obavestili i osvestili Bostrom i Ćirković, kao i drugi navedeni autori, nova agresivna pojava ima i te kako vezu sa politikom i ekonomijom nekih nama nepoznatih struktura koje na ovaj način imaju potrebu vođenja nekih novih oblika uništenja dela stanovništva i njihovih vrednosti, kako bih se zaustavio nagli i brzi oblik i način iskorišćavanja prekomernog iscrpljivanja prirodnih resursa. Smisao i ponašanje ovakvog načina izazivanja klimatskih promena kao sredstvom smanjenja stanovništva i obezbeđenje prirodnih resursa za jedan deo stanovništva kao i budućih generacija onih koji prežive ove agresivne i katastrofalne posledice po bezbednost stanovništva». Veštački uticaju na klimatske promene, a time i na elementarne nepogode, između ostalih se mogu prepuznati i golim okom bilo koga od nas.

Prema tome, ukazaće mo na neke od njih, *prvo*, ukršteni beli tragovi na nebu nisu oblaci već hemija izbačena iz namenskih vazduhoplova. *Drugo*, uočavanje crnih i neprovidnih oblaka iz kojih obavezno nastaju elementarne nepogode po žilji izvođača. *Treće*, pojave gustih crnih magli na nebu, prostorima i putevima, iza kojih nastaju elementarne nepogode i slično. „U ovim radu se želi ukazati na problem upravljanja rizicima u kritičnoj infrastrukturi, kao i pretnjama uzrokovanim elementarnim nepogodama, koje upravo predstavljaju pretnju kritičnoj infrastrukturi u ovom slučaju u gradu Obrenovcu Srbija 2014. godine»⁹. Dakle, u Obrenovcu su elementarne nepogode dovele do drastičnog ugrožavanja infrastrukture i katastrofa 2014. godine. Kad se govori o ugroženom stanovništvu preko klimatskih promena i njihovog uticaja na život stanovništva, ugrožen je onaj deo nerazvijene planete, a korist mogu imati samo deo razvijene planete odnosno razvijenog sveta, koji

⁹ www.Ekologija.Rs/sta-su-to-chemtrails, 10.02.2019., 18,50h.

¹⁰ Pejanović Lj.: Rakić M.: Komerčević M.: Katastrofe i kritična infrastruktura u Obrenovcu Republika Srbije. Naučni skup, Sveučilište Velika Gorica, Zagreb, 2016.

¹¹ Global Catastrophic Risks. Nick Bostrom and Milan Ćirković (eds). Oxford: Oxford University Press, 2008.

je na neki način sebi obezbedio sklonište ili bilo koju zaštitu od pojave razornih i izazvanih promena i njihovog uticaja na opstanak života na planeti.

Naše razmišljanje o ovom fenomenu i njegovim pretnjama, usmereno je upravo na nerazvijene regione koji nemaju nikakve mogućnosti kako političke i ekonomske, tako i nemogućnosti i neznanja da se ovom problemu suprostave i da se zaštite, što nije slučaj sa razvijenim regionima. «Četvrti izveštaj IPCC-a naglašava brojen promene regionalnih razmera, kojed uključuju sledeća očekivanja:

- očekuje se da će se putanje ekstrapropskih oluja kretati bliže polovima,
- očekuje se da će toplotni ekstemni postojati sve češće,
- očekuje se da će uragani biti sve češći sa intezivnijim padavinama,
- očekuje se zagrevanje kompletne zone, naručito preko kontinenta, a takođe se očekuje da će biti snažno na artiku,
- očekuje se da će se snežni pokrivači i morski led povlačiti,
- očekuje se opšte pojačavanje inteziteta padavina.

Ovi navedeni nalazi su kvalitativno slični onima istaknutim u IPCC-jevom trećim izveštaju procene, iako su se neki od njih od detalja izmenili, a u mnogo slučajeva naručioc su uvereniji uz predviđene uticaje»¹².

«U ovom poglavlju ja ću se koncetrisati na pretnju po život od povećanih nivoa radijacije i kosmičkog zračenja, (CR-cosmic rayu) koji do atmosfere dostiže kao rezultat (1) promena u sunčevoj svetlosti, (2) promena u solarnom okruženju usled kretanja Sunc oko galatičkog centra I naručito usled njegovog prolaska kroz spiralne rukavice galaksije, (3) osilatornog pomeranja sunčevog sistema prema galatičkoj ravni I drugo»¹³.

Stim u vezi, navedeno razmišljanje dvojice autora osmereno je na pretnju po život na planeti usled zračenja kako prirodnog tako i veštački izazvanog upotrebom hemijsko-biološki i radioloških sredstava i opreme. Posmatrajući i analizirajući navedeno istraživanje i konstataciju problema klimatskih promena, od kojih se očekuju katastrofe, rizici i pretnje po bezbednost velikog broja stanovnika i njihovi vrednosti, upravo su nove i moguće pretnje. Takođe i ova konstatacija nas usmerava, podseća i podstiče na nova razmišljanja i zaključivanja o budućim pretnjama koje će biti mnogo efikasnije od predhodnih oružanih pretnja sa kojima su veći deo društava bili ugroženi.

Dakle, iz gore navedenih i očekivanih pretnji i rizika po stanovništvo, proističu i druge pojave koje će nastati iz navedenih i koje mogu biti uzrok novih pretnji, a obično su:

Veštački proizvedene guste, tamne i neprovidne magle i oblaci, koje u sebi sadrže rizične sadržine.

Česte, obimne i neprikladne padavine sa pojavom neočekivanih, agresivnih i neprimernih slivova vode koja će razarati, uništavati i ugroziti veće teritorije poplavom, a time novim pretnjama i rizicima po bezbednost društva i država.

Pojave niskih temperatura, leda i hladnoća koje su neprilične na određene prostore, a time i novih pretnji i rizika po stanovništvo, druga živa bića i prerodna bogastva. Upravo se veći deo međunarodne zajednice suočio sa ovom nepogodom, većih razmera.

Očekivano nerazmerno zagađenje obradivog i pašnjačkog zemljišta preko izbacivanja velikih i ogromnih količina hemije sa veoma opasnim sastojcima opasnim po živa bića.

Naglo I neočekivano otapanje glečera tj leda, na Artiku I severnom ledenom okeanu su pojave koje predstavljaju ogromnu pretwu po život svih bića I drugih vrednosti.

Pojava i neprimerna zračenja iz prirodnog prostora sa uticajem veštačkog delovanja u vazдушnom prostoru i slične pojave.

¹² Isto, str.265-266.

¹³ Nik Bostrum, Milan M. Ćirković, Rizici globalnih katastrofa, Helkis, Smederevo, 2011, 2012, str. 227.

«Klimatske promene na delu, a možemo li se boriti i kako? Procenjuje se da će Balkan u narednom periodu biti jedan od regiona najpogođeniji klimatskim promenama, a da su one već uzele ozbiljnog maha nema nikakve dileme, jer je od 2000 godine pa do...?»

Navedene pretnje su prouzrokovane prirodnim, a više veštačkim uticajem na klimatske promene, koje će prouzrokovati nestanak šumskog bogastva, a time i pijaće vode, čime su neki regioni već u opasnosti, a neki regioni biti takođe ugroženi. Pored šumskog bogastva gasiće se i drugi prirodne vrednosti, pri čemu će se prouzrokovati veliki rizici po opstanak živog i biljnog sveta. Zatim, će uslediti i elementarna nepogoda sušom, a često i velike padavine, a time i poplave, koje će uništavati prirodna bogastva koja su osnov za opstanak života¹⁴.

«Da li su za sve krive klimatske promene? Ovo je samo od jedan toplotnih talasa i nije sva tako jednostavno, ali lako se ekstremni vremenski uslovi poput toplotnih talasa, dešavaju potpuno prirodno, stručnjaci navode da su zbog klimatskih oni sve učestaliji. Podaci koji datiraju još od 19 veka pokazuju da se prosečna temperatura na Zemlji od početka idustilizacije povećava za oko jedan stepen godišnje. Takođe, iz instituta u Potsdamu ističu da je pet najtoplijih leta od 1500-te godine do danas zabeleženo u 21 veku. Naučnici su zabrinuti zbog sve bržeg rasta prosečne temperature u svetu. Ovaj rast povezuju sa upotrebom fosilnih goriva, a sve više temperature, a što bih moglo da ozbiljno utiče na klimu čitave planete»¹⁵.

Pored svih navedenih pretnji, a time i rizika po bezbednost života i prirodnih vrednosti, budući uticaji na klimatske promene, prouzrokovane će elementarne nepogode velikih razmera, a time i opasnosti zbog koje će biti stanovništvo na određenim regionima prinuđeno na emigraciju i izbeglištvo u druge regione, koji će za neke biti samo obećano i željeno bitisanje, a drugima samo želja sa neizvesnim opstankom. Stim u vezi, napominjemo da na klimatske promene utiče i sama priroda, koja je često uznemirena veštačkim uticajem i na to sama reaguje. Klimatske promene su prirodne reakcije preko kojih nastaju i elementarne nepogode, a time i posledice na prirodu i život u istoj. Međutim, na klimatske promene utiče i ljudski faktor. Uticaj ljudskog faktora na klimatske promene, a time i elementarne nepogode su neprirodne aktivnosti kojima se upravlja upotrebom hemijskih i bioloških sredstava uključujući i tehnološko-tehnička sredstva. Ljudskim uticajem preko industrijskih zagađenja, izrade i upotrebe oružja za masovna ubijanja i uništavanja, često se isprobavaju, a i upotrebljavaju u ratnim sukobima¹⁶, kao i odbacivanjem nekontrolisanih hemijskih i radioloških sredstava, pri čemu se vrši uticaj na klimatske promene. Stim u vezi, priroda reaguje i odgovara nastankom elementarnih nepogoda, koje prete živom svetu, kao i prirodnim bogastvima, čime se ugrožava sveukupna bezbednost i sigurnost države ili regiona.

Dakle, stiče se utisak i doprinos definisanju navedenog problema i fenomena savremenog doba. *Klimatske promene su prirodni fenomen modifikovan veštačkim delatnostima ljudskog faktora uz primenu usavršene tehnologije i tehnike koja proizvodi česte i neprimerne promene. Elementarne nepogode su izvorno prirodne pojave, prouzrokovane veštačkim delovanjem na klimatske promene koje su proizvele nepogode razarajućih razmera na određene regione upravljane sa ljudskim faktorom.*

Upravljanje klimatskim promenama vrši se primenom savremene tehnološko-tehničke tehnologije kojom upravlja ljudski faktor remećenjem prirodnih pojava, pri čemu se ostvaruju zamišljeni planovi i ostvareni ciljevi jednog dela ljudske civilizacije. Da bi smo razumeli ove navode, pretpostavke i stvarnosti, ukaza ćemo na iste pojave s kojima su se suočavale nestale civilizacije.

1.3. Istrojjski pogled na klimatske promene kod nestalih civilizacija

¹⁴ Onlajn Vesti, <https://vesti-onlajn.com> klimatske-promene, 17.10.2019, u 13,40h.

¹⁵ Svet, <https://www.bbc.com/serbian/lot/svet-48743814>, 17.10.2019, u 14,13h

¹⁶ Primeri NATO bombardovanje SRJ-Srbije, R.Srpske, Iraka, Libije, Sirije i drugih država

«Da bi smo lakše i ozbiljnije razumeli, upoznali i shvatili pretnju, opasnost i rizik od uticaja klimatskih promena, a time i elementarnih nepogoda i njihove pretnje po bezbednost društva i države, ka i civilizacije uopšte. Na to ćemo ukazati na dosadašnja istraživanja mnogih autora, koji su istraživali, istražuju i istraživat će uzrone nestanke jednog broja starih civilizacija. Naše interesovanje o ovom fenomenu usmereno je na iznalaženje, isčitavanje, a time i ukazivanje upravo na uticaj klimatskih promena na nestale civilizacije. Ukazujući na nestala društva odnosno stare civilizacije i uzroci njihovog nestanka, upravo su nas doveli do podataka da su klimatske promene i ratovi uništili stare civilizacije, na koje će mo ukazati.

1. Stara civilizacija Maje

«Ova civilizacija je jedna od mnogih koje su nestale, a ona nam je jedna od najpoznatijih jer su neki stanovnici u današnjim civilizacijama tj njihovi potomci, čiji jezici i tradicija je još uvek pristna, o kojima će mo nešto nagovestiti i objasniti. Dakle, vrhunac ove civilizacije dostigao je veliko dostignuće I funkcionisao je hiljadama godina, kada su njihove ogromne građevine, masivi, poljoprivredni objekti i drugo pokrivali široko područje Jukatana, današnjeg prostora Mehika, Gvatemale i Belizea. Ovu civilizaciju su takođe uništile *elementarne nepogode*, među kojima su i vulkani. Sve pretpostavke i činjenice su dokaz nestanka civilizacije Maja između drugog i uticaji na klimatske promene I izazivawe elementarnih nepogoda.

2. Civilizacija iz doline Inda

Ova civilizacija je bitisala i pokrivala delove današnjeg prostor Indije, Pakistana, Irana i Avganistana. Prema istraživanju i zaključcima o nestanku ove civilizacije, uzroci njene propasti su *klimatske promene*, a time nestanak hrane, zatim bolesti do potpunog nestanka civilizacije.

3. Cahokia

Ova civilizacija je boravila na prostoru Severne Amerike, odnosno u dolini reke Mississippi i Ilinosa. Na vrhuncu razvoja ove civilizacije 600 do 1400. godine, grad se protezao na 16 kvadratnih kilometara sa oko 40.000 stanovnika. Prema istraživanju nekih arheologa, stanovnici su ovaj grad napustali u *nedostatku zdravstvene zaštite*, zbog čega su masovno obovali i time nestali.

4. Civilizacija Angkor

Stara civilizacija Angkora živela je u današnjoj Kambodži, gde još uvek postoje ostaci hrama iz navedenog grada. Prema istraživanju, došlo se do više razloga o nestanku ove civilizacije, između kojih su *ratovi i prirodne nepogode*. Kao i mnoge druge civilizacije su isto doživele». ¹⁷

«Upravo o ovom trenutku, koji je za nas sadašnjost, odlučujemo, iako toga uopće nismo svjesni, koji će evolucijski putevi ostati otvoreni, a koji će se zauvek zatvoriti». ¹⁸ Stim u vezi, ukoliko se savremeno društvo ne opameti, neizbežne su nam katastrofe, pa i izumiranje, kako nas je, upozorila Elizabeta Kolbert.

5. Uticaj prirodnog i ljudskog faktora na klimatske promene

Klimatske uslove za opstanak prirodnih vrednosti u koje spadaju pre svega priroda, prirodne vrednosti, život u prirodnom bogastvu i sve ono što nas okružuje i što je priroda nadarila, stvorila i ustupila za život. Priroda je stvorila uslove života i podarila život, ali nije nam dozvolila da je uništavamo.

1.3.1. Uticaj ljudskog faktora na klimatske promene

¹⁷ Blic, www.blic.rs/slobodno-vreme/vesti-civilizacije 6.12.016. 11.30, (Upoznajte 10 civilizacija nestalih pod misterioznim okolnostima).

¹⁸ Elizabeta Kolbert, Šesto izumiranje, (prevela Marija Perišić i Ruđer Jenu, Znanje, Zagreb, 2015. Str.254-255

«Klimatske promene ili promjene klime označavaju dugotrajne i značajne promene prosječnih klimatskih uvjeta na zemlji».¹⁹ Stim u vezi, u ovom radu se govori o neodgovornom ponašanju ljudskog faktora u odnosu na prirodu i prirodne reakcije. Upotreba raznih hemijskih, bioloških, radioloških i drugih opasni materija drugim rečima zloupotreba ovih sredstava protiv prirode.

a) Odlaganje hemijskih i bioloških agenasa preko kemtrails sistema

«U svojoj studiji, američki tim je temeljno ispitao 77 vodećih svetskih stručnjaka za atmosfersku hemiju i taloženje zagađivača iz vazduha. Ponudeni su im neki od „dokaza» interneta da ih procene i uz to odgovore na pitanje da li su u svom radu (svako je s više od 20 godina iskustva) naišli na dokaze koji bi mogli da ukazuju na postojanje nekog velikog tajnog programa atmosferskog zaprašivanja».²⁰ U mnogim zemljama stručne ekipe vrše merenja i uzimaju uzorke od ostataka hemijskih sredstava koja su izbačena iz vazduhoplova koji vrše «tretiranje» iz vazdušnog prostora najveći deo zemlje planete. Prema analizi nekih privatnih laboratorija u ovim materijama su sadržani različiti biološki i patogeni agensi od mikroorganizama i određenih metala, kao što su: soli, barijum i aluminijumske čestice mikronskih dimenzija. Pored navedenog pronađeni su neki određeni agenski i druga sredstva koja predstavljaju opasnost.

Primena HAARP (High Fregfency Acitiv Auroral Research Program)

Primena (HAARP) High Fregfency Acitiv Auroral Research Program, tj sistema preko antena za mobilnu telefoniju GWEN tornjeva (Ground Wave Emergencu network), upravo je ovaj sistem veliki problem i predstavlja opasnost od obolenja ljudi. Pored opasnosti od obolenja preko ovog sistema uz prisustvo kristala koji se dobijaju upravo preko sistema, dolazi do remećenja ljudskog uma preko kontaminacije mozga, a pri implementaciji genetskih mutacija kod ljudi.

«HAARP (skraćeno od High Frequency Active Auroral Research Program), (Program aktivnog auroralnog istraživanja visoke frekvencije) je istraživački projekat koji želi da „razume, stimuliše i kontroliše procese u jonosferi koji mogu da izmene učinak komunikacionih i sistema za nadgledanje». Započet je 1993 .godine i predloženo je da traje 20 godina.

Projekat se odvija blizu mesta Gekona na Aljasci. Opremu za HAARP projekat čini ogroman broj radiotransmitera ogromne snage i odgovarajućih instrumenata za detekciju, odnosno 180 antena velike snage. 6 generatora jačine 3,6 MW (mega vati) snaga svakodnevno emituju preko 3.000.000 vati.

Osnovni ciljevi projekta su izučavanja fenomena polarne svetlosti i radio komunikacija. Nalazi se sjeveroistočno od mjesta Gakona na Aljasci, a projektom upravlja Univerzitet Aljaske, US Air Force i Ratna mornarica SAD. Ukupno je 14 univerziteta je bilo uključeno u planiranje sistema».²¹

Dakle u kombinaciji HAARP i Kemtrails sistema, vrši se upravljanje i dirigovanje klimatskim promenama na užem i širem regionu tj prostoru. Veštačkim izmenama klimatskih promena istovremeno se na veštački način deluje na psihu i zdravlje čoveka. Pored navedenog uz izbacivanje hemijskih sadržaja iz vazduhoplova koji su sami po sebi opasni po zdravlje i istovremenim dirigovanjem preko HAARP sistema koji je takođe štetan po čoveka vrši se dodatna ugrožavanja ljudske bezbednosti. Od navedenih veštačkih delovanja dolazi do obolenja ljudi, a time i pretnje po bezbednost života.

Klimatske promene kao posledica ugrožavanja bezbednosti (sigurnosti) države

Svaka klimatska promena bilo da je prirodna ili veštačka i da je izazivana kao pojava predstavlja pretnju, životu i društvu uopšte, usled koja nastaju rizici i ogromne posledice. Veštačkim zagađenjem atmosfere odnosno prirode proizvodnjom misije gasova pri čemu dolazi do

¹⁹ Grupa autora: Emina Škahić, Uticaj klimatskih promjena i uticaj čovjeka na globalno zatopljenje planete zemlje, Evropski univirzitet Brčko distrikt BiH, Zbornik radova s III međunarodnog naučnog skupa, brčko, 2015. Str. 394-395.

²⁰ Politika, [www.politika.rs>clanak>spektra>Nauka>Beli-tra...](http://www.politika.rs/clanak>spektra>Nauka>Beli-tra...) 17.10.2019, u 14,30h

²¹ Wikipedia, <https://sr.wikipedia.org>wiki>HAARP>. 17.10.2019. u 15,00h

povećanog zagrevanja atmosfere, a time se prouzrokuju određene posledice. Dakle, povećanjem i naglim porastom temperature dolazi do probijanja ozonskog omotača, pri čemu dolazi do podizanja nivoa vode odnosno mora topljenjem leda na polovima i glečerima. Veštačkim uticajem na klimu odbacivanje hemijskih sredstava u atmosferu, podpomaže se izazivanje i pojava naglih padavina sa ogromnom količinom vode na određenom prostoru, a time se pojavljuju u najčešćim slučajevima bujične reke ili potoci, koji često dovode do katastrofa. Pojavom velikih količina padavanja u kratkom vremenu po kvadratnom metru što se i dešavalo preko 200 litara na metar kvadratni uvek predstavlja pretnju.

Pojavom ovih nepogoda dolazi do naglih poplava, a time i velikih posledica po bezbednost ljudi, njihove imovine i drugih društvenih i državnih vrednosti. Porastom misije gasova, pojavom staklene bašte, odbacivanjem hemijskih sredstava iz vazduhioplova, zagađuje se životna sredina (okolina), a time su ugrožava bezbednost (sigurnosti) zdravlja i života kod živih bića i njihove posledice. Međutim, nisu u pitanju pretnje, samo hemijska već i biološka kao radiološka sredstva, koja su odbačena iz NATO vazduhoplova na Republiku Srbiju i Republiku Srpsku. «Sagledavanjem karakteristika prirodnih i veštačkih emisija radioaktivnih materija (Uranijum), može se zaključiti da naglim povećanjem obolenja građana od karcinoma, može biti uzrok uranijum i drugi oblici radijacije koji su u blizini ljudi».²²

«Dakle, preko ovog rada pokušali smo ukazati na značaj zagađenja životne sredine i njenog štetnog uticaja preko klimatskih promena na zdravlje svih živih bića, a time i sigurnosti države».²³ U slučaju zagađenja životne sredine između prirodnih opasnosti i rizika od posledica elementarnih nepogoda dolazi i do pojave bolesti epidemija i pandemija. Pojavu epidemije i pandemije uvek mogu izazvati nekontrolisana upotreba hemijskih, bioloških i radioloških sredstava. Svako nedozvoljeno ugrožavanje životne sredine čini se protivzakonita radnja ekološkog kriminaliteta.

«Ekološki kriminalitet, jedan je od novijih fenomena savremenog sveta, koji predstavlja veliku opasnost po bezbednost ljudi, drugih živih bića i ekološkog bogastva sa kojim raspolaže planeta Zemlja».²⁴ Dakle, kad se koriste navedena opasna sredstva, pojavljuju se razni mikrobi, virusi i bakterije, usled čega dolazi do velikih obolenja ljudi i životinja. Stim u vezi, ako dođe do pojave bolesti, bukvalno epidemije i pandemije, i kad se proglašuje epidemija i pandemija, to znači da su velike opasnosti, nastale pojavom visokih oboljenja i kod velikog broja građana i drugih živih bića.

Stim u vezi, «Iznenadna epidemija zaraza mogu pratiti u stopu nezarazne katastrofe kao što su zemljotresi ili poplave»²⁵ Dakle, veštačke i prirodne nepogode mogu dovesti i do epidemija i pandemija i time ugroziti živi svet u datom društvu. Stoga, napred navedene pretnje upravu predstavljaju velike rizike, a svaki rizik donosi i posledice, pri čemu svako ugroženo društvo na ovaj način postaje i rizično po sigurnost države i svih njenih vrednosti.

UMESTO ZAKLJUČKA

Klimatske promene i elementarne nepogode su pratile svaku civilizaciju, pa i našu i sve više će predstavljati pretnju po bezbednost društava na zemlji planeti. Da su sva društva ili civilizacije bile izložene klimatskim promenama, a time i elementarnim nepogodama, na to nas podsećaju navedene civilizacije i njihova propast u ovom radu. Obzirom da je ovaj rad ograničenog karaktera, zbog čega se nije moglo šire govoriti o nestanku deset civilizacija, te u ovom slučaju ostavljamo otvoreno pitanje budućim autorima.

²² Pejanović, Lj.: Posledice NATO agresije na Saveznu Republiku Jugoslaviju, Civitas br.9, Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić, Novi Sad, 2015. Str.51-52.

²³ Pejanović, Lj.: Stanković Nataša, Štetni uticaj medicinskog otpada na zdravu životnu sredinu i kvalitet života, Komora RS, naučni skup, Zrenjanin, 2016. Str.37-38.

²⁴ Pejanović, Lj.: Ekološki kriminalitet kao krivično delo i problem njegovog sprečavanja i suzbijanja u životnoj sredini. Naučni skup, Visoka policijska škola, Zagreb, 2015.

²⁵ Bostrum, N.; Čirković, M.: Rizici i globalne katastrofe Heliks, Smederevo, 2011 i 2012, str.280-281

Ukoliko se postojeća civilizacija, bude i dalje odnosila prema prirodi, kao što se odnosi veoma duži vremenski period, i ova civilizacija će imati svoj kraj na koji se neće dugo čekati. Svako prekomerno uticanje na prirodu, njeno ugrožavanje i zagađivanje i na svako će priroda agresivno odgovoriti. Prirodni odgovori se upućuju promenom klime u dužim vremenskim periodima pri čemu se prouzrokuju elementarne nepogode koje dovode do velikih ugrožavanja, pretnji i rizika, a time i posledica po opstanak planete, a time i civilizacije.

Stim u vezi, što je civilizacija razvijena, i u porastu sa razvojem i povećanjem stanovništva, sve je više željnija i zahtevnija za istraživanja i crpljenja prirodnih bogastava, sama sebe dovodi do nestanka, jer nestaju i neka prirodna bogastva tj resursi. Zbog naglog povećanja stanovništva u ovom vremenskom periodu, sama civilizacija preko svojih naučnika ima potrebu za smanjenje stanovništva i time produženje života na planeti. Te u tom slučaju, istraživanja, izučavanja od strane razvijenih društava izazivaju pretnje po bezbednost života na planeti između kojih su ratovi, intervencije, vojni sukobi, uticaji na klimatske promene I slične aktivnosti.

KORIŠĆENA LITERATURA

Knjige

- Bostom, N., Ćirković, M. (2011), Rizici globalnih katastrofa, Heliks, Smederevo.
 Bošković, M. (2015), Kriminološki leksikon, Matica srpske, Novi Sad.
 Grupa autora. Škahić E. (2015), Uticaj klimatskih promjena i uticaj čovjeka na globalno zatopljenje planete zemlje, Evropski univirzitet Brčko distrikt BiH, Zbornik radova s III međunarodnog naučnog skupa, Brčko.
 Kolbert, E. (2015), Šesto izumiranje, (prevela Marija Perišić i Ruđer Jenu, Znanje, Zagreb.

Časopisi-Zbornici

- Pejanović Lj. Rakić M. Komerčević M., (2016), Katastrofe i kritična infrastruktura u Obrenovcu Republika Srbije. Naučni skup, Sveučilište Velika Gorica, Zagreb.
 Pejanović Lj. Rakić M., (2016), Novi problemi i izazovi za obaveštajnu delatnost, Evropsko zakonodavstvo br.55/16, Beograd.
 Pejanović Lj. Rakić Mi., (2016), Savremeni oblici pretnji i moguće posledice po sigurnost u Evropi. Veučilište Velika Gorica, Zagreb, Međunarodni naučni skup, Split, str.74.
 Pejanović, Lj. (2015), Posledice NATO agresije na Saveznu Republiku Jugoslaviju, Civitas br.9, Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkić, Novi Sad.
 Pejanović, Lj. Stanković N., (2016), Štetni uticaj medicinskog otpada na zdravu životnu sredinu i kvalitet života, Privredna Komora RS, naučni skup, Zrenjanin.
 Pejanović, Lj., (2015), Ekološki kriminalitet kao krivično delo i problem njegovog sprečavanja i suzbijanja u životnoj sredini. Naučni skup, Visoka policijska škola, Zagreb.

Sajtovi

- Onlajn Vesti, <https://vesti-onlajn.com>> klimatske-promene, 17.11.2019, u 13,40h.
 Svet, <https://www.bbc.com/serbian/lot/svet-48743814>, 17.11.2019, u 14,13h.
 Blic, www.blic.rs/slobodno-vreme/vesti-civilizacije 6.12.2016. 11,30.
 Politika, www.politika.rs/clanak/spektra/Nauka/Beli-tra... 17.11.2019, u 14,30h.
 Ekologija, www.Ekologija.Rs/sta-su-to-cemtrails, 10.02.2019., 18,50h.
 Wikipedia, <https://sr.wikipedia.org/wiki/HAARP>. 17.11.2019. u 15,00h.

Prof.dr Ljubo Pejanović

Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić, Novi Sad, Univirzitet Union, Beograd

Prof.dr Mile Rakić

Institut za političke studije, Beograd

Prof.dr Stevan Stojanović

Fakultet za poslovne i pravne studije, Univirzitet Union-Nikola Tesla, Beograd

KOMUNIKACIJA NASTANKOM KLIMATSKIH PROMENA I UGROŽAVANJE BEZBEDNOSTI DRŽAVE

Rad ukazuje na prisutnost klimatskih promena koje prouzrokuju elementarne nepogode i katastrofe na određenom (unapred planiranom) regionu na našoj planeti. Nastanak klimatskih promena može biti prouzrokovan delovanjem same prirode, ali i uticajem ljudskog faktora usled koga nastaju manje ili veće štetne posledice po živi svet, društvene vrednosti, odnosno po nacionalnu bezbednost države. Namernim izazivanjem klimatskih promena prouzrokuju se razarajući efekti po celokupni kapacitet bezbednosti države kroz različite oblike pretnji, opasnosti i rizike što za posledicu ima ekonomsko, političko i drugo naprezanje i iscrpljivanje države i ugrožavanje života stanovništva. Namerno izazivanje elementarnih nepogoda dovodi do drastičnih razaranja sličnih ratnim razaranja uz prikrivenu ili otvorenu upotrebu visokosofisticirane metodologije i sredstava. Ovu vrstu pretnji često neki autori poistovećuju kao ratne opasnosti u oblasti ekologije i životne sredine, odnosno prema kapacitetu bezbednosti države.

Cilj rada je ukazivanje i dokazivanje postojanja namernog uticaja na klimatske promene čije posledice se ispoljavaju na bezbednost država.

Ključne reči, *uticaj, klimatske pretnje, bezbednost, razaranja, posledice.*

Проф. Д-р Любо Пејанович,

*Факултет права та бизнес-доследжень Лазар Вркатич, Нови Сад, Університет Юніон
(Белград, Сербія).*

Професор, доктор Міле Ракіч,

Інститут політичних досліджень (Белград, Сербія).

Проф. Д-р Стеван Стојанович,

Факултет бізнесу та права, Університет ім. Ніколи Тесли (Белград, Сербія).

ЗВ'ЯЗОК ЗМІНИ КЛІМАТУ З НЕБЕЗПЕКОЮ ДЛЯ КРАЇНИ (аспект політичної безпеки)

У цій статті йдеться про зміни клімату, які спричиняють стихійні лиха та катастрофи в певному (заздалегідь запланованому) регіоні чи країні. Виникнення кліматичних змін може бути спричинене діями самої природи, а також впливом якогось людського чинника. Зміни клімату спричиняють більш-менш шкідливі наслідки для живих людей, соціальних цінностей і національної безпеки держав. Навмисне провокування змін клімату може спричинити руйнівний вплив на загальну спроможність безпеки та на політику безпеки держав у різних формах загроз і збитків, що залишає погані наслідки для загальної соціально-політичної та економічної спроможності держав. Навмисне провокування природних катастроф призводить до кардинальних руйнувань, подібних до воєнних руйнувань шляхом прихованого або відкритого використання високоточної методики та ресурсів. Деякі автори визначають цей тип загроз як загрозу війни в галузі екології та охорони навколишнього середовища залежно від можливостей безпеки держави.

Завданням дослідження є доведення наявності свідомої провокації змін клімату, що впливає на безпеку держав.

Ключові слова: комунікація, політика, клімат, безпека, руйнування, наслідки.

Submitted to the editorial office – 16.11.2020

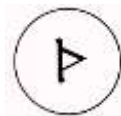
Reviewed – 15.11.2020

Accepted for printing – 19.12.2020

Подано до редакції – 16.11.2019

Рецензовано – 15.11.2020

Прийнято до друку – 19.12.2020

THEORY AND HISTORY OF SOCIAL COMMUNICATIONS

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

УДК 007 : 304 : 004.9 + 001

DOI: 10.51423/2524-0471-2020-11-2-4

THE INTERFACE OF COMMUNICATION PLATFORMS: BASES OF CONCEPTUAL APPROACHES OF INTERPRETATION

Anzhelika Dosenko,

PhD in Social Communications, Associate Professor

Associate Professor of Journalism and New Media Department

E-mail likadosenko@gmail.com

ORCID 0000-0002-5415-1299

ID 57211338507

Researcher ID [Z-1396-2019](https://orcid.org/0000-0002-5415-1299)

Kyiv University by Bohdan Hrinchenko

(04053 м.Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2)

kubg@kubg.edu.ua

ANNOTATION

***The purpose of the study.** Social communications are currently at the stage of outlining and establishing the leading methodological and categorical apparatus of science. There is a need to study the fundamental units of communication, taking into account various factors that determine the leading aspects and milestones of science. One of them we consider communication platforms and their interface.*

The purpose of scientific research is to study the existing variants of the CP interface from the standpoint of methodological analysis.

***Research methods.** The methodology of the study was to use a number of methods to achieve the objectives. A method of theoretical analysis of scientific points of view for studying the phenomenon of “Interface”, in particular its place in “Social Communications”. A method of comparing existing scientific positions, which made it possible to derive a vision of the term “Communication Platform Interface” and its main features. The hypothetical method made it possible to assume that the field of “social communications” (especially their applied field “requires a clear separation of its constituent units. This helped to describe not only the scientific assumption, but to outline the elements of originality of the scientific vision of the phenomenon of ICP. It consists in the fact that the implementation mechanisms and use of KP directly depend on its category. Hence there is the nature and character of the content, the formation of the portrait of the user KP, the formation of typicality, belonging to the class, etc. Description method is to summarize the results of the study.*

***Results.** The concept of the communication platform interface is studied in the article. The visions of different scientists have been described; the existing points of view have been analyzed. The*

proposed own vision, proposed as a terminological unit inherent in the scientific field of “Social Communications”, made for the first time.

Conclusions. *The article proposes typological units that distinguish the “Interface of communication platforms” from other types of this term. This approach is necessary from a methodological point of view, because it will help to outline the applied social communication technologies in “social communications”.*

Keywords: *interface, communication platform, network communication, interface typology.*

ІНТЕРФЕЙС КОМУНІКАЦІЙНИХ ПЛАТФОРМ: БАЗИСИ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ПІДХОДІВ ТРАКТУВАННЯ

Анжеліка Досенко,

кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент,
доцент кафедри журналістики і нових медіа
Київського університету імені Бориса Грінченка

Вступ

Сучасна динаміка розвитку соціально-комунікаційних одиниць стимулює появу нових підходів до їх вивчення. Проблемними стають методологічні концепції, адже саме в галузі «Соціальні комунікації» є прогалина, яку варто дослідити й заповнити. Таким чином, актуальність обраної теми безсумнівна. Сучасний вітчизняний та іноземний науковий світ приділяють належну увагу вивченню кросмедійності, існуванню контенту мережі, комунікаційним особливостям у комунікативістиці, але не є розробленими методологічні бази галузі, що потребує вивчення та деталізації, доопрацювання потребує опис провідного термінологічного апарату. Ми приділяємо увагу методологічному аспектові та вивченню типології інтерфейсу комунікаційних платформ у соціальних комунікаціях як одиниці. Це важливо з урахуванням природи існування комунікаційних платформ як теоретичних одиниць зазначеної галузі. Нині явище інтерфейсу трактується багатьма способами, використовується декількома галузями, що й обумовило методологічну необхідність їх вивчення, виокремлення, деталізації рис та опису.

Варто наголосити, що сьогодні слід говорити про необхідність вивчення інтерфейсу користувача, важливим є акцентування уваги на сучасних тенденціях цифрової антропології. Таку тенденцію вважаємо актуальною, адже, вивчаючи питання інтерфейсу, не варто ігнорувати галузь вивчення стосунків між людиною та машиною. У процесі вивчення тематики інтерфейсу користувача варто звернутися до галузі візуального: візуальної культури, візуального сприйняття, візуальної антропології. Вивчаючи історію питання, слід звернутися до праць С. Бак-Морс, Дж. Крері, які говорили про «життєвий слід», що ґрунтується на концепції ідентифікації користувачами візуального досвіду. Таку тенденцію варто вважати актуальною й для соціальних комунікацій через параметри візуального сприйняття в діаді «людина-комп'ютер». Даний вектор варто вивчати під час мережевого спілкування на комунікаційних платформах. Окреслене є малодослідженим питанням. Вважаємо, цей науковий вектор актуальним та цікавим для майбутніх наукових досліджень.

Серед представників сучасних журналістикознавців невелика кількість науковців вивчала явище комунікативної платформи, а ми перші, хто робить змогу цілісного та ґрунтового вивчення й опису зазначеного феномена та визначає притаманні ознаки та риси, виокремлює специфіку існування й відмежування від інших мережевих інформаційно-комунікаційних одиниць.

Є низка досліджень, які дали підґрунтя для вивчення КП та їх інтерфейсу. Тут варто виокремити наукові дослідження вивчення інтерфейсу з психологічної й медичної точки зору Джеремії Д. Уондер Раджеш, П.Н. Рао, Еванса Бернардіна, Крістофера Л. Фревіна, Абхішека Дея, Річарда Еверлі. Комп'ютерну галузь – Томас Діас де ла Рубія та Василь Булатов, Болотіна В., Дранишников Л. Комунікативну галузь – Раяна Пеенгша, Сарішка Рене Рідл Бен Локман, Крістін Монтаг, Марк Дю Гріфітсб Зольт Деметровіч, Неїлс Бірбоумер. Серед вітчизняних варто відмітити праці Мосіюк О., Сікори Я., Харченко В., Знаковської Є., Бородіна В.

Мета статті – дослідження наявних варіантів інтерфейсу КП із позиції методологічного аналізу.

Завдання:

- описати наявні типологічні риси інтерфейсів КП;
- дати визначення поняттю «Інтерфейс комунікаційної платформи».

Методи дослідження: метод теоретичного аналізу; теоретичного опису; гіпотетичний; метод опису для узагальнення результатів дослідження для виведення власного визначення поняття «інтерфейс комунікаційної платформи» та специфічних ознак.

Методологія впровадження та використання КП залежить від її категорії. Звідси йде й природа та характер контентного наповнення, формування портрета користувача КП, формування типовості, приналежність до класу тощо.

Процедура теоретико-методичного дослідження полягає у вивченні фундаментальних рис інтерфейсу комунікаційних платформ, що дають змогу ідентифікувати поняття та здійснити спробу дати визначення.

Результати та дискусії

Методологія формування контенту комунікаційної платформи безпосередньо залежить від її призначення. Тож варто звернути увагу на нинішню типологію не лише КП, але й інтерфейсу. Варто наголосити, що сучасники виокремлюють низку інтерфейсів, які сьогодні є популярними серед споживачів.

Інтерфейс комунікаційної платформи – явище концептуально нове, мало описане та практично не досліджене. На нашу думку, акцентувати увагу треба саме на характеристиках, що притаманні КП як самостійним соціально-комунікаційним одиницям та сприяють їх вирізненню з-поміж інших типологічних одиниць мережі, що існують у науковій галузі «Соціальні комунікації».

Перш ніж вивчати феном інтерфейсу користувача, варто дати наукове визначення цього поняття. Оскільки інтерфейс – явище, яке осіло в багатьох сучасних галузях, то варто зазначити, що нині науковий світ дискутує щодо термінологічної дефініції одиниці. З огляду на це є достатня кількість таких термінів у філології, комп'ютерних науках, комп'ютерній інженерії, дизайні тощо. Ураховуючи, що соціальні комунікації також долучають указаний термін у свій вектор наукових досліджень, зокрема до прикладних соціально-комунікаційних технологій, варто вивчати феном інтерфейсу комунікаційних платформ з огляду на важливий та високий рівень впливу на споживача його дизайну, контенту, шрифтів, мультимедійних складових.

Варто підкреслити, що саме в галузі прикладних соціально-комунікаційних технологій відсутня наукова детермінація феномена інтерфейсу. Інтерфейсом слід називати актуальний набір інструментів та програмного забезпечення, що сприяє можливостям співіснування та співпраці користувача й операційної системи машини. Варто підкреслити, що інтерфейс може виконувати низку функцій завдяки своїй посилковій природі, яка спроможна реалізувати кластери та структури, що відображаються на інтерфейсі саме вказаного сайту, виконують поставлене користувачем завдання.

Для прикладних соціально-комунікаційних технологій важливим вектором із метою вивчення є дизайн інтерфейсу, адже саме через візуальні складники користувачі мережі обирають певні комунікаційні платформи, а пізніше залишаються читачами через контент. Тут увагу слід приділити таким роботам: Осередок Б. «Дизайн веб-сайту: що мені потрібно знати?», Сайр Д. та Хейзлі Т.С. «Локалізація веб-дизайну: емпіричне порівняння характеристик веб-сайтів Німеччини, Японії та США». З огляду на історію розвитку явища інтерфейсу як фундаментального базового поняття варто звернути увагу на працю Джеффріса Р., Міллера Дж. Р., Уортона К. та Уеда К. «Оцінка користувальницького інтерфейсу в реальному світі: порівняння чотирьох методів», що була оприлюднена наприкінці минулого століття.

Природа інтерфейсу здатна впливати на споживача КІ, диктуючи її інформаційне сприйняття, а отже, і реакцію на контент. Із цієї позиції його варто визначати не лише як візуальну складову, розміщену на платформі, зручність використання, кольорову гаму, інфографічне наповнення тощо, але увагу слід звернути на здатність інтерфейсу КІ щодо психологічного впливу на юзера, реакцію на контент, здатність юзерів реагувати як колективно, так і поодинокі.

Першим типом є вид інтерфейсу під назвою користувальницький інтерфейс. Подібна механічна операція, що запускає механізм впливу на споживача, виконується як результат співпраці машини та людини – здійснення алгоритму завдань, робота в програмах, що задовольняє потреби юзера, дає відповіді на поставлені запитання, відкриває потрібні інформаційні ресурси та пошукові джерела. Говоримо про психологічно можливий вплив на юзера під час роботи. Такі умови здатні створити зону психологічного комфорту користувача, й індивід запам'ятовуватиме інформацію краще, реагуватиме на контент більш позитивно, збільшиться рівень інформаційного сприйняття. Навіть у разі опрацювання контенту з негативною інформаційною конотацією рівень сприйняття такого буде досить високим через зручність і комфортність використання інтерфейсу КІ у діаді «людина-машина».

Сучасні науковці визначають ще один різновид мережевого інтерфейсу, а саме машинний підхід як складову частину створення інтерфейсу. Тут провідним елементом є апаратно-програмна частина робочої машини, що використовуються як частина техніки для обчислювання чи інфографічного наповнення КІ. Також подібний тип може бути реалізований під час наповнення КІ візуальними інформаційними компонентами: фото, діаграми, графіки тощо. Тобто в цьому типі інтерфейсу є дві частини – машина (описана вище) та людська. Друга реалізується переважно через людський фактор, наприклад, акцентування уваги під час створення контенту на звичках чи топ-цікавих інформаційних темах споживачів. Таким чином, контент створюється, ураховуючи інформаційні переваги споживачької аудиторії (навіть якщо вона вузька чи не велика). Тут варто звернути увагу на дослідження інтерфейсу користувача, що безпосередньо пов'язаний з людино-машинним інтерфейсом. Такий підхід є досить поширеним, адже сам термін «Інтерфейс» як наукове поняття функціонує в багатьох галузях – від інженерії до соціальних комунікацій.

Є специфічні підходи до створення типу людино-машинного інтерфейсу, що ґрунтується на поведінкових елементах людини та її здібностях працювати з технікою. Якісний інтерфейс буде створено в разі зручного місця того, хто буде його проєктувати: налаштування робочого місця, освітлення екрана, влучне програмне забезпечення (увесь спектр потрібних програм для опрацювання **фото**- та відеоматеріалу, графіків, текстового наповнення тощо). Наступним кроком є використання творчого потенціалу кріейтора інтерфейсу. Урахування функціонування типології інтерфейсу слід розпочинати ще з урахуванням близькості мережевих соціальних комунікацій із технологічними галузями:

комп'ютерними розробками, програмним забезпеченням, інтернет-журналістикою, діджитальною рекламою, психологією мережевої комунікації. У всіх зазначених галузях на інтерфейс науковці дивитимуться по-різному, але, наприклад, у виробничих умовах він упроваджуватиметься крізь призму промислового функціонування – низку операторських панелей та розробку типового програмного забезпечення. Для соціальних комунікацій цей аспект можна досліджувати з огляду на механізми створення контенту КП та зручності користувача, ведення та наповнення сторінки. Наприклад, можна взяти конструктор сайту, із якого непрофесійний програміст може створити чудовий сайт або платформу.

Слід наголошувати, що для створення інтерфейсу потрібні не лише вміння та навички, але й креативне мислення, інформаційне наповнення буде впливати на споживацьку аудиторію лише після того, як юзерові підійде візуальний компонент. В. Болотіна визначає: «Компонент – це свого роду будівельна одиниця, з якої збирається інтерфейс» (Болотіна, 2019).

Доцільно аналізувати наявну типологію структури інтерфейсу комунікаційної платформи як соціально-комунікаційної одиниці.

Перший тип інтерфейсу КП – користувацький. Його розгалуження умовно розподіляємо на три типи: активний складник, пасивний складник та декоративний складник. Розглянемо кожен із них.

Активний складник ґрунтується на реалізації використання елементів активного вжитку, тобто йдеться про щільне використання фото (наприклад, фотогалерея на КП, використання графіків на аналітичних КП тощо). Подібні активні елементи сприяють кращому користуванню платформою, зручній для наповнення навіть з урахуванням відсутності професійних фахових навичок користувача (засновника, наповнювача) платформи. Провідним на цьому рівні залишається візуальний компонент, центральною одиницею якого є створюваний мультимедійними засобами образ. Класифікувати останній можна на операційний, комунікативний, інформаційний, зображальний та керувальний (маніпулятивний). Таке розподілення підкреслює можливий характер контенту платформи та її мету. Особливу увагу варто приділити керувальному типові, адже він може дуже відрізнитися на кожній окремій платформі, генеруючи виникнення власного типологічного ряду.

Декоративний складник диктує параметри використання та поєднання візуального, текстового та мультимедійного компонентів, відповідає за дотримання естетичного параметру інтерфейсу КП.

Пасивний складник має місце тоді, коли контент й інтерфейс платформи лишають нейтральне враження й користувач не лишає відгуків та не має активної зв'язкової позиції на КП, але періодично звертається до неї як до інформаційного ресурсу. Зауважимо, що саме як до інформаційного, а не інформаційно-комунікаційного чи комунікативно-комунікаційного.

Описаний підхід можемо класифікувати як дизайнерський інтерфейс комунікаційної платформи.

Наступним важливим елементом класифікування інтерфейсу комунікаційної платформи (далі ІКП) залежно від керуючих засобів. Подібна типологія вже існує, але на рівні технічного обслуговування інтерфейсу. «На першому рівні такої класифікації корисно виділити класи інтерфейсів, походження яких пов'язане з використовуваними базовими технічними засобами людино-машинної взаємодії. Історично поява таких засобів спричиняє виникнення нових класів користувальницького інтерфейсу. Із появою нових засобів використання інтерфейсів старих класів необов'язково повністю припиняється» (Мосіюк, 2019). Тобто є два розподіли сучасних інтерфейсів – символічний та графічний. Кожен із класів має свій підклас. До першого належить командний інтерфейс, до другого – «простий графічний, істинно графічний, двомірний, тривимірний» (там само, 2019). Для

комунікаційних платформ найхарактернішим є простий графічний, адже його застосовують під час формування контенту, наповнення сторінок, надання різного роду інформації.

Окремої уваги заслуговує тактильний інтерфейс, що ґрунтується на використанні тактильної апаратури. Очевидно, що для сучасних КП такий тип наразі не є можливим.

Цікавим для сучасного суспільства є тип інтерфейсу BCI – Brain computer interface (інтерфейс типу мізки-комп'ютер), але для соціальних комунікацій він становить досить посередній інтерес; потенційно на нього варто звернути увагу для подальших досліджень не лише в науковій галузі «Соціальні комунікації», але й із позиції психології комунікації в мережі, психолінгвістики тощо. Неїлс Бірбоумер зазначає: «Інтерфейси мозок-комп'ютер (BCI) дозволяють керувати комп'ютерами або зовнішніми пристроями, регулюючи лише мозкову діяльність» (Бірбоумер, 2006). Не можна заперечувати, що від роботи мозку та психологічного стану юзера залежить контент, який він створює на КП. Тож вважаємо окреслену галузь потенційно цікавою та перспективною для подальших наукових розвідок.

Популярним є застосування інтерфейсу користувача, що синтезує низку програм і технічних складових, які полегшують роботу юзера з машиною та мережею. Тут має місце своєрідний обмін інформаційними ресурсами, співпраця «людина-машина». На думку Дегтярьова Л. М., Грози П.М., Сомова С.В., «...основу такої взаємодії становлять діалоги. Під діалогом у цьому випадку розуміють регламентований обмін інформацією між людиною та комп'ютером, здійснюваний у реальному масштабі часу та спрямований на спільне рішення конкретної задачі: обмін інформацією та координацію дій» (Дегтярьова, Гроза, Сомов, 2017). Автор зазначає, що подібні діалоги базуються на різних процесах введення й отримання інформаційного ресурсу чи команди, що забезпечують якісну співпрацю між людиною та машиною. Визначальну позицію тут має повідомлення, яке надходить під час інформаційного обміну та генерує думку користувача. На другому місці – керівні сигнали, за допомогою яких надходять повідомлення. Дегтярьова Л.М, Гроза П.М., Сомов С.В. вирізняють два типи меседжів: «1) вхідні повідомлення, які генеруються людиною за допомогою засобів введення: клавіатури, маніпуляторів, зокрема миші, тощо; 2) вихідні повідомлення, які генеруються комп'ютером у вигляді текстів, звукових сигналів і/або зображень і виводяться користувачеві на екран монітора або інші пристрої виведення інформації» (там само, 2017). Юзер КП може генерувати не лише контент, брати участь в обговоренні, але й надавати низку запитів – допомоги, заміни інформації, вибору ресурсу тощо.

Дранишников Л. наголошує, що інтерфейси варто класифікувати за стилем програмної орієнтації. Тут виокремлюється «процедурно-орієнтований і об'єктно-орієнтований підходи» до класифікації наявних типів інтерфейсів. Автор підкреслює, що «процедурно-орієнтовані інтерфейси використовують традиційну модель взаємодії з користувачем, засновану на поняттях «процедура» і «операція» (Дранишников, 2019). Подібний підхід ґрунтується на можливості реалізації моделі, коли програмне забезпечення машини сприяє користувачеві й уможливорює здійснення дій і технічних операцій, отриманню бажаного результату. Наступним типом є об'єктно-орієнтовані інтерфейси, саме вони «...використають трохи іншу модель взаємодії з користувачем, орієнтовану на маніпулювання об'єктами предметної області. У рамках цієї моделі користувачеві надається можливість прямо взаємодіяти з кожним об'єктом і ініціювати виконання операцій, у процесі яких взаємодіють кілька об'єктів. Задача користувача формулюється як цілеспрямована зміна деякого об'єкта, що має внутрішню структуру, певний зміст і зовнішнє символічне або графічне подання» (Дегтярьова, Гроза, Сомов, 2017).

Упроваджуючи таку модель інтерфейсу в комунікаційну платформу, розробник надасть можливість користувачеві створити й реалізувати на ній об'єкти; вносити корективи до сучасних параметрів, співпрацювати з іншими юзерами, правити контент, будувати зв'язки з

іншими мережевими об'єктами, синтезувати співпрацю з іншими платформами, будувати нет-воркінг, крос-медійний контент тощо.

Наступним класифікаційним підходом є процедурно-орієнтовані інтерфейси. Вони розподіляються на такі категорії: «1) «примітивні»; 2) меню; 3) із вільною навігацією» (там само, 2017).

Сучасники виокремлюють так званий примітивний інтерфейс, що працює в консольній системі.

Звичайно, такий інтерфейс націлений на реалізацію плану роботи програмного забезпечення, задоволення інформаційних запитів користувача. «Подібні інтерфейси в цей час використовують тільки в процесі навчання програмуванню або в тих випадках, коли вся програма реалізує одну функцію, наприклад, у деяких системних утилітах» (Харченко, Знаковська, Бородін, 2012). Тож, очевидно, що й цей тип одиниці не підходить для користувачів КП, не є типовим для комунікативістики, але реалізується в іншій науковій галузі. Зони дифузності із соціальними комунікаціями не має.

Наступним типом є меню-інтерфейс, що ґрунтується на можливості вибору користувачем потрібного спектру операції, що прописані розробниками в меню. Такий тип ІКП здійснює чітку послідовність дій, визначену юзером. Відтак, є два підтипи таких інтерфейсів: однорівневі та ієрархічні. Перші застосовуються під час проведення простого керування інформаційно-комунікаційним процесом і мережі. Другі – для загального керування системою.

Наступна запропонована класифікація інтерфейсів за стилем середовища.

Вивчаючи питання ІКП, варто виокремити ті типи, які можуть бути притаманними саме мережевим комунікаціям. Перший – це командний інтерфейс. Він існує, ґрунтуючись на взаємодії користувача та машини, шляхом вирішення машиною низки важливих для юзера завдань (коли йдеться про застосування певних алгоритмів дій чи вирішення задач). Другий – WIMP. На нашу думку, саме цей тип можна визначити як найбільш доречний для КП, адже робота машини (тобто оперативної системи) тут здійснюється не через командний рядок, а через графічне зображення меню та елементів керування сторінкою. Тобто абревіатура WIMP розшифровується як скорочення від window (вікно), image (образ), menu (меню), pointer (показник) – усі складові є влучними для КП. Як категоріальна одиниця WIMP-інтерфейс класифікується на простий і повний.

Третій SILK ґрунтується на трьох основних позиціях: 1) технологія мови та її правильного застосування (кодування та декодування); 2) мімічний інтерфейс та можливості подальшого його впровадження в комунікативістику з урахуванням візуального компоненту; 3) семантичний інтерфейс і тематика висвітлюваного на КП. Особливість полягає в тому, що цей вид інтерфейсу ґрунтується на командній роботі – виконанні команд машиною, а саме розпізнанні голосу, ідентифікації особи через аналіз сітківки ока тощо. Загалом ці технологічні складники не мають стосунку до соціальних комунікацій, але мають до розвитку технічних комунікаційних технологій, що призведе до зміни комунікаційного процесу мережі в майбутньому через технічну еволюцію.

Для глибшого вивчення поставленої проблеми нами було систематизовано запропоновані вище класифікації таким чином:

Таблиця 1 Систематизація класифікацій інтерфейсу за рівнем висвітлення

	Назва	Рівень вивчення
	За стилем середовища: командний інтерфейс WIMP, SILK.	Досліджено та описано в наукових працях у галузі комп'ютерних наук.
	Процедурно-орієнтовані	Досліджено та описано в наукових

інтерфейси: примітивні, меню, із вільною навігацією.	працях комп'ютерних наук та комп'ютерної інженерії.
Меню-інтерфейс: однорівневі та ієрархічні.	Досліджено й описано в наукових працях комп'ютерного дизайну.
Інтерфейс комунікаційної платформи.	Вивчається в галузі прикладних соціально-комунікаційних технологій.

Ми провели невелике пілотне соціологічне опитування, що дало можливість вивчити думки українських користувачів щодо їхнього ставлення до важливих аспектів ІКП. Загалом опитали 541 людину.

Таблиця 2 Рівень вивчення думок користувачів мережі щодо важливості інтерфейсу для користування мережевими ресурсами

Питання	Так %	Ні %	Не певен %
Чи знайоме вам поняття інтерфейсу?	92	3	5
Чи вважаєте ви важливими для інтерфейсу такі складові, як зручність, колір, шрифт, можливості фото- чи відеоформатів?	88	6	4
Чи допомагає дизайн інтерфейсу вам співпрацювати з машиною?	87	11	2
Чи знайоме вам поняття «інтерфейс» комунікаційної платформи?	32	21	53

Як видно з опитування, сучасні користувачі знають, що таке інтерфейс, але не розуміють різниці між ним та інтерфейсом комунікаційної платформи. Переважна більшість респондентів, відповідаючи на запитання номер чотири, відповідала негативно, сумнівалася, давала невизначену, нечітку відповідь.

Разом із тим більшість вважає, що складові інтерфейсу є важливими. Такий підхід відкриває нові перспективи досліджень у галузі прикладних соціально-комунікаційних технологій. 87 % українських користувачів погоджуються із твердженням, що інтерфейс є важливою складовою в людсько-машинних стосунках.

Таким чином, можна стверджувати, що нині є актуальним питання створення потенційної моделі ІКП, що поглиблює спектр наших майбутніх наукових розвідок.

Отже, дослідивши явище ІКП, можна зазначити, що термін «інтерфейс» є маловживаним у контексті соціальних комунікацій, але у вивченні його під цим кутом є потреба. Дослідження зазначеного поняття слід починати з розгляду терміна «мережний інтерфейс», варто окреслити матеріальну складову, спеціальне обладнання, завдяки якому відбувається сполучення між декількома машинами та їх підключення до загальної мережі. Отже, є нагальна потреба ідентифікації явища ІКП, що є мало описаним.

Висновки

Феномен вивчення інтерфейсу комунікаційної платформи полягає в необхідності його опису. Поняття інтерфейсу має багато визначень, що переважно відповідають технічним галузям. Вважаємо, що необхідно дослідити його з позиції мережових процесів у соціальних комунікаціях, що переважно реалізуються через систему «людина-машина-людина (аудиторія)». Можливість формування контенту, наповнення та обмін інформаційними

ресурсами, внесення корекції до комунікаційного процесу в мережі – усе це обумовлює потребу вивчення інтерфейсу КП.

Для галузі мережевих комунікацій термін «інтерфейс» становить часткову цінність, але з нього випливає термін «інтерфейс мережевих комунікаційних платформ», що, на нашу думку, варто визначити таким чином: візуальний та комунікативний компоненти комунікаційної платформи, що визначає легке користування нею, не викликає труднощів під час інформаційно-комунікаційного процесу в мережі». Ми вбачаємо ІКП у можливостях зручного розташування меню платформ, можливостях розміщення різного роду мультимедійного контенту, можливістю співпраці з аудиторією.

Рисами, які визначають ІКП, пропонуємо вважати:

- можливість задоволення інформаційно-комунікаційного запиту споживача;
- розробку та впровадження елементів мовних технологій на КП;
- використання елементів командної роботи в системі «людина-машина»;
- можливість внесення періодичних корективів до КП, оновлення інформації.

Запропоноване нами бачення наближує поняття інтерфейсу до галузі мережевих соціальних комунікацій, а не залишає його на рівні галузі технологічного програмування.

Список літератури

- Болотіна, В. (2019). *Огляд популярних фреймворків JAVASCRIPT*. Тези X Міжнародної науково-технічної конференції, 89–91.
- Дранишников Л. (2019) *Конспект лекцій з дисципліни «Людино-машинна взаємодія» для здобувачів вищої освіти першого ... програмного забезпечення» 2019*. 95.
- Cell, В. (2000). Web Site Design: What Do I need to know? *Pennsylvania CPA Journal*, 71(1), 15–19.
- Сур, D., Haizley, T.S. (2004). Localization of Web Design: Empirical Comparison of German, Japanese, and US Website Characteristics. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 55(13): 1199-1208.
- Місюк, О. (2019) Основні напрямки систем комп'ютерної графіки у процесі підготовки майбутніх учителів інформатики. Тези доповідей X Міжнародної науково-технічної конференції, 186–187.
- Сікора, Я. (2019) Адаптивні моделі електронного навчання. *Тези доповідей X Міжнародної науково-технічної конференції*, 188–189.
- Харченко, В., Знаковська, Є. & Бородін, В. (2012). *Операційні системи та системи програмування: навч. посіб.* Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк».
- Birbaumer, N. (2006) Breaking the silence: Brain–computer interfaces (BCI) for communication and motor control *Psychophysiology*. 43 (6), 517–532.
- Bernardin, E., Frewin, C. & A., Day, R. (2016). Everly Development of an all-SiC neuronal interface devic. *Scients translation Medisine*. 1, 3679–3684.
- Wander. D. (2014). *Brain-computer interfaces: a powerful tool for scientific inquiry* *Current Opinion in Neurobiology*. 25, 70–75.
- De la Rubia, T. & Bulatov, V. (2001). Materials Research by Means of Multiscale Computer Simulation, *MRS Bulletin, Cambridge Core*. 26 (3), 169–177.
- Griffiths, M., Demetrovics, Z. (2014). *Social Networking. Addiction Behavioral Addictions*. 123–137
- Healy, D, Cattell, D. (2003). Interface between authorship, industry and science in the domain of therapeutics. *British journal of psychiatry*, 22–27.
- Kross, E., Verduyn, P., Demiralp E. & others (2013) Facebook use predicts declines in subjective well-being in young adults *Plos one*. 8, 669–841.

- Sha, P., Sariyska, R., Riedl, Lachmann, R., B. & Montag C. (2019) Linking Internet Communication and Smartphone Facebook and WhatsApp applications *Addictive Behaviors Report*, 9, 100–148.
- Weideman M. Kona O. (2014) Website interface design: a study on the status quo of South African e-Commerce website interfaces. *Researchgate* Дата звернення 16.09.2020 <https://www.researchgate.net/publication/322499765> Website interface design a study on the status quo of South African e-Commerce website interfaces 0069

Reference

- Bolotina, V. (2019). Oglyad populyarnykh frejmvorkiv JAVASCRIPT. *Tezy X Mizhnarodnoyi nauково-texnichnoyi konferenciyi X* [An overview of popular JAVASCRIPT frameworks. *Abstracts of the X International Scientific and Technical Conference*], 89–91.
- Dranushkov, L. (2019). *Konspekt lekcij z dyscypliny «Lyudyno-mashynna vzayemodiya. Dniprovskiy derzhavnyj texnichnyj universytet. Kamyanske*, [Summary of lectures on the subject "Human-machine interaction" for students of higher education of the first ... software"], 95.
- Cell, B. (2000). Web Site Design: What Do I need to know? *Pennsylvania CPA Journal*, 71(1), 15–19.
- Cyr, D., Haizley, T.S. (2004). Localization of Web Design: Empirical Comparison of German, Japanese, and US Website Characteristics. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 55(13), 1199–1208.
- Misyuk, O. (2019) Osnovni napryamky system kompyuternoyi grafiky u procesi pidgotovky majbutnix uchyteliv informatyky. *Tezy dopovidej X Mizhnarodnoyi nauково-texnichnoyi konferenciyi* [The main directions of computer graphics systems in the process of training future computer science teachers. *Abstracts of the X International Scientific and Technical Conference*], 186–187
- Sikora, Ya. (2019) Adaptyvni modeli elektronogo navchannya. *Tezy dopovidej X Mizhnarodnoyi nauково-texnichnoyi konferenciyi* [Adaptive models of e-learning. *Abstracts of the X International Scientific and Technical Conference*], 188–189.
- Xarchenko, V., Znakovska, Ye. & V., Borodin (2012) *Operacijni systemy ta systemy programuvannya: navch. posib* [Operating systems and programming systems: textbook. Way] Vyd-vo Nacz. aviacz. un-tu «NAU-druk»
- Birbaumer, N. (2006) Breaking the silence: Brain–computer interfaces (BCI) for communication and motor control. *Psychophysiology*. 43 (6), 517–532
- Bernardin, E., Frewin, C. & A., Day, R. (2016) Everly Development of an all-SiC neuronal interface devic. *Scients translation Medisine*. 1, 3679–3684
- Wander, D. (2014) Brain–computer interfaces: a powerful tool for scientific inquiry. *Current Opinion in Neurobiology*. 25, 70-75
- De la Rubia, T. and Bulatov, V. (2001) Materials Research by Means of Multiscale Computer Simulation, *MRS Bulletin*, Cambridge Core. 26 (3), 169–177.
- Griffiths, M., Demetrovics, Z. (2014) *Social Networking. Addiction Behavioral Addictions*. 123–137.
- Healy, D, Cattell, D. (2003) Interface between authorship, industry and science in the domain of therapeutics. *British journal of psychiatry*. 22–27.
- Kross, E., Verduyn, P., Demiralp E. & others (2013) Facebook use predicts declines in subjective well-being in young adults. *Plos one*. 8, 669–841.

- Sha, P, Sariyska, R., Riedl, R. Lachmann, B. & Montag C. (2019) Linking Internet Communication and Smartphone Facebook and WhatsApp applications. *Addictive Behaviors Report*, 9, 100–148.
- Weideman M. Kona O. (2014) Website interface design: a study on the status quo of South African e-Commerce website interfaces. *Researchgate* Date: 16.09.2020 https://www.researchgate.net/publication/322499765_Website_interface_design_a_study_on_the_status_quo_of_South_African_e-Commerce_website_interfaces_0069

ІНТЕРФЕЙС КОМУНІКАЦІЙНИХ ПЛАТФОРМ: БАЗИСИ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ПІДХОДІВ ТРАКТУВАННЯ

Анжеліка Досенко,

кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент,
доцент кафедри журналістики і нових медіа
Київського університету імені Бориса Грінченка

Мета дослідження. Нині соціальні комунікації перебувають на стадії окреслення та становлення провідного методологічного та категоріального апарату науки. Є потреба у вивченні фундаментальних одиниць спілкування з урахуванням різних факторів, що визначають провідні аспекти й віхи галузі. Однією з них ми вважаємо комунікаційні платформи та їх інтерфейс.

Метою наукового дослідження є вивчення наявних варіантів інтерфейсу КП із позицій методологічного аналізу.

Методи дослідження. Методологія дослідження полягає у використанні низки методів для досягнення цілей. Метод теоретичного аналізу наукових точок зору був обраний із метою вивчення феномену «Інтерфейс», зокрема його місця в «Соціальних комунікаціях». Метод порівняння наявних наукових позицій, який дав змогу скласти бачення терміна «Інтерфейс комунікаційної платформи» та його основних особливостей. Гіпотетичний метод дозволив припустити, що галузь «соціальних комунікацій» (особливо їх прикладна сфера) вимагає чіткого виокремлення її складових одиниць. Це допомогло описати не лише наукову гіпотезу, а й окреслити елементи оригінальності наукового бачення феномену ІКП. Він полягав у тому, що механізми реалізації та використання КП безпосередньо залежать від його категорії. Звідси параметри й характер змісту, формування портрета користувача КП, формування типовості, приналежності до класу тощо. Метод опису полягає в узагальненні результатів дослідження.

Результати. У статті досліджено поняття інтерфейсу комунікаційної платформи. Описано бачення різних учених; проаналізовано наявні точки зору. Запропоновано власне бачення термінологічної одиниці, що властива науковій галузі «Соціальні комунікації». Таку позицію запропоновано вперше.

Висновки. У статті запропоновано типологічні одиниці, які відрізняють «Інтерфейс комунікаційних платформ» від інших типів цього терміна. Цей підхід необхідний із методологічної точки зору, оскільки він допоможе окреслити застосовані соціальні комунікаційні технології в науковій галузі «Прикладні соціально-комунікаційні комунікації».

Ключові слова: інтерфейс, комунікаційна платформа, мережева комунікація, типологія інтерфейсу.

Submitted to the editorial office – 01.09. 2020

Reviewed – 28.09.2020

Accepted for printing – 03.11.2020

Подано до редакції – 01.09.2020

Рецензовано – 28.09.2020

Прийнято до друку – 03.11.2020

УДК 316.77

DOI: 10.51423/2524-0471-2020-11-2-5

**COMMUNICATIVE-COMPENSATORY PROCESSES
ON SOCIAL NETWORK****Tetyana KHRABAN,***orcid.org/0000-0001-5169-5170**Candidate of Philological Science,**Head of the Department of Foreign Languages**of the Military Institute of Telecommunications and Information Technologies (Ukraine, Kyiv)**Xraban.Tatyana@gmail.com***Igor KHRABAN,***orcid.org/0000-0003-3319-8538**Doctor of Political Science, Professor**Professor of Interregional Academy of Personnel Management (Ukraine, Kyiv)**khraiban728@gmail.com***ANNOTATION**

The **aim** of the article is to identify the specifics of communicative-compensatory processes on social network. **Materials & methods.** In order to achieve that objective, the general scientific research methods: analysis, classification, observation, description were used. In addition, as part of an integrated sociolinguistic approach, discourse analysis and a quantitative research method were used. Publications posted in the Ukrainian sector of an American online social media and social networking service Facebook served as an input for the research. **Results & discussions.** The study identified three modes of communicative-compensatory processes, which are arranged in descending order according to their proportions: 1) communicative-compensatory process characterized by a correlation with the defense mechanism “overcompensation”. During this process personal growth and radical transformations of the whole personality occur on the basis of the dialogical mutual affirmation of “I” and “You”. At the linguistic level, such mode is manifested owing to the use of a preferable image (real or illusory) to affirm one’s strength, significance, value, that is, for self-assertion and rising in status; 2) process characterized by a correlation with the defense mechanism “direct compensation” and which shows itself as adaptive in nature and does not contribute to the personal growth. At the linguistic level such mode is manifested in the individual concentrating on his own interests, feelings and needs and orientation on consumption; 3) process characterized by a correlation with the defense mechanism “illusive overcompensation” and which nature is emotional vampirism. At the linguistic level such mode is manifested in the watching out for another person’s imaginary or real flaws with the purpose of emphasizing and exaggerating. **Conclusion.** A specific feature of communicative-compensatory processes in social networks is that they mainly act as representations of the compensatory function of autocommunication. The dominant form of compensatory autocommunication in social networks is an internal monologue. The verbal implementation of communicative-compensatory processes in social networks are: 1) posts in which the protest gains the power of critical confrontation and is a synonym for the right to individual free development; 2) posts aimed at humiliation and criticism; 3) posts containing advice, support, comfort to the troubled “I”.

Key words: autocommunication, communicative-compensatory processes, social networks, sociology of the internet.

КОММУНИКАТИВНО-КОМПЕНСАТОРНЫЕ ПРОЦЕССЫ В СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЯХ

Татьяна ХРАБАН,

orcid.org/0000-0001-5169-5170

кандидат филологических наук,

доцент кафедры иностранных языков

Военного института телекоммуникаций и информатизации

Игорь ХРАБАН

orcid.org/0000-0003-3319-8538

доктор политических наук, профессор,

профессор Межрегиональной академии управления персоналом

Вступ

Научно-техническая революция, а также связанные с ними процессы развития системы массовой коммуникации и компьютеризация стали факторами, детерминирующими коренные изменения в условиях и средствах общения людей (Brignall & Van Valey, 2005), поэтому не случайно сегодня интернет рассматривается как платформа проведения социологических исследований, направленных на верификацию теории распространения технологий и медиаэффектов в социальных сетях, способных уникально объединять способы коммуникации и формы контента (DiMaggio et al., 2001). Социальные сети имеют ключевое значение для организации интернет-коммуникации благодаря той роли, которую они играют в организации социального взаимодействия, поддержки, информирования, формирования чувства групповой принадлежности и социальной идентичности. Сегодня мы можем говорить о социальных сетях как о своеобразном паллиативе, к которому прибегают субъекты для решения такой проблемы, как «нереализованность личности в сфере её повседневного общения, ощущаемой как дефицит эмоционально насыщенных личностно ориентированных связей, отсутствие сочувствия и сопереживания, трудности для осуществления самоутверждения и т.д.» (Гладышев, 2001: 4), и которую интернет-пользователи пытаются решить путём компенсаторного общения, осуществляемого в определённых группах (сообществах) социальных сетей. Потенциал социальных сетей как среды компенсаторного общения реализуется путем сочетания системы ценностей, норм, традиций и коммуникативных запросов личности с коммуникативными возможностями группы, преобразующими исходный коммуникативный мир участника группы (Diomidous et al., 2016; Adam-Troian, 2020). В период развития информационно-коммуникационных технологий проблема компенсаторного общения обретает особую актуальность, поскольку имеет непосредственное отношение к социальным и социально-психологическим результатам происходящих трансформаций в коммуникации.

Анализ последних исследований и публикаций. Сегодня разнообразие подходов к пониманию коммуникации стало очевидным, что свидетельствует о сложности феномена коммуникации. Кроме того, данная работа служит подтверждением того, что в науке есть устойчивая тенденция к интеграции теорий и концепций разных научных знаний. Междисциплинарные исследования, к которым относится и данная работа, не образуют бесструктурное смешение разноплановых и разноуровневых знаний, а взаимно дополняют друг друга, обогащая теорию и практику социальных коммуникаций. Для подготовки этой статьи значимыми являются научные работы в области социолингвистики,

психолінгвістики, соціології і психології, акцент в которых сделан на способах позиционирования личности в интернет-коммуникации, а также работы, изучающие проблематику компенсаторного общения с позиции гармонизации коммуникативного мира личности (группы), а именно: В. Гладышева (Гладышев, 2001) (изучено особенности коммуникативно-компенсаторных процессов); Е. Кондрашевой, М. Тонких (Кондрашева & Тонких, 2019) (охарактеризовано способы самопрезентации в интернет-ресурсах, которые использует современное поколение для самовыражения и самореализации); J. Adam-Troian, E. Bonetto, F. Varet, T. Arciszewski, G. Dezechache (Adam-Troian et al., 2020) (рассмотрено адаптивную ценность социальных сетей); W. Zhang, B. Guo (Zhang & Guo, 2017) (выделено и исследовано три основных типа механизмов психологической защиты: изоляция, компенсация и самораспятие); L. Leonard (Leonard, 2000) (квалифицированы различные виды компенсации, влияющие на личность, успех и душевное равновесие личности) и другие. В данном исследовании *впервые*, основываясь на эмпирическом материале, было рассмотрено компенсаторное общение как социально-психологический аспект поведения индивида в интернет-пространстве. *Научная ценность* исследования состоит в дальнейшем развитии теории социологии интернета, предметом изучения которой является аудитория интернета и формы социально-культурного взаимодействия между людьми в интернет-пространстве как особой социальной, психологической и культурной среды. *Цель статьи* – выявить специфику коммуникативно-компенсаторных процессов в социальных сетях.

Методы исследования

Для достижения поставленной цели в работе использовались общенаучные методы исследования: анализ, классификация, наблюдение, описание. Кроме того, с целью анализа социальных феноменов и процессов, структуры и особенностей социальных взаимодействий внутри группы считаем оправданным задействование методологического подхода, основывающегося на рассмотрении дискурса как социальной практики (Contemporary Critical Discourse Studies, 2014: 3), в которой определяющим фактором «выступает социальная, коммуникативная природа человека, реализующаяся через её взаимодействие с социумом в семиотической, в частности, языковой среде жизнедеятельности» (Савелюк, 2017: 10). Конструирование новой социальной реальности на основе интернет-коммуникации внесло существенные коррективы в интерпретацию традиционно исследуемых социальных процессов и феноменов, а также возможной идентификации ранее неизвестных. Поэтому актуальными являются методологические подходы, углубляющие представления об уже изученных социальных процессах и феноменах (Кочубейник, 2017: 88). Одним из популярных методов современной социологии является дискурс-анализ (Бочелюк & Панов, 2018: 84), отправной точкой которого является утверждение, что «мы получаем доступ к реальности с помощью языка. С помощью языка мы создаём репрезентации реальности, которые не просто отражают то, что в ней есть, но и конструируют её» (Jorgensen & Phillips, 2002). Иными словами, «язык – это не просто канал передачи информации о явлениях, фактах или о поведении людей, а «механизм», который генерирует и конституирует социальный мир» (Jorgensen & Phillips, 2002). Дискурсивная парадигма исследования социальных сетей соответствует новейшей тенденции обращения исследователя к реальному человеку и жизненным ситуациям. Поскольку дискурс – междисциплинарный объект, то расширяется сфера контактов как со смежными дисциплинами, в частности с различными отраслями психологии. Тем самым «создаются условия для обширного и разнообразного применения получаемых данных и, что не менее важно, открываются новые темы, которые ранее были скрыты так называемыми «границами» между различными отраслями знания» (Ситуационная и личностная детерминация дискурса, 2017: 28-29). В контексте данного исследования дискурс-анализ помогает синхронно исследовать организацию и процесс

компенсаторного общения – описать и объяснить динамику взаимодействия и коммуникации в социальных сетях, а также статические свойства процесса. Материалом проведённого нами эмпирического исследования послужили письменные публикации (посты), размещённые в украинском секторе социальной сети Facebook.

Результаты и дискуссии

Данное исследование опирается на разработанную В. Гладышевым концепцию компенсаторного общения, поскольку она может служить одной из теоретических моделей понимания основ интернет-коммуникации. Компенсаторное общение рассматривается как такое, что направлено на гармонизацию коммуникативного мира личности в случае нехватки тесных эмоциональных связей с людьми, дефицита близких, интимных, доверительных отношений, что обычно переживается как одиночество (Гладышев, 2001: 29). Важным элементом в определении компенсаторного общения является его прагматический аспект, а именно – жажда эмоционального насыщения и стремление к самоутверждению (Leonard, 2000). Компенсаторное общение является манифестацией на языковом уровне действия механизма психологической защиты «компенсация», который направлен на сохранение определенного равновесия внутреннего мира личности, возобновление устойчивости, целостности, способность оставаться тождественным себе, что часто нарушается внешними воздействиями и внутренними изменениями (Domino, 1976). Объединяя психологические и лингвистические аспекты в одном понятии, мы можем говорить о коммуникативно-компенсаторных процессах, происходящих в социальных сетях. Протекание этих процессов может осуществляться по-разному. Так, для первого модуса, удельный вес которого является незначительным в социальных сетях (13% от массива выборки), характерным является обращение к такой форме механизма психической защиты, как «прямая компенсация». В социальной сфере этот механизм носит адаптивный характер, не выводя личность за пределы привычного коммуникативного мира, не способствуя её личностному росту (Гладышев, 2001: 17). В социальных сетях на языковом уровне первый модус коммуникативно-компенсаторных процессов проявляется в сосредоточении индивида на своих интересах, чувствах и потребностях, ориентации на потребление: *Совет женщинам: если мужчина постоянно ищет в тебе недостатки, не нужно что-то менять в себе. Стоит поменять мужчину, и ты снова – красавица, умница и вкусно готовишь* (FB). Такой коммуникативно-компенсаторный процесс характеризуется неким «эгоцентризмом» (Гладышев, 2001: 26), который преодолевается при обращении субъекта к механизму психической защиты «сверхкомпенсация». Действие этого механизма сопряжено «с усилиями по гармонизации внутреннего мира ближнего и достижима лишь при условии решения этой задачи» (Гладышев, 2001: 26). Наряду с этим происходит личностный рост и радикальные преобразования личности в целом на основе диалогического взаимоутверждения (Гладышев, 2001: 27). На языковом уровне такой модус коммуникативно-компенсаторных процессов манифестируется в 38% выборки и проявляется в признании другой личности неповторимой индивидуальностью, преклонении перед его достоинствами. Тем самым субъекты используют этот образ (реальный или иллюзорный) для утверждения своей силы, значимости, ценности, то есть для самоутверждения и повышения статуса: *Люди, которые говорят правду и показывают свои чувства, вовсе не слабы, глупы или наивны. Они настолько сильны, что не нуждаются в маске* (FB). Характерной особенностью второго модуса коммуникативно-компенсаторных процессов в социальных сетях является то, что достижение пользователями интернета поставленной им коммуникативной цели часто происходит через интеграцию вербальных компонентов с визуальными образами известных людей (мифических героев, персонажей книг, фильмов, национальных героев и др.) благодаря эксплуатации разветвлённых осознаваемых и неосознаваемых ассоциативных

связей, например, коррелятами образа сэра Уинстона Черчилля в социальных сетях являются: *У тебя есть враги? Хорошо. Значит, в своей жизни ты что-то когда-то отстаивал* (FB). Приведённые примеры доказывают, что для второго модуля коммуникативно-компенсаторных процессов характерно создание целостного образа на основе диалогического взаимоутверждения «Я – Ты» или «Я – Мы» с опорой, безусловно, на выдающиеся черты другой личности (субъективированного объекта).

Отличительной чертой третьего модуля коммуникативно-компенсаторных процессов является то, что гармонизация внутреннего мира субъекта как его коммуникативная интенция осуществляется посредством иллюзорной сверхкомпенсации (декомпенсации). При этом желаемое психологическое равновесие достигается субъектом путем отрицания других, то есть за счёт дегармонизации коммуникативного мира другой личности или углубления уже имеющейся у неё дисгармонии. На языковом уровне такой модуль коммуникативно-компенсаторных процессов манифестируется в 49% выборки и проявляется в выискивании у другой личности (субъективированного объекта) наиболее уязвимых сторон, мнимых или реальных недостатков, которые акцентируются и иногда гипертрофированно преувеличиваются до карикатурного искажения: *Если Вам за сорок, не беда, что Вы перестали видеть маленькие буквы, зато Вы стали видеть издали идиотов* (FB).

Специфической особенностью коммуникативно-компенсаторных процессов в социальных сетях является то, что они преимущественно выступают как репрезентации компенсаторной функции аутокоммуникации. На практике это проявляется в выставлении пользователями интернета на страничках какой-либо группы постов, содержащих в себе элементы компенсаторного общения. Причём заведомо содержание в них такого плана, которое не предполагает комментариев со стороны других участников группы, что и подтверждается их низкой активностью (количеством комментариев и лайков) в отношении этих публикаций. В. Мацута характеризует аутокоммуникацию как «динамический процесс, в котором человек «встречается с самим собой» через взаимодействие с миром» (Мацута, 2010), то есть в определении акцентируется взаимодействие, диалог ипостасей личности, образов «Я»: *Доведись мне поговорить с самой собой – той, что была молода, что бы я сказала? Живи. Живи, как будто у тебя будет тысяча жизней. Но помни, что у людей, которые рядом, жизнь одна. Не испорти её* (FB). Аутокоммуникация может выступать как простое взаимодействие различных «смысловых позиций»: *Это очень странное чувство, когда тебе так не хватает общения. Но в то же время ты понимаешь, что не хочешь общаться ни с кем* (FB). В. Измагурова рассматривает аутокоммуникацию как представляемую коммуникацию, то есть при таком подходе акцентируется способность субъекта представлять партнёра и общаться с ним в условиях его реального отсутствия (Измагурова, 2015: 127-128): *Иногда хочется крикнуть: «Остановите жизнь, я устала!». Но ангел-хранитель легонько дотронется до твоего плеча и шепнет: «Не твоя остановка, живи...»* (FB). По мнению исследовательницы, «представленность одного человека в сознании другого человека, также обладающего сознанием, является необходимым условием, позволяющим считать аутокоммуникацию видом или уровнем социальной коммуникации» (Измагурова, 2015: 127-128). В этой статье подход к пониманию понятия «аутокоммуникация» основывается на работе В. Alderson-Day и С. Fernyhough, в которой скрытый разговор с самим собой и общение с воображаемым партнёром рассматриваются как частные ситуации в границах аутокоммуникации. Общим для этих форм аутокоммуникации является выполнение единой функции – обеспечения психологической целостности личности на основе самоопределения и самоидентификации (Alderson-Day & Fernyhough, 2015). Дискурс-анализ доказал, что доминирующей формой компенсаторной аутокоммуникации в социальных сетях является внутренний монолог (61% от общей

выборки). Аутокоммуникация как внутренний монолог понимается как форма, способ сложного, однонаправленного воздействия человека на себя. Само высказывание оказывает на человека определённое воздействие. Также монолог является формой разных умственных действий, например, он может быть способом выражения конечного результата своих рассуждений. В данном контексте в общении с собой выражается только одна смысловая позиция (Кабрин et al.: 106): *Хорошо, что есть время, расстояние и трудности. Именно они дают понять, кто любит, кто дружит, а кто вовсе не нужен* (FB). Субъект сам произносит монолог и сам анализирует его. В контексте коммуникативно-компенсаторных процессов монолог становится инструментом для самоутешения (*А я уйду, тебя не замечая, конфетку шоколадную жуя. И пусть тебя полюбит лошадь злая, а не такое солнышко, как я*) (FB), самовнушения (*Человек никогда не должен стыдиться признаваться в своих ошибках. Ибо, признаваясь в них, он признаётся в том, что сегодня он мудрее, чем был вчера*) (FB), самооценки (*Я давно усвоила урок: если тебя не любит мужчина твоей жизни, лучшая месть – хорошо выглядеть*) (FB) и оценки других (*Мужчину должны украшать три вещи: порядочность, характер и поступки, а не дешёвые понты, завышенная самооценка и длинный язык*) (FB).

В 39% общей выборки формой компенсаторной аутокоммуникации в социальных сетях был выявлен внутренний диалог. Представляя собой интрапсихический процесс, внутренний диалог направлен как на разрешение интеллектуально-неоднозначной, конфликтной проблематики, так и на преобразование личностно и эмоционально значимых содержаний сознания (Измагурова, 2015: 37-38). Как форма аутокоммуникации, внутренний диалог показывает наличие в сознании человека разных смысловых позиций (*В моменты, когда тебе нужна поддержка, ты обычно оказываешься никому не нужен. Это неправда! На самом деле ты постоянно никому не нужен. Просто замечаешь это тогда, когда тебе нужна поддержка... А в итоге ты осознаешь, что единственные руки, в которые ты сможешь упасть и расплакаться, – это твои собственные*) (FB) или интериоризированные образы важных для субъекта людей (*Требовать чистоту в доме может только тот мужчина, который дал этот дом женщине. Ждать вкусного ужина может только тот мужчина, который купил продукты для его приготовления*) (FB). В. Кабрин отмечает, что «во внутреннем диалоге «Я» человека может идентифицироваться с позицией любого из внутренних собеседников, выражая его мысли и чувства, в отличие от внешнего общения, когда высказывание осуществляется человеком от своего лица» (Кабрин et al.: 2011: 108).

Манифестацией внутреннего диалога в рамках компенсаторной аутокоммуникации в социальных сетях являются посты, направленные на личностные изменения путем осмысления результатов самонаблюдения и преобразования собственных привычных способов самовосприятия и восприятия окружающего мира. Поскольку структура вербализованной формы внутреннего диалога не соответствует структуре внешнего диалога, маркерами диалогической формы аутокоммуникации являются наличие двух и более несовпадающих точек зрения относительно одной темы (*Время лечит! Серьёзно!? А кого оно вылечило? Его? Её? Время никого не вылечило! Однозначно! Вылечил новый человек, так вовремя появившийся в жизни, вылечили новые увлечения, хобби, погружённость в работу... но только не время!*) (FB), присутствие в тексте образов других (*Раньше я думала, что нужно беречь дружбу, хорошие отношения. А сейчас поняла – нужно беречь себя – от лицемерных людей, которые, улыбаясь в глаза, тихо ненавидят за спиной*) (FB), речевых оборотов, указывающих на обращение субъекта к собеседнику, например, императивов (*Не могу понять, зачем люди, однажды уже покинув меня, снова лезут в мою жизнь? Ушли? Ну и валите! Я мусор не коллекционирую!!!*) (FB), присутствие в тексте Я-, Ты-высказываний (*Моя доброта заканчивается там, где Ваша наглость переходит границы*) (FB), глаголов во

втором лице (*У умных женщин всегда есть своя личная жизнь. А глупые всегда лезут в чужую*) (FB).

Подытоживая проведённое исследование, следует определить установившиеся формы вербальных (вербально-визуальных) сообщений, которые отражают коммуникативно-компенсаторные процессы в социальных сетях: 1) посты, в которых протест приобретает силу критического противостояния и служит синонимом права на свободное развитие личности. Убежденный в своей правоте, субъект принципиально защищает целостность своей личности, принципиально возражает против посягновений на свои границы. При этом важную роль в таких постах играют ценностные суждения, в которых даются оценки «хорошо» / «плохо»: *Часто мужчины возмущаются, увидев, что из тонкой и звонкой девочки, которой когда-то была их возлюбленная, вдруг вылупилась тётка... Классическая тётка со сниженным кругозором, ограниченной покупкой тушёнки «по акции» и наймом репетиторов для ребенка. С короткой стрижкой, в трусах в горошек, с пирожным в перерыве на работе, в странной одежде немарких цветов, больше напоминающей парашют. Откуда они вообще берутся – эти тётки? Тётками становятся женщины, которые живут не для себя. Женщины, которые вынуждены ежедневно и ежечасно поступать вопреки своим желаниям. Что заставляет их делать это? Вероятно, долг* (FB); 2) посты, направленные на унижение и критику. Субъект не находит в себе ресурсов для самоактуализации и выбирает способ компенсации за счёт других людей. Реализуется поиском недостатков других людей, а также интерпретацией их поступков в негативном плане. Прослеживается чувство неполноценности собственного «Я», которое необходимо компенсировать для полноценного взаимодействия в социуме. Важную роль в таких постах играют ценностные суждения, в которых даётся оценка «плохо»: *Не понимаю, зачем мерять температуру на входе в супермаркет? Где Вы видели, чтобы мужик с температурой 37 куда-то ходил?* (FB); 3) посты, содержащие совет, поддержку, утешение находящемуся в затруднительном положении «Я». Зачастую предполагается, что совет даётся авторитетной личностью или сильным, конкурентоспособным в обществе субъектом: *Самое важное – это навести порядок в душе. Соблюдаем три «не»: не жалуемся, не обвиняем, не оправдываемся* (FB).

Выводы

Протекание коммуникативно-компенсаторных процессов в социальных сетях осуществляется разными путями. В исследовании было выделено три модуса коммуникативно-компенсаторных процессов, которые расположены в порядке убывания их удельного веса: 1) коммуникативно-компенсаторный процесс, характеризующийся корреляцией с механизмом психической защиты «сверхкомпенсация». При этом происходит личностный рост и радикальные преобразования личности в целом на основе диалогического взаимоутверждения «Я» и «Ты». На языковом уровне такой модус проявляется в использовании кристаллизованного образа (реального или иллюзорного) для утверждения своей силы, значимости, ценности, то есть для самоутверждения и повышения статуса; 2) процесс, характеризующийся корреляцией с механизмом психической защиты «прямая компенсация», носящий адаптивный характер и не способствующий личностному росту субъекта. На языковом уровне такой модус проявляется в сосредоточении индивида на своих интересах, чувствах и потребностях, ориентацией на потребление; 3) процесс, характеризующийся корреляцией с механизмом психической защиты «иллюзорная сверхкомпенсация», носящий характер психологического вампиризма. На языковом уровне такой модус проявляется в выискивании у другой личности мнимых или реальных недостатков, которые акцентируются и гипертрофированно преувеличиваются.

Специфической особенностью коммуникативно-компенсаторных процессов в социальных сетях является то, что они преимущественно выступают как репрезентации компенсаторной функции аутокоммуникации. Доминирующей формой компенсаторной аутокоммуникации в социальных сетях является внутренний монолог. Вербальной реализацией коммуникативно-компенсаторных процессов в социальных сетях являются: 1) посты, в которых протест приобретает силу критического противостояния и служит синонимом права на свободное развитие личности; 2) посты, направленные на унижение и критику; 3) посты, содержащие совет, поддержку, утешение находящемуся в затруднительном положении «Я».

Литература

- Бочелюк, В., Панов, М. (2018). Проблемне поле психолінгвістичних досліджень дискурсу соціальних онлайн-мереж. *Psycholinguistics*, 24(1), 79–96.
- Гладышев, В. И. (2001). *Компенсаторное общение: социально-философский анализ*: автореф. дисс. ... доктора филос. наук. Екатеринбург.
- Измагурова, В. Л. (2015). Феномен аутокоммуникации как фактор развития сознания. *Коммуникология*, 4, 31–44.
- Кабрин, В. И., Рыльская, Е. А., Петрова, В. Н., Мацута, В. В., Частоколенко, Я. Б., Мещерякова, Э. И., Пяткова, О. А., Лебединская, С. В. (2011). *Транскомуникация: преобразование жизненных миров человека*. Томск: Изд-во Том. ун-та.
- Кондрашева, Е. В., Тонких, М. С. (2019). Текст и личность в виртуальной реальности. *Эпоха науки*, 18, 130-133. DOI: [10.24411/2409-3203-2018-11829](https://doi.org/10.24411/2409-3203-2018-11829).
- Кочубейник, О.М. (2017). Соціально-психологічні дослідження: методологічні симптоми неблагополуччя. *Збірник наукових статей Київського міжнародного університету й Інституту соціальної та політичної психології НАПН України*, 10, 83–98.
- Мацута, В. В. (2010). *Аутокоммуникация человека: функциональный аспект*: автореф. дис. ... канд. психол. наук. Том. гос. ун-т.
- Савелюк, Н. (2017). *Психологія розуміння релігійного дискурсу*. Київ: КНТ.
- Ситуационная и личностная детерминация дискурса* (2007). Под ред. Н.Д. Павловой, И.А. Зачесовой. Москва: Изд-во «Институт психологи РАН».
- Adam-Troian, J., Bonetto, E., Varet, F., Arciszewski, T., & Dezecache, G. (2020). Explaining social behavior in response to death-related threats: The conspecific loss compensation mechanism. *Evolutionary Behavioral Sciences. Advance online publication*. URL: <https://psycnet.apa.org/record/2020-26624-001>. DOI: [10.1037/ebs0000202](https://doi.org/10.1037/ebs0000202).
- Alderson-Day, B. & Fernyhough, C. (2015). Inner Speech: Development, Cognitive Functions, Phenomenology, and Neurobiology. *Psychological bulletin*, 141(5), 931–965. DOI: [10.1037/bul0000021](https://doi.org/10.1037/bul0000021).
- Brignall T., Van Valey T. (2005). The impact of Internet communications on social interaction. *Sociological Spectrum*, 25(3), 335-348. DOI: [10.1080/02732170590925882](https://doi.org/10.1080/02732170590925882).
- Contemporary Critical Discourse Studies* (2014). Ed. by C. Hart and P. Cap. London: Bloomsbury Academic.
- DiMaggio P., Hargittai E., Neuman W.R., Robinson J.P. (2001). Social Implications of the Internet Author(s). *Annual Review of Sociology*, 27, 307–336. DOI: [10.1146/annurev.soc.27.1.307](https://doi.org/10.1146/annurev.soc.27.1.307).
- Diomidous, M., Chardalias, K., Magita, A., Koutonias, P., Panagiotopoulou, P., & Mantas, J. (2016). Social and Psychological Effects of the Internet Use. *Acta informatica medica: AIM: journal of the Society for Medical Informatics of Bosnia & Herzegovina: casopis Drustva za medicinsku informatiku BiH*, 24(1), 66–68. DOI: [10.5455/aim.2016.24.66-68](https://doi.org/10.5455/aim.2016.24.66-68).
- Domino, G. (1976). Compensatory aspects of dreams: An empirical test of Jung's theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 34(4), 658–662. DOI: [10.1037/0022-3514.34.4.658](https://doi.org/10.1037/0022-3514.34.4.658).

- Jorgensen, M., & Phillips, L. (2002). *Discourse analysis as theory and method*. London: Sage Publications.
- Leonard L.M. (2000). I–D Compensation Theory: Some Implications of Trying to Satisfy Immediate-Return Needs in a Delayed-Return Culture. *Psychological Inquiry Copyright*, 10(3), 195–208.
- Zhang, W., Guo, B. (2017). Resolving defence mechanisms: A perspective based on dissipative structure theory. *Int J Psychoanal*, 98 (2), 457–472. DOI: [10.1111/1745-8315.12623](https://doi.org/10.1111/1745-8315.12623).

Источники

FB (Facebook). Retrieved from <https://www.facebook.com/groups/655994877875713/>.

References

- Bochelyuk, V., Panov, M. (2018). Problemne pole psikholingvistichnikh doslidzhen diskursu soצialnikh onlajn-merezh [The problem field of psycholinguistic research of the social online networks discourse]. *Psycholinguistics*, 24(1), 79–96 [In Ukrainian].
- Gladyshev, V. I. (2001). *Kompensatornoe obshhenie: soצialno-filosofskij analiz [Compensatory Communication: A Socio-Philosophical Analysis]*. (Doctor Dissertation). Ekaterinburg [In Russian].
- Izmagurova, V. L. (2015). Fenomen avtokommunikaczii kak faktor razvitiya soצnaniya [The phenomenon of autocommunication as a factor in the development of consciousness]. *Kommunikologiya*, 4, 31–44 [In Russian].
- Kabrin, V. I., Rylskaya, E. A., Petrova, V. N., Maczuta, V. V., Chastokolenko, Ya. B., Meshheryakova, E. I., Pyatkova, O. A., Lebedinskaya, S. V. (2011). *Transkommunikaczija: preobrazovanie zhiznennykh mirov cheloveka [Transcommunication: the transformation of human life worlds]*. Tomsk: Izd-vo Tom. un-ta [In Russian].
- Kondrasheva, E. V., Tonkikh, M. S. (2019). Tekst i lichnost v virtualnoj realnosti [Text and personality in virtual reality]. *Epokha nauki*, 18, 130–133. DOI: [11.24411/2409-3203-2018-11829](https://doi.org/11.24411/2409-3203-2018-11829) [In Russian].
- Kochubejnik, O.M. (2017). Soצialno-psikhologichni doslidzhennya: metodologichni simptomi neblagopoluchchya [Socio-psychological research: methodological symptoms of trouble]. *Zbirnik naukovikh statej Kiyivskogo mizhnarodnogo universitetu j Institutu soצialnoyi ta politichnoyi psikhologiyi NAPN Ukrayini*, 10, 83–98 [In Ukrainian].
- Macuta, V. V. (2010). *Autokommunikaciya cheloveka: funkcionalnyj aspekt [Human auto-communication: functional aspect]*. (Candidate Dissertation). Tom. gos. un-t [In Russian].
- Savelyuk, N. (2017). *Psikhologiya rozuminnya religijnogo diskursu [Psychology of understanding religious discourse]*. Kyiv: KNT [In Ukrainian].
- Situacionnaya i lichnostnaya determinaciya diskursa* (2007). [Situational and Personal Determination of Discourse]. Pod red. N.D. Pavlovoj, I.A. Zachesovoj Moscow: Izd-vo «Institut psikhologii Russian Academy of Sciences» [In Russian].
- Adam-Troian, J., Bonetto, E., Varet, F., Arciszewski, T., & Dezeccache, G. (2020). Explaining social behavior in response to death-related threats: The conspecific loss compensation mechanism. *Evolutionary Behavioral Sciences*. Advance online publication. URL: <https://psycnet.apa.org/record/2020-26624-001>. DOI: [10.1037/ebs0000202](https://doi.org/10.1037/ebs0000202) [in English].
- Alderson-Day, B. & Fernyhough, C. (2015). Inner Speech: Development, Cognitive Functions, Phenomenology, and Neurobiology. *Psychological bulletin*, 141(5), 931–965. DOI: [10.1037/bul0000021](https://doi.org/10.1037/bul0000021) [in English].
- Brignall T., Van Valey T. (2005). The impact of Internet communications on social interaction. *Sociological Spectrum*, 25(3), 335–348. DOI: [10.1080/02732170590925882](https://doi.org/10.1080/02732170590925882) [in English].
- Contemporary Critical Discourse Studies* / Ed. by C. Hart and P. Cap. (2014). London: Bloomsbury Academic [in English].

- DiMaggio P., Hargittai E., Neuman W.R., Robinson J.P. (2001). Social Implications of the Internet Author(s). *Annual Review of Sociology*, 27, 307–336. DOI: [10.1146/annurev.soc.27.1.307](https://doi.org/10.1146/annurev.soc.27.1.307) [in English].
- Diomidous, M., Chardalias, K., Magita, A., Koutonias, P., Panagiotopoulou, P., & Mantas, J. (2016). Social and Psychological Effects of the Internet Use. *Acta informatica medica: AIM: journal of the Society for Medical Informatics of Bosnia & Herzegovina: casopis Drustva za medicinsku informatiku BiH*, 24(1), 66–68. DOI: [10.5455/aim.2016.24.66-68](https://doi.org/10.5455/aim.2016.24.66-68) [in English].
- Domino, G. (1976). Compensatory aspects of dreams: An empirical test of Jung's theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 34(4), 658–662. DOI: [10.1037/0022-3514.34.4.658](https://doi.org/10.1037/0022-3514.34.4.658) [in English].
- Jorgensen, M., & Phillips, L. (2002). *Discourse analysis as theory and method*. London: Sage Publications [in English].
- Leonard L.M. (2000). I–D Compensation Theory: Some Implications of Trying to Satisfy Immediate-Return Needs in a Delayed-Return Culture. *Psychological Inquiry Copyright*, 10(3), 195–208 [in English].
- Zhang, W., Guo, B. (2017). Resolving defence mechanisms: A perspective based on dissipative structure theory. *Int J Psychoanal*, 98 (2), 457–472. DOI: [10.1111/1745-8315.12623](https://doi.org/10.1111/1745-8315.12623) [in English].

Sources

FB (Facebook). Retrieved from <https://www.facebook.com/groups/655994877875713/>.

КОММУНИКАТИВНО-КОМПЕНСАТОРНЫЕ ПРОЦЕССЫ В СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЯХ

Татьяна ХРАБАН,

кандидат филологических наук,
доцент кафедры иностранных языков
Военного института телекоммуникаций и информатизации

Игорь ХРАБАН,

доктор политических наук, профессор,
профессор Межрегиональной академии управления персоналом

Цель статьи – выявить специфику коммуникативно-компенсаторных процессов в социальных сетях.

Материалы и методы. Для достижения поставленной цели в работе использовались общенаучные методы исследования: анализ, классификация, наблюдение, описание. Кроме того, в рамках комплексного социолингвистического подхода были использованы дискурс-анализ и количественный метод исследования. Материалом исследования послужили письменные публикации (посты), размещённые в украинском секторе социальной сети Facebook.

Результаты и дискуссии. В исследовании было выделено три модуса коммуникативно-компенсаторных процессов, которые расположены в порядке убывания их удельного веса: 1) коммуникативно-компенсаторный процесс, характеризующийся корреляцией с механизмом психологической защиты «сверхкомпенсация». При этом происходит личностный рост и радикальные преобразования личности в целом на основе диалогического взаимоутверждения «Я» и «Ты». На языковом уровне такой модус проявляется в использовании кристаллизованного образа (реального или иллюзорного) для

утверждения своей силы, значимости, ценности, то есть для самоутверждения и повышения статуса; 2) процесс, характеризующийся корреляцией с механизмом психологической защиты «прямая компенсация», носящий адаптивный характер и не способствующий личностному росту субъекта. На языковом уровне такой модус проявляется в сосредоточении индивида на своих интересах, чувствах и потребностях, ориентацией на потребление; 3) процесс, характеризующийся корреляцией с механизмом психологической защиты «иллюзорная сверхкомпенсация», носящий характер психологического вампиризма. На языковом уровне такой модус проявляется в выискивании у другой личности мнимых или реальных недостатков, которые акцентируются и гипертрофированно преувеличиваются.

Выводы. Специфической особенностью коммуникативно-компенсаторных процессов в социальных сетях является то, что они преимущественно выступают как репрезентации компенсаторной функции аутокоммуникации. Доминирующей формой компенсаторной аутокоммуникации в социальных сетях является внутренний монолог. Вербальной реализацией коммуникативно-компенсаторных процессов в социальных сетях являются: 1) посты, в которых протест приобретает силу критического противостояния и служит синонимом права на свободное развитие личности; 2) посты, направленные на унижение и критику; 3) посты, содержащие совет, поддержку, утешение находящемуся в затруднительном положении «Я».

Ключевые слова: аутокоммуникация, коммуникативно-компенсаторные процессы, социальные сети, социология интернета.

КОМУНІКАТИВНО-КОМПЕНСАТОРНІ ПРОЦЕСИ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Тетяна Храбан,

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов

Військового інституту телекомунікацій та інформатизації

Ігор Храбан,

доктор політичних наук, професор,
професор Міжрегіональної академії управління персоналом

Мета статті – виявити специфіку комунікативно-компенсаторних процесів у соціальних мережах.

Методи й методика. Для досягнення поставленої мети в роботі було використано загальнонаукові методи дослідження: аналіз, класифікацію, спостереження, опис. Крім того, у рамках комплексного соціолінгвістичного підходу були використані дискурс-аналіз і квантитативний метод дослідження. Матеріалами дослідження були письмові публікації (пости), розміщені в українському секторі соціальної мережі «Facebook».

Результати та дискусії. У дослідженні було виділено три модуси комунікативно-компенсаторних процесів, які розташовані в порядку спадання їх питомої ваги: 1) комунікативно-компенсаторний процес, який характеризується кореляцією з механізмом психологічного захисту «надкомпенсація». При цьому відбувається особистісне зростання й радикальні перетворення особистості в цілому на основі діалогічного взаємоствердження «Я» і «Ти». На мовному рівні такий модус проявляється у використанні кристалізованого образу (реального або ілюзорного) для утвердження своєї сили, значущості, цінності, тобто

для самоствердження й підвищення статусу; 2) процес, який характеризується кореляцією з механізмом психологічного захисту «пряма компенсація», що носить адаптивний характер і не сприяє особистісному зростанню суб'єкта. На мовному рівні такий модус проявляється в зосередженні індивіда на своїх інтересах, почуттях і потребах, орієнтації на споживання; 3) процес, який характеризується кореляцією з механізмом психологічного захисту «ілюзорна надкомпенсація», що носить характер психологічного вампіризму. На мовному рівні такий модус проявляється у вишукуванні в іншій особистості уявних чи реальних недоліків, які акцентуються й гіпертрофовано перебільшуються.

Висновки. Специфічною особливістю комунікативно-компенсаторних процесів у соціальних мережах є те, що вони переважно виступають як репрезентації компенсаційної функції аутокомунікації. Домінантною формою компенсаційної аутокомунікації в соціальних мережах є внутрішній монолог. Вербальною реалізацією комунікативно-компенсаторних процесів у соціальних мережах є: 1) посади, у яких протест набуває чинності критичного протистояння й служить синонімом права на вільний розвиток особистості; 2) посади, спрямовані на приниження й критику; 3) пости, які містять поради, підтримку, розраду тим, хто знаходиться в скрутному становищі «Я».

Ключові слова: аутокомунікація, комунікативно-компенсаторні процеси, соціальні мережі, соціологія інтернету.

Submitted to the editorial office – 13.05. 2020

Reviewed – 02.11.2020

Accepted for printing – 05.11.2020

Подано до редакції – 13.05.2020

Рецензовано – 02.11.2020

Прийнято до друку – 05.11.2020

SOCIAL COMMUNICATIONS OF NATIONAL SECURITY
СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

УДК 007 : 304 : 070

DOI: 10.51423/2524-0471-2020-11-2-6

**THE ROLE OF AUTHORITIES AND COMMUNICATION IN BUILDING
THE CAPACITY OF THE NATIONAL STATE SECURITY SYSTEM**
(with a specific purpose on building a police subject)

Prof. Dr. Ljubo Pejanović,

*Academician, Serbian Academy of Innovative Sciences
(Belgrade, Serbia)*

Jovana Ristić,

*student, Faculty of Security, Serbian Academy of Innovative Sciences
(Belgrade, Serbia)*

ANNOTATION

Communication between institutions within the state and the necessary entities in the system, which are the subject of alignment, coordination and discussion of the problem, is the notion of quality work in developing security capacity.

Building a methodology and system, i.e. the capacities of a society, and therefore also of the state, is neither an easy nor a simple task for the teams carrying out the preparation assessments, capacities and forces within the security system, i.e. the Ministry of Internal Affairs.

In order to be able to properly develop and regulate the security system within the country, special conditions are needed, such as assessments, risks and capacities, which are given the task of developing a very important system within the society, as well as for cooperation, communication and participation in teamwork or tasks.

Risk assessment of the above leads to reliable data and conditions, which will decide of and impose a quality and justified security system, which would meet the needs of a given society or state.

Key words: *communication, capacities, security, coordination, state.*

ULOGA VLASTI I KOMUNIKACIJA U IZGRADNJI KAPACITETA SISTEMA BEZBEDNOSTI NACIONALNE DRŽAVE – SA POSEBNIM OSVRTOM NA IZGRADNJU POLICIJSKOG SUBJEKTA –

Prof. Dr. Ljubo Pejanović,

Akademik

Srpska akademija inovacionih nauka (Beograd, Serbia)

Jovana Ristić,

student,

Srpska akademija inovacionih nauka, Fakultet Bezbednosti (Beograd, Serbia)

UVOD

Osnovna zamisao i cilj autora, da ovim radom ukaže na teškoće, kako komunikacija, tako isaradnje, na izgradnji i zasnivanju kapaciteta bezbednosti u nacionalnoj državi, sa osvrtom na Republiku Srbiju. Da bih se izgradio i osavremenio sistem bezbednosti savremene države, neophodni su određeni preduslovi između kojih je reforma i osavremenjavanje policije u Republici Srbiji, kao i njeno komuniciranje sa drugim subjektima države. Obzirom na postojeće stanje u ovoj instituciji, i koje se pokazalo kao neefikasno, neorganizovano, politizovano, a time i nefunkcionalno u novonastalim međunarodnim i državnim odnosima. Stim u vezi, mnogi pa i visoki funkcioneri iz vlasti, su svatili i najavljuju reformu bezbednosnih subjekata u Republici Srbija između kojih su i policija sa svim svojim resursima i kapacitetima.

Da bi se kvalitetno izvršila reforma policije neophodna je njena potpuna transformacija i prilagođavanje savremenim uslovima, na sledeći način: decentralizacija, dezintegracija, dezorganizacija, demilitarizacija i depolitizacija. U navedenoj reformi bih se pre svega izvršila reforma školskog sistema između kojeg bi se deo zadržao u policijskim školskim institucijama, a deo preuzeo iz građanskog školskog sistema. Reformom policija se moraju određeni poslovi, a koji ne pripadaju ovoj delatnosti i isti ustupiti civilnom sektoru, kao što su neka lčična dokumanta. Policija bi trebala da se odrekne vojnog organizovanja, vaspitanja i obeležavanja i da se prilagođava civilnom sektoru, kako bi se istom približila i time bih se izbeglo njeno odvajanje od građana, po principu policije u zajednici. Isto tako bi se olakšala saradwa i koordinacija sa drugim subjektima u zemlji i van njenih granica.

1. REFOEMA POLICIJE

1.1. Pojmovno određenje i definisanje problema

Reforma, reformisanje i reorganizacija postojećeg stanja, je drugim rečima, reformisanje postojećeg stanja u neko drugo savremenije, kvalitetnije i efikasnije uređenje snaga, u okviru ministarstva unutrašnjih poslova, tj u sistem bezbednosti određene države ili društva. Reformu podrazumava izmena, promena ili reorganizovanje postojećeg neefikasnog stanja, bezbednosnih institucija u novi bezbednosni sistem, koji se pre svega prepoznaje kako u sopstvenom sistemu, tako od strane institucija drugih država koji imaju nameru saradnje ili zajedničkih delovanja, naprimer u borbi protiv međunarodnog terorizma i organizovanog kriminaliteta.

Reforma javnog sektora između kojeg je i Ministarstvo unutrašnjih poslova, jedan je od najhitnijih poslova Vlade u novom sazivu od koje očekuju građanji, a i privredni sektor u Republici Srbiji, da ispuni obećano pre izbora i reformi. Pre svega administrativni sektor u Ministarstvu

unutrašnjih poslova postao je glomazan i toliko se birokratizovao da je to stanje neodrživo. Međutim, umesto glomazne administracije u MUP-u, treba reformu usmeriti u korist izvršnog dela policije, koji je u manjku u odnosu na administraciju, pa i potrebu građana. Administrativna birokratija u ovakvom obimu guši, kako javni policijski deo tako i ostali deo privrede i građana u suštini. Te u ovom smislu, prvi prioritet Vlade mora biti reforma državnog sektora, a naročito policijskog, kako bih isti postao efikasan i koristan u onom delu koji pripada upravo policije, a ne njenoj administraciji. Građani i društvo u celini očekuju od reforme policije upravo drastično smanjenje birokratizovane administracije, a time i birokratije koja se učvrstila u toj meri da je neefikasna, komplikovana i ne zadovoljava potrebe društva. Birokratizovana i glomazna administracija je veoma komplikovana, nerazumna, nejasna, nekorisna i pritom mnogo košta društvo. Njeni postupci prema klijentima i građanima dovode do dugog odlaganja izvršenja svojih obaveza za koje su osnovani i dobro plaćeni.

Zatim se formiraju dugački redovi i velika čekanja i očekivanja izvršenja svojih potreba za koje su usmereni građani, druge institucije i pravna lica prema ovoj delatnosti. Stim u vezi službenici su veoma plaćeni u odnosu na slične poslove u drugom državnom i privatnom sektoru. Zbog glomaznosti su neefikasni, a time delom nekorisni, dok jedni rade, drugi pauziraju, šetaju van radnog mesta i odlaze predmete do daljnog pri čemu čine nezadovoljstvo, reakcije i rasprave na šalterima sa klijentima i nezadovoljnim građanima. U tim slučajevima neophodno je izvršiti transformaciju policije slično kao u drugim zemljama Evrope. Da je potrebna reforma stime se i slažu postojeće vlasti u Republici Srbiji. Raniji, Ministar Pravde Republike Srbije Nikola Selaković, je saopštavao da je neophodna Reforma Policije. „Nema delotvorne reforme pravosuđa bez temeljne reforme policije, jer imun lanaca jedne države čine policija, tužilaštvo i sudstvo i ako jedna karika u tom lancu ne funkcioniše dobro, on puca.“²⁶ „Policajci koji su pre desetak dana došli u Novi Sad, da patroliraju ulicama legitimisali su oko 200 građana i podneli deset krivičnih prijavi protiv ljudi koji nisu imali ličnu kartu. Oni će ostati do aprila, nakon toga mora da se trajno reši bezbednost grada. Zbog pogoršanja bezbednosnog stanja u Novom Sadu, a radi bolje bezbednosti incirace se i temeljna reforma u policiji, kao i primena Zakona o prebivalištu, koji se u praksi ne primenjuje. Da bih se moglo govoriti o bezbednosti, neophodno je navesti neophodne termine, kao što su: bezbednost, sekuriti, sefti, zaštita i slično.“ Pejanović, Lj. (2013) „Kako se može desiti da pripadnici stranih bezbednosnih službi izveštavaju o tome šta se dešava u Novom Sadu i da imamo organizovane kriminalne grupe? Mi to dobro znamo, jedan sam od operativaca službe radio na tome, međutim sistem zakazuje na svim nivoima. Organi zatvaraju oči godinama. Država treba da stane iza ljudi koji brinu o bezbednosti grada i građana naglasio je Milivoje Mirkov i Saša Kovačević iz odbora za bezbednost GO SDPS-a.“²⁷

Nije ovo problem samo Novog Sada ovo je problem svih većih pa i manjih gradova u Republici Srbiji. Reforma policije je započeta još 2000 godine i do danas nije u potpunosti završena, sem manje reformacije po nižim celinama, a sve to zbog ljudi koji su na funkcijama, kojima ove reforme nisu išle u njihovu korist i zbog toga su ih zaustavili i ukočile. Izborima, izmeweni su visoki rukovodioci od Ministra do načelnika, a ostali su skoro svi isti i u ovom sazivu. Da bih se izvršila reforma države i drugih institucija među kojima je i policija, reforma mora biti temeljna i sveobuhvatna. Kad se reformom obuhvate sva lica koja su bili kočničari i isti sklanjali sa funkcija tada će se moći izvršiti i reforma i reorganizacija MUP-a. Razrešenjem kočničara reformi ne rešava se problem, ukoliko isti ne odgovaraju za svoje postupke i postupke svojih saradnika. Stim u vezi, *reforma policije podrazumeva proces i transformaciju postojeće institucije koja nije funkcionisala i reorganizacijom je urediti i tu instituciju sa novim, stručnim, obrazovanim i poštenim ljudima podržati, a koji će dovesti instituciju u kvalitetno funkcionisanje.*

²⁶ FoNet3.4.214.<http://akter.co.rs/29-bezbednost/82689-neophodna-reforma-policije.html>

²⁷ Dnevnik, <http://www.dnevnik.rs/hronika/mirkov-nuzna-reforma-policije>, 12.09.2013.

Isto tako, da i nauka podržava reforme policija poslužit će nam članak koji je obradio Dekan fakulteta bezbednosti iz Beograda i on navodi: „Najviše je truleži tamo gde se rešavaju i procesuriraju slučajevi. Policijski kadrovi su nam profesionalci, ali zavise od političkih centara moći. Birati najsposobnije, a ne najlojalnije! Dekriminalizacija policije u Srbiji je neophodna. To je preduslov svih preduslova! Tokom 2019. došlo je do otkrivanja i hapšenja jednog dela pripadnika policije koji su učestvovali u kriminalitetu, to nam je ukazalo da se nešto radi na ovom planu. Najviše truleži ima na mestima tamo gde se rešavaju i procesuriraju slučajevi. Pošto ništa ne može da funkcioniše bez unutrašnjih organa, našoj policiji je potrebno veliko provetranje. Da li se može reći da je policija u Srbiji kriminalizovana?-Apsolutno u potpunosti ne, ali je i kočena od strane nekih tužilaštava i sudova. To je kod nas dugogodišnja praksa, a skoro i decenijska. Jer zastrašivanje je najlakše tamo gde se najviše zna. Policija su oči i uši države. Policija bih trebala da bude i mesto spoznaje kriminalizacije, i to uzročne, manifestacione i posledične. Ali policija je tek jedno plućno krilo, postavqa se pitanju da li mogu sve činiti, ako to ne čine drugi u lancu suzbijanja kriminaliteta, terorizma i korupcije. Zajedno sa sudstvom i tužilaštvom, ona čini jedan organizam, koji mora da bude u saglasju. U protivnom, naravno da će biti posledica po zdravlje našeg društva“²⁸ Milašinović R. (2013). Stim u vezi, za kriminalitet u policija u najvećem broju slučajeve odgovornost snose partije tj partijski lideri i timovi, koji su na vrhu svake institucije i oni kočē mnogo čega na ovom planu. Partije udomljavaju svoje članove koji nemaju obrazovanje, sposobnost i hrabrost za obavljanje svojih funkcija na koje su postavljeni i šta od njih očekuju građani. Oni su poltroni i izvršioци zahteva i volje svojih partijskih lidera i funkcionera koji od njih traže lojalnost i delovanje onako kako se od njih očekuje, a ne kako bih trebalo i kako zahteva profesija. U pojedinim partijskim ćelijama se biraju kadrovi koji nemaju nikakve veze po obrazovanju i sposobnosti za ono gde ih postavljaju, već se od njih očekuje lojalnost i poltronstvo kako bih sa njima manipulisali. Te u tom slučaju pojedinci na funkcijama u policiji, nemaju ovlašćenja da deluju kako treba već su prinuđeni da rade po volji vođe čemu se neki tome ne mogu suprostaviti niti odupreti. Dakle, najveću odgovornost za stanje u Srbiji snose partije, a preko njih i njihovi kadrovi gde su postavljeni, odnosno udomljeni. Zbog takvog stanja svi su u lancu rasturanja države i svi međusobno se i štite, a i prete da će otkriti nedozvoljene akte ukoliko budu sankcionisani i tako u krug. S tim načinom se održavaju, podržavaju i čuvaju do isteka mandata i tako ponovo i drugi isto ili slično čine, a država i narod sve više propada i putuje ka provaliji bez povratka. Tokom ove tj 2019. u odnosu na raniji period, stanje je dosta drugačije u pozitivnom smislu, hapse se policajci, policijski službenici i drugi zbog kriminaliteta, a povećano je hapšenje i kriminalaca. Nije u ovom stanju samo odnos partije i policije već i druge institucije su u istom ili sličnom stanju i ponašanju.

1.1 Reforma policijskog školstva

„Obuka i edukacija policijskih službenika, samo je deo reforma Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije. U tom kontekstu izvršene su i reforme Više škole unutrašnjih poslova u Zemunu u Kriminalističko-policijsku akademiju strukovnih studija i Policijske akademije u Kriminalističko-policijsku akademiju akademskih studija. Reforma srednje škole unutrašnjih poslova u Centru za osnovnu policijsku obuku, negad je trajala 4. godine, pa je svedena na dve godine i na kraju primaju se kadrovi sa četverogodišnjim školama iz građanstva i doškolavaju sa jednogodišnjom obukom u MUP-ovom centru u Novom Sadu. Projekt transformacije počeo je u februaru 2005. godine da bi se prva, pilot generacija upisala i počela sa radom u novembru 2007. godine. Početak rada Centra obeležen je svečanom akademijom 5 decembra 2007. godine. Period od dve godine bio je prihvaćen kao realan, da započeto školovanje završe pripremljeni kadrovi, a da se ujedno u istom razdoblju odaberu i novi polaznici osnovne policijske obuke.

²⁸ Kurir., <http://ceas-serbia.org/root/index.php/sr/home/93-preuzeto/1562-dekan-fakulteta-bezbednosti-policiji-je-potrebno-veliko-provetranje>, 12.9.2013

Transformacija ovih obrazovnih ustanova, koje su služile za obrazovanje policijskih kadrova, kroz reformu su definisane, kao jedan od najznačajnijih projekata koji je trebalo realizovati primenjujući osnovna načela reforme: profesionalnost, depolitizaciju, demilitarizaciju, transparentnost, rodnu ravnopravnost, saradnju sa lokalnom zajednicom. Reforma kroz načelo saradnje sa lokalnom zajednicom definisala je novu ulogu policije u društvu-servis građana.²⁹ Što se tiče visoko-stručnog usavršavanja i obučavanja na Visoko-školskoj ustanovi Kriminalističko-policijskoj akademiji, školuju se visokoobrazovani kadrovi namenjeni za policijske poslove i poslove kriminologije i kriminalistike. Dakle, ova visokoobrazovana institucija prerasla je u Policijski Univerzitet, čime se proširuju naučne profesije forenzike, informatike i slični profili. Zaokruživanjem navedenih studijskih programa, policija se obezbeđuje sa većim brojem policijskih profila za stručne poslove. Međutim, policija bi trebala proširivati svoje programe za obuku građana tj civilnih lica za profile poslova koji u drugim državama Evrope ne pripadaju policiji već civilnom sektoru. Profilisanje civilnih lica za poslove koje trenutno obavlja policija bi bilo neophodno čime bi se MUP oslobodio delatnosti koje ne pripadaju policiji kako je to u drugim zemljama u Svetu. Prema tome, civilni sektor treba da preuzme poslove izdavanja ličnih dokumenata za čije obrazovanje bih mogla vršiti upravo policijska naučna ustanova i deo civilne naučne i stručne institucije. Zatim policijske stručne ustanove bih mogle vršiti adekvatnu, potrebnu i neophodnu obuku dece i građana i njihovo učešće u saobraćaju ne samo kao učesnici pri upravljanju vozilima, nego i kao pešaci i njihovo ponašanje u urbanoj sredini, dok bih civilne institucije vršile izdavanja potrebnih dokumenata, tokom 2018 i 2019, je nešto rađeno na ovom planu, ali nedovoljno. Pored navedenih obuka koje vrši policija ova institucija želi proširiti obuku pripadnika za obezbeđenje i detektivske delatnosti, preko linceciranja kadrova i to je površno i nedovoljno stručno. Policija ima svoju profesiju koja njoj pripada i ne bih trebala preuzimati poslove civilnog sektora, za ovaj sektor je obaveza civilnih struktura. Ako bih policija prihvatila i ovu obavezu, preuzela bih veliki teret na sebe koji joj ne pripada, a gubila bih tamo gde je njena delatnost, suzbijanje terorizma, kriminaliteta, korupcije i nasilja. Zbog poslova koji ne pripadaju policiji, ova institucija je upravo u problemu zbog čega ne izvršava kvalitetno svoje poslove koji joj pripadaju kao državnoj instituciji.

1.2 Decentralizacija

Decentralizacija podrazumeva, "lat. ukidanje ili slabljenje centralizacije, prenošenje funkcije centralnih organa na niže organe njihovih prava (sprovesti decentralizaciju, preneti poslove centralnih organa na niže organe).³⁰ (Mićunović Lj. (1988).

„Naša policija je veoma politizovana, od drugog svetskog rata naovamo. A depolitizacija policije je preduslov ozdravljanja društva. Policija ne sme da bude partokratski servis. Međutim, ona jeste servis politike što je nedopustivo. Sudstvo i policija moraju da se bave svojim poslom i da budu nezavisni, a ne da budu servis tumačenjem političke i volje bilo koje partije.“³¹ Milašinović, R. (2014).

Decentralizacija podrazumeva podelu poslova i prenošenje istih sa vrha centralizovanog sistema na niže organizacione jedinice u sistemi. Dakle, poslovi koji pripadaju civilnom sektoru kao što su lična dokumenta, decentralizacijom bih se ustupili civilnom sektoru, a time bih se policija oslobodila nepotrebnih poslova i posvetila bih se svojim stručnim policijskim poslovima i zadacima koji pripadaju Ministarstvu unutrašnjih poslova. Centralizacijom policijskih poslova, stvoreni su uslovi preuzimanjem značajnih poslova koji su vezani za jednog ili grupu ljudi, čime je omogućeno sprečavanje pokrenutih istraga za nedozvoljena dela i ostvarenja ciljeva politika ili partijskih vođa. Ova organizaciona rešenja upravo su koncentrisana za ljude na vrhu policijske celine, koji su u mogućnosti sklanjanja dokumenata ili podataka za lica sa učenjenim prekršajem bilo da su iz

²⁹ Stevan Stojanović, Vojo Laković, Obuka i edukacija policijskih službenika u Republici Srbiji, Fakultet za pravne i poslovne studije, Novi Sad, 2013, str. 634-635.

³¹ Kurir, 10.06.2014, <http://ceas-serbia.org/root/index.php/sr/home/93-preuzeto/1562>.

politike, policije ili organizovanog kriminaliteta. U tom slučaju bi bilo neophodno rešenje izvršiti decentralizaciju kako bih se izbegla postojeća pogubna rešenja i policiji bih se obezbedili uslovi za kvalitetniju i funkcionalniju delatnost policije.

1.3. Dezintegracija

Dezintegracija policije je planirano, zamišljeno i izvršeno razbijanje policijske celine u u više manjih delova ili manjih organizacionih celina. Dezintegracija policije upravo, „je raspadanje, razjedinjenje, razbijanje neke celine.“³² (Mićunović Lj.) *U tom slučaju dezintegracija je proces razbijanja jedne ogromne celine koja je tromo, neefikasna, a time i nekorisna za porseke obveznike. Te u tom slučaju se mora podeliti u manje, efikasnije i kvalitetnije celine koje će ispuniti zakonske obaveze.* Ministarstvo unutrašnjih poslova mora biti jedinstveno kao celina, ali poslovi se moraju podeliti na manje regionalne celine, kako bih se izbegla centralizovana vlast koja se koncentriše u jednu ili grupu lica. Svaki regionalni ili posebno stručni organ bih imao svoju rukovodnu funkciju usmerenu ka centralnoj vlasti, ali u pravom smislu, a ne formalnom kako je to do sada slučaj. Razdvajanjem poslova na stručne manje celine, da bi se izbegla situacija partijskih uticaja koji bih se policija oslobodila depolitizacijom.

1.4. Dezorganizacija,

Da bih smo izbegli razmatranje dezorganizacije u negativnom obliku, neophodno je objašnjenje ovog značenja u pravcu pozitivne reorganizacije. Reč dezorganizacija podrazumeva, „Izazvati dezorganizaciju, izazvati pometnju, rastrojstvo.“³³ Klain I., Šipka Mi. (2006). U našem pravcu razmišljanja i primena dezorganizacije policije bi bila u pravcu dezorganizacija policije odvajanje od partijskog uticaja i dezorganizacije negativnog ponašanja pojedinaca u policiji. Odvajanjem policije od partija bi se u velikom broju odvojio kriminalitet od policijskih pojedinaca koji su posredno i neposredno uvučeni u mrežu kriminaliteta. U tom slučaju, *dezorganizacija je promena ponašanja iz negativnog u pozitivno stanje čime se izdvajaju pojedinci skloni nedozvoljenim delima od većine koja je u pozitivnom odnosu prema svojoj profesiji i delatnosti.* Promenom svesti i odnosa prema profesiji vratilo bih se poverenje u ovu instituciju koje je izgubljeno zahvaljujući politizaciji policije s savremenim promenama.

1.5. Demilitarizacija

„Pitanje demilitarizacije policije je već duže vreme na dnevnom redu i utiče na kulturu službe. Ustrojstvo službe po činovima policiji daje vojni karakter, dok su ustrojstvo žandarmerije i arsenal kojim ona raspolaže svakako nedvosmisleno vojne prirode.“³⁴

Kad je reč o demilitarizaciji policije, bila bih jedan od prvorazrednih zadataka Vlade Srbije da izvrši reformu u ovom smislu. U dugoj istorijskoj prošlosti, vojska je bila institucija koja je svugde pa i u našem društvu u zvanju i profesiji podeljena po specijalnostima, a izvršiocima su promovisani u činove svih nivoa i to pripada vojsci. Kad su u pitanju policijski činovi, oni nisu potrebni niti su u istoriji policajci imali činove. Da bih se ostvarivali činovi neophodni su mnogobrojni preduslovi i uslovi izmedu kojih su: školsko obrazovanje u struci, polaganje ispita za činove, upražnjeno mesto za odgovarajući čin i slično. U policiji se ne dodeljuju činovi prema navedenim pravilima već se lica postvljaju po partijskoj osnovi, lojalnosti i slično. Te u tom slučaju čin generala mogu dobiti lica koja nemaju nikakve veze sa profesijom i time se krnje ugledi profesije, struke i institucije. Demilitarizacija bi trebala da se izvrši ukidanjem činova i davanjem zvanja čime bi se rešio odnos nadređenih u odnosu na podređene i odnos oficira prema građanima. Generali se odnose prema ostalima upotrebom sile i nadmoći čime nameću strah i pokorenje saradnicima i strankama, a da nemaju činove ponašali bi se kao i druge profesije. Što se tiče obuke i edukacije oficira u kulturi ponašanja, takođe je neophodna obuka i edukacija u ovom pravcu, jer lica sa činovima ovu vrstu edukacije ne prolaze i time ne poseduju kulturu ponašanja u potrebnom smislu. Ukoliko se želi

³² str. 119.

³³ 2006. str 332. I str.339

³⁴ Dawns Mark, (2004)

zadržati činovi u policiji, a ne zvanja, u tom slučaju moraju završavati odgovarajuće fakultete i doktorati i da polažu ispit za generala, kao što je to u vojsci. Kad je u pitanju smanjenje i raspodela naoružanja, takođe policija nebit trebala posedovati teško vojno naoružanje, već naoružanje koje je potrebno i koje pripada ovim strukturama. Ne prihvatljivo je da se u policiju raspoređuju kadrovi bez provere i oni koji poseduju dosije u MUP-u. Što se u toku građanskog sukoba i kasnije dešavalo, pritiskom pojedinih partijskih funkcionera.

1.6. Depolitizacija

Pre nego što ukažemo na problem depolitizacije policije, neophodno je dati odgovor na postavljeno pitanje, šta je to depolitizacija policije? „Odstranjivanje politike, oslobađanje od političkih uticaja.“³⁵ Klajin, I. Šipka, M. (2006). Stim u vezi, *depolitizacija policije je oslobađanje političkog uticaja partija na vlasti i diktata političkih vođa na policijsko rukovodstvo, a tima i na samu policiju.* „Na postavljeno novinarsko pitanje dali je potrebna depolitizacija policije? prof, Radomiru Milašinoviću, na kojij dat odgovor i njegovo mišljanje na ovo pitanje. Naša policija je veoma politizovana, od drugog svetskog rata naovamo. A depolitizacija policije je preduslov ozdravljenja društva...“³⁶ Milašinović, R. (2014) Analizirajući navedeni odgovor, policija u Republici Srbiji biće efikasna i pružiće odgovor građanima preko svojih delatnosti samo onda kad se oslobodi partijskog prisustva i članstva u istim. Sve dok visoki rukovodioci policije budu članovi partija oni će biti izvršioci samo svoje partije kojoj i polažu račune, a narodu koji ih plaće ne polažu račune niti izvršavaju svoju Ustavom zagaranovanu obavezu u potpunosti. U tom slučaju će policija ostvarivati svoju profesionalnu delatnost i sprovesti će zakone i zakonska pravila. Sve dok politika ima uticaj na policiju neće se iskoreniti organizovani kriminalitet i korupcija, kao i sprovođenje zakona. Partije preko svojih članova koje oni delegiraju i postavljaju na odgovorne funkcije, pre svega ti kadrovi se ne postavljaju po stručnosti i kvalitetu već po lojalnosti i poslušnosti. Ovim načinom i sami izvršioci ulaze u mrežu nedozvoljeni delatnosti, skrivanjem izvršenja krivičnih dela, falcifikovanjem dokumenata i slične nedozvoljene akte.³⁷ Rakić, M. Vejinović, D. (2006).

UMESTO ZAKLJUČKA

Policijski sistem u postojećoj organizaciji i funkciji nije održiv i proistekao je u uslovima tranzicije koju prolaze mnoge države u kojoj su prouzrokovani određeni odnosi koji ne odgovaraju društvu savremenog vremena. „ Sistem nacionalne bezbednosti čini sve institucije i subjekti u državi koji su prvenstveno profesionalizovani, a najširi bezbednosti jeste samozaštita široka bezbednosna kultura u narodu.“³⁸ Stojanović, S. Laković, V. (2013)

„ Korporacijska bezbednost kao nacionalni subjekt bezbednosti, u sprečavanju destruktivnih akata u korporacijama, podrazumeva ustaljen, odgovarajući utvrđen i tradicionalan društveni pristup u zaštiti korporacije. Ovaj pristup može se primeniti kod policije. (Pejanović Lj. (2014). „ Svi napadi i navedeni mogući oblici pretnji i rizika, sa sobom donose velike posledice po bezbednost.“(Prejanović, Pejanović, Lj. (2011). „Ciljevima istraživanja želilo se ukazati na moguće i pojavne oblike savremenih pretnji po bezbednost infrastrukture“. Pejanović, Lj., Jovanović, A., Habuš, B. (2013. Nacionalni Bezbednosni sistem bih se trebao u potpunosti reformisati u kojem bi se odbacila vojna organizacija, opremanje i vaspitanje i prilagodio bih se novim i demokratskim odnosima u kojima policija mora biti u bliskoj vezi sa građanima. Odbacivanjem sistema društvene samozaštite u kojem su građani bili u bliskoj vezi sa policijskim subjektima u kojem se nije moglo dešavati destruktivne aktivnosti, a da niko ne uoči a pogotovo da se ne otkriju ti izvršioci. Gubitkom

³⁵ Klajin-Šipka, str 339.

³⁶ Kurir, 10.06.2014, <http://ceas-serbia.org/root/index.php/sr/home/93-preuzeto/1562>.

³⁷ 2006 str. 55-56.

tog sistema policija se odvojila od građana i time izolovala i na kraju postala neefikasna. Ukoliko se politika ne odvoji iz policijskog sistema sistem će biti nefunkcionalan, a time i nekvalitetan. Te u tom slučaju, partije moraju biti odvojene od bezbednosnog sistema i da budi izolovane sa svojim uticajem, ciljevima i gušenja institucija, kao što je slučaj sada. Reforme se moraju sprovestu po osnovu iskustva razvijenih, prilagođavanjem zakonskim propisima razvijenih država i društva sa ogromnim iskustvom. Na kraju policijski sistem je razbijen, neefikasan i ne daje odgovarajuće rezultata koji bi morao hitno biti reformisan i da ne bude samo obećanja vlade, a na tom planu nije još ništa učinjeno.

Literatura

Knjige, zbornici i časopisi

- Dawnes, M. (2004). Reforma policije u Srbiji, Odeljenje za sprovođenje zakona, Emisija OEBS u Srbiji i CG, Beograd, Srbija.
- Klajin, I, Šipka, M. (2006). Veliki rečnik stranih reči, Prometej, Novi Sad, Srbija.
- Mićunović, Lj. (1988). Savremeni rečnik stranih reči, Književna zajednice Novog Sada univirzitetaska riječ, Novi Sad, Srbija.
- Pejanović, Lj. (2013). Osnovi bezbednosti, Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkić, Novi Sad, Srbija.
- Pejanović, Lj., Jovanović, A., Habuš, Habuš, B. (2013). Koordinacija javne i privatne bezbednosti u zaštiti kritične infrastrukture od terorističkih akata, Visoka policijska škola, Zagreb, Hrvatska.
- Pejanović, Lj., Perspektiva korporacijske bezbednosti kao konvencionalnog subjekta bezbednosti u sprečavanju drstruktivnih aktivnosti u korporacijama (2014). Fakultet bezbjednosti i zaštita, Banja luka, Bosna i Hercegovina.
- Pejanović, Lj., Rakić, M., Komarčević, M. (2011). Moguće pretnje i rizici po bezbednost Korporacije, Fakultet Bezbjednosti i zaštita, Banja Luka, Bosna iHercegovina.
- Rakić, M, Vejnović, D. (2006). Sistem bezbednosti i društveno okruženje, Udruženje defendologa Republika Srpske, Banja Luka, Bosna i Hercegovina.
- Stojanović, S., Laković, V. (2013). Obuka i edukacija policijskih službenika u Republici Srbiji, Fakultet za pravne i poslovne studije, Novi Sad, Srbija.

Sajtovi

- Radomir Milašinović, Policiji je potrebno veliko provretavanje, Kurir, <http://ceas-serbia.org/root/index.php/sr/home/93-preuzeto/1562/>, (10.06.2014)
- FoNet, <http://akter.co.rs/29-bezbednost/82689-neophodna-reforma-policije.html> (3.4.214)

Prof. Dr. Ljubo Pejanović,

Akademik, Srpska akademija inovacionih nauka (Beograd, Serbia)

Jovana Ristić,

student, Srpska akademija inovacionih nauka, Fakultet Bezbednosti (Beograd, Serbia)

ULOGA VLASTI I KOMUNIKACIJA U IZGRADNJI KAPACITETA SISTEMA BEZBEDNOSTI NACIONALNE DRŽAVE

- SA POSEBNIM OSVRTOM NA IZGRADNJU POLICIJSKOG SUBJEKTA –

Komunikacija između institucija u okviru države i potrebnih subjekata u sistemu, sa kojima se vrše usklađivanja, koordinacija i rasprava o problemu, je upravo ključni i osnovni pojam kvalitetnog rada u izradi kapaciteta bezbednosti.

Izgradnja metodologije i sistema tj njegovih kapaciteta jednog društva, a time i države, niti je lak niti jednostavan zadatak timova koji vrše isradu procena, kapaciteta i snaga u okviru sistema bezbednosti tj Ministarstva unutrašnjih poslova.

Da bi se mogao kvalitetno izraditi i urediti sistem bezbednosti u okviru države, neophodni su posebni uslovi kao što su procene, rizici i kapaciteti kojima se daje zadatak za izradu jednog veoma značajnog sistema u okviru društva, isto tako i za saradnju, komunikaciju i učešće u zajedničkom radu ili zadatku.

Procenom rizika o navedenom, dolazi se do pouzdanih podataka i stanja, koje će odlučiti i nametnuti kvalitetan i opravdan sistem bezbednosti, koji bih odgovorio potrebama datog društva ili države.

Ključne Reči: komunikacija, kapaciteti, bezbednost, koordinacija, država.

Проф. Др. Любо Пеянович,

Академик, Сербская академия инновационных наук (Белград, Сербия)

Йована Рістич

Студент, Сербская академия инновационных наук (Белград, Сербия)

РОЛЬ ВЛАДИ ТА КОМУНІКАЦІЇ В РОЗБУДОВІ ПОТЕНЦІАЛУ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ (ІЗ КОНКРЕТНОЮ МЕТОЮ СТВОРЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО СУБ'ЄКТА)

Зв'язок між установами всередині держави й необхідними об'єктами в системі, які є предметом узгодження, координації та обговорення проблеми, є поняттям якісної роботи з розвитку потенціалу безпеки.

Побудова методології та системи, тобто потенціалу суспільства, а отже, і держави, які не є ні легким, ні простим завданням для груп, що виконують оцінки потенціалу й сил у системі безпеки, тобто Міністерства внутрішніх справ.

Щоб мати можливість належним чином розвивати й регулювати систему безпеки в країні, потрібні особливі умови, зокрема оцінки, ризики та потенціал, яким дається завдання розробити дуже важливу систему в суспільстві, а також для співпраці, спілкування та участь у колективній роботі чи завданнях.

Оцінка вищезазначеного ризику веде до надійних даних та умов, які визначатимуть і встановлюватимуть якісну та виправдану систему безпеки, яка відповідала б потребам певного суспільства чи держави.

Ключові слова: зв'язок, потенціал, безпека, координація, держава.

Submitted to the editorial office – 24.11.2019

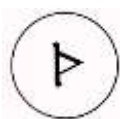
Reviewed – 21.12.2019

Accepted for printing – 09.12.2020

Подано до редакції – 24.11.2019

Рецензовано – 21.12.2019

Прийнято до друку – 09.12.2020

THEORY AND HISTORY OF JOURNALISM**ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЖУРНАЛІСТИКИ**

УДК 007 : 304 : 070

DOI: 10.51423/2524-0471-2020-11-2-7

MODERN UKRAINIAN PUBLICISM: THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS**Ihor Pavlyuk,**

Leading Researcher of Taras Shevchenko Institute of Literature of the National Academy of Sciences of Ukraine in Kiev, professor of Ukrainian media Ivan Franko National University of Lviv, Doctor of Social Communication, writer
<https://orcid.org/0000-0001-8698-3498>
pavlyuk196767@ukr.net

Shevchenko Institute of Literature of the National Academy of Sciences of Ukraine, 01001, Ukraine, Kyiv-1, Mykhailo Hrushevskoho, 4.

***The purpose** of this article is to study the philosophical and psychological, ideological and historically natural states and trends of changes in modern Ukrainian journalism in the context of its potential deepening of democratic freedoms, coverage of war issues, global universal problems.*

***The methodological basis** of our study is the distinction between the concepts of Ukrainian-language and Ukrainian-language journalism, informativeness and journalistic-analytical on the level of subjectivized emotions in the text, which in the communicative plane turn it into metatext, because journalism itself includes in various, preferably harmonious, propositional, analytical, simple display). Among our research methods: phenomenological, comparative, psychoanalytic (probing archetypes), hermeneutic, deconstructivist (search for non-systemic meanings in texts and meanings of consciousness).*

***As a result of the study**, a comprehensive analysis of Ukrainian modern journalism in the context of changes in forms, forms, their genre modifications and transformations, in particular – in propaganda and demagoguery, modernization of technical means of dissemination of journalistic texts taking into account internal socio-political processes (chaotic) nature of information development of society in Ukraine) and external geopolitical challenges.*

*The obtained results allowed us to formulate the following **conclusions**. Ukrainian modern journalism is a consolidating information and propaganda enzyme, co-creator of ideological matrices, taking into account the preservation of national identity and features of modern world media culture: its multimedia, interactivity, implementation in electronic media, where the dynamic development of information technology and the expansion of information, and produce and retransmit it, which symbolizes the emergence of a new type of journalism in Ukraine.*

***Key words:** modern Ukrainian journalism, propaganda, demagoguery, technical means of mass media, identity, cultural and information space, multimedia, interactivity.*

СУЧАСНА УКРАЇНЬСЬКА ПУБЛІЦИСТИКА: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Ігор Павлюк,

доктор наук із соціальних комунікацій, провідний науковий співробітник Інституту літератури імені Т.Г. Шевченка НАН України, професор кафедри української преси Львівського національного університету імені Івана Франка, письменник

Вступ

Публіцистика (від латинського *publicus* – суспільний) – окремий рід художньої літератури, твори якого присвячені актуальним явищам і проблемам поточного життя суспільства, які містять фактичні дані про його різні прояви, емоційні оцінки з точки зору соціально-політичних ідеалів автора, а також уявлення про реальні методи й засоби досягнення цих ідеалів. Сприяє формуванню громадської думки, ідеологічної атмосфери в суспільстві, впливаючи на діяльність його інститутів вербальними методами агітації й пропаганди, будучи окремим творчим способом організації й передачі, поширення соціально заангажованої інформації, є засобом ідейної боротьби із зовнішніми та внутрішніми ворогами суспільної системи, особливо в час війни, стихійних лих, катастроф тощо.

Якщо художня література – це історія емоцій окремих індивідів, то публіцистика (дієве мистецтво факту, яке може бути виражене в різних формах: словесній (письмовій та усній), графічно образотворчій (плакат, карикатура), фото- і кінематографічній (документальне кіно, телебачення), театральнo-драматичній, словесно-музичній тощо або ж у їх синтезі) – це вербально-реальне управління емоціями суспільних груп, яка вибірково й ціленаправлено імплантує науково-практичні знання цих груп у масову свідомість для прийняття іншими соціальними групами, нав'язує чи захищає свої ідеології, культуру, етику, естетику, релігію, ідентичність із моделями поведінки й способами розвитку.

Початки публіцистики зауважуємо в ораторському мистецтві античності: діалоги Цицерона, промови Демосфена, сатири Аристофана, Ювенала, Лукіана, історичні розвідки Геродота, «порівняльні життєписи» Плутарха. Ораторські форми публіцистики (проповіді) розвинулися в релігійному й церковно-політичному, особливо в періоди патристики й Реформації (Лютер, Мюнцер). Якщо суспільно-політичну інформацію в Середньовіччі поширювали серед людей на форумах (площа в Римі, де мали місце народні зібрання), із трибун – кур'єри, герольди, глашатаї, вісники (у назвах деяких сучасних медіа залишилися їх прототипи: «Daily Herald» (герольд), «Кур'єр ЮНЕСКО», «Chicago Tribune», «Форум»), які зачитували королівські укази, почасти із власними коментарями, то з винайденням друкарського верстата суспільно-політичну інформацію стало можливим копіювати й розповсюджувати значно ширше й швидше, уможливило швидкий процес масового копіювання інформаційного матеріалу, який раніше поширювався переважно в усний спосіб, а в епоху Відродження (XVII ст.) публіцистика стає важливим чинником-зряддям політичної боротьби на всій планеті, доставши додаткові повноваження з виникненням і розвитком радіо, телебачення, Інтернету, мобільного зв'язку.

Разом із тим публіцистика – об'єкт журналістики як соціального інституту, пов'язаного із виникненням книго- та газетодрукування, створеного суспільством для всебічного, об'єктивного інформування суб'єктів про реальне тогочасне буття, збереження динамічної

рівноваги функціонування інших соціальних інститутів та влад (виконавчу, законодавчу, судову), однією із яких (четвертою владою) прийнято називати журналістику й закономірно – художньо-публіцистичні її репрезентаційні жанри: *замальовку, есе, нарис, пасквіль, бувальшину, фейлетон, памфлет, репортаж, некролог* тощо.

Мета статті – дослідження філософсько-психологічних, ідеологічних історично закономірних станів і тенденцій змін сучасної українсько- та україномовної публіцистики в контексті потенційного поглиблення в ній демократичних свобод, виходу на висвітлення вирішень тем війни, змін клімату, глобальних загальнолюдських проблем.

Методи і методика дослідження

У контексті вивчення історії журналістики та історії літератури того чи іншого часопростору варто розрізнити поняття *публіцистики* як власне окремого роду літератури та жанру журналістики й елементи *публіцистичності* мовного стилю інших видів, родів та жанрів «красного письменства» (публіцистична поезія, публіцистична проза, публіцистична драма, літературознавча критика, окремі публіцистичні пасажі навіть у наукових творах) – ще від соціального патосу «Слова о полку Ігоревім», публіцистичних за духом середньовічних полемічних творів, серед авторів яких були І. Вишенський, С. Зизаній, С. Оріховський, М. Смотрицький.

Серед застосованих нами *методів дослідження* є феноменологічний (неупереджений опис), компаративний (порівняння публіцистичних текстів досліджуваного періоду з текстами інших історичних періодів), психоаналітичний (зондування архетипів), герменевтичний (проникнення в смисли текстів), семіотичний (дешифровка знаків), ігровий (розкриття механізмів розвитку феномена), деконструктивістський (пошук маргінальних значень у текстах та смислах свідомості).

Методологічно розрізнятимемо інформативність і публіцистичність-аналітичність за рівнем суб'єктивізованих емоцій у тексті, які в комунікативній площині перетворюють його на метатекст, адже публіцистичність включає в різних, бажано гармонійних пропорціях елементи інформативності, аналітичності, простої відображальності, погоджуючись із визначенням В. Здорогеги, що «публіцистичність – проникнення характерного для публіцистики методу в твори не публіцистичні за своєю основою. Публіцистичність виникає тоді, коли автор прагне зворушити реципієнта, вплинути на його свідомість, зумовити відповідну реакцію. Змінити не тільки уявлення, а й поведінку людини, спричинити її відповідні вчинки» (Здорогега, 2014).

Оскільки в основі публіцистичного тексту лежить не образ, а факт, ідеологема, то перед чи поряд із характеристикою будь-якого публіцистичного тексту важливо, необхідно подавати контекст історичного процесу того чи іншого часопростору, як і світоглядні орієнтири авторів-публіцистів, серед яких репрезентанти різних жанрів художньої літератури: поети, прозаїки, драматурги, журналісти, громадсько-політичні діячі й дуже мало «чистих» публіцистів, адже й історія журналістики, й історія публіцистики – різні термінологічні поняття: якщо перша включає історію перш за все виникнення й створення періодичних видань та альманахів, то друга – саме історію створення й контекстного функціонування суто публіцистичних текстових жанрів (зокрема байок, есе, нарисів, замальовок, фейлетонів, памфлетів, гуморесок, пародій тощо) та публіцистичності у творах загальнолітературних жанрів, що, як правило, але не обов'язково, друкувалися саме в періодичній пресі, були ретрансльовані по радіо, телебаченню, Інтернеті тощо.

Навіть творчість Тараса Шевченка можна інтерпретувати в контексті публіцистики (див. статтю «Павлюк Ігор. Чи був Шевченко публіцистом? // Посвята: Літературний збірник / За ред. Р. Лубківського. – Львів: Світ, 2003. – С. 268-275»).

«Із пристрасним бажанням «зробити із мужиків народ» входить українська література у ХХ ст., і провісниками духу нової доби належить назвати такі зразки письменницької публіцистики останніх десятиріч періоду «народницького дискурсу», як численні статті І. Франка, «Зазивний лист до української інтелігенції» П. Куліша, «Сьогочасне літературне прямування» та «Українство на літературних позовах з Московщиною» І. Нечуя-Левицького, «Листи з України наддніпрянської» Б. Грінченка і «Листи на Україну наддніпрянську» М. Драгоманова, «Молода Україна» Т. Зіньківського та інше. А вже в добу «дискурсу модернізму» маємо справжнє різнобарв'я публіцистики, творцями якої були насамперед письменники: від публіцистичних виступів Лесі Українки до «Думок проти течії» і «Камо грядеши?» – книжок памфлетів М. Хвильового, який привернув увагу до того, що ми називаємо сьогодні європейськими орієнтирами нашого розвитку» – читаємо в дослідженні світлої пам'яті професора Анатолія Погрібного (Погрібний, 2007) про письменницьку публіцистику як феномен. Публіцистами були не лише письменники. У публіцистичній брошурі «Якої ми хочемо автономії та федерації» М. Грушевський писав про національно-територіальну автономію як про об'єднання всіх етнічних українських земель з усіма державними атрибутами. У статті «Очищення огнем» критикував шовіністичну політику більшовицької Росії щодо України, зазначаючи, що «Московська буржуазія всяких сортів сподівається, що цим більшовицьким «товаришам» справді вдасться «вбити хохла», і більшовизм, перш, ніж загинути самому, підріже і кине під ноги московському капіталізму назад Україну з її хлібцем, цукорцем, вугіллям та іншими добрими речами» (Грушевський, 1984).

Як і літературознавство загалом складається із основних допоміжних дисциплін – *теорії літератури, історії літератури, літературної критики*, так і журналістикознавство й власне публіцистика (межовий жанр між літературою факту й журналістикою) також має свою теорію (Крейг Р. Інтернет-журналістика. Робота журналіста і редактора у нових ЗМІ / Перекл. з англ. А. Іщенка. – К.: Києво-Могилянська академія, 2007. – 324 с.; Лось Й.Д. Публіцистика й тенденції розвитку світу: Навчальний посібник для вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації: У 2 ч. – Ч. 1. – Львів: ПАІС, 2008. – 376 с.; Чернявська Л.В. Теорія та історія публіцистики: Навчальний посібник для студентів магістратури факультету журналістики. – Запоріжжя: ЗНУ, 2010. – 90 с.), історію й найближчу дотичність до *літературної критики*, бо ж почасти нею й виступає, що закономірно передбачає біо- та бібліографування творців журналістських та власне публіцистичних процесів. Так, історія української дожовтневої журналістики фундаментально висвітлена в однойменному підручнику («Історія української дожовтневої журналістики: Підручник. – Львів: Вид-во при Львівському державному університеті видавничого об'єднання «Вища школа», 1983. – 512 с.»), а публіцистика першої половини ХХ століття – у виданнях Науково-дослідного центру періодики Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника: *Періодика Західної України 20–30-х рр. ХХ ст.: Матеріали до бібліографії у 5 т. (1998–2003); Українські часописи Львова: Історико-бібліографічне дослідження у 3 т., 4 кн. (2001–2003); Українська преса: Хрестоматія. Т. 1: Преса Східної України 60-х років ХІХ ст. / За ред. М.Ф. Нечиталука. – Львів, 1999; Українська преса: Хрестоматія. Т. 1: Преса Галичини 60-х років ХІХ ст. / За ред. М.Ф. Нечиталука. – Львів, 2002; Кость С. Літературний процес 20–30-х років: деморалізація літератури як закономірність // Українська журналістика: генезис і сучасні проблеми. – Львів: Світ, 1992. – С. 79–85; Павлюк І. Митець – Влада – Преса: Історико-типологічний аналіз. – Луцьк, 1997; Павлюк І. Українська легальна преса Волині, Полісся, Холмщини та Підляшшя 1917–1939, 1941–1944 рр. – Львів, 2001; Павлюк І., Мартинюк М. «Хрестоматія української легальної преси Волині, Полісся, Холмщини та Підляшшя 1917–1939, 1941–1944 рр. – Луцьк, 2005; Савка М. Українська еміграційна преса у Чехословацькій*

Республіці (20–30-ті рр. ХХ ст.): Історико-бібліографічне дослідження. – Львів, 2002; Зайченко І.В. Проблеми української національної школи у пресі (друга пол. ХІХ – поч. ХХ ст.). – Львів, 2002; Вішка О. Преса української еміграції в Польщі (1920–1939 рр.): Історико-бібліографічне дослідження. – Львів, 2002; Міляевич І.В. Періодичні видання Волинської губернії ХІХ – початку ХХ ст.: Історико-бібліографічне дослідження. – Львів, 2004; Мартинюк М. Українські періодичні видання Західної України, країн Центральної та Західної Європи (1914–1939 рр.): Матеріали до бібліографії. – Львів, 1998; Павлюк І.З. Українські часописи Волині, Полісся, Холмщини та Підляшшя (1917–1939 рр.): Анотований покажчик. – Львів; Луцьк, 1997; Періодичні видання Катеринослава та Катеринославської губернії (1838–1917 рр.): Список / Уклад.: Н.М. Сидоренко, О.І. Сидоренко, О.Д. Школьна. – Львів, 1995; Періодичні видання Полтави та Полтавської губернії (1838–1917 рр.): Список / Уклад.: Н.М. Сидоренко, О. І. Сидоренко, О.Д. Школьна. – Львів, 1996; Періодичні видання Подільської губернії (1838–1917 рр.): Покажчик / Уклад.: Н. М. Сидоренко, О. Д. Школьна, О. І. Сидоренко, В.В. Фінклер. – Львів; Київ, 1999; Українські періодичні видання в Галичині (1853–1939 рр.): Анотований каталог / Уклад. В.А. Передирій. – Львів, 1995.

Про історію та теорію україно- та українськомовної публіцистики ХХ століття вийшло у світ чимало фахових досліджень, які заповнюють «білі плями» та чорні діри національної свідомості і які згадані та частково проаналізовані в наших монографіях: «Павлюк І. Українська легальна преса Волині, Полісся, Холмщини та Підляшшя 1917–1939, 1941–1944 рр. / НАН України. ЛНБ ім. В. Стефаніка НДЦ періодики. – Львів: Каменяр, 2001. – 286 с.»; «Павлюк І. Діагностика і прогностика брехні: Екскурси в теорію комунікації: Монографія.– Львів: Сполом, 2003. – 80 с.»; «Павлюк І. Українська преса Волинської області 1939-1941, 1944–2000 рр.: Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – 508 с.»; «Письменники у пресі: українськомовний культурно-інформаційний простір Полісся, Холмщини, Підляшшя (1917–1944) та Волині 1917–2000 років: Монографія. – Луцьк: ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2010. – 148 с.»; «Павлюк І. Українська письменницька публіцистика 1920-2000-х років: Монографія. – Саарбрюккен: LAP LAMBERT Academic Publishing, 2019. – 220 с.» з авторськими зразками саме сучасної української публіцистики в тритомнику «Павлюк І. Інтимне дихання епохи. Статті, рецензії, інтерв'ю (1994–2010 рр.). – Том 1. – Тернопіль: «Астон», 2016. – 736 с.»; Павлюк І. Інтимне дихання епохи. Статті, рецензії, інтерв'ю (2010–2015 рр.). – Том 2. – Тернопіль: «Астон», 2017. – 704 с.»; «Павлюк І. Інтимне дихання епохи. Монографічні дослідження, статті, рецензії, інтерв'ю (1997–2017). – Том 3. – Тернопіль: «Астон», 2017. – 720 с.».

Серед фундаментальних наукових розробок, присвячених саме сучасній (після 2000 року) українській публіцистиці, варто назвати дисертації: «Гевків Г. Проблематика сучасної української публіцистичної поезії та її місце у комунікаційному просторі України», «Левкова О. Сучасна політична публіцистика та динаміка світоглядних орієнтацій людини (за матеріалами українських, російських та білоруських публіцистів)», Василик Л. Сучасна світоглядна публіцистика літературно-художніх видань в контексті історії української журналістики: концептосфера національної ідентичності», «Стебліна Н. Сучасна українська письменницька публіцистика у варіанті виступів О. Забужко, Т. Прохаська, Ю. Андруховича», статті: «Лобода С. Типологічна система сучасної педагогічної публіцистики та її роль у розвитку творчого потенціалу вчителя», «Лебедева-Гулей О.З. Тенденції розвитку української газетної публіцистики 1991–2006 рр.».

У всіх цих дослідженнях навіть у переліку назв висвітлено окремі аспекти існування сучасної *україномовної* та *українськомовної* публіцистики, завдання якої, як і загалом світової публіцистики, не змінилися із часів її виникнення і які були чітко сформульовані ще діячем німецького й міжнародного робітничого руху Карлом Лібкнехтом перед німецькими соціал-демократами на початку ХХ століття: «studieren, propagandieren, organisieren», що

українською мовою означає навчати, пропагувати, організовувати. Тобто слово журналіста-публіциста має ставати чином, ділом, організаційним ключем.

Найближчим часом надруковано чимало новітніх теоретичних праць, присвячених журналістиці загалом і публіцистиці зокрема, як-от: Журналістика: основи професійної комунікації: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. за спец. «Журналістика»] / В.О. Карпенко; М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики. – К.: Нора-прінт, 2002. – 348 с.; Журналістика = Journalismus: підручник і посібник: пер. з нім. / Штефан Рус-Моль; пер. В. Климченко, В. Олійник; наук. ред. В. Іванов. – К.: Академія Української Преси: Центр Вільної Преси, 2013. – 345 с.; Журналістика: словник-довідник / Авт.-уклад. Ігор Леонідович Михайлин. – К.: Академвидав, 2013. – 317 с.; Інтернет-журналістика. Робота журналіста і редактора у нових ЗМІ: пер. з англ. / Ричард Крейг; пер. Андрій Іщенко. – К.: Київсько-Могилянська академія, 2007. – 324 с.; Ла Рош Вальтер фон. Вступ до практичної журналістики. — К.: Академія Української преси. – 2004; Михайлин І.Л. Основи журналістики. — К.: Центр учбової літератури, 2011. – 496 с.; Приступенко Т.О. Теорія журналістики: етичні та правові засади діяльності засобів масової інформації. 2-ге вид., стер. / Т.О. Приступенко – К.: Київський університет, 2008. – 334 с.; Радіожурналістика: засади функціонування : Підруч. для студ. / В.В. Лизанчук; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2000. – 365 с.; Телевізійна журналістика. Теорія і практика: навч. посібник для студентів ВНЗ, які навчаються за спец. «Журналістика» / Анатолій Володимирович Яковець; наук. ред. С.І. Даниленко. – 2-е вид. – К.: Київсько-Могилянська академія, 2009. – 262 с.; Теле- та радіожурналістика: зб. наук. праць. Вип. 9. Ч. 1 / гол. ред. В.В. Лизанчук. – ЛНУ ім. І. Франка, 2010. – 384 с.; Теорія і методика журналістської творчості : навч. посіб. / В.Й. Здоровега; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л.: ПАІС, 2000. – 180 с.; Чернявська Л.В. Теорія та історія публіцистики. Навчальний посібник для студентів магістратури факультету журналістики. – Запоріжжя: ЗНУ, 2010. – 90 с.; Stephan Ruß-Mohl: Journalismus. Das Hand- und Lehrbuch. Frankfurt a.M. 2003; Jacques Le Bohec, Les Rapports presse-politique, L'Harmattan, 1997. У всіх цих та інших наукових та науково-популярних працях достатньо уваги приділено теоретичним та практичним засадничим питанням-проблемам публіцистики, яка, як і загалом гуманітарна сфера, перебуває в стадії колапсу, ходінні колом, а дехто вважає, – у регресі, при нестримному прогресі технічних засобів комунікації. Саме тому історія публіцистики – однозначно практичний посібник для сучасних вітчизняних публіцистів, основними темами виступів яких є Майдан, тема війни на Сході України, російсько-українські відносини, тема еміграції, збереження природи, глобальна зміна клімату, боротьба за ідентичність України та її атрибути (мова, етнокультура), боротьба за ідентичність України та її атрибути (мова, етнокультура), адже публіцистика, публіцистичність, як емоційно-фактологічний текст, тісно пов'язана з пошуками, збереженням, утвердженням ідентичності – і навпаки: медійна культура, етично-естетичні координати публіцистики – важливий фактор збереження національної ідентичності в умовах глобалізації при забезпеченні національного суверенітету України, адже нині інформаційний стан суспільства – один із визначальних факторів соціально-економічного розвитку. Від стану функціонування системи передачі та інтерпретації інформації залежать взаємини інших гілок державної влади (судової, виконавчої, законодавчої), громадськими організаціями, окремими громадянами, суспільними інститутами й інституціями. Гарячими темами публіцистики, окрім безпосередньої політики, стали дискусії навколо проблем штучного інтелекту, української мови, переходу від традиційних методів пошуку, збереження, поширення інформації (бібліотеки, пошта, телеграф) до нових безпаперових баз даних, інформаційно-пошукових комп'ютерних мереж, супутникового зв'язку тощо. Тобто творення публіцистичних текстів, окрім харизми особистості публіциста, пов'язане з тими ж комунікаційними технологіями, зростанні

світових комунікаційних конгломератів, які утворюють глобальний інформаційний простір як незаперечний концепт, основу для політичного консенсусу суспільних груп, тобто духовно-ідеологічний (публіцистичний) елемент функціонування сучасного суспільства тісно пов'язаний із технологічними чинниками, прогресом науково-технічної думки.

Результати та дискусії

Новітня українська журналістика загалом і публіцистика зокрема почалися з проголошення незалежності України (24 серпня 1991 р).

У цьому історичному контексті «ще 21 червня 1990 р. «Закон про пресу та інші засоби масової інформації», схвалений Верховною Радою СРСР, проголосив ліквідацію цензури. Із того часу почали функціонувати ЗМІ «нового типу», які відстоювали нові реалії, нові орієнтації чи дезорієнтації в економічному, духовному, далекому ще від стерильності інформаційному просторі, заходили в давно апробовані супердержавами лабіринтові, тупикові соціальні коридори – націоналізм, націонал-соціалізм, реваншизм, провінціалізм – і припиняли своє існування, залишаючи «святе місце» інформаційного простору новим рупорам мітинговості, революційного та псевдореволюційного містицизму. У цей час у Києві приймалися скороспілі, цілком демократичні, але малодієві закони, за якими мали б існувати й співіснувати молода держава та ЗМІ, серед них – «Закон про державну таємницю і таємні відомості», «Про інформацію», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні». 10 листопада 1992 р. Кабінет міністрів України створив Державний комітет охорони державних таємниць у пресі та інших ЗМІ. Займатися ідеологічним контролем йому було заборонено. Спілка журналістів України провела сьомий (жовтень, 1990 р.) та восьмий (січень, 1992 р.) з'їзди журналістів, прийняла новий Статут Спілки журналістів України та Статут журналістського фонду. Сама ж Спілка була проголошена позапартійною, неурядовою творчо-професійною організацією, організувавши Комітет статутного нагляду й захисту прав журналістів. У листопаді 1992 р. СЖУ стала членом Міжнародної федерації журналістів, але практично всі українські мас-медіа різних рівнів акредитації (незалежні, дотовані урядом, органи політичних партій, релігійні, комерційні, спортивні тощо) опинилася в кризовій ситуації: різко подорожчав папір, послуги пошти тощо. Багато газет припиняли своє існування, переживаючи макропроцеси «хвороби росту»: множення назв радіо-, телекомпаній, періодичних паперових видань. Їх тематична, стильова розмаїтість, короткочасність існування, «хвилювання» тиражів, динамічна полемічність (публіцистичність), інколи безпідставна претензійність говорити до світу від імені всієї України, калейдоскопічна кількість прагнула перейти в поважну демократично-шляхетну якість, але пізньосоціалістичний-дикокapіталістичний стан суспільної Системи не дозволяв (навіть при суперзусиллях) зробити це динамічніше, ніж дозволяють закони природно-суспільного розвитку» (Павлюк, 2004).

Сучасна ж українська публіцистика практично маркована появою Інтернету, який практично стер медійні кордони й привів людство до прогнозованої філософами-екзистенціалістами безмежної комунікації (Карл Ясперс), надкомунікації, де першочергове місце займає незнання факту, навіть не його добування/здобування, а інтерпретація, коментування того ж знання, факту, який легко знайти в Інтернеті, адже навіть переклад тексту іншими мовами автор чи реципієнт можуть здійснити автоматично – через Інтернет-перекладач. Тобто динамічно змінюється технічна база оброблення та поширення інформації, естетика її подання, яка, щоб не втратити динамічну рівновагу в культурно-інформаційному полі, має бути зрівноважена відповідними етичними хартиями етики мас-медіа. Саме тому серед етичних базових джерел дослідження української публіцистики цього часопростору варто назвати матеріали науково-практичної конференції, 7–9 серпня 2000 р.

«Державність, мораль і засоби масової інформації» (Державність, мораль і засоби масової інформації, 2000), де, зокрема, зазначено: «5. Не поширювати інформацію, яка містить елементи жорстокості, насильства і порнографії, пропагує наркоманію і пияцтво, девіантну і антисоціальну поведінку [...] 8. Піддавати гострій критиці прояви бюрократизму, хабарництва, зловживання службовим становищем тощо [...] 10. Дотримуватися журналістського принципу об'єктивності, змальовувати дійсність незалежно від своїх поглядів, реально практикуючи різні точки зору на одну і ту ж проблему [...] 12. Добиватися дієвості своїх критично-аналітичних виступів».

Теорія і практика публіцистики, як і літератури, набрали постмодерністських рис, при чому розмиваються жанрові межі тексту: на місце «чистих» замальовок, есе, нарисів, пасквілів, фейлетонів, памфлетів, історій, некрологів тощо приходять емоційно насичений «текст» для популяризації, соціологізації якого після 2000 року (часу активного впровадження Інтернету) різко розширилися/змінилися технічні медіуми, носії інформації (газета, журнал, радіо, телебачення, Інтернет), що, як відомо, існує в словесній (письмовій та усній), графічно образотворчій (плакат, карикатура), фото- і кінематографічній (документальне кіно, телебачення), театральньо-драматургічній, словесно-музичній формах, що, як кажуть науковці, лежить у прямій протилежності до духовності, тобто до інтерпретації та коментування.

Публіцистичними, навіть пропагандистськими (пропаганда (від лат. *propago* – «поширюю») – жанр публіцистики, форма комунікації спрямована на поширення в суспільстві світогляду, ідеї, теорії, твердження, фактів, аргументів, чуток та інших відомостей для впливу на суспільні й індивідуальні погляди, їх зміну чи затвердження на користь певної спільної справи, громадської позиції) можуть бути практично всі жанри журналістики, якщо (за визначенням публіцистики) медіатвір (текст, фото, аудіо, відео тощо) присвячений «актуальним явищам і проблемам поточного життя суспільства, який містить фактичні дані про різні його прояви, емоційні оцінки з точки зору соціально-політичних ідеалів автора, партії, громадської організації тощо, а також пропонує, нав'язує уявлення про методи й засоби досягнення цих ідеалів.

Серед двох напрямків журналістики (журналістика досліджувальна й журналістика розслідувальна) публіцистика розслідувальна, а пропаганда наступальна, марно публіцистів-розслідувачів називають «ланцюговими псами демократії», «розгрібачами бруду».

Якщо художня література априорі може бути вимислом, фантазією, ілюзією (Павлюк, 2003), то публіцистика за визначенням має бути правдивою, а от пропаганда маніпулятивна за своєю природою, тобто в засобах виразу парадоксально схожа з художньою літературою, навіть може використовувати художні твори для досягнення своїх цілей, або ж письменники можуть свідомо ставати публіцистами чи охаймлювати твори інших жанрів флером публіцистичності (навіть пропаганди, агітації), про що ми вже писали в нашій монографії «Павлюк І. Українська письменницька публіцистика 1920–2000-х років: Монографія. – Саарбрюккен: LAP LAMBERT Academic Publishing, 2019. – 220 с.».

Якщо справжня жанрова художня література векторно тяжіє до релігійної світоглядної системи координат, яка «обіцяє» рай потойбічний, то публіцистика – до ідеологічної парадигми, обіцяючи потенційному реципієнтові, скажімо, комунізм (радянська публіцистика з її атеїстичною, антиамериканською та іншими пропагандами, агітаціями).

Якщо релігійні доктрини науково, досвідно перевірити-підтвердити неможливо, то ідеологічні легко спростовує час, бо ж побудовані вони, як правило, на свідомій брехні (див. книгу «Павлюк І. Діагностика і прогностика брехні: Екскурси в теорію комунікації: Монографія.– Львів: Сполом, 2003. – 80 с.»).

Так, доктор Йозеф Геббельс, рейхсміністр народної освіти й пропаганди Німеччини, засновник головної газети НСДАП (Націонал-соціалістична робітничка партія Німеччини) «Ангріф», «якого пізніше назвуть «батьком брехні» та «Мефістофелем ХХ століття», виробив деякі принципи її ефективного ведення: «Пропаганда має бути спланована і керуватися з однієї інстанції; Тільки авторитет може визначити, чи повинен результат пропаганди бути істинним чи хибним; Чорна пропаганда використовується, коли біла менш можлива або дає небажані ефекти; Пропаганда має подавати події і людей яскравими фразами чи гаслами; Для якнайкращого сприйняття пропаганда має зумовлювати інтерес аудиторії і передаватися через засоби комунікацій, що здатні привертати увагу» (Дяченко Тетяна, 2014). Ці «універсальні» принципи пропаганди свідомо чи несвідомо використовують практично всі репрезентанти ворожих ідеологічних фронтів під час холодних і гарячих воєн недавнього радянського минулого: дивись, наприклад, дослідження «Шкляр В. Й. Поэт и газета: Советская стихотворная публицистика: специфика, жанры, мастерство. – Киев, Одесса: Вища школа, 1985. – 180 с.», реального сучасся: монографія «Ярмиш Ю.Ф. Жанри сатиричної публіцистики К. Видавництво: Ін-т журналістики, 2003. – 156 с.», а також навчальний посібник «Кость С. Журналістика і війна: навч. посібник. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – 414 с.», який може бути теоретичною базою для журналістів, зокрема публіцистів, пропагандистів, які висвітлюють події війни на Сході України.

Як і саму сучасну журналістику, її жанр – публіцистику, – зважаючи на сучасні технічні засоби донесення контенту до реципієнта, можна диференціювати аналогічно: за *типами* (паперова, зображально-звукова, звукова, зображальна (комбінована)), *категоріями* (конвергентна публіцистика, мультимедійна публіцистика, комп'ютерна публіцистика), *видами* (пресова (газетно-журнальна: газети, журнали, бюлетені, альманахи), телевізійна (канали, програми, передачі, фільми), радійна (канали, програми, передачі), інтернетна (інтернет-видання, інтернет-версія видання, сайт-видання, блоги), громадянська публіцистика (підвид інтернетної журналістики, де репортером-публіцистом може стати будь-хто, хто розмістить суспільно-важливу інформацію у власному чи спільному з кимось блозі, публічному відео- чи фотосервері, профілі в соціальних мережах), агентська (для інформаційних агентств), фотографічна (таблоїди тощо), кінематографічна (кіноканал, кінохроніка, кіножурнал, кінопрограма тощо) (Журналістика).

Кожна *тематична спеціалізація журналістики* (соціальна журналістика, політична журналістика, ділова журналістика, комерційна, некомерційна, міжнародна журналістика, аграрна журналістика, спортивна журналістика, наукова журналістика, правнична журналістика, медична журналістика, військова журналістика, релігійна журналістика) при певній емоційній, ідеологічній заангажованості може мати публіцистичні риси чи бути публіцистикою за визначенням: вербально-реально управляти емоціями суспільних груп, вибірково й ціленаправлено імплантувати науково-практичні знання цих груп у масову свідомість для прийняття іншими соціальними групами (вони ж – аудиторії спеціалізації: жіноча, чоловіча, молодіжна, дитяча, пенсіонерська), нав'язувати чи захищати свої ідеології, культуру, етику, естетику, релігію, ідентичність із моделями поведінки та способами розвитку в різних масштабах впливу (місцевому, загальнонаціональному й міжнародному) та класифікаціях: професійна публіцистика (виконують фахові журналісти) і непрофесійна, пресова (для газет і журналів), агентська (для інформаційних агенцій), фото, радіо, телевізійну та Інтернет-публіцистика), комерційна (спрямована на отримання фінансових прибутків господарями медіа) і некомерційна (для громадських, державних і релігійних тощо організацій), політична, економічна, спортивна, культурна, для осіб з інвалідністю...

«Фабрика новин», «четверта влада», як прийнято називати журналістів, зокрема публіцистів, – реальний впливовий соціальний інструмент на інші гілки влади (законодавчу, виконавчу й судову), забезпечує динамічне саморегулювання суспільства, є механізмом суспільного самоуправління, суб'єктом управління соціального, а у хворих суспільствах (тоталітарних, корумпованих, олігархічних тощо), суспільствах у стані війни (громадянської, національно-визвольної, релігійної тощо) її роль зводиться до плакатної агітації (поширення оперативної інформації, яка покликана активно формувати, змінювати світогляд її потенційного споживача), пропаганди певних ідеологічно-світоглядних теорій і практик, боротьби з ворожими світоглядними теоріями та практиками, тобто створення міфівірусів та анти-міфівірусів, фейків та антифейків.

Звідси публіцистику як вид журналістики в її симбіозі з художньою літературою в контексті функціональності, практичної заангажованості, рівня адекватного, правдивого або брехливо-фейкового застосування фактів та їх коментування можна розглядати як пропаганду, про що сказано вище, і zdegradovanу її форму – *демагогію* (грецьке *δημαγωγία* – «веду народ», «керівництво народом») – маніпуляція інформацією через набір ораторських і полемічних засобів для введення аудиторії в оману для того, щоби нейтралізувати її чи схилити на свій бік».

Варто сказати про ще один виразний диференційний тип публіцистики: *віршовану публіцистику*, тобто формою вірша можуть бути написані/подані всі вищеназвані публіцистичні та художньо-публіцистичні жанри текстів.

Ось характерний приклад віршованої публіцистики пропагандистсько-пасквільного кшталту:

**ДМИТРО ПАВЛИЧКО –
НІНІ МАТВІЄНКО, ЯКА ВІДДАЛА СИНА В МОСКОВСЬКИЙ МОНАСТІР**

*Не вчи мене любити Україну,
Якщо ти свого сина віддала
Московській церкві, золоту дитину
Перевернула в темного хахла.*

*Не чує він тепер твоєї мови,
Ненавдить свого дитинства сни,
Не молиться до Божої Покрови
За Україну, що встає з труни.*

*Ти сина в монастир чужий сховала,
Закрила мудро від страшних загроз;
Душа твоя від страху приневпала,
Але не бійсь! Він – славний малорос.*

*Він молиться до імперського бога,
Цілує руку п'яного попа,
Ховається од світла, як стонога,
Його душа – безпам'ятна й сліпа.*

*Він дивиться в царів жорстокі лиця,
Та бачить янголів, а не катюг;
Він – не слуга Господній, він – мокриця,
Диявола пахолок, рабський дух!*

**...А твій синок до твого серця й дому
Не вернеться із підкремлівських зір,
Він на землі Гоморри і Содому
Відновлює кривавий «русский мір»!»**

(Дмитро Павличко – Ніні Матвієнко)

Зрозуміло, що реакції на такий публіцистичний виступ поета також публіцистичні й закономірно протилежні за спектром емоційного забарвлення, про що – окремий дискурс.

Одним із комерціалізованих видів публіцистики – пропаганди – демагогії є реклама, що, як правило, оперує короткими формами при квазіфактологічних змістах: слоганами, афористичними висловами точно, бо загалом, як жартома говорять літературознавці, афоризм – це добре відредагований роман.

Загалом журналістику, її жанр – публіцистику, – зважаючи на сучасні технічні засоби донесення контенту до реципієнта, можна диференціювати аналогічно за *видами* (пресова (газетно-журнальна: газети, журнали, бюлетені, альманахи)), телевізійна (канали, програми, передачі, фільми), радійна (канали, програми, передачі), інтернетна (інтернет-видання, інтернет-версія видання, сайт-видання, блоги), громадянська публіцистика (підвид інтернетної журналістики, де репортером-публіцистом може стати будь-хто, хто розмістить суспільно-важливу інформацію у власному чи спільному із кимось блозі, публічному відео-чи фотосервері, профілі в соціальних мережах), агентська (для інформаційних агентств), фотографічна (таблоїди тощо), кінематографічна (кіноканал, кінохроніка, кіножурнал, кінопрограма тощо) (Журналістика), ураховуючи етично-естетичні, навіть релігійні (див., скажімо, біблійні заповіді) кодекси честі певного народу, загальноосвітні тощо, професійні стандарти, наприклад, Бі-Бі-Сі, серед яких викриття або виявлення злочинів; викриття антигромадської поведінки; викриття корупції й несправедливості; розкриття істотної некомпетентності або недбалості; захист здоров'я і безпека людей; захист людей від уведення в оману будь-якою заявою чи дією окремої особи або організації; розкриття інформації, що дає змогу людям прийняти значно інформованіше рішення із суспільно важливих питань; свобода самовираження; правдивість і точність; безсторонність і багатоманітність точок зору; редакційна чесність і незалежність; служіння суспільним інтересам; справедливість; недоторканність приватного життя; запобігання завданню шкоди та образ (урівноваження права на передачу й публікацію нової та суперечливої інформації з відповідальністю щодо захисту вразливих людей); діти (специфічна аудиторія, яка вимагає власного комплексного підходу); підзвітність (перед аудиторією)». У цьому ж контексті є принципи подачі інформації, окремі наукові галузі журналістознавства й літературознавства, які вивчають публіцистику як жанр журналістики: журналістська етика (див. «Кузнецова О. Д. Професійна етика журналіста: Навчальний посібник. – Львів, 2005, 2007.–246 с.»), грубим порушенням якої є вигадкування й підлаштування фактів під наперед задані висновки, продукування прихованої реклами («джинси»), участь у «війні компроматів», підігруючи інтересам не потенційної аудиторії, а власника медіа чи замовника необ'єктивної інформації для корисних цілей, фінансового чи морального прибутку тощо.

Закономірно, що органічною рисою публіцистики є культура мови публіциста, яка передбачає вмотивовану відсутність ненормативної лексики, незловживання жаргонізмами, діалектизмами тощо, загалом володіння трансляційною мовою на високому літературному рівні, адже, окрім інформаційної функції, публіцистичні тексти виконують інші притаманні мові функції: комунікативну, експресивну, естетичну. Саме тому в публіцистиці, як і в художній літературі, дуже важливо для реципієнта не лише те, про що пише/каже публіцист, як він це робить, але й особистість публіциста: якщо це відомий письменник, політик,

громадський чи культурний діяч, то його наратив може впливати на аудиторію незалежно від змісту, форми, змістоформи артикульованого тексту.

* * *

Не зупиняючись на академічній ілюстрації, маркуванні всіх тематичних спеціалізацій, видів, категорій публіцистики як текстів, так її носіїв (газет, Інтернету, телебачення, радіо) загалом і сучасної української публіцистики зокрема (для цього потрібно створити монографію), назвемо й дотично проаналізуємо основні її «ціхи», в унісон статті Івана Франка «Література, її завдання і найважливіші ціхи // Франко І.Я. Зібрання творів у 50-и томах. – Т. 26. – К.: Наукова думка, 1980. – С. 5–14».

Спробуємо назвати знакових сучасних українських публіцистів, блогерів, газет, журналів, радіо- та телевізійних каналів, окресливши загальні тенденції розвитку сучасної публіцистики в контексті розвитку журналістики незалежної України загалом, адже якщо українська публіцистика 1920–2000-х років найвиразніше серед літературно-журналістських жанрів ілюструвала як канон соціалістичного реалізму, так і принципи демократичної публіцистики, стала суттєвою складовою творчого доробку провідних українських митців («таж публіцистика аж ніяк не від бажання художника, а від неволі» (В. Астаф'єв) – О. Довженка, У. Самчука, Я. Галана, О. Гончара, І. Багряного, В. Стуса, Б. Олійника, Д. Павличка, П. Загребельного, Ю. Мушкетика, С. Плачинди, Р. Іваничука, В. Яворівського та інших, а також критиків-літературознавців – І. Дзюби, Є. Сверстюка, М. Жулинського, громадсько-політичних діячів: В. Чорновола, Ірини Калинець, Б. Гориня та інших, охопивши ідейно-тематично цілий спектр суспільно-політичних, техногенних та природних катаклізмів і революційних потрясінь, серед яких Друга світова війна, розвінчування культу особи, політ людини в космос, «будівництво розвинутого соціалізму», катастрофа в Чорнобилі, період так званої Перебудови, початок розпаду Радянського Союзу й проголошення в 1991 році незалежності України» і була оприявлена в окремих статтях та книгах, які стали медіумними, перехідними від публіцистики 1990-х років до новітньої (2000 р. – до сьогодні), серед яких варто назвати такі: Г. Білоус («Слова, слова, спасіте наші душі»), В. Боровий («В аркані Каєркана»), Раїса Іванченко («Раби Києва не мовчали»), С. Йовенко («Чорнобиль поруч»), В. Карпенко («Японія у глянці і без нього», «Крізь шторми», «Глибокий фарватер», «Джерело життя і краси», «Тут біля самого моря...», «Парламент ізсередини», «Поодинці вмирають, виживають – гуртом», «Суд і осуд. Міністр оборони – проти «Вечірнього Києва», «Вечірній Київ» – проти шмаровщини», «Як повернути манкурту пам'ять», «Українські студії під небом Баварії», «На нашій, не своїй землі...», «Національна ідея в українській періодиці», «Час каміння збирати...», «Українці в Казахстані», «Антиукраїнські тенденції і незалежність України. Практика медіа-політики 1988–1998 рр.», «На крутому повороті»), М. Косів («Про Україну», «Вернімося до джерел» (у двох книгах), «Двоязичіє чи без'язичіє», «Доки? Коли?»), А. Кравченко («Відчуття часу»), О. Михайлюта («Ми не раби»), В. Міняло (автор багатьох публіцистичних статей у періодиці), П. Мовчан («Мова – явище космічне», «Ключ розуміння», «Хвала канону», «Витоки»), С. Плачинда («Україна в небезпеці», «Міфи і легенди Давньої України»), А. Погрібний («По зачарованому колу століть», «Світовий мовний досвід та українські реалії», «Раз ми є, то де?», «Поклик дужого чину», «Дещо про національні пріоритети і стратегію націєвбивства», «Жива душа донбасівського краю», «Умію, та не хочу», або про фальш одного мовного етикету», «Найперше Києва питати»), С. Пушик («Українці в Тюмені», «Де шум потоків і смерек»), Б. Томенчук («Він був пророком у своїй Вітчизні»), Р. Чілачава («Орлине міжг'р'я», «Під сонцем Іверії», «Сходження на Зедазені»), О. Черногуз («Український кентавр», «Українські колобки»), Ю. Щербак («Чорнобиль») (Павлюк, 2019. Українська письменницька публіцистика

1920–2000-х років: Монографія), на шпальтах газет та журналів, у радіо-, телепередачах на кшталт «Огонь в одежі слова» на каналі українського радіо «Культура» (автор і ведучий П. Осадчук, «20 хвилин з Володимиром Яворівським» («Українське радіо»), радіопередача «Меч духовний» Михайла Сидоржевського («Українське радіо») тощо, то сучасна українська публіцистика вийшла на арену телешоу, в Інтернет-блоги, на ютуб-канали, у той же час утрачаючи газетно-журнальну аудиторію, оскільки паперові носії та інтерпретатори інформації в Україні тенденційно втрачають свою пріоритетність, як і телебачення та радіо – на користь інтернет-ресурсів, які (за тим же К. Ясперсом) «кличуть нас до безмежної комунікації».

Динаміку зміни подійних маркерів формозмістів мас-медіа як ретрансляторів, у тому числі публіцистичних текстів і метатекстів у сучасній Україні, можна простежити за основними подіями в цьому контексті, як-от: «27 грудня 2001 року перший загальноукраїнський музичний телеканал «М1» почав тестове мовлення; 1 лютого 2003 року перший інформаційний телеканал «5 канал» розпочав мовлення; 26 квітня 2003 року телеканал «КРТ» розпочав мовлення в Донецьку; 1 листопада 2004 року телеканал «НТН» замінив телеканал «TV-Табачук»; 30 травня 2005 рік перший загальноукраїнський спортивний телеканал «Мегаспорт» розпочав мовлення; 1 липня 2006 рік телеканал «Кіно» замінив телеканал «Гравіс-7»; 1 грудня 2006 рік телеканал «СіТі» почав своє мовлення замість телеканалу «Гравіс-35»; 1 липня 2007 року, згідно з даними Нацради, зареєстровано понад 60 каналів супутникового мовлення; 24 серпня 2007 року українська версія відомого музичного телеканалу «MTV» – «MTV Україна», почала своє мовлення; 1 жовтня 2011 року почав своє мовлення телеканал «Інтелект TV»; 4 серпня 2012 року дитячий телеканал «ПлюсПлюс» замінив «СіТі»; 8 жовтня 2012 року почав своє мовлення український телеканал PORT-MONE TV у аналоговому режимі; 1 серпня 2018 року вимкнено аналогове мовлення всіх загальнонаціональних телеканалів у Києві, Кропивницькому, Київській та Кіровоградській областях.

Характерною особливістю саме української публіцистики теле-, радіо- та Інтернетної доби є розмивання контентних і техно-комунікаційних диференційних меж між материковою українсько- та україномовною публіцистикою, діаспорною, опозиційною, як це було, скажімо, у радянський період, про що йдеться у вищеназваних монографіях, адже інформація стає легко поширюваною та легко доступною, що динамізовує-активізовує словесно-чинну боротьбу публіцистики партій, олігархічних кланів, європо- та росієцентричних чи інших геополітично заангажованих медіа та їх репрезентантів між собою й із зовнішніми опонентами, що також стало можливо з потужним розвитком Інтернет-журналістики з гугл-перекладачами, що уможливорює більш-менш адекватно розуміти й ретранслювати публіцистичні тексти різними мовами різноманітним світовим аудиторіям, адже «техніка вже дійшла до того», що будь-який аудіо- чи відеоряд автоматично трансформує у вербальний текст, що використовують у гібридній та «гарячій» війні репрезентанти сторін, які ворогують/воюють/борються між собою. Саме тому тут іще раз варто акцентувати на диференціації в контексті націє-, державо- і загалом україноцентричності публіцистики: україномовної (публіцистика, яка українською мовою відстоює інтереси України), українськомовної (публіцистика, яка українською мовою пропагує антиукраїнські інтереси), іншомовна про- чи антиукраїнська публіцистика, яка репрезентована як публіцистика партій, громадських організацій, соціальних груп тощо (Павлюк, 2019), заангажованими тими чи іншими суспільно-політичними силами, окремими носіями, джерелами інформації, організаційними структурами, які дотичні до продукування публіцистичного контенту, як-от (не ставимо за мету створити вичерпні, систематизовані списки, маркуючи лише основні напрямки-тенденції для розуміння загальної картини екзистенції «публіцистика»): Інтернет-ЗМІ України, Інформаційні агентства України, іншомовні видання України, Національна

спілка журналістів України, радіомовлення України, радіостанції України, публіцистичні сайти України, телебачення України з публіцистичними телепередачами, наприклад, назви яких звучать як заголовки публіцистичних, пропагандистських матеріалів («100% Україна», «Агенти впливу», «Агенти справедливості», «АгроКонтроль», «Антизомбі», «Битва націй», «В гостях у Дмитра Гордона», «ВАТА TV», «Велика політика з Євгенієм Кисельовим», «Велика різниця по-українськи», «Вечер с Яниной Соколовой», «Військове телебачення України», «Вікно в Європу», «Все буде добре (СТБ)», «Говорить Великий Львів», «Говорить Україна (ток-шоу)», «Дивовижні люди», «Історична правда з Вахтангом Кіпіані», «Критична точка (телепрограма)», «Післямова (телепрограма)», «Правда (телепрограма)», «Рандеву (телепрограма)», «Ревізор (телепередача)», «Ревізор: Магазины», «Репортер (телепередача)», «Свобода на Інтері», «Свобода слова (ICTV)», «Смак Європи», «Територія безпеки (телепередача)», «У пошуках істини», «Українські сенсації», «Шустер LIVE», «Що? Де? Коли?»), українські періодичні видання, Міністерство інформаційної політики України, до яких належать такі конкретні ЗМІ із виразно публіцистичним контекстом, як «українське суспільно-політичне інтернет-видання «Гордон», українське підприємство у сфері мас-медіа та виставкової діяльності «Телерадіокур'єр», фахові часописи для працівників радіо й телебачення: «Телерадіокур'єр», «Журналіст України», «Телекритика», журнал політології, футурології, економіки, науки та культури «Універсум», журнали «Український тиждень», «Країна», інтернет-видання «Українська правда», окремі публіцистичні рубрики в загальноукраїнських часописах «День», «Дзеркало тижня», «Слово Просвіти», статті в письменницьких часописах, серед яких журнали «Всесвіт» (репрезентант зарубіжної літератури в Україні), «Дзвін», «Київ», «Березіль», газета «Літературна Україна», «Українська літературна газета», релігійні мас-медіа, мас-медіа національних меншин, діаспорні ЗМІ («Закордонна газета» у США під редагуванням Петра Рибчука, наприклад), закордонні мас-медіа, де виступають українські публіцисти, навіть спортивна преса, у якій трапляються публіцистичні публікації чи тексти з публіцистичним контентом.

Щодо імен сучасних україномовних, українськомовних, іншомовних публіцистів у різних формах та діапазонах заангажованих у культурно-інформаційний простір України, то варто назвати такі: Василь Базів, Іван Бандурка, Анатолій Бень, Олег Вергеліс, Юрій Вавринюк, Іван Воронаєв, Любов Голота, Дмитро Гордон, Клара Гудзик, Ігор Гулик, Микола Дубас, Дмитро Дроздовський, Євстахій (Зоря), Юрій Ісиченко, Станіслав Зінчук, Роман Коваль, Василь Лизанчук, Леонід Лужницький, Віктор Максимчук, Роман Пастух, Олег Романчук, Іван Сало, Михайло Сидоржевський..., які виступають у різноманітних ЗМІ зі своїми публіцистичними статтями; відомий блогер Анатолій Шарій, ведучі та учасники ток-шоу: Алла Мазур, В'ячеслав Піховшик, Микола Савельєв, Яніна Соколова, Ірина Фаріон, Савік Шустер...

Текстовою ілюстрацією сучасної української публіцистики може бути книга згаданого знаного публіциста Олега Романчука «Не бійсь. Не зраджуй. Не мовчи»: Публіцистика воєнного часу. Вибрані тексти 2014–2019: статті, есе. – Львів: Універсум, 2020. – 608 с.», пасаж із якої наведемо для прикладу: ***«Про те, що «український народ мудрий і у всьому розбереться», постійно наголошують у школах й вишах, люблять апелювати до мудрості народу політики, президенти. Тим часом саме поняття «народ» – звичайнісінька фікція. Народ – це насамперед біологічна популяція. Причому популяція неоднорідна – гетерогенна (гомогенними, однорідними бувають лише мікроби). Це вкрай диференційована маса: за вподобаннями політичними, культурними, економічними. Вона дуже легко піддається цілеспрямованій інформаційній обробці. Саме тому народ у своїй більшості неспроможний обрати найдостойніших і найкращих з багатомільйонного загалу. Народ упереваж проти реформ, які зачіпають його інтереси. Йому приємніше чути прості популістські пропозиції та розв'язки. Непопулярні***

реформи народ сприймає вкрай неохоче. Народ може цілком щиро аплодувати Рабіновичу, Добкіну, Бойкові, Ахметову і Ко, забуваючи про їхню причетність до того, що сталося в державі, на Донбасі зокрема. Народ звикло підтримує тих, хто заперечує очевидні речі, неприємні для усвідомлення. «Мудрий народ» логікою не обтяжений, він зорієнтований впереваж на чийсь харизму; обирає очільників, керуючись незбагненими порухами душі й серця. І це при тому, що історією неодноразово доведено: коли точно не знаєш, до чого прагнеш, то неминуче опиняєшся в лайні, куди потрапити начебто й не бажав. Чи можна серйозні проблеми обговорювати з тими, хто некомпетентний у питанні і хто не ухвалює остаточне рішення? Грудень 2017» (стаття «Епоха глупака: чому мудрість українського народу та його еліти є перебільшенням», с. 372), про що, зокрема статтю «Чи має Україна майбутнє?» (<http://universum.lviv.ua/news/our-news/06.03.2019/ukr-maib.html>), автор отримав симптоматичний відгук зі США від професора Олександра Мотилія: «Дякую сердечно за чудову статтю. Міг би під кожним словом підписатися. Боюсь однак дуже, що Ваші і мої старання «просвітити» народ будуть невдалими... І тоді Ваше питання (Чи має Україна майбутнє?) стане аж занадто актуальним».

Національна премія України імені Тараса Шевченка також має номінацію «Публіцистика», серед претендентів і переможців якої український літературний критик, есеїст, поет, мислитель, філософ, політв'язень радянського режиму Євген Сверстюк (за книгу «Блудні сини України»), письменник-документаліст, мистецтвознавець, політолог, колишній дисидент Богдан Горинь, Євгенія Мягка (Кононенко), колишній дисидент Василь Овсієнко, учасниця АТО Євгенія Подобна (автор книги «Дівчата зрізають коси») та інші. Усім цим публіцистам репрезентантам-носіям різних (подекуди діаметрально протилежних, навіть ворожих) точок зору на ідеологію держави Україна, пошукова Інтернет-система Google, який «знає все», розвиток технічних засобів мас-медіа аж до виникнення соціальних мереж (Facebook, Twitter, Instagram тощо) провокують-моделюють соціально-комунікаційну ситуацію-можливість, тобто донести свій егрегор не лише до аудиторії свого району, області, країни, але й до цілого світу, про що як «безмежну комунікацію» казав іще Карл Ясперс і яка, як і все в цьому світі, має свої плюси і мінуси: відкриває доступ до легкої маніпуляції одного індивіда іншим, однієї групи людей іншою, однієї людини – іншими людьми, групи людей індивідом...

За таких технологічних умов носієм, ретранслятором, пропагандистом ідей, тобто публіцистом, може стати кожен, хто має комп'ютер з Інтернетом і певні етично-естетичні орієнтири, про які сказав Папа Римський Франциск, даючи поради журналістам, у своїх промовах під час зустрічі з Католицькою Спілкою Італійської Преси 23 вересня 2019 року, із представниками Асоціації Зарубіжної Преси в Італії, 18 травня 2019 року, під час зустрічі з представниками фундації ім. Бяджо Аньєс, 4 червня 2018 року, як-от: «Не бійтеся перевертати порядок новин, щоб дати голос тим, хто його не має; розповідати «добрі новини», які породжують суспільну дружбу, розповідати не казочки, але дійсні добрі новини; будувати спільноти мислення та життя, спроможні читати знаки часу»; будувати простір свободи; дбати про слово; дати голос тим, хто його не має; не подавати зіпсовану їжу», бути «дзеркалом, яке вміє відображати надію», бажаючи журналістам, публіцистам бути скромними та вільними чоловіками і жінками, які залишають хороший відбиток в історії»; «шукати вихід з проблеми» («Не йдеться про те, щоби розповідати про світ без проблем – це була би ілюзія. Йдеться про те, щоби відкривати простір для надії тоді, коли говоримо про ситуації занепаду й відчаю. Журналіст не повинен вважати, що він виконав своє завдання тільки через те, що розповів про подію у світлі власною вільною і свідомою відповідальністю. Він покликаний тримати відкритим простір для виходу із ситуації, для пошуку сенсу, для надії»).

Висновки

1. Хаотичний (фрагментарний) характер розвитку інформаційного суспільства в Україні чи не найбільше взаємозалежні з публіцистикою, адже для конкурентоздатного буття в загальносвітовому інформаційному просторі держава має створити свій національний культурно-інформаційний простір, здатний збалансовано функціонувати між внутрішніми та зовнішніми суспільними викликами, для консолідації партнерства державних інституцій, бізнесу, громадських організацій.

2. Українська сучасна публіцистика є консолідаційним інформативно-пропагандистським ферментом, активним співтворцем ідеологічних матриць із врахуванням збереження національної ідентичності й особливостей сучасної світової медіакультури: її мультимедійності, інтерактивності, реалізації в електронних мас-медіа, що суттєво збільшує можливості впливу публіциста на вибір та розвиток реальним та потенційним реципієнтом певної моделі соціально-політичної реальності.

3. Оскільки в українському суспільстві більшість мас-медіа належать олігархам, які виступають у масовій свідомості уособленням правлячих еліт, тому закріплення на законодавчому рівні свободи слова, незалежність українських мас-медіа від державної влади, фактично позбавило їх реальної юридичної та економічної захищеності й передало у фінансову залежність від тих же фінансово-промислових груп, які злиті з політичними групами й використовують мас-медіа разом із їх публіцистичним сектором у своїх інтересах, яким чужа, навіть ворожа українська національна ідентичність. Саме тому у світі дикого капіталізму публіцистів-захисників національної ідентичності останнім часом стає менше, а матриця національної ідентичності продовжує зазнавати деструктивного впливу з боку ворожих ідентичностей, масової культури, яка агресивно руйнує створені протягом сторіч та реабілітовані за часів незалежності традиційні культурно-інформаційні простори та системи цінностей, нав'язуючи аудиторії жовто-бульварну, демагогічну публіцистику, яка формує примітивні, деструктивні уявлення про історію та сучасність, етичні, естетичні цінності, розмиває загальногуманістичні та питомо національні традиції, захищати які українським публіцистам потрібно не через тоталітарну практику повернення до інформаційної закритості суспільної системи або до надмірної відкритості, запозичення суперечливих іноземних моделей без урахування національної специфіки, що призводить не до інтеграції здорових державотворчих сил суспільства, а до роз'єднувального напруження в протистоянні різних сил, у чому проявлена *бінарність* сучасних мас-медіа в Україні, тобто їх конструктивна й деструктивна роль одночасно й через замовчування правди або набридливого їй нав'язування, що також приводить до її психологічного ігнорування.

4. Модерні трансформації українського суспільства, динамічний розвиток інформаційних технологій та розширення інформаційного простору дає громадянину можливість як одержувати інформацію, так і продукувати, ретранслювати її, що символізує виникнення нового типу публіцистики, що ініційована активністю окремих громадян та їхніх об'єднань, які можуть створити свій блог в Інтернеті, свій теле- чи радіоканал, друковане видання, що є важливою передумовою як становлення здорового громадянського суспільства в Україні, так і її деструктивної профанації. Саме тому так важливо зберігати динамічну рівновагу у творенні та розповсюдженні емоційно забарвленої інформації – публіцистики.

5. Залишається актуальним пошук оптимального співвідношення громадських мас медіа та комерційних, створюючи публіцистичний контент із суспільно-політичною аналітикою, із практичним утіленням теоретичних концепцій політичної комунікації: від класичних поглядів Юргена Габермаса (Хабермас, 1996) до вищеназваних досліджень сучасних українських авторів, які виокремлюють два типи комунікації загалом і публіцистики зокрема. Ідеться про «традиційну» політичну комунікацію «згори», ініціатором

якої є політична влада, й «альтернативну», ініціатор-носіє якої – незалежний публіцист, публіцист, заангажований у якусь із форм громадських об'єднань, організацій різного типу. У цьому випадку між публіцистами відбувається «внутрішньовидова» боротьба, дискусія, полеміка навколо основних актуальних тем-проблем, які кожен публіцистичний дискурс пропонує вирішувати по-своєму: фінансова залежність публіциста від держави та фінансово-політичних угруповань, звідки клановість української публіцистики, несконсолідованість національного інформаційного простору, недостатні кількісні показники україномовних популярних масмедійних трансляторів і ретрансляторів публіцистичного контенту, які протистоять ворожим публіцистично-пропагандистським контентам, фінансова бідність реципієнтів, неспроможних купувати інформаційний продукт, державне обмеження електронних мас-медіа (інтернет-видань), присутність на вітчизняному культурно-інформаційному ринку іноземних мас-медіа (російськомовні, англомовні публіцистичні ресурси витісняють україномовні) та відсутність іноземних інвестицій, які здатні сприяти розвитку світоглядних і технічних рівнів мас-медіа, а сам публіцист має протегувати формуванню ефективної, збалансованої інформаційної політики, ситуації, покликаної захищати суспільство від небезпеки обмежень свободи слова, доступу до інформації, реабілітації політичної цензури, суттєво сприяти у вирішенні актуальних для розвитку реформ, проблем, серед яких боротьба з корупцією, війна на Сході України, орієнтаційний геополітичний вибір України й методи реалізації цього вибору, церковні питання, загальносвітові проблеми в контексті України: зміна клімату, загроза ядерної війни, забруднення зовнішнього середовища тощо.

Наразі українська публіцистика продовжує бути на передньому краї боротьби за незалежність України, екзистенційну справедливість у світі, збереження екології природи та духовно-гуманітарної сфери одночасно.

Література

- Грушевський, М. (1984). Очищення огнем. *Український історик*. №01-04. 81–84.
- Державність, мораль і засоби масової інформації*. 2000. Матеріали науково-практичної конференції. 7–9 серпня 2000 р. Упоряд. В. М. Денисюк, А. М. Якубюк. Луцьк : Надстир'я. 132.
- Дмитро Павличко – Ніні Матвієнко (2018). Дата звернення 20.04.2020. https://zik.ua/news/2018/11/07/dmytro_pavlychko_nini_matviienko_1442899
- Дяченко, Тетяна. (2014). «Уроки» маніпулювання від доктора Геббельса. *День*. 8 верес. *Журналістика*. Дата звернення 20.04.2020 <https://uk.wikipedia.org/wiki/Журналістика>.
- Здоровага, В. Й. (2004). *Теорія і методика журналістської творчості : Підручник*. 2-ге вид., перероб. і допов. Львів : ПАІС,– 268 с.
- Історія української дожовтневої журналістики: Підручник*. (1983). Львів: Вид-во при Львівському державному університеті видавничого об'єднання «Вища школа». 512 с.
- Павлюк, І. (2003). *Діагностика і прогностика брехні: Екскурси в теорію комунікації: Монографія*. Львів : Сполом. 80 с.
- Павлюк, І. (2019). *Українська письменницька публіцистика 1920-2000-х років: Монографія*. Саарбрюккен: LAP LAMBERT Academic Publishing. 220 с.
- Павлюк, І. (2004) *Українська преса Волинської області 1939–1941, 1944–2000 рр.: Монографія*. Луцьк : Волинська обласна друкарня. 6–7.
- Погрібний, А. (2007). До розуміння феномена письменницької публіцистики. *Слово і час*. N 4. 45–52.
- Ситниченко, Л. Першоджерела комунікативної філософії*. К.: Либідь. 84–90.

Хабермас, Юрген. (1996). Комунікативна дія і дискурс – дві форми повсякденної комунікації.

Reference

- Hrushevsky, M. (1984). Fire cleaning. *Ukrainian historian*. №01-04. 81–84 [in Ukrainian].
- Statehood, morality and the media*. 2000. Proceedings of the scientific-practical conference. August 7–9, 2000. Order. VM Denisyuk, AM Yakubyuk. Lutsk: Nadstyrya. 132.
- Dmytro Pavlychko – Nina Matvienko (2018). Date of application 20.04.2020 https://zik.ua/news/2018/11/07/dmytro_pavlychko__nini_matviienko_1442899
- Dyachenko, Tatiana. (2014). «Lessons» of manipulation from Dr. Goebbels. *Day*. September 8. Journalism. Date of application 20.04.2020 <https://uk.wikipedia.org/wiki/Журналістика>.
- Zdorovega, V. Y. (2004). Theory and methods of journalistic creativity: Textbook. 2nd ed. Revised. and add. Lviv: PAIS. 268 p.
- History of Ukrainian pre-October journalism: Textbook*. (1983). Lviv: Publishing House at Lviv State University of the Higher School Publishing Association. 512 s.
- Pavlyuk, I. (2003). *Diagnosis and prognosis of lies: Excursions to the theory of communication: Monograph*. Lviv: Spolom. 80 s.
- Pavlyuk, I. (2019). *Ukrainian literary journalism of the 1920-2000s: Monograph*. Saarbrücken: LAP LAMBERT Academic Publishing. 220 s.
- Pavlyuk, I. (2004). *Ukrainian press of the Volyn region 1939-1941, 1944-2000: Monograph*. Lutsk: Volyn Regional Printing House. 6–7.
- Pogribny, A. (2007). To understand the phenomenon of literary journalism. *Word and time*. N 4. 45–52.
- Sytnychenko L. Primary sources of communicative philosophy*. K.: Lybid. 84–90.
- Habermas, Jürgen. (1996). Communicative action and discourse are two forms of everyday communication.

СУЧАСНА УКРАЇНЬСЬКА ПУБЛІЦИСТИКА: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Ігор Павлюк,

доктор наук із соціальних комунікацій, провідний науковий співробітник Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України, професор кафедри української преси Львівського національного університету імені Івана Франка, письменник

Мета цієї статті – дослідження філософсько-психологічних, ідеологічних історично закономірних станів і тенденцій змін сучасної української публіцистики в контексті потенційного поглиблення в ній демократичних свобод, виходу на висвітлення вирішень тем війни, глобальних загальнолюдських проблем.

Методологічною основою нашого дослідження є розрізнення понять українськомовна та україномовна публіцистика, інформативності й публіцистичності-аналітичності за рівнем суб'єктивізованих емоцій у тексті, які в комунікативній площині перетворюють його на метатекст, адже сама публіцистичність включає в себе у різних, бажано гармонійних, пропорціях елементи інформативності, аналітичності, простої відображальності. Серед застосованих нами методів дослідження: феноменологічний, компаративний, психоаналітичний (зондування архетипів), герменевтичний, деконструктивістський (пошук несистемних значень у текстах та смислах свідомості).

У **результаті** дослідження проведено всебічний аналіз української сучасної публіцистики в контексті змін форм, формозмістів, їх жанрових модифікацій та

трансформацій, зокрема в пропаганду та демагогію, модернізації технічних засобів поширення публіцистичних текстів із врахуванням внутрішніх суспільно-політичних процесів (хаотичного (фрагментарного) характеру розвитку інформаційного суспільства в Україні) та зовнішніми геополітичними викликами.

Отримані результати дозволили нам сформулювати наступні **висновки**. Українська сучасна публіцистика виступає консолідаційним інформативно-пропагандистським ферментом, співтворцем ідеологічних матриць із врахуванням збереження національної ідентичності та особливостей сучасної світової медіакультури: її мультимедійності, інтерактивності, реалізації в електронних мас-медіа, де динамічний розвиток інформаційних технологій та розширення інформаційного простору дає громадянину можливість як одержувати інформацію, так і продукувати, ретранслювати її, що символізує виникнення нового типу публіцистики в Україні.

Ключові слова: сучасна українська публіцистика, пропаганда, демагогія, технічні засоби мас-медіа, ідентичність, культурно-інформаційний простір, мультимедійність, інтерактивність.

Submitted to the editorial office – 09.05. 2020

Reviewed – 26.05.2020

Accepted for printing – 05.11.2020

Подано до редакції – 09.05.2020

Рецензовано – 26.05.2020

Прийнято до друку – 05.11.2020

УДК 070 : 304 : 001 + 653.4

DOI: 10.51423/2524-0471-2020-11-2-8

SOVIET NEWSPAPER EDITORS 1941 AS A SEMIOTIC-COLOR SPECTRUM FROM THE POINT OF VIEW OF QUANTUM THEORY

(or Application of the quantum chronos method in the identification of semiotic and coloristic markers of the texts of the Moscow Bolshevik newspaper for 1941, as perceived by modern Ukrainian readers in 2020)

Alexander Kholod,

Doctor of Philology, professor, academician of the International Academy of Sciences of Pedagogical Education,

E-mail: akholod@ukr.net,

<https://orcid.org/0000-0002-6851-0176>

ResearcherID: AAD-5598-2019

Vasil Stefanik Carpathian National University,

Department of Journalism

Shevchenko st., 57, Ivano-Frankivsk,

Ukraine, 76000.

ANNOTATION

The aim of the study was to use the quantum chronos method to identify semiotic and coloristic markers of the texts of the Moscow Bolshevik newspaper for 1941 when analyzing their perception by modern Ukrainian readers 19-20 years old, living in 2020 and studying at one of the country's universities.

Methodology: metaphysical methods of monistic idealism and the method of quantum chronos, as well as approaches, categories and principles of quantum mechanics ("approach to many worlds or approach of many minds" by H. Everett, category of quantum nonlocality). The study used the methodological principles of positivism, namely: the principle of fallibilism by Charles Peirce and critical realism (Popper's criterion). Empirical methods were also involved: associative experiment, observation, description and measurement.

The methodology (experimental procedure) consisted in the following: 6 newspaper editorials were selected in six issues of the Russian-language newspaper "Moskovsky Bolshevik" in 1941. The experiment took place on an individual basis from April 1 to April 20, 2020 using the electronic resource "free mail" on the ".ua" domain. 48 subjects aged 19 - 21, living in two regions of Ukraine, were asked to see photocopies of newspaper editorials. According to the instructions, the subjects were asked to answer three questions: 1) "What color, in your opinion, is the text that you read?"; 2) "Why exactly this color?"; 3) "What does your chosen color mean?"

Conclusions. The use of the quantum chronos method made it possible to establish specific reactions of subjects living in 2020 when analyzing their perception of distant communication texts (six editorials of the Moscow Bolshevik newspaper, which were published on January 15, March 16, May 17, July 16, September 16 and November 16, 1941). We have established that the frequency responses are three colors, namely: black, yellow and red. Semiotic reasons for color identification are reduce to the declaration of the names of the object realities of both the first year of the Great Patriotic War (1941) and the modern realities of 2020.

Key words: *quantum chronos method, editorials, semiotic, coloristic.*

ПЕРЕДОВИЦЫ СОВЕТСКИХ ГАЗЕТ 1941 ГОДА КАК СЕМИОТИКО-ЦВЕТОВОЙ СПЕКТР С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ КВАНТОВОЙ ТЕОРИИ

(или Применение метода квантового хроноса в идентификации семиотических и колористических маркеров текстов газеты «Московский большевик» за 1941 год при их восприятии современными украинскими читателями 2020 года)

Александр Холод,

доктор филологических наук, академик Международной академии наук педагогического образования, профессор кафедры журналистики Прикарпатского национального университета имени Василия Стефаника ул. Шевченко, 57, г. Ивано-Франковск, Украина, 76000

Вступление

Проблема изучения состоит в отсутствии знаний о том, каким образом семиоцветовой спектр газетных передовиц функционирует в свете принципов квантовой механики [Концепции современного естествознания, 2019; Дирак, 1979]³⁹. Неизученным и недостаточно обоснованным является применение метода квантового хроноса (значение термина объясняется далее) в идентификации семиотических и колористических маркеров текстов газеты «Московский большевик» за 1941 год при их восприятии современными украинскими читателями 2020 года.

Для устранения неоднозначности трактования термина «семиоцветовой спектр» предлагаем его рабочее определение, на которое мы опираемся в дальнейшем изложении результатов исследования. Семиоцветовым спектром (далее – СЦС) мы называем знаковое цветное разнообразие. В таком случае семиоцветовым спектром журналистских передовиц следует называть результат именованного знаковым цветным разнообразием реакций читателей газетных передовиц. Семиоцветовой спектр выявляется в экспериментальных условиях в результате восприятия реципиентами стимульных газетных передовиц и номинации своих оценочных реакций с помощью слов, обозначающих цвет. Семиотическое (знаковое) обозначение вербальных реакций производится экспериментатором с привлечением стандартной шкалы семиотических значений, принятых в современном научном обиходе и соответствующей современному содержанию эпистемы.

Поскольку семиотика как область знаний изучает три составляющих (синтактику, семантику и прагматику), постольку, учитывая цель нашего исследования, далее мы анализируем реакции испытуемых с позиций трёх названных параметров: 1) объясняем процедуру поиска правил построения знаков, или синтаксис знаковой системы (синтактика), 2) идентифицируем смыслы, которые содержатся в информации, передаваемой посредством знаков (семантика), 3) определяем практическое использование знаков и оцениваем их пользу, функции в ходе реализации (прагматика).

³⁹ Концепции современного естествознания (2019). Физические концепции естествознания. Основные принципы квантовой механики [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://eos.ibi.spb.ru/umk/1_7/5/5_R1_T4.html; Дирак П. Принципы квантовой механики. 2-е изд. М.: Наука, 1979. — 480 с.

Передовицей мы называем журналистский текст, опубликованный на первой странице газеты (чаще всего слева и без подписи автора, так как написание передовиц традиционно доверяют ведущему журналисту или главному редактору, а её содержание обсуждается на заседании редакционной коллегии и поэтому представляет собой коллективное творчество).

Обращаясь к термину «метод квантового хроноса» (далее сокращенно – метод КХ), мы обязаны сообщить, что он предлагается нами в качестве рабочего в рамках данного исследования. Метод КХ предполагает анализ журналистских текстов, опубликованных в прессе не менее чем 75 лет до анализа, что обусловлено средним возрастом человека, знакомого при жизни с эпистемой (системой знаний определённой исторической эпохи) с учётом двух факторов: 1) анализируемые тексты должны восприниматься современным читателем, знакомым лишь теоретически с эпистемой, в рамках которой был создан журналистский текст; 2) анализ процесса восприятия журналистских текстов должен быть экспериментальным и учитывать понятия квантовой теории – *принцип неопределённости В. Гейзенберга* и *принцип дополнительности Н. Бора*, а также понятие *суперпозиции*. Далее упомянутые понятия квантовой теории мы используем детально с ориентацией на цель нашего исследования.

Исходя из изложенного ранее, *объектом исследования* мы избрали передовицы советских газет 1941 года, *предметом* – их семиоцветовой спектр с точки зрения квантовой теории при использовании метода квантового хроноса.

Цель нашего исследования состоит в применении метода квантового хроноса для идентификации семиотических и колористических маркеров текстов газеты «Московский большевик» за 1941 год при анализе их восприятия современными украинскими читателями 2020 года.

Методы и методика

Для достижения поставленной цели мы обратили своё внимание на такие три группы: общие методы, теоретические и практические методы.

Из числа *общих методов* мы избрали метафизику, или метод, предполагающий восприятие и анализ явлений окружающей действительности в непрерывной их связи с чувственной стороной бытия, утверждающей целостность всего сущего и первичность Сознания в его диалектическом функционировании. Нам близок упомянутый метод, поскольку его реализация связана с приоритетом категорий «Всемирное Сознание», «Душа», «Творец», «Я», «тонкие тела», «Ум», «Не-Ум», «Разум», «Интеллект» и другими категориями. В рамках метафизики задачам нашего исследования отвечает метод субъективного идеализма, суть которого различными исследователями излагается по-разному. Например, по мнению Е.Д. Павловой, «идеалистический монизм в качестве методологического принципа исследования сознания сохраняет свою актуальность и в настоящее время. Но, по сравнению с классическим периодом, он дополнен новыми открытиями, сделанными за последнее время в различных областях знания о человеке» (Павлова, 2007). Именно такие дополнения сегодня успешно актуализуются в работах современных исследователей (например, Крутов, 2019; Холод, 2019). Идеалистический монизм в научных кругах называют монистический идеализм, что засвидетельствовано в словаре «The Merriam-Webster», где предлагается следующее определение: монистический идеализм – это «система философского идеализма, подчеркивающая первичность Единого (как Абсолюта или Природы), а не многих; противопоставляется плюралистическому идеализму» (*перевод наш* – А. Х.) (Monistic idealism, 2020). Современные исследователи подтверждают систематический характер монистического идеализма. По мнению Е. Haynes, монистический идеализм как понятие объединяет монадологию Г. В. Лейбница (Leibniz's Monadology: A New Translation And

Guide, 2014), субъективный идеализм Дж. Беркли (Berkeley, 1948–1957. 2:163–263; Berkeley, 1948–1957. 2:41–113) и трансцендентность И. Канта (Кант, 2007), что в результате делает монистический идеализм универсальным учением и методом анализа окружающей действительности. Ко всему, «психологические эксперименты, в том числе нелокальные коммуникации, сила умственных способностей и эффект плацебо еще больше оправдывают монистический идеализм» (Haynes, 2016). Согласно мнению автора, «первичной субстанцией является сознание (или мысль, ум, идея, дух и т. д.)». Продолжая утверждать первичность сознания, Е. Наунес подчёркивает, что «идеалисты, такие как Беркли, утверждают, что реальность материального мира не отрицается, просто понимается по-другому (через чувственное восприятие и другое понимание метафизической основы)» (Haynes, 2016: 7–8) и делает вывод о всей философии идеализма (в том числе и о методе монистического идеализма): «Эта философия выступает за единое сознание в основе реальности» (Haynes, 2016: 8). При этом следует обратить внимание на то, что метод монистического идеализма может служить эффективным инструментом в объективном (насколько это возможно) понимании специфики идентификации семиотических и колористических маркеров текстов газеты «Московский большевик» за 1941 год при их восприятии современными украинскими читателями 2020 года. Наше утверждение подтверждается результатами математических и физических исследований (см., например, публикации: Н. Бор (Bohr, 1928), Л. Де Бройль (Бройль, 1986), В. Гейзенберг (Heisenberg, 1927), П. Дирак (Dirac, 1942), М. Планк (Planck, 2006), Э. Шрёдингер (Schrödinger, 1928; Шрёдингер, 1936), А. Эйнштейн (Einstein, 1905)) и опытов, проведенных при изучении особенностей природы микромира. Понимая материалистов-скептиков, упреждаем их закономерный вопрос о степени допустимости экстраполяции⁴⁰ (переноса) результатов экспериментов, полученных при изучении процессов и явлений микромира, на явления и процессы макромира. В своём исследовании мы не претендуем на прямую экстраполяцию, а соотносим микромир и макромир лишь в применении к их анализу тенденций, обнаруженных в квантовой механике и перенесенных в область изучения квантовой психологии. Хотя специалисты в квантовой механике (например: (Гинзбург, 2007; Малашенко, 2008; Менский, 2007; Нахмансон, 2001; Пенроуз, 2004; Сорокина, 2012; Penrose, 2007; Penrose, 2014)) утверждают, что основные её принципы нельзя переносить на процессы, происходящие в макромире, эксперименты последних лет (например, Anderson, 2009; Folger, 2005; Penrose, 1996; Penrose, 1998; Penrose, 1999; Penrose, 2007; Penrose, 2014; Quantum mechanics boosts..., 2010; Hameroff, Penrose, 2014) приводят к противоположным результатам.

Нашу мысль подтверждает Е. Наунес, утверждая, что результаты сегодняшних экспериментов в рамках квантовой физики являются «естественным строительным блоком для метафизической основы в монистическом идеализме». Исследователь констатирует взаимоподдержку двух систем. Речь идёт о монистическом идеализме и квантовой физике: «Две системы, кажется, поддерживают друг друга. Дальнейшую поддержку монистического идеализма можно увидеть в экспериментах, проведённых в психологии» (Haynes, 2016: 68). Таким же аргументом, защищающим целесообразность обращения к методологии квантовой механики и монистического идеализма, можем считать и мнение Дж. Моханти, утверждающего правоту И. Канта: «не объекты влияют на наблюдателей, а наблюдатели влияют на объекты». Немецкий философ утверждает, что «мир (как и вещи в мире) не являются... объектами (Gegenstände), для которых человек является субъектом» (Mohanty, 1989).

Таким образом, мы приходим к утверждению целесообразности обращения к методологии метафизики, в рамках которой взаимодополняющими считаются два

⁴⁰ Экстраполяция (от лат. extrapolare – делать гладким, выправлять, полировать) – в научном познании способ распространения выводов, полученных при исследовании одной части явлений, процессов и систем на неисследованные части и на них в целом (Рузавин, 2009).

направления: первое – в рамках методологии квантовой механики, второе – в диапазоне монистического идеализма. Вывод, к которому мы пришли, подтверждается мнением А. Госвами в следующей трактовке: «...монистический идеализм не только совместим с квантовой физикой, но и необходим для её интерпретации. Парадоксы новой физики исчезают, когда мы рассматриваем их с точки зрения монистического идеализма» (Госвами, 2020).

Обсуждая целесообразность применения метода метафизики в нашем исследовании, мы должны обратиться к методологическим принципам квантовой физики. Один из них позволяет допустить, что «никакой объект не существует в пространстве-времени без сознательного субъекта, который на него смотрит» (Госвами, 2020). Применительно к цели нашего исследования упомянутый принцип трактуется как допустимость (и единственная возможность) анализировать передовицы советских газет 1941 года как семицветовой спектр с точки зрения квантовой теории. Другими словами, цитируемый принцип позволяет нам применить метод квантового хроноса в процессе идентификации семиотических и колористических маркеров текстов газеты «Московский большевик» за 1941 год. Идентификация упомянутых маркеров как признака некоего объекта (в нашем случае – текстов газеты «Московский большевик» за 1941 год) в пространстве-времени (от выхода в свет анализируемых нами газет до 2020 года прошло 79 лет) возможна при игнорировании материалистического понимания эпистемы как системы знаний определённой исторической эпохи. Мы рассматриваем монистический идеализм как метод в рамках метафизики, что даёт нам право пренебречь историческим методом материализма, или материалистическим принципом историзма. Упомянутый принцип предполагает «рассмотрение мира, природных и социально-культурных явлений в динамике их изменения, становления во времени, в закономерном историческом развитии, предполагающий анализ объектов исследования в связи с конкретно-историческими условиями их существования» (Горюнков, 2010). С девяностых годов XX столетия принцип историзма и его теоретическую платформу исторического материализма небезосновательно критикуют (например, в работах С.В. Горюнкова (Горюнков, 2010); А.А. Грицанова (Грицанов, 2002: 450), Т.Ф. Кузнецовой⁴¹ (Кузнецова, 2008)). Опираясь на критику материалистического принципа историзма, допустимо рассмотрение процесса восприятия современными украинскими читателями 2020 года тех газетных передовиц, которые были написаны и изданы за 79 лет до времени проведения эксперимента, суть которого мы опишем далее.

Обосновывая метафизическую методологию монистического идеализма в нашем исследовании, обратим внимание на то, каким образом методологические принципы и категории квантовой механики могут позволить нам применить метод квантового хроноса. Здесь необходимо углубиться в трактовку термина «сознание» как ключевого для нашего исследования. С позиции квантовой психологии, «сознание – это фактор, вызывающий схлопывание волны существующего в потенции квантового объекта, делая его имманентной частицей в мире проявления» (Госвами, 2020). Термин «схлопывание» мы трактуем, согласно квантовой теории, как целенаправленную и мгновенную в пространственно-

⁴¹ «Амбиции теоретиков и апологетов исторического материализма на придание ему статуса универсальной парадигмы социальной философии и социологии, основанной на позитивистских методологиях, натурализме в трактовке общества и причинно-механической модели мирообъяснения, были опровергнуты достижениями общенаучных и гуманитарных дисциплин XX столетия — новейшими макроэкономическими моделями, общей теорией систем, представлениями о нелинейных процессах, данными наук о массовых коммуникациях. Одновременно крушение социализма в Европе, наиболее общей санкцией которого на теоретическом уровне являлся исторический материализм, наглядно продемонстрировало реальные преимущества современных неортодоксальных социологических, политологических, психоисторических и прочих методик адекватного отображения и перспективной реконструкции хода исторического процесса. Серьёзные сомнения европейских интеллектуалов в правомерности концепции неограниченного социального прогресса (сердцевины и “души” исторического материализма) также содействовали закату этой некогда модной идеологической доктрины социально-философского толка» (Исторический материализм, 2002: 450).

временном континууме концентрацию квантовых частиц под влиянием Наблюдателя. Здесь в роли главных атрибутов схлопывания мы рассматриваем три.

Первый атрибут: отсутствие понятия материалистической эпистемы, что позволяет любому поколению живущих людей рассматривать любые близкие или далёкие во времени и пространстве явления, объекты, процессы как потенциальные, а не существующие.

В качестве *второго атрибута* схлопывания предлагаем рассматривать отсутствие материалистического понятия опыта субъекта как навыка при восприятии и анализе объектов окружающей действительности, так как в момент схлопывания (концентрации внимания, сосредоточения взгляда Наблюдателя в конкретной точке пространства-времени) происходит обновление ситуации. В ней старые навыки восприятия и интерпретации объектов реальности не адекватны. Они не применимы в силу новизны мгновенного возникновения и исчезновения объекта.

Третьим атрибутом схлопывания следует, на наш взгляд, считать информацию, которая не порождается как мысль в мозге индивида, но лишь транслируется при поступлении извне. Другими словами, процесс схлопывания возможен лишь при целенаправленном воздействии Сознания на объект, возникающий как результат взаимодействия составляющих квантовой цепи «Сознание – Информация – Энергия – Материя» (Крутов, 2014).

Вместе с упомянутыми атрибутами схлопывания как понятия квантовой механики в нашем исследовании достаточно продуктивным может быть и категория квантовой нелокальности. Под последней понимают взаимное влияние двух и более предметов реальности, находящихся на расстоянии, вне зависимости друг от друга. Согласно идее скорости света, предложенной А. Эйнштейном, ничего в нашем физическом мире не может двигаться быстрее скорости света⁴². Однако в квантовом измерении идея скорости света не подтверждается, поскольку изменения, происходящие с одной квантовой частицей, отражаются на изменениях другой частицы, находящейся в отдалении миллионов километров. По предположению А. Госвами, для объяснения такого эффекта следует обратиться к идеалистическому (метафизическому) понятию «трансцендентность» (Госвами, 2020), или к тому, что ещё в Древнем Риме называли «состояние выхода за пределы всего возможного опыта и знания», а также – «бытие за пределами постижения» (Госвами, 2008). Исследователи, например (Stapp, 1977), считают возможным объяснение такого взаимного влияния частиц одна на другую их функционированием в трансцендентном. Степп Г. приводит пример результатов эксперимента под руководством А. Аспекта, в котором идея трансцендентности в квантовой физике была подтверждена. «Эксперимент... показывает, что, когда два квантовых объекта «скоррелированы», то при измерении одного из них (вызывающем схлопывание его волновой функции), волновая функция другого тоже мгновенно схлопывается – даже на макроскопическом расстоянии, даже при отсутствии сигнала в пространстве-времени, опосредующего их связь» (Stapp, 1977). И, поскольку нелокальность в этом случае рассматривается как мгновенное действие на расстоянии без передачи сигнала, автор предлагает считать полученный результат группы А. Аспекта в качестве подтверждения корреляции квантовых объектов. Из упомянутого факта исследователи делают вывод о том, что квантовая нелокальность может смело считаться экспериментально «установленным физическим аспектом мира». Следовательно, трансцендентную сферу можно не связывать с физической категорией пространства-времени. Физик Г. Степп, рассматривая квантовую нелокальность, резюмирует: «Фундаментальный процесс Природы лежит вне пространства-времени, но порождает

⁴² Наиболее точное измерение скорости света $299\,792\,458 \pm 1,2$ м/с на основе эталонного метра было проведено в 1975 году (Сажин М. В. (1986).

события, которые могут обнаруживаться в пространстве-времени» (Stapp, 1977). Последний вывод позволяет нам согласиться с мнением исследователя о том, что «нелокальная связь не может случаться в пространстве-времени» (Stapp, 1977), так как эксперимент А. Аспекта обнаружил сферу реальности, которая существует не в рамках физической категории пространства-времени. Отсюда следует вывод о том, что в нашем исследовании применение метафизического подхода с использованием потенциала монистического идеализма вполне обоснованно может быть использован без учёта физической реальности пространства-времени. Более того, последний вывод позволяет нам пренебречь действием законов классической физики, так как они не функциональны по отношению к категории «трансцендентное», потому что она рассматривается нами в качестве опорной в экспериментальной идентификации семиотических и колористических маркеров текстов газеты «Московский большевик» за 1941 год при их восприятии современными украинскими читателями 2020 года с позиции квантовой теории (при применении метода квантового хроноса).

Ко всему следует учесть замечание Schwartz, J. M., Stapp, H. P. и Beauregard M., которые считают, что современная нейрология «такие термины, как "чувство", "знания" и "усилия", поскольку они внутренне менталистичны и экспериментальны, не могут быть описаны исключительно с точки зрения материальной структуры» (Schwartz, Stapp, & Beauregard, 2005). Последнее утверждение даёт нам право пренебречь привычными трактовками понятия «знания», которые, согласно классической материалистической науке, следовательно, и классической механике и физике, не позволяют считать валидной методику идентификации семиотических и колористических маркеров текстов газеты «Московский большевик» за 1941 год при их восприятии современными украинскими читателями 2020 года. Опираясь на результаты исследований Schwartz, J.M., Stapp, H.P. и Beauregard M. (Schwartz, Stapp, & Beauregard, 2005), мы обретаем такую возможность. К тому же, по мнению исследователей, сегодня фиксируется «неспособность классических моделей нейробиологических действий обеспечить научно адекватный учёт всех механизмов, которые действуют, когда люди используют самоуправляемые стратегии для моделирования эмоциональных реакций и их мозговых реакций» (Schwartz, Stapp, & Beauregard, 2005). А те реакции, которые мы далее описываем в нашем психолингвистическом эксперименте, в ходе которого испытуемым, живущим в 2020 году и имеющим эпистему человека XXI столетия, следовало идентифицировать знаковые и цветовые маркеры газетных текстов прошлой эпохи (1941 года), относятся к «самоуправляемым стратегиям для моделирования эмоциональных реакций и их мозговых реакций» (Schwartz, Stapp, & Beauregard, 2005). Учтём то, что для полноты своего изложения каждая физическая теория должна опираться на предложение конкретных путей применения её основных положений на практике. Используемая нами в дальнейшем исследовании копенгагенская версия квантовой теории предполагает и постулирует не столько неизбежную *необходимость* конкретного действия, сколько неизбежную и необходимую *возможность* конкретных действий. Причём априори мы должны понять, что такая возможность зависит от агента (Schwartz, Stapp, & Beauregard, 2005).

Основным методологическим и базовым для нашего исследования является постулат, сформулированный Хью Эверетом (Everet, 1957; 454-462), который нашёл оригинальный подход к проблеме трактовки человеческим опытом процессов восприятия и понимания квантовых формул. В соответствии с констатацией Schwartz, J. M., Stapp, H. P. и Beauregard M. (Schwartz, Stapp, & Beauregard, 2005), упомянутый подход называют «подходом ко многим мирам или подходом многих умов». Как считают исследователи, основной идеей такого подхода является то, «что природа не делает выбор между возможностями «Да» и «Нет»: оба варианта на самом деле случаются». И добавляют: «Но, благодаря определённым

особенностям квантовой механики, есть два потока сознания, в которых упомянутые два альтернативных ответа являются динамично независимыми: ни один из них не влияет на другой». Авторы формулируют свой вывод: «Итак, два несовместимых потока существуют в параллельных гносеологических мирах, хотя в едином онтологическом или физическом квантовом мире» (Schwartz, Stapp, & Beauregard, 2005).

Уникальность, на наш взгляд, подхода ко многим мирам Х. Эверета даёт возможность интерполяции его содержания на наше исследование, методика которого предусматривает в 2020 году участие в эксперименте испытуемых в возрасте от 18 до 25 лет, постоянно живущих и обучающихся в одном из украинских городов. Испытуемым будет предложено ознакомиться с текстами передовиц, опубликованных на русском языке на первой странице 5 номеров советской газеты «Московский большевик», вышедших из печати в 1941 году. Процедура эксперимента предполагает поочерёдное ознакомление испытуемых со скриншотами стимульных текстов. После прочтения каждого текста испытуемых будут просить о следующем:

- 1) определить цвет текста;
- 2) определить и описать в двух-трёх словах то, с чем ассоциируется каждый стимульный текст;
- 3) кратко письменно объяснить причину появления ассоциации, которая возникла после прочтения стимульного текста.

Подход ко многим мирам Х. Эверета может быть экстраполирован на наш эксперимент по нескольким причинам.

1. Не взирая на то, что хронологическое (временное) расстояние между испытуемыми, живущими в 2020 году, и датой выхода в свет стимульных газетных передовиц (1941 год) составляет 79 лет, как у читателей первого года войны Германии против СССР, так и у читателей 2020 года в арсенале их реакции на смыслы передовиц были ограничены несколькими возможностями. Рассмотрим здесь лишь несколько дихотомических пар возможных реакций потенциальных читателей. Первая дихотомия: каждый житель 1941 года и 2020 года мог стать читателем стимульных передовиц, но мог и не стать таковым. Вторая дихотомия: умея читать, каждый читатель двух упомянутых исторических дат мог захотеть прочитать передовицы или не захотеть это сделать. Третья дихотомия: прочитав передовицу, читатель разных исторических дат мог представить себе что-то, что он ассоциировал (связал) со смыслами текста, но мог и не представлять ничего, отбросив намерение думать о содержании текста. Четвёртая дихотомия: как в 1941 году, так и в 2020 году читатели могли или связать смысл текстов с определённым цветом, или не отыскивать цветовое соответствие в парадигме цветов. Таким образом, приведённых в качестве примера четырёх дихотомий достаточно для того, чтобы убедиться в правоте методологического подхода Х. Эверета: «Природа не делает выбор между возможностями «Да» и «Нет»: оба варианта на самом деле случаются» (Everet, 1957; 454–462), но существуют в разных временно-пространственных измерениях (континуумах). С позиций классической физики такое положение не может быть принято. Квантовая теория достаточно легко определяет ключевые точки опоры, ссылаясь на вариативность реальности как потенциал возможностей и соответственно реализации намерений и действий агента.

Из предыдущего размышления мы формулируем вывод о том, что для нашего исследования допустима методика, предполагающая получение результатов ассоциативного эксперимента от несовременных 1941 году читателей, а тех, которые воспринимают события 1941 года лишь как возможность. Заметим, что читатели 1941 года могли также воспринимать события войны как возможные, например, в случае, когда газета «Московский большевик» за 1941 год попадала в руки жителей, например, Москвы и Ленинграда, эвакуированных, например, в Ташкент (Узбекская ССР). Для таких эвакуированных

москвичей и ленинградцев трагедия войны была виртуальной, возможной, одной из квантовых возможностей. Здесь допустимы два потока возможных действий со стороны читателей передовиц газеты «Московский большевик»: один поток возможных действий в 1941 году со стороны участников военных действий, например, под Москвой или под Киевом, под Веной или под Краковом. Другой поток возможных действий эвакуированных в Ташкент читателей того же 1941 года. Эти потоки возможных действий лишь потенциальны. Какими были реакции читателей на тексты передовиц, сегодняшние читатели не смогут узнать, но современники 2020 года имеют такие же возможные потенциальные варианты действий-реакций на смыслы прочитанных передовиц, какие могли иметь как воюющие на фронте, так и находящиеся в эвакуации читатели 1941 года.

2. Здесь возникает необходимость признать, что в качестве методологического может быть применим в нашем исследовании следующий тезис Schwartz, J. M., Stapp, H. P. и Beauregard M.: «Два несовместимых потока существуют в параллельных гносеологических мирах, хотя в едином онтологическом или физическом квантовом мире» (Schwartz, Stapp, & Beauregard, 2005). Другими словами, то, что в классической физике и психологии любой экспериментатор может посчитать профессиональным невежеством, нарушением методики проведения эксперимента, для апологетов квантовой теории не является таковым. Мы не констатируем собственное невежество или непрофессионализм, но мы провозглашаем наличие иной возможности, иного потока мышления в иной системе научных и методологических координат.

3. Важным для методологии нашего исследования является понимание следующего тезиса, предложенного Schwartz, J. M., Stapp, H. P. и Beauregard M. и избранного нами в качестве методологического. Исследователи заявляют: «В классической физике элементарные ингредиенты – это крошечные невидимые кусочки вещества, которые являются идеализированными миниатюризированными версиями планет. Они наблюдаемы нами на небе, и их движение не влияет на наше рассмотрение». И тут же авторы поясняют свою декларацию: «В квантовой физике элементарные компоненты – это преднамеренные подготовительные действия агентов, отзывы, возникающие в результате этих действий, и последствия этих действий на физически описанные состояния зондированных систем» (Schwartz, Stapp, & Beauregard, 2005). Считаем необходимым подчеркнуть важность методологических деталей квантового подхода: его элементарным компонентом не считается влияние движущихся частиц на восприятие наблюдателем самого движения. В квантовой теории учитывается и кладётся в основу анализа как движение и его влияние на наблюдателя, так и влияние наблюдателя на движение. Происходит уникальный, на наш взгляд, ракурс измерения: необходимо учитывать взаимное влияние наблюдателя и наблюдаемого, что в сумме даёт двойное искажение реальности. В нашей фиксации ассоциативных реакций испытуемых также не избежать такого двойного искажения результатов измерений. Однако, зная о возможном искажении, мы можем избежать его с учётом квантовой теории: не считать полученные в эксперименте результаты истинными (например, опираясь на принцип фаллибилизма Ч. Пирса и подкрепляя его принципом фальсифицируемости К. Поппера). Напомним, что принцип фаллибилизма предполагает положение, согласно которому научное знание можно считать неистинным в том случае, если оно не подвергается отрицанию через верификацию (Popper, 1989). Исходя из постулатов Ч. Пирса, высказанных им, например, в работе 1897 года (Peirce, 1897), принцип фаллибилизма следует трактовать как декларацию о том, что любое научное знание, в том числе и научная теория, не может считаться истинным и окончательным, поскольку иная интерпретация может легко заменить его/её (знание/теорию).

Ранее мы утверждали, что в своём исследовании будем опираться на методы трёх групп, а именно: общие методы, теоретические и практические методы. Среди общих

методов мы избрали метафизику, в рамках которой обратились к монистическому идеализму и к методологическим положениям, сформулированным в ряде работ по квантовой механике, квантовой физике и квантовой психологии. Далее мы кратко опишем те методы, которые относятся ко второй группе (теоретические методы) и третьей группе (практические методы).

Среди теоретических методов, по нашему мнению, наиболее валидным может считаться *метод абстрагирования*, который даст нам основание отвлечься от второстепенных деталей и сосредоточиться на главных факторах, которые определяют суть нашего исследования. Другими словами, изучая реакции испытуемых, мы сосредоточимся на их вербальных ассоциациях после прочтения газетных передовиц 1941 года, а также – на мнениях испытуемых, которые будут описывать причины выбора ассоциации, связанной с цветом того или иного стимульного текста. При этом мы абстрагируемся от эмоциональных фиксаций, грамматических и стилистических ошибок и неточностей, которые традиционно фиксируются в вербальных реакциях испытуемых в любом *эксперименте*, который как практический метод был определён нами и вошёл в методологию исследования.

Методологию нашего исследования усилил *аксиоматический метод*, предполагающий выдвижение положений исследователей квантовых процессов. Такие положения сегодня уже не требуют доказательств, так как приняты однозначно приверженцами квантовой теории. Аксиоматические положения позволят нам вывести новые тезисы (в том числе о методе квантового хроноса). В результате применения аксиоматического метода в нашем исследовании появляется возможность предложить аксиоматическую теорию функционирования маркеров семиоцветового спектра в передовицах советских газет за 1941 год с опорой на положения квантовой теории. Аксиоматический метод выступает в нашем исследовании в качестве инструмента введения в научный обиход метода квантового хроноса, позволяющего идентифицировать семиотические и колористические маркеры текстов газеты «Московский большевик» за 1941 год при их восприятии современными украинскими читателями 2020 года.

При формировании методологии исследования мы также обратили внимание на целесообразность использования *статистических методов* как способа определения средних значений, характеризующих всю совокупность исследуемых предметов. Применительно к нашему исследованию в качестве всей совокупности были определены несколько реалий: 1) все передовицы газет «Московский большевик», вышедшие из печати на протяжении всего 1941 года (при условии, что газета выходила ежедневно, кроме выходных – субботы и воскресенья, их насчиталось 306 выпусков) и 2) вся совокупность реакций 50 испытуемых в нашем эксперименте обозначена числом «540» (каждый из пятидесяти испытуемых зафиксировал по 18 реакций на 6 предъявленных стимульных передовиц в шести выпусках газеты, вышедшей в 1941 году).

Среди эмпирических (практических) методов исследования мы обратились к наблюдению, описанию, измерению и эксперименту. Каждый из перечисленных практических методов позволил нам:

– целенаправленно и организовано воспринимать реакции испытуемых (*метод наблюдения*);

– упорядоченно и по плану фиксировать результаты наших наблюдений (*метод описания*);

– сравнивать полученные в эксперименте величины с эталонными (*метод измерения*), в качестве которых выступали традиционные толкования семиотики цветовой гаммы, предложенные исследователями (например, Bleicher, 2012; Elliot, 2014; Kauppinen-Räsänen & Jauffret, 2018; Shibasaki & Masataka, 2014; Базыма, 2001; Базыма, 2005; Бразман, Дорофеева,

Щербатов, 1967; Дашков, Устинович, 1980; Люшер, 1996; Обухов, 1996; Плишко, 1980; Румянцева, 1986; Цветная символика, 1907–1909; Шварц, 1948);

–производит наблюдения над ассоциативными реакциями испытуемых в контролируемых условиях (*метод эксперимента*).

Методика исследования

На электронном ресурсе Президентской библиотеки имени Б. Ельцина нами обнаружены фотокопии 283 выпусков газеты «Московский большевик» за 1941 год. Поскольку ни в заголовках упомянутых выпусков, ни в «подвале» (нижней части) последней страницы выпусков за 1941 год не указывалась периодичность выхода газеты из печати, мы предположили, что она имела характер ежедневной и выходила не менее 284 раза за 1941 год (сравним: выпуск газеты «Московский большевик» от 2 декабря 1941 года имел № 284 (832), что может обозначать, что за декабрь месяц вышло ещё как минимум 22 выпуска (без учёта двух выходных каждую неделю, что составляет в месяц 8 дней, когда газета могла не выходить из печати). Таким образом, номер последнего выпуска за 1941 год может быть обозначен числом «306», полученным от сложения чисел 284 (по факту наличия выпуска № 284 от 2 декабря 1941 года) и 22 (предполагаемых выпусков до 31 декабря 1941 года).

Во избежание проявления эффекта Пигмалиона и его влияния на результаты отбора стимульного материала для нашего эксперимента была произведена такая процедура отбора: из каждых двух месяцев года в хронологическом порядке (начиная с 1 января 1941 года) были отобраны по одному выпуску газеты «Московский большевик». В произвольном порядке нами как экспериментатором были выбраны 6 выпусков газеты, выходившей из печати 15, 16 или 17 числа каждого второго месяца в 1941 году (то есть 15 января, 15 марта, 15 мая, 15 июля, 15 сентября, 15 ноября). Такой строгий критериальный отбор позволил нам избежать субъективизма при выборе стимульного материала и не ориентироваться на конкретные исторические даты 1941 года. Применение описанных критериев дало возможность выбрать 6 следующих выпусков газеты «Московский большевик» за 1941 год со следующими передовицами (см. Приложение 1–6):

1) «Городской транспорт должен работать чётко и бесперебойно», № 12(560) от 15 января 1941 года;

2) «Праздник советского искусства», № 63(611) от 16.03.1941 года;

3) «Главное в работе клубов», № 114(662) от 17.05.1941 года;

4) «Самоотверженно работать на колхозных полях», № 165(713) от 16.07.1941 года;

5) «За дальнейший подъём общественного животноводства», № 218(766) от 16.09.1941 года;

6) «Неустанно крепить противовоздушную оборону столицы!», № 271(819) от 16.11.1941 года.

Процедура эксперимента состояла в следующем:

1) эксперимент проводился в индивидуальном порядке в период с 1 апреля до 20 апреля 2020 года при использовании электронного ресурса «free mail» на домене «.ua»; напомним, что в этот период в Украине был введён усиленный карантин в связи с распространением вируса COVID-19, поэтому прямой физический контакт с испытуемыми отсутствовал;

2) 48 испытуемым в возрасте 19 лет–21 год, проживающих в двух областях Украины, был предложен текст экспериментального задания (см. «Инструкция» в Приложении) и 2 задания (см. Приложения в конце статьи) на украинском языке, поскольку участники эксперимента – украиноязычные носители языка на момент эксперимента обучались в одном из украинских высших учебных заведений;

3) текст «Инструкции» был следующим (далее текст излагается в переводе на русский язык):

«Сегодня на Востоке Украины не прекращается война. Но не только восточная часть нашей страны страдает от агрессора. Сейчас вся Украина – под прицелом гибридных средств ведения войны. К такому следует отнести и манипулирование информацией, которое в основном происходит в средствах массовой информации (СМИ) и средствах массовой коммуникации (СМК).

Будущий журналист должен иметь более высокий уровень идентификации гибридных рычагов информационного пространства, уметь отличать их от обычной информации. Любая страна-агрессор в большинстве случаев ведения гибридной информационной войны применяет типовые, стандартные, штампованные коммуникационные манипуляционные технологии. Они успешно реализовывались во время Второй мировой войны 1939–1945 гг., в частности в периодических изданиях (газетах).

С целью обучения будущих журналистов осуществлению идентификации средств ведения гибридной информационной войны в СМИ, а также для предотвращения негативного воздействия со стороны таких средств на аудиторию предлагаем комплексную задачу-эксперимент для студентов»;

4) далее в стимульной карточке после инструкции было представлено описание стимульного материала (см. в Приложении «Описание стимульного материала»; далее представлен перевод с украинского языка на русский:

«Уважаемый господин студент, вам предлагаем ознакомиться с шестью передовицами шести выпусков советской газеты «Московский большевик» (на рус. языке), опубликованных в январе, марте, мае, июле, сентябре и ноябре 1941 года. На скрин-шотах текстов (А1-4, Б1-4, В1-4, Г1-3, Д1-3 и Е1-4) передовиц белыми линиями обозначены границы фрагментов, которые вам необходимо внимательно прочитать»;

5) испытуемые должны были после ознакомления с текстами стимульных газетных передовиц выполнить задание 2, суть которого сводилась к фиксации письменных ответов на следующие вопросы и задания (включая фиксацию социометрических данных):

1. Какого цвета, по вашему мнению, текст, который вы прочитали? Запишите свою мысль дальше.
2. Почему именно такого цвета? Объясните одним предложением.
3. Что означает выбранный вами цвет? Объясните несколькими словами.
4. Выпишите из текста прочитанной передовицы те слова и словосочетания, которые, на ваш взгляд, следует считать манипуляционными гибридными (смешанными: психология + лингвистика) средствами воздействия на читателя.
5. Сколько вам лет?
6. Ваш пол.
7. Основной вид занятости (студент, журналист, обслуживающий персонал, другое – запишите).
8. Ваше увлечение (хобби).
9. После получения заполненных бланков с выполненными заданиями экспериментатор произвёл анализ полученных результатов, обрабатывая их по следующим критериям:
  - количество реакций с указанием испытуемыми определённого цвета стимульного текста;
  - количество реакций с объяснением испытуемыми избранного цвета стимульного текста;
  - количество реакций с объяснением испытуемыми значения избранного цвета, с которым у них ассоциируется стимульный текст;

- идентификация типичных характеристик реакций испытуемых и классификация их вербальных выражений по группам и видам;
- определение степени корреляции между показателями количества ассоциативных реакций по цвету с показателями количества и качества их объяснений семантики цвета;
- определение корреляции между показателями пола, возраста, рода занятий и вида хобби с показателями количества ассоциативных реакций по цвету с показателями количества и качества их объяснений семантики цвета.

Результаты и их обсуждение

Все данные, полученные в результате эксперимента, были обработаны и занесены в таблицы 1–21 (см. Приложение), что дало возможность интерпретировать цифровые показатели и на их базе создать диаграммы 1–34 (см. Приложение). Поскольку упомянутые таблицы и диаграммы имеют объём (108 с.), превышающий редакторские стандарты, мы позволили себе отобрать лишь часть из таблиц и диаграмм, которые, на наш взгляд, наиболее иллюстративны и могут быть аргументами в пользу доказательства проведённого исследования. К числу отобранных нами интерпретированных данных были отнесены итоговые и сравнительные таблицы и диаграммы (см. Приложение).

В табл. 1(21) «Результаты частотных цветовых ассоциаций испытуемых после ознакомления с текстами передовиц 1–6 газет «Московский большевик» в шести выпусках за 1941 год» были внесены лишь те высокочастотные показатели, сумма которых составила 51% и более (пример 1: из 100% всех показателей 21,5%, 33%, 12%, 15,4%, 11,2%, 6,9% мы отбирали лишь те, которые являются наибольшими – 21,5% и 33%, что в сумме составило 54,5%; пример 2: из 100% показателей 13,5%, 22,1%, 19,2%, 10,7%, 8,9%, 7,2%, 7,1%, 8,2%, 7,5% нами были отобраны наибольшие, а именно – 13,5%, 22,1%, 19,2%: их сумма равна 54,8%, что превышает критерий, определённый нами показателем 51% и более). Все иные показатели «отбрасывались» и считались нами нечастотными.

Анализ показателей высокочастотных цветовых ассоциаций испытуемых, отражённый в табл. 1(21) позволил нам зафиксировать несколько следующих особенностей:

1) после ознакомления с содержанием текстов шести передовиц наиболее частотным был выбор чёрного цвета (66,6%), что мы рассматриваем как фиксацию чёткой корреляции между такими факторами, как «содержание текста» и «выбор цвета»;

2) показатель доминирования (66,6%) ассоциаций чёрного цвета объясняется двумя факторами:

- первый довоенный фактор (двухлетнее, начиная с 1939 года, волнующее переживание советских граждан, связанное с экспансией земель европейских государств войсками фашистской Германии): требование гражданского населения г. Москва к исправности транспорта и соблюдению режима его работы в рабочие дни недели;

- второй военный фактор мы связываем также с эмоционально-волевой сферой граждан Советского Союза как формой проявления ненависти и гнева по отношению к фашистской армии, которая вероломно начала захватническую войну против народов СССР;

3) в реакциях на тексты двух передовиц частотными были показатели красного цвета, что составило 33,3%.

Таким образом, доминирующими в семицветовой гамме реакций испытуемых оказались два цвета: чёрный и красный, что является очевидным, на наш взгляд, по нескольким причинам:

⇒ доминанта в выборе ассоциаций чёрного цвета объясняется негативными элементами в содержании:

⇒ передовицы 1 «Городской транспорт должен работать чётко и бесперебойно» (№ 12(560) от 15 января 1941 года):

«холодную погоду», «недостатки и недочёты», «малейшие перебои», «тормозят», «опоздания рабочих и служащих», «сдвиги незначительны», «многочисленные опоздания», «простои и возврат поездов в депо», «потерями», «особенно велики потери», «основная причина», «разгильдяйство и расхлябанность», «плохая организация», «низкая культура труда», «простоев», «возврат поездов», «пустяковым причинам», «неисправность контролёров, воздушного оборудования, либо наружных осевых букс», «теряются», «создаются пробки, заторы, нарушается движение», «хуже всего», «плохую славу», «избежать его услуг», «поневоле», «ухудшилось», «приходится ждать», «вынуждены», «рискуешь опоздать», «жалобы населения», «плохую работу», «претензиям», «плохую работу», «низких объективных причин», «не существует», «из-за плохого несвоевременного ремонта», «потери», «непомерно высоки», «неисправностей», «небольшой аварии», «перекрывает движение», «загоняет трамвайные поезда», «неудовлетворительно», «неоперативна, негибка», «людям безынициативным и равнодушным нечего делать», «срыв графика», «технических неисправностей, упущенных во время ночного просмотра», «с опозданием», «простаивают», «запретить», «виноватых», «неисправных вагонов», «привлекать к уголовной ответственности», «выполняется слабо», «работают нечётко, невнимательно», «передержит», «нарушается расписание», «подолгу задерживаются», «не выполняется», «нарушения», «дисциплина слаба»;

⇒ в содержании передовицы 4 «Самоотверженно работать на колхозных полях» (№ 165(713) от 16 июля 1941 года) встречаем лексику с негативной семантикой

(например, «зверинная свора» (о фашистах), «земли, политые нашим потом», «разграбить хлеб», «фашистские головорезы», «ограбление», «гитлеровские заправилы»);

⇒ в содержании передовицы 5 «За дальнейший подъём общественного животноводства» (№ 218(766) от 16 сентября 1941 года) присутствуют такие негативные лексемы и синтагмы:

«придерживаясь вредной очерёдности», «руководители... забывают», «срывается выполнение», «не закончена уборка сена, не начато силосование», «это не даёт им право», «пренебрежительное отношение», «пагубно сказалось», «не извлекли уроков», «чрезвычайно медленно»;

⇒ зафиксированы негативные элементы текста и в передовице 6 «Неустанно крепить противовоздушную оборону столицы!» (№ 271(819) от 16.11.1941 года):

«грозная опасность», «ожесточённые бои», «враг», «воздушные налёты», «разбойнические набеги», «вражеские попытки», «находят себе могилу», «фашистские пираты», «смертоносный груз», «налёты врагов», «человек, уваливающий от дежурства, оставивший пост, – дезертир, трус», «немало и отстающих объектов», «человек, нарушающий эти правила», «действует наруку врагу и должен привлекаться к суровой ответственности», «коварный и наглый враг», «налёты», «со звериной ненавистью», «с лютой, тупой ожесточённостью»;

4) доминанта в выборе ассоциаций **красного цвета** объясняется позитивными элементами в содержании:

⇒ передовицы 2 «Праздник советского искусства» (№ 63(611) от 16.03.1941 года) присутствуют следующие позитивные элементы:

«искреннее восхищение и уважение», «передовой человеческой мысли», «искусство больших и глубоких идей», «с высоты достижений настоящего», «с высоты великих идей будущего», «выражает надежды, мечты и стремления», «упорно и проникновенно показывает процесс формирования нового, социалистического человека», «воспитывает в молодёжи качества, нужные борцам за коммунизм, за полное торжество великих идеалов», «окружены вниманием, любовью и заботой», «выдающиеся достижения», «замечательного постановления», «яркостью и отчётливостью», «громадные победы и достижения», «период развития», «мастера, отмеченные высоким вниманием правительства», «лучших из лучших», «всенародной известностью», «неослабевающим интересом», «в великопепных, полнокровных образах», «героические годы», «бурным натиском творческих сил революции», «с подлинным волнением и наслаждением», «могучую власть искусства», «грандиозным процессам», «страну передовую», «в надежду и оплот», «большой художник», «мастеру», «высоко ценил», «вдохновение», «талант небывало расцвёл», «обрёл новую силу и свежесть», «ярким», «признание», «насыщенное страстью и мыслью произведение», «блестящего расцвета», «под мудрым руководством», «славную страницу», «большие итоги», «блестящей плеяде театральных мастеров», «с громадным удовлетворением», «талантливых кинорежиссёров», «золотой фонд», «замечательную галерею», «прекрасно», «первоклассных композиторов», «широкую популярность», «чудесно», «величественные идеалы», «большой творческий опыт», «великими традициями», «культурного развития», «преимущества», «благоприятствующего», «замечательные», «гениального», «орлиным взором», «о даровитости», «героизме», «неиссякаемой и всерастущей энергией», «вдохновляют», «новые творческие подвиги», «прекрасных страниц», «великой»;

⇒ в передовице 3 «Главное в работе клубов» (№ 114(662) от 17.05.1941 года) мы обнаружили несколько таких позитивных элементов, формирующих положительное восприятие испытуемыми контента текста:

«широко раскинулась», «мощное орудие», «талантов», «многогранной, интересной», «крепко», «активность», «решительно», «рост», «лучших», «разнообразие», «велика», «широкое развитие», «передовой», «передового», «ведущее», «способствовала развёртыванию», «развитию», «улучшению», «укреплению», «лучших», «новейших достижений», «интересным», «лучшие», «передовым», «заслуживает всяческого поощрения», «передового», «большое место», «передовым», «широкое внедрение», «интересен», «интересную», «охотно», «замечательном», «главное место», «привлекать чистотой, порядком, уютом», «многообразной, интересной», «удовлетворяющей», «возросшие», «широко».

Таким образом, среди частотных реакций современных испытуемых в возрасте 19-20 лет, обучающихся в одном из вузов украинского города Ивано-Франковск, на вопрос-задание 1 «Какого цвета, по вашему мнению, текст, который вы прочитали? Запишите свою мысль дальше» преобладали два цвета: чёрный и красный. Упомянутый факт, согласно методу квантового хроноса, фиксирует возможную идентичность семиокolorистических ассоциаций потенциальных испытуемых, живших в 1941 году и читавших шесть анализированных нами передовиц газеты «Московский большевик».

При этом нельзя исключать влияние социально-политических условий жизни и деятельности читателей как 1941 года, так и читателей 2020 года.

Следует учитывать, на наш взгляд, весьма похожие (и без применения метода квантового хроноса) факторы, могущие оказывать существенное влияние на качество семиокологистических реакций как современных испытуемых 2020 года, так и потенциальных (возможных) испытуемых 1941 года. У реальных читателей 2020 года и возможных читателей 1941 года мы зафиксировали одинаковые (тождественные) факторы, к числу которых отнесли:

1) и читатели 1941 года, и читатели 2020 года жили в период войны (первые – в период глобальной Второй мировой войны 1939–1945 годов, вторые – в период необъявленной локальной войны на Востоке Украины, начавшейся в 2014 году);

2) читатели обоих анализируемых периодов находились в состоянии обороняющейся стороны и противостояли агрессору, пытающемуся захватить их родные территории;

3) читатели обоих периодов принимали участие в справедливой для себя войне, что основательно укрепляло их веру в правое дело, а также – в победу над врагом;

4) для читателей 1941 года противоборствующая сторона стала неожиданным врагом, так как с Германией у СССР был пакт о ненападении, и для читателей 2014 года противная сторона также стала неожиданным врагом, так как на протяжении 300 лет соседского сосуществования считалась «старшим братом», союзником, партнёром, соратником и другом.

Таким образом, мы можем констатировать две линии, позволяющие нам отождествить семиокологистические реакции читателей 1941 и 2014 годов: первая линия – применение метода квантового хроноса, вторая – объективные исторические и социально-политические факторы, стимулирующие тождественность реакций.

Вместе с указанными факторами тождества следует назвать противоположные, или факторы нетождества, к которым мы отнесли следующие:

1) читатели 1941 года жили в тоталитарном государстве с авторитарным стилем руководства, а читателей 2020 года следует отнести к тем, которые жили в демократической стране, переживающей последствия феодально-олигархического стиля руководства;

2) читатели обоих периодов отличаются друг от друга навыками устойчивого/неустойчивого стиля ознакомления с контентом периодической печати: если читатели 1941 года, опираясь на свою веру в справедливую войну, буквально вчитывались в каждую строку официальной прессы, то читателям 2020 года нет необходимости это делать, поскольку официальная информация об особенностях государственного менеджмента и ходе войны «размыта», «рассеяна» функционированием большого количества источников как государственных медиаресурсов, так и частных, общественных (гражданских) организаций (например, по данным пресс-службы Госкомтелерадио Украины, только за первое полугодие 2019 года в Украине выходило 3143 издания общим тиражом 607 172 900 экземпляров, среди них – 1371 газет и 1772 других периодических и продолжающихся изданий (У першому півріччі 2019 року в Україні вийшло 3 143 друкованих видання, 2020);

3) информационный поток читателей 1941 года несравним с таковым для читателей 2020 года: известно, что «современный человек за месяц получает и обрабатывает столько же информации, сколько человек XVII века – за всю жизнь, а в сети Facebook ежемесячно выкладывается в открытый доступ 30 млрд новых источников информации» (Постолатий, 2020);

4) стили чтения текстов весьма различны у читателей обсуждаемых исторических периодов: если для массовых читателей 1941 года коммуникационными медиаторами-каналами были газеты, радио, слухи, парады, субботники, агитационные выступления, пропагандистские лекции на производстве и в библиотеках, красных уголках, клубах,

кружках по интересам, детских садах, школах и вузах, то для массовых читателей 2020 года к перечисленным медиаторам-каналам добавились телевидение, интернет как информационная платформа (социальные сети, информационные интерфейсы, интернет-телевидение, видеоканалы, художественные и документальные фильмы в любом диапазоне интересов, чаты, блоги, видеочаты, видеоконференции, видеосеминары; персональные гаджеты: телефоны, видеорегистраторы, видеокамеры, айфоны, айпады, нетбуки, ноутбуки и под.);

5) резкое увеличение информационных потоков к 2020 году спровоцировало появление особого стиля восприятия и интерпретации вербальных текстов, называемого «фрагментарным чтением», что повлекло фиксацию другого современного 2020 году явления – «фрагментарного, или клипового мышления», носители которого не в состоянии долго останавливать своё внимание на определённом контенте (как вербальном, так и визуально-образном); при этом особым негативным признаком клипового мышления стала неспособность выстраивать логические связи между фактами, объединять их в соответствии с причинно-следственными отношениями, классифицировать и абстрагироваться от второстепенных факторов и деталей, теряя понимание главного;

6) отличие, или нетождественность читателей 1941 года и 2020 года, состоит также и в том, что у подавляющего большинства читателей первого из упомянутых периодов была воспитана вера в коммунистические (социалистические) идеалы справедливости и честности, преданности Родине и своему народу, что в картине мира читателей второго из анализируемых периодов наблюдается в минимальном соотношении.

Опираясь на 4 фактора тождества и 6 факторов нетождества характеристик читателей 1941 года и 2020 года, мы обязаны констатировать абмивалентность тех выводов, к которым приходим логическим путём. Однако именно здесь заложен квантовый характер интерпретации полученных нами данных. Согласно квантовой теории, полученные в нашем ассоциативном эксперименте результаты следует рассматривать как возможный вариант нескольких путей развёртывания событий. Это значит, что реакции испытуемых необходимо принимать как вероятностные, т.е. они возможны и невозможны в одно и то же время. В момент фиксации своих реакций испытуемые могли дать несколько ответов, но под влиянием настроения, состояния здоровья, социального статуса, конкретной социальной роли, выполняемой на момент выполнения задания экспериментатора и под., они выбрали лишь одну реакцию. У нас, как экспериментатора, который обрабатывал полученные данные и интерпретировал их, нет никакой гарантии в истинности результатов. Отсюда также следует, что все 9 тождественных (4) и нетождественных (5) характеристик читателей 1941 года и читателей 2020 года вероятностны. Они могли быть и в то же время не могли быть. Но они таковы, какими мы их представили в данный момент описания и интерпретации полученных данных. Могли быть и иные интерпретации. Всё зависит от того момента, в который мы совершали описание и интерпретации. Такой момент и есть признаком квантовой реальности, на которую мы обратили внимание в определённый момент времени. В следующий момент времени и испытуемые, и экспериментатор предложат иные результаты.

Семиопричинные, или знакопричинные, группы реакций с позиций квантовой теории (греч. *σήμειον* – признак, знак).

В начале исследования мы просили испытуемых ответить на три вопроса и записать свои ассоциации, выполняя три задания. Выше мы описали результаты статистической и графической обработки, анализа и интерпретации реакций испытуемых на первый вопрос-задание («1. Какого цвета, по вашему мнению, текст, который вы прочитали? Запишите свою мысль дальше»). Далее мы переходим к описанию результатов, полученных от испытуемых,

отвечающих на второй вопрос и выполняющих второе задание, а именно: «2. Почему именно такого цвета? Объясните одним предложением».

Итоговые результаты реакций испытуемых в ответах на вопрос 2 мы занесли в табл. 2 (см. Приложение) и на основании сравнения полученных данных составили диаграммы 2 и 3 (см. Приложение).

В табл. 2 мы зафиксировали сводные данные показателей частотных реакции испытуемых, идентифицированные как семиопричинные (критерий 2, или вопрос 2) (по результатам восприятия испытуемыми в возрасте 19–20 лет текстов передовиц шести выпусков газеты «Московский большевик» за 1941 год). В результате анализа полученных данных мы зафиксировали несколько особенностей.

1. **Факты первого восприятия и их интерпретации:** среди семиокolorистических реакций максимально частотными (в 100% случаев) стали ответы «Чёрный цвет», что обозначает следующее: все шесть передовиц за шесть месяцев (15 января, 15 марта, 17 мая, 16 июля, 16 сентября, 16 ноября) 1941 года в восприятии испытуемых в возрасте 19–20 лет были по смыслу «окрашены» в чёрный цвет. Каждая вторая (50%) передовица после прочтения испытуемыми вызвала у них ассоциацию с жёлтым цветом и была связана с тремя выпусками газеты «Московский большевик», которые вышли из печати 15 марта, 16 июля и 16 сентября 1941 года. Всего в 33% случаев испытуемые ассоциировали передовицы как те, которые у них связываются с красным цветом (15 марта и 17 мая 1941 года).

2. Анализированные результаты по критерию «Чёрный цвет» позволили нам зафиксировать такие факты второго восприятия и предоставили возможность их интерпретации: в группе реакций на каждый из шести воспринятых испытуемыми текстов передовицы были обнаружены частотные семиопричинные показатели (испытуемые определяли причины своих идентификаций по цвету). К таким частотным реакциям были отнесены шесть, а именно: ОЭ (отсутствие эмоций), АК (аналитико-критические причины), ОП (относительно-природные причины), ТС (типографский стандарт), Ст (стандартное видение причин) и Опр (опредмечивание).

Приведём примеры-иллюстрации реакций испытуемых по критерию «Чёрный цвет», которые мы объединили в перечисленные выше группы:

ОЭ (отсутствие эмоций) – реакции приводятся на языке-оригинале: испытуемый Х: «Текст має саме такий колір, оскільки так відображаються літери у ньому» (реакция испытуемой 3-21, женщина 19 лет, свидетельствует о нежелании проявлять эмоционально-волевые реакции, или об отсутствии таковых). «Стандартний колір для ЗМІ» (реакция испытуемого 3-28, женщина 19 лет, также демонстрирует или непонимание задания, или нежелание реагировать вербальной ассоциацией).

АК (аналитико-критические причины) – попытка испытуемых реагировать на прочитанные тексты с помощью анализа содержания, при этом подвергая его критике, а не осуществляя поиск причинно-следственных отношений. Иллюстрацией таких реакций могут быть следующие: «Несе лише критику» (испытуемый 3-43, мужчина 19 лет, предоставил критические оценки без их мотивации); «Однобоко, ахроматично показано ситуацію з транспортом» (испытуемый 3-41, женщина 20 лет, которая высказывает критическое замечание к контенту передовицы).

ОП (относительно-природные причины) – реакция испытуемых, связанная с поиском причин идентификации текста по цвету, связанных с соотносённостью с природными или бытовыми факторами. Среди реакций, отнесённых нами к группе ОП, например, были такие: «Зима характеризує себе в темному кольорі, проблему пересування людей, яким важко діставатись до роботи, тому знову ж таки чорний колір описує занепокоєння та певну проблему» (испытуемый 3-28, женщина 19 лет) или реакция «Йдеться про зиму – холодний

період року, навіть не надто приємні думки. Чорні чорнила найкраще видно на білому фоні» (испытуемый 3-18, мужчина 20 лет).

ТС (типографский стандарт) – реакция испытуемых, не связанная со смысловыми ассоциациями и опирающаяся на декларирование, констатацию очевидных, стандартных реалий. К таким реакциям мы отнесли, например, следующие: «Прочитаний мною текст має саме таке забарвлення, адже передбачає класичну подачу літер у чорному стилі» (испытуемый 3-21, женщина 19 лет); «Тому що, якщо у фотошопі взяти пробу з картинки, то індекс відповідає чорному кольору» (испытуемый 3-31, женщина 20 лет); «Тому що, саме чорний колір є стандартним для ЗМІ. Та чорного кольору було більш помітно на папері того часу, ніж будь-якого іншого» (испытуемый 3-48, женщина 19 лет).

К группе реакций, обозначенных как «Ст» (стандартное видение причин), мы отнесли те реакции испытуемых, в которых декларируется формально-визуальное, а не смысловое восприятие содержания газетных передовиц. В качестве иллюстраций приведём две следующие реакции: «Тому що це стандартний колір для всіх ЗМІ» (испытуемый 3-6, женщина 19 лет); «Тому що, саме чорний колір є стандартним для ЗМІ. Та чорного кольору було більш помітно на папері того часу, ніж будь-якого іншого» (испытуемый 3-8, женщина 19 лет).

В группу реакций с обозначением «Опр (опредмечивание)» были отнесены те ассоциации испытуемых, которые по своему смыслу связывались с предметами окружающего мира. Иллюстрациями упомянутых реакций могут служить следующие: «Жовтий – колір старого, помнутого паперу. Червоний – колір комунізму» (испытуемый 3-13, женщина 19 лет); «Клуб, театр, п'єси, які там відбуваються, все це асоціюється з позитивом, яке у даному випадку відображається помаранчевим кольором» (испытуемый 3-38, женщина 19 лет); «Тому що в тексті йдеться про часи війни, а війна триває в земляних окопах» (испытуемый 3-17, женщина 20 лет).

Среди реакций по критерию «Жёлтый цвет» передовиц нами были объединены в группы такие: Пам (причины, связанные с воспоминаниями), Л (лингвистические причины), Опр (опредмечивание), Мот (мотивация) и Празд (передача атмосферы праздника). Далее иллюстрируем упомянутые группы реакций типичными примерами.

К группе «Пам (причины, связанные с воспоминаниями)» были отнесены те реакции испытуемых, которые связывались с конкретными воспоминаниями. Например, «Читаючи цей текст, я виокремила жовтий колір через згадку про Сталінські премії, які асоціюються у мене із золотом, тобто винагородою, яку отримують ті, хто «виграє» у певній боротьбі/війні» (испытуемый 3-32, женщина 20 лет); «Тому що, все що було зроблено у радянському союзі у мене асоціюється із таким кольором» (испытуемый 3-35, женщина 20 лет); «Тому що в тексті розповідається про людей, які творили мистецтво були оточені народною любов'ю та гордістю, і були нагороджені преміями» (испытуемый 3-38, женщина 19 лет).

Для группы «Л (лингвистические причины)» характерны были реакции испытуемых, которые ассоциировались с лингвистическими способами реализации мысли автора передовицы. Среди зафиксированных была обнаружена лишь одна реакция – «Інформація подана «по-багатому», багато художніх засобів, образності» (испытуемый 3-11, женщина 19 лет).

К группе «Опр (опредмечивание)» мы отнесли те реакции, которые были связаны с предметами быта испытуемых и реалиями их жизни. В качестве иллюстрации приводим несколько: «Золотистий асоціюється із урожаєм. Хакі з війною, важкою працею» (испытуемая 3-9, женщина 19 лет); «У тексті йдеться про колхозні поля» (испытуемый 3-19, женщина 21 лет); «Жовтий тому, що колір полів та земель в жовтих золотистих колосках,

завдяки яким ми їмо хліб і судячи з статті праця на полях є заставою перемоги проти загарбників» (испытываемый 3-39, женщина 20 лет).

В группу «Мот (мотивация)» мы внесли реакцию, связанную с упоминанием определённых условий, стимулирующих действие человека, а именно: *«Жовтий теплий колір, добре підходить для даної статті, так як в ній розказується про хороше майбутнє митців які працюють на Леніна»* (испытываемый 3-43, мужчина 19 лет).

В группе «Празд (передача атмосферы праздника)» мы обнаружили лишь одну реакцию: *«Автор статті намагався передати читачу атмосферу урочистості, святковості та величності»* (испытываемый 3-47, женщина 19 лет).

К реакциям по критерию «Красный цвет» передовиц мы отнесли те, которые возможно было объединить в такие группы: АПр (ассоциативно-пропагандистские причины), Проп (пропагандистские причины), Э (эмоциональные причины), Поб (побудительные причины). Далее предлагаем определение каждой группы реакций и типичные иллюстрации таких реакций:

В группах «АПр (ассоциативно-пропагандистские причины)» и «Проп (пропагандистские причины)» оказались реакции тех испытуемых, которые связали содержание передовиц с пропагандой и политическими мотивами. Например, группа «АПр»: *«Автор наводить приклади ідеалів Леніна – Сталіна. Пригадую той факт, що в Радянському союзі школярі наполегливо готувалися до вступу в «жовтенята» та піонери школи, дітям видавали п'ятикутну нагрудну зірку, а колір зірки був червоним. Ленін – ідеал Радянського союзу – зірка – червоний колір. Пропаганда Леніна та Радянського союзу. Червоний колір – це колір пропаганди та впливу на свідомість людей в зазначеному тексті»* (испытываемый 3-2, женщина 20 лет); *«Цією статтею автор показує нам не «Праздник советского искусства», а приховане нав'язування ідей комунізму та більшовизму через заохочення науково-культурних відкриттів, які пропагандують ці ідеї»* (испытываемый 3-10, женщина 19 лет). К группе «Проп» были обнаружены такие реакции, например: *«Пропаганда політичної течії та місця де кожна людина повинна відчувати себе «наближеною» до спільної ідеї»* (испытываемый 3-26, женщина 20 лет); *«Текст, який я прочитала саме червоного кольору, бо в ньому як ніколи пропагуються соціалістичні та комуністичні ідеали, возвишаються радянські настрої та погляди, на перше місце виходить все, що пов'язане з радянським, соціалістичним союзом, з стахановським проривом, та й взагалі людьми з комуністичним поглядом на світ»* (испытываемый 3-10, женщина 19 лет).

Реакции группы «Э (эмоциональные причины)» обозначали, что испытуемые связывают содержание передовиц с эмоционально-волевым состоянием. К примеру, были обнаружены такие реакции: *«Текст темно-сірого кольору, тому що для мене він несе в собі негатив, депресію та розчарування»* (испытываемый 3-12, женщина 20 лет); *«У тексті описується про людей, які залишили слід у літературі за що були винагороджені премією та любов'ю народу, тому асоціювання досить позитивні, що і допомагає увітати помаранчевий колір»* (испытываемый 3-28, женщина 19 лет); *«Тому, що текст асоціюється в мене з позитивними емоціями, з творчістю, натхненням, з любов'ю до своєї справи»* (испытываемый 3-34, женщина 19 лет).

К группе «Поб (побудительные причины)» были отнесены те реакции, в которых фиксировали побуждение к действию. Например, *«Червоний колір, як спонукання зробити/змінити формат тих клубів»* (испытываемый 3-41, женщина 20 лет); *«Тому, що автор хоче звернути нашу увагу на проблему клубу, викликати якість необдумане, зухвале рішення, піддатися першим почуттям»* (испытываемый 3-4, женщина 20 лет).

Комментарии: на наш взгляд, доминирование чёрного цвета связано с несколькими причинами, к которым мы относим:

1) *физиологическую причину*: восприятие испытуемыми цвета шрифта, которым напечатан текст передовиц;

2) *психологическую причину*: поскольку тексты передовиц были предъявлены испытуемым в фотокопиях, их естественный цвет изменился, вместо белого цвета газетная бумага приняла голубоватый оттенок, что могло оказать влияние на качество ассоциативных реакций испытуемых; в семьях некоторых испытуемых были раненные или погибшие военнослужащие в результате боевых действий на Востоке Украины;

3) *образовательную причину*: в средних учебных заведениях в период после обретения Украиной независимости (с 1991 по 2020) информирование школьников об СССР сводилось к политически мотивированным негативным оценкам и потому практически все события, происходившие на территории Советского Союза, ассоциировались испытуемыми как бывшими школьниками с чёрным цветом;

4) *когнитивную причину*: семиопричинные реакции испытуемых не отличались разнообразием и сводились к указанию на доминирующие две-три причины, а именно: отсутствие эмоций (ОЭ), типографский стандарт (ТС) и стандартные причины (Ст), что позволило нам сделать вывод о недостаточном познавательном (когнитивном) диапазоне интеллектуальных потребностей испытуемых 19–20 лет (хотя такое утверждение требует отдельного исследования и веских доказательств);

5) *ментально-параллельную причину*: в период проведения (2020 год) ассоциативного эксперимента в Украине седьмой год шли боевые действия на Востоке Украины, связанные с поддержкой Российской Федерацией агрессии со стороны наёмных боевиков из разных стран мира, поэтому доминирование реакций «чёрный цвет» среди семиотических причин могло быть «окрашено» негативным восприятием упомянутых событий и мысленное проведение параллели с событиями, описываемыми в стимульных передовицах газет за 1941 год.

Выше мы описали особенности анализа реакций испытуемых в ответе на вопрос 1 («Какого цвета, по вашему мнению, текст, который вы прочитали?»); критерий 1 «Цвет передовицы») и вопрос 2 («Почему именно такого цвета?»); критерий 2 «Семиотические причины цветовых предпочтений идентифицированных испытуемыми передовиц»).

Далее на основе анализа показателей табл. 3 и диаграмм 4–9 мы производим интерпретацию характерных особенностей реакций испытуемых в ответе на вопрос 3 «Что означает выбранный вами цвет?»); критерий 3 («Знаковый смысл цветовых предпочтений идентифицированных испытуемыми передовиц»).

Наиболее частотными (по среднему арифметическому числу, или сокращённо – «САЧ») семиотическими реакциями стали следующие: «Опредмечивание» (43,2%), «Стандарт» (30,3%) и «Психическое состояние» (26,4%) (см. п.п. 8, 9 и 10 в табл. 3), что может свидетельствовать, на наш взгляд, о том, что практически каждая вторая реакция испытуемых связана с их предметным мышлением, каждая третья реакция опиралась на отсутствие в памяти участников эксперимента операций, связанных с творческим мышлением, каждый четвёртый испытуемый фиксировал определённую реакцию эмоционально-волевой сферы собственной психической деятельности.

Выводы

Цель нашего исследования состояла в применении метода квантового хроноса для идентификации семиотических и колористических маркеров текстов газеты «Московский большевик» за 1941 год при анализе их восприятия современными украинскими читателями 2020 года. Поставленная цель была достигнута в полной мере, что позволило нам сформулировать несколько прямых и сопутствующих (дополнительных) выводов.

Прямые выводы (т.е. те, которые предполагалось получить с ориентацией на сформулированную цель).

1. Обращение к общепhilosophическому методу монистического идеализма позволило воспользоваться теоретическим и практическим потенциалом метода квантового хроноса, описанного нами ранее (Холод, 2020-1).

2. В свою очередь применение метода квантового хроноса дало позитивные результаты и позволило получить конкретные реакции современных испытуемых, живущих в 2020 году, и интерполировать их на предполагаемые (в квантовом смысле – возможные) реакции испытуемых, живших в 1941 году.

3. Применение метода квантового хроноса позволило установить конкретные реакции испытуемых, живущих в 2020 году, при анализе восприятия ними текстов отдалённой коммуникации (шесть передовиц газеты «Московский большевик», которые вышли в свет 15 января, 16 марта, 17 мая, 16 июля, 16 сентября и 16 ноября 1941 года).

4. Семиокологические ассоциативные реакции испытуемых были условно разделены нами на три группы по трём критериям:

1) критерий 1 – определение цвета воспринимаемых текстов газетных передовиц, написанных и изданных в газете, вышедшей из печати 79 лет назад;

2) критерий 2 – определение семиотических (знаковых) причин, позволивших испытуемым характеризовать стимульные тексты по цвету;

3) критерий 3 – самоидентификация испытуемыми семиотики причины избранного цвета шести стимульных газетных передовиц.

5. По критерию 1 было установлено, что частотными являются реакции трёх цветов, а именно: чёрного (5 передовиц из шести), жёлтого (три передовицы из шести) и красного (две передовицы из шести). Считаем, что такое распределение объективно и закономерно как для испытуемых 2020 года, так и для возможных (в квантовом смысле) испытуемых 1941 года.

Чёрный цвет связан у поколений тинейджеров (19–21 года), живших в 1941 году и живущих в 2020 году с войной и военными действиями: в 1941 году – с Великой Отечественной войной (Второй мировой войной 1939 года – 1945 года), в 2020 году – с боевыми действиями на Востоке Украины.

Жёлтый цвет ассоциаций связывается нами с двумя факторами: пожелтевшими страницами стимульных текстов передовиц и содержанием трёх статей, в которых авторы рассказывали: в первой статье (от 17 мая 1941 года) – о празднике советского искусства (клубная работа, светлое довоенное настроение людей, вера в гарантию ненападения фашистской Германии на СССР, подкрепляемая Актом Риббентропа–Молотова); во второй статье (от 16 июля 1941 года) – о необходимости вовремя собрать колхозные урожаи пшеницы, которая имеет жёлтый цвет; в третьей статье (от 16 сентября 1941 года) – о проблемах животноводства, связанных с описанием коров коричневого цвета, их кормом зелёного и жёлтого цвета, отходами от животных и грязи соответственного цвета.

Красный цвет ассоциаций испытуемых мы объясняем несколькими факторами влияния со стороны содержания двух стимульных передовиц (от 17 марта и 16 мая 1941 года). В передовице от 17 марта 1941 года рассказывалось о празднике советского искусства. Известно, что символьным цветом большевизма и Советского Союза (СССР) был красный цвет. У испытуемых красный цвет ассоциируется также и с семиотикой идеологии большевизма и сталинизма. В передовице от 16 мая 1941 года автор повествовал о тех проблемах, с которыми сталкивались в тот исторический период советские клубы или дома культуры. В своей работе работники пролетарской культуры активно использовали семиотику красного цвета, который считался цветом исторического для большевиков события, произошедшего в г. Санкт-Петербург 7 ноября 1917 года, – «Великой Октябрьской

Социалистической революции» (написание названия социального катаклизма соответствует орфографии обсуждаемого периода).

Таким образом, опираясь на принцип квантовой непоследовательности, мы установили прямые параллели между семиотическими реакциями испытуемых 2020 года и возможных (в квантовом смысле) испытуемых 1941 года.

6. По критерию 2 (определение семиотических, знаковых причин, позволивших испытуемым характеризовать стимульные тексты по цвету) нами было установлено, что среди частотных причин идентификации испытуемые определили следующие группы:

– *опредмечивание*, или те ассоциации испытуемых, которые по своему смыслу связывались с предметами окружающего мира;

– *стандартное видение причин*, или такое, при котором испытуемые не отличались изобретательностью и творческими способностями реагирования на стимул и называли очевидные причины, к которым относили, например, ответ «стандартный цвет», «цвет соответствует стандартам газетного шрифта», «типографский цвет» и подобные реакции;

– *ассоциативно-пропагандистские* и *ассоциативно-политические* причины, или такие, в которых испытуемые связывали знаковость (семиотику) своих цветовых идентификаций с большевистской идеологией, советской пропагандой и политическим сталинским режимом с его жёсткими дисциплинарными и санкционными установками.

Высокие показатели частотности перечисленных групп реакций по критерию 2 мы объясняем следующим образом:

1) первое объяснение: испытуемые не были заинтересованы в добросовестном выполнении поставленного в эксперименте задания и потому фиксировали лишь те вербальные реакции, которые были «под рукой», т.е. в кратковременной памяти, что и требовалось при фиксации ассоциаций; второе объяснение: образовательный и интеллектуальный уровень участников эксперимента «привязан» к предметному образу мышления, так как абстрактное мышление плохо развито в силу как объективных, так и субъективных причин;

2) реакции испытуемых, объединённые нами в группу «Стандарт», свидетельствуют о преобладании нетворческого типа мышления испытуемых;

3) высокие показатели реакций, объединённых нами в группу «Пропагандистские и политические причины», позволяют констатировать наличие шаблонных узконаправленных устойчивых паттернов (признаков) мышления испытуемых по отношению к военному (1941 год) периоду истории СССР, целенаправленно сформированное в ходе учебного процесса в средней и высшей школе.

Таким образом, мы вправе сформулировать вывод о том, что семиотические причины идентификации цвета шести передовиц шести выпусков советской газеты «Московский большевик» за 1941 год испытуемыми, живущими в 2020 году, сводятся к декларации наименований предметных реалий как первого года Великой Отечественной войны (1941), так и современных реалий 2020 года. При этом следует отметить: поскольку различий в идентификации семиотических причин наименования текстов по цвету практически не зафиксировано, постольку мы имеем возможность подтвердить положение о действенности применения метода квантового хроноса в исследовании семиокolorистических реакций испытуемых при восприятии текстов отдалённой коммуникации.

7. Анализ реакций испытуемых по критерию 3 (самоидентификация испытуемыми семиотики причины избранного цвета шести стимульных газетных передовиц) предопределил следующие выводы:

1) каждый третий (32,4%) испытуемый декларировал свою ассоциацию, которую мы во время интерпретации смогли отнести к группе «Опредмечивание», а реакции каждого четвёртого (22,7%) испытуемого были отнесены нами к группе «Стандарт»; каждый пятый

(19,8%) из числа всех участников ассоциативного эксперимента избрал такую ассоциацию, смысл которой позволил включить её в группу «Психическое состояние»;

2) перечисленные в п. 1) показатели мы интерпретировали как преобладание предметного, а не образного мышления 48 испытуемых в возрасте 19–20 лет, обучающихся в одном из вузов Украины по гуманитарной специальности; к тому же следует отметить то, что, как и в реакциях, анализированных нами по критериям 1 и 2, испытуемые не прибегали к творческим ассоциациям, а обращались к усреднённым словам, констатирующим стандартные причины их идентификации текстов по цвету;

3) достаточно высокий (каждый пятый) показатель количества реакций в группе «Психическое состояние» свидетельствует, на наш взгляд, о том, что испытуемые подтверждают свою гуманитарную наклонность и навыки, которые они приобрели за три года обучения в университете; вместе с тем, совокупность показателей по трём группам реакций («Опредмечивание», «Стандарт» и «Психическое состояние») позволила нам создать портрет участников ассоциативного эксперимента как будущих специалистов, не стремящихся к богатым образам, мыслящим достаточно стандартными категориями и не часто переживающими по поводу личного отношения к окружению.

Непрямые выводы (т.е. те, которые не предполагалось получить в результате исследования, но которые стали возможными благодаря зафиксированным тенденциям и с полным правом могут считаться проективными, или такими, которые получены с опорой на исследовательский практический и теоретический опыт экспериментатора и автора исследования).

1. Интерпретируя полученные данные, мы склонны к констатации *негативных тенденций* экспериментальной группы, состоявшей из 48 испытуемых мужчин и женщин в возрасте 19 лет – 21 года, обучающихся по гуманитарной специальности в одном из вузов Украины.

2. Негативизм состоит в отсутствии ярких образных ассоциаций, в их предметной соотнесённости с реалиями, вместо высокохудожественных и абстрактных представлений. Каждые четыре из пяти испытуемых не готовы проявлять реакцию, связанную с переживаниями или сочувствием.

3. К основной негативной тенденции в ассоциативных реакциях испытуемых мы относим их политическую заангажированность и открытое плохое отношение к прошлому СССР. По всей видимости, система украинского образования в период после обретения Украиной независимости была и остаётся жёстко ориентированной на воспитание негативного отношения к советскому прошлому, к типу людей, которых нынешние двадцатилетние студенты-испытуемые именуют «совки».

Список литературы

- Adair G. (1984). The Hawthorne effect: A reconsideration of the methodological artifact. *Journal of Appl. Psychology*. 69 (2), 334–345.
- Anderson, Mark (2009). Is Quantum Mechanics Controlling Your Thoughts? *Subatomic Particles. Discover Magazine*. Retrieved 2012-08-18.
- Berkeley, G. (1948–1957). *The Works of George Berkeley*, Bishop of Cloyne. A.A. Luce and T.E. Jessop (eds.). London: Thomas Nelson and Sons. 9 vols. Three Dialogues between Hylas and Philonous Works 2:163–263.
- Berkeley, G. (1948–1957). *The Works of George Berkeley*, Bishop of Works Cloyne. A.A. Luce and T.E. Jessop (eds.). London: Thomas Nelson and Sons. 9 vols. Of the Principles of Human Knowledge: Part 1 Works 2:41–113.
- Bleicher, Steven (2012). *Contemporary Colour: Theory & Use*. New York: Delmar. pp. 48, 50. ISBN 978-1-1335-7997-7.

- Bohr, N. (1927/1928). The quantum postulate and the recent development of atomic theory, *Nature Supplement*. 14 April 1928, 121: 580–590.
- Bohr, N. (1928). The quantum postulate and the new development of atomics. *Nature*. 121, p. 580.
- Cohen-Tannoudji, C., Diu, B., Laloë, F. (1973/1977). *Quantum Mechanics*, translated from the French by S. R. Hemley, N. Ostrowsky, D. Ostrowsky, second edition, volume 1, Wiley, New York, ISBN 0471164321.
- Dirac, P. A. M. (1930/1958). *The Principles of Quantum Mechanics*, 4th edition, Oxford University Press.
- Dirac, P. A. M. (1942). Bakerian Lecture. The Physical Interpretation of Quantum Mechanics. *Proc. R. Soc. Lond. A. T.* 180. 1–40.
- Einstein, A. (1905). Über einen die Erzeugung und Verwandlung des Lichtes betreffenden heuristischen Gesichtspunkt (PDF). *Annalen der Physik* (in German). 17 (6): 132–148. doi:10.1002/andp.19053220607
- Elliot, Andrew (2014). Color Psychology: Effects of Perceiving Color on Psychological Functioning in Humans. *Annual Review of Psychology*. 65: 95–120. doi:10.1146/annurev-psych-010213-115035. PMID 23808916.
- Everett H. Relative state formulation of quantum mechanics. *Rev. Mod. Phys.* 1957; 29:454–462 <https://doi.org/10.1103/RevModPhys.29.454>
- Folger, T. (2005). If an Electron Can Be in 2 Places at Once, Way Can't You? *Discover*. Vol. 25 No. 6. June. 33–35.
- Gilbert, J. Garraghan A. (1946). *Guide to Historical Method*. Fordham University Press: New York. P.168.
- Hameroff, S., Penrose, R. (2014). Consciousness in the universe: A review of the 'Orch OR' theory. *Physics of Life Reviews*. 11 (1): 51–53.
- Haynes, E. (2016). *A Case for Monistic Idealism: Connecting Idealistic Thoughts from Leibniz to Kant with support in Quantum Physics*. Philosophy 690: Thesis Defense Liberty University Graduate School, Friday, May 6.
- Heisenberg, W. (1927). Ueber die Grundprincipien der «Quantenmechanik». *Forschungen und Fortschritte*, 3: 83.
- Heisenberg, W., (1927). Ueber den anschaulichen Inhalt der quantentheoretischen Kinematik und Mechanik, *Zeitschrift für Physik*, 43: 172–198. English translation in Wheeler and Zurek 1983: 62–84.
- Kauppinen-Räsänen, Hannele; Jauffret, Marie-Nathalie (2018-01-08). Using colour semiotics to explore colour meanings. *Qualitative Market Research*. 21 (1): 101–117. doi:10.1108/QMR-03-2016-0033. ISSN 1352-2752.
- Leibniz's Monadology: A New Translation And Guide* (2014). 1st Edition by Lloyd Strickland. Edinburgh University Press. 304.
- Louis Gottschalk (1950). *Understanding History*. A primer of Historical Method, Alfred A. Knopf: New York.
- Masahiro Shibasaki, Nobuo Masataka (2014). The color red distorts time perception for men, but not for women. *Scientific Reports* 4, Article number: 5899 doi:10.1038/srep05899
- Mohanty, J. (1989). Idealism and quantum mechanics. *History of Philosophy*. Quarter 6, no. 4.381.
- Monistic idealism (2020). In The Merriam-Webster.com Dictionary. Retrieved January 13, from <https://www.merriam-webster.com/dictionary/monistic%20idealism>
- Peirce, Ch. (1897). *Fallibilism, Continuity and Evolution*. Collected Papers of Charles Sanders Peirce, 1.141–75 (Eprint), (1899, Collected Papers of Charles Sanders Peirce , 1.135–40).
- Penrose, R. (1996). On Gravity's Role in Quantum State Reduction. (PDF). *General Relativity and Gravitation*. 28 (5): 581–600.

- Penrose, R. (1998). Quantum computation, entanglement and state reduction. *Phil. Trans. R. Soc. Lond. A*. 356 (1743): 1927–1939.
- Penrose, R. (1999). *The Emperor's New Mind* (New Preface (1999) ed.), Oxford, England: Oxford University Press. 475–481.
- Penrose, R. (2007). *Road to Reality*, Vintage Books. 856–860.
- Penrose, R. (2014). On the Gravitization of Quantum Mechanics 1: Quantum State Reduction. *Foundations of Physics*. 44 (5): 557–575.
- Planck M. (2006). Die physikalische Struktur des Phasenraumes. *Annalen der Physik*. 355(12):385–418.
- Popper, Karl (1989). Zwei Bedeutungen von Falsifizierbarkeit [Two meanings of falsifiability]. In Seiffert, H.; Radnitzky, G. (eds.). *Handlexikon der Wissenschaftstheorie [Dictionary of epistemology]* (in German) (1992 ed.). München: Deutscher Taschenbuch Verlag. ISBN 3-423-04586-8.
- Quantum mechanics boosts photosynthesis. URL: physicsworld.com. Retrieved 2010-10-23.
- Schrödinger E. (1928). *Vier Vorlesungen über Wellenmechanik*. Berlin; а также: Шпрёдингер Э. (1936). *Четыре лекции по квантовой механике*. Харьков–Киев, 1936.
- Schwartz, J. M., Stapp, H. P. and Beauregard M. (2005). Quantum physics in neuroscience and psychology: a neurophysical model of mind–brain interaction. *Philos. Trans. R. Soc. Lond. B. Biol. Sci.* 2005 Jun 29; 360(1458): 1309–1327. doi: 10.1098/rstb.2004.1598
- Sheldon Goldstein (1997). Quantum Theory Without Observers. URL: <https://sites.math.rutgers.edu/~oldstein/papers/qts/qts.html>
- Stapp, H. (1977). *Are Superluminal Connections Necessary?* *Nuovo Cimento*, 40B. 191.
- Weizmann Institute of Science. (1998, February 27). Quantum Theory Demonstrated: Observation Affects Reality. *ScienceDaily*. Retrieved December 28, 2019. V. 391. p. 871–874 from www.sciencedaily.com/releases/1998/02/980227055013.htm
- What Is the Observer Effect in Psychology? (2019). URL: <https://www.reference.com/world-view/observer-effect-psychology-94f62bc06ef7151b>
- Базыма Б. А. *Цвет и психика: монография*. – Харьков, 2001. – 172 с.
- Базыма Б.А. *Психология цвета: Теория и практика*. – Санкт-Петербург: Речь, 2005. – 110 с.
- Бразман М.Э., Дорофеева Э.Т., Щербатов В.А. (1967). О дифференциации некоторых эмоциональных состояний методом измерения цветовой чувствительности. *Проблемы и практика моделирования психической деятельности*. Новосибирск, 171–174.
- Бройль, Л. де (1986). *Соотношения неопределённости Гейзенберга и вероятностная интерпретация волновой механики (С критическими замечаниями автора)*. Москва : Мир.
- Гинзбург, В. Л. (2007). «Физический минимум» – какие проблемы физики и астрофизики представляются особенно важными и интересными в начале XXI века? *Успехи физических наук*. №4. 346.
- Горюнков, С. В. (2010). Историзм: кризис понятия и пути его преодоления. *Знание. Понимание. Умение [Электронный журнал]*. №4. Культурология. Дата обращения 01.02.2020 <http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/2010/4/Goriunkov/>
- Госвами, А. (2008). *Самосознающая вселенная. Как сознание создает материальный мир*. Гл. 4. Философия монистического идеализма. Москва: Открытый мир; Ганга, 2008. 429.
- Госвами, А. (2020). *Самосознающая вселенная. Как сознание создает материальный мир*. Гл. 4. Философия монистического идеализма. Дата обращения 29 января http://www.samomudr.ru/d/Gosvami%20Amit%20%20_Samosoznajushaja%20vselenaja.pdf
- Готтсданкер, Р. (1982). *Основы психологического эксперимента*. Москва : МГУ, 1982. 464.

- Дашков И.М., Устинович Е.А. (1980). Экспериментальные исследования валидности шкалы субъективного предпочтения цвета (тест Люшера). Проблемы моделирования. Диагностика психических состояний в норме и патологии. Ленинград, 1980, 115–126.
- Исторический материализм (2002). *Новейший философский словарь*. Под ред. А. А. Грицанова. Минск. 450.
- Кант, И. (2007). *Критика чистого разума*. Пер. с нем.; предисл. И. Евлампиева. Москва: Эксмо; Санкт-Петербург: Мидгард. 1120.
- Концепции современного естествознания. Физические концепции естествознания. *Основные принципы квантовой механики*. Дата обращения 24.01.2020 http://eos.ibi.spb.ru/umk/1_7/5/5_R1_T4.html
- Крутов, В. В. (2014). *Возвращение к себе. Основы развития сознания и управления мышлением*. Киев: Генеза. 400.
- Крутов, В. В. (2019). Психолінгвістичний потенціал нейрогенезу (обґрунтування застосування психолінгвістичних методик для самовдосконалення механізмів Свідомості людини з використанням ідеї нейрогенезу). *Психолінгвістика*. Вип. 25(1). 165–193. doi.org/10.31470/2309-1797-2019-25-1-165-193.
- Кузнецова, Т. Ф. (2008). Историзм и тезаурусный анализ культуры. Знание. Понимание. Умение [Электронный журнал]. №9. Комплексные исследования: тезаурусный анализ мировой культуры. Дата обращения 01.02.2020 <http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/2008/9/Kuznetsova/>
- Ланглуа Ш.-В., Сеньобос Ш. *Введение в изучение истории*. Пер. с фр. А. Серебряковой; Гос. публ. ист. б-ка России. 2-е изд. Под ред. и со вступ. ст. Ю. И. Семенова. Москва, 2004. 305.
- Люшер, М. (1996). *Цвет вашего характера*. Москва: Вече–Персей–АСТ. 394.
- Малашенко, Ю. Н. (2008). Диалектико-материалистическая трактовка понятий причинности и вероятности в квантовой механике. *Новые идеи в философии*. Пермь. Вып. 17 (2), 53–62.
- Менский, М. Б. (2007). Квантовые измерения, феномен жизни и времени : связи между «тремя великими проблемами» (по терминологии Гинзбурга). *Успехи физических наук*. № 4, 415–425.
- Нахмансон, Р. С. (2001). Физическая интерпретация квантовой механики. *Успехи физических наук*. Т. 171, № 4, 441–444.
- Новиков, А. М., Новиков Д. А. (2007). *Методология*. Москва: СИНТЕГ. 668.
- Обухов, Я. Л. (1996). Образ-рисунок-символ. *Журнал практического психолога*. 1996. № 4, 44–54.
- Павлова, Е. Д. (2007). Идеалистический монизм как методологический принцип исследования сознания. *Актуальные проблемы современной науки*. Дата обращения 23.01.2020 <http://naukarus.com/idealisticheskiy-monizm-kak-metodologicheskij-princip-issledovaniya-soznaniya>
- Пенроуз, Р. (2004). *Большое, малое и человеческий разум* : пер. с англ. Москва : Мир. 191.
- Плишко Н. К. (1980). О некоторых особенностях выбора цветов и сенсомоторных реакциях на световые стимулы различной модальности при изменении эмоционального состояния. *Диагностика психического состояния в норме и патологии*. Ленинград, 1980, 135–140.
- Постолатий В. (2020). BigData шагает по планете. Дата обращения 24.09.2020 <https://rg.ru/2013/05/14/infa-site.html>
- Рузавин, П. И. (2009). Экстраполяция. *Энциклопедия эпистемологии и философии науки*. Под ред. Касавина И. Т. Москва: «Канон+», РООИ «Реабилитация». 1248.

- Румянцева А. Н. (1986). Экспериментальная проверка методики исследования индивидуального предпочтения цвета. *Вестник МГУ*. Москва, Сер. 14. Психология. N 1, 67–69.
- Сажин М. В. (1986). Скорость света. Физика космоса. *Маленькая энциклопедия*. 2-е изд. Москва: Советская энциклопедия. 622.
- Сорокина, Н. К. (2012). Современная квантовая механика и некоторые актуальные проблемы интеграции физики и философии. *Интеграция образования*. №4, 36–41.
- Тош, Д. (2000). Стремление к истине. Как овладеть мастерством историка. Москва: Весь Мир. 296.
- У першому півріччі 2019 року в Україні вийшло 3 143 друкованих видання. Держкомтелерадіо. Дата звернення 03.08.2020
<https://detector.media/infospace/article/168890/2019-07-11-u-pershomu-pivrichchi-2019-roku-v-ukraini-viishlo-3-143-drukovanikh-vidannya-derzhkomteleraadio/>
- Холод, О. М. (2019). Завдання психолінгвістичної методології досліджень і квантовий підхід. *Психолінгвістика*. Вип. 25(2). 338–370. doi: 10.31470/2309-1797-2019-25-2-338-370.
- Цветная символика (1907–1909). *Малый энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона* : в 4 т. Санкт-Петербург.
- Шварц Л. А. (1948). Изменения цветоощущения в эмоциональных состояниях. *Проблемы физиологической оптики*. Москва, 1948. т. 6, 314–320.
- Эйнштейн, А. (1965). *Основы общей теории относительности*. Собр. науч. труд. в 4 томах. Москва: Наука. Т. 1, 457–460.
- Эффект Пигмалиона (2020). Управление персоналом: Словарь-справочник: <https://psyfactor.org/personal/personal25-03.htm>

Reference

- Adair G. (1984). The Hawthorne effect: A reconsideration of the methodological artifact. *Journal of Appl. Psychology*. 69 (2), 334–345.
- Anderson, Mark (2009). Is Quantum Mechanics Controlling Your Thoughts? *Subatomic Particles*. Discover Magazine. Retrieved 2012-08-18.
- Berkeley, G. (1948–1957). *The Works of George Berkeley, Bishop of Cloyne*. A.A. Luce and T.E. Jessop (eds.). London: Thomas Nelson and Sons. 9 vols. Three Dialogues between Hylas and Philonous Works 2:163–263.
- Berkeley, G. (1948–1957). *The Works of George Berkeley, Bishop of Works Cloyne*. A.A. Luce and T.E. Jessop (eds.). London: Thomas Nelson and Sons. 9 vols. Of the Principles of Human Knowledge: Part 1 Works 2:41–113.
- Bleicher, Steven (2012). *Contemporary Colour: Theory & Use*. New York: Delmar. pp. 48, 50. ISBN 978-1-1335-7997-7.
- Bohr, N. (1927/1928). The quantum postulate and the recent development of atomic theory, *Nature Supplement*. 14 April 1928, 121: 580–590.
- Bohr, N. (1928). The quantum postulate and the new development of atomics. *Nature*. 121, p. 580.
- Cohen-Tannoudji, C., Diu, B., Laloë, F. (1973/1977). *Quantum Mechanics*, translated from the French by S. R. Hemley, N. Ostrowsky, D. Ostrowsky, second edition, volume 1, Wiley, New York, ISBN 0471164321.
- Dirac, P. A. M. (1930/1958). *The Principles of Quantum Mechanics*, 4th edition, Oxford University Press.
- Dirac, P. A. M. (1942). Bakerian Lecture. The Physical Interpretation of Quantum Mechanics. *Proc. R. Soc. Lond. A*. T. 180. 1–40.

- Einstein, A. (1905). Über einen die Erzeugung und Verwandlung des Lichtes betreffenden heuristischen Gesichtspunkt (PDF). *Annalen der Physik* (in German). 17 (6): 132–148. doi:10.1002/andp.19053220607
- Elliot, Andrew (2014). Color Psychology: Effects of Perceiving Color on Psychological Functioning in Humans. *Annual Review of Psychology*. 65: 95–120. doi:10.1146/annurev-psych-010213-115035. PMID 23808916.
- Everett H. Relative state formulation of quantum mechanics. *Rev. Mod. Phys.* 1957; 29:454–462 <https://doi.org/10.1103/RevModPhys.29.454>
- Folger, T. (2005). If an Electron Can Be in 2 Places at Once, Way Can't You? *Discover*. Vol. 25 No. 6. June. 33–35.
- Gilbert, J. Garraghan A. (1946). *Guide to Historical Method*. Fordham University Press: New York. P.168.
- Hameroff, S., Penrose, R. (2014). Consciousness in the universe: A review of the 'Orch OR' theory. *Physics of Life Reviews*. 11 (1): 51–53.
- Haynes, E. (2016). A Case for Monistic Idealism: Connecting Idealistic Thoughts from Leibniz to Kant with support in Quantum Physics. *Philosophy* 690: Thesis Defense Liberty University Graduate School, Friday, May 6.
- Heisenberg, W. (1927). Ueber die Grundprincipien der «Quantenmechanik». *Forschungen und Fortschritte*, 3: 83.
- Heisenberg, W., (1927). Ueber den anschaulichen Inhalt der quantentheoretischen Kinematik and Mechanik, *Zeitschrift für Physik*, 43: 172–198. English translation in Wheeler and Zurek 1983: 62–84.
- Kauppinen-Räsänen, Hannele; Jauffret, Marie-Nathalie (2018-01-08). Using colour semiotics to explore colour meanings. *Qualitative Market Research*. 21 (1): 101–117. doi:10.1108/QMR-03-2016-0033. ISSN 1352-2752.
- Leibniz's Monadology: A New Translation And Guide (2014). 1st Edition by Lloyd Strickland. Edinburgh University Press. 304.
- Louis Gottschalk (1950). *Understanding History. A primer of Historical Method*, Alfred A. Knopf: New York.
- Masahiro Shibasaki, Nobuo Masataka (2014). The color red distorts time perception for men, but not for women. *Scientific Reports* 4, Article number: 5899 doi:10.1038/srep05899
- Mohanty, J. (1989). Idealism and quantum mechanics. *History of Philosophy*. Quarter 6, no. 4.381.
- Monistic idealism (2020). In *The Merriam-Webster.com Dictionary*. Retrieved January 13, from <https://www.merriam-webster.com/dictionary/monistic%20idealism>
- Peirce, Ch. (1897). Fallibilism, Continuity and Evolution. *Collected Papers of Charles Sanders Peirce*, 1.141–75 (Eprint), (1899, *Collected Papers of Charles Sanders Peirce* , 1.135–40).
- Penrose, R. (1996). On Gravity's Role in Quantum State Reduction. (PDF). *General Relativity and Gravitation*. 28 (5): 581–600.
- Penrose, R. (1998). Quantum computation, entanglement and state reduction. *Phil. Trans. R. Soc. Lond. A*. 356 (1743): 1927–1939.
- Penrose, R. (1999). *The Emperor's New Mind* (New Preface (1999) ed.), Oxford, England: Oxford University Press. 475–481.
- Penrose, R. (2007). *Road to Reality*, Vintage Books. 856–860.
- Penrose, R. (2014). On the Gravitization of Quantum Mechanics 1: Quantum State Reduction. *Foundations of Physics*. 44 (5): 557–575.
- Planck M. (2006). Die physikalische Struktur des Phasenraumes. *Annalen der Physik*. 355(12):385–418.
- Popper, Karl (1989). Zwei Bedeutungen von Falsifizierbarkeit [Two meanings of falsifiability]. In Seiffert, H.; Radnitzky, G. (eds.). *Handlexikon der Wissenschaftstheorie* [Dictionary of

- epistemology] (in German) (1992 ed.). München: Deutscher Taschenbuch Verlag. ISBN 3-423-04586-8.
- Quantum mechanics boosts photosynthesis. URL: physicsworld.com. Retrieved 2010-10-23.
- Schrödinger E. (1928). Vier Vorlesungen über Wellenmechanik. Berlin; а также: Шрєдингер Э. (1936). Четыре лекции по квантовой механике. Харьков–Киев, 1936.
- Schwartz, J. M., Stapp, H. P. and Beauregard M. (2005). Quantum physics in neuroscience and psychology: a neurophysical model of mind–brain interaction. *Philos. Trans. R. Soc. Lond. B. Biol. Sci.* 2005 Jun 29; 360(1458): 1309–1327. doi: 10.1098/rstb.2004.1598
- Sheldon Goldstein (1997). Quantum Theory Without Observers. URL: <https://sites.math.rutgers.edu/~oldstein/papers/qts/qts.html>
- Stapp, H. (1977). Are Superluminal Connections Necessary? *Nuovo Cimento*, 40B. 191.
- Weizmann Institute of Science. (1998, February 27). Quantum Theory Demonstrated: Observation Affects Reality. *ScienceDaily*. Retrieved December 28, 2019. V. 391. p. 871–874 from www.sciencedaily.com/releases/1998/02/980227055013.htm
- What Is the Observer Effect in Psychology? (2019). URL: <https://www.reference.com/world-view/observer-effect-psychology-94f62bc06ef7151b>
- Bazyma B. A. Cvet i psihika: monografiya. – Harkov, 2001. – 172 s.
- Bazyma B.A. Psihologiya cveta: Teoriya i praktika. – Sankt-Peterburg: Rech, 2005. – 110 s.
- Brazman M.E., Dorofeeva E.T., Shcherbatov V.A. (1967). O differenciacii nekotoryh emocional'nyh sostoyanij metodom izmereniya cvetovoj chuvstvitel'nosti. *Problemy i praktika modelirovaniya psihicheskoy deyatel'nosti*. Novosibirsk, 171–174.
- Brojl, L. de (1986). Sootnosheniya neopredelyonnostej Gejzenberga i veroyatnostnaya interpretaciya volnovoj mekhaniki (S kriticheskimi zamechaniyami avtora). Moskva : Mir.
- Ginzburg, V. L. (2007). «Fizicheskij minimum» – kakie problemy fiziki i astrofiziki predstavlyayutsya osobenno vazhnymi i interesnymi v nachale XXI veka? *Uspekhi fizicheskikh nauk*. №4. 346.
- Goryunkov, S. V. (2010). Istorizm: krizis ponyatiya i puti ego preodoleniya. *Znanie. Ponimanie. Umenie [Elektronnyj zhurnal]*. №4. Kulturologiya. Data obrashcheniya 01.02.2020 <http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/2010/4/Goriunkov/>
- Gosvami, A. (2008). Samosoznayushchaya vseennaya. Kak soznanie sozdaet materialnyj mir. Gl. 4. *Filosofiya monisticheskogo idealizma*. Moskva: Otkrytyj mir; Ganga, 2008. 429.
- Gosvami, A. (2020). Samosoznayushchaya vseennaya. Kak soznanie sozdaet materialnyj mir. Gl. 4. *Filosofiya monisticheskogo idealizma*. Data obrashcheniya 29 yanvarya http://www.samomudr.ru/d/Gosvami%20Amit%20%20_Samosoznajushaja%20vseennaja.pdf
- Gottsdanker, R. (1982). *Osnovy psihologicheskogo eksperimenta*. Moskva : MGU, 1982. 464.
- Dashkov I.M., Ustinovich E.A. (1980). Eksperimentalnye issledovaniya validnosti shkaly subektivnogo predpochteniya cveta (test Lyushera). *Problemy modelirovaniya. Diagnostika psihicheskikh sostoyanij v norme i patologii*. Leningrad, 1980, 115–126.
- Istoricheskij materializm (2002). *Novejsnij filosofskij slovar*. Pod red. A. A. Gricanova. Minsk. 450.
- Kant, I. (2007). *Kritika chistogo razuma*. Per. s nem.; predisl. I. Evlampieva. Moskva: Eksmo; Sankt-Peterburg: Midgard. 1120.
- Koncepcii sovremennogo estestvoznaniya. *Fizicheskie koncepcii estestvoznaniya. Osnovnye principy kvantovoj mekhaniki*. Data obrashcheniya 24.01.2020 http://eos.ibi.spb.ru/umk/1_7/5/5_R1_T4.html
- Krutov, V. V. (2014). *Vozvrashchenie k sebe. Osnovy razvitiya soznaniya i upravleniya myshleniem*. Kiev: Geneza. 400.

- Krutov, V. V. (2019). Psiholingvistichnij potencial nejrogenezu (obruntuvannya zastosuvannya psiholingvistichnih metodik dlya samovdoskonalennya mekhanizmiv Svidomosti lyudini z vikoristannyam idei nejrogenezu). *Psiholingvistika*. Vip. 25(1). 165–193. doi.org/10.31470/2309-1797-2019-25-1-165-193.
- Kuznecova, T. F. (2008). Istorizm i tezaurusnyj analiz kultury. *Znanie. Ponimanie. Umenie [Elektronnyj zhurnal]*. №9. Kompleksnye issledovaniya: tezaurusnyj analiz mirovoj kultury. Data obrashcheniya 01.02.2020 <http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/2008/9/Kuznetsova/>
- Langlua SH.-V., Senobos SH. Vvedenie v izuchenie istorii. Per. s fr. A. Serebryakovej; Gos. publ. ist. b-ka Rossii. 2-e izd. Pod red. i so vstup. st. YU. I. Semenova. Moskva, 2004. 305.
- Lyusher, M. (1996). *Cvet vashego haraktera*. Moskva: Veche–Persej–AST. 394.
- Malashenko, YU. N. (2008). Dialektiko-materialisticheskaya traktovka ponyatij prichinnosti i veroyatnosti v kvantovoj mekhanike. *Novye idei v filosofii*. Perm. Vyp. 17 (2), 53–62.
- Menskij, M. B. (2007). Kvantovye izmereniya, fenomen zhizni i vremeni : svyazi mezhdru «tremya velikimi problemami» (po terminologii Ginzburga). *Uspekhi fizicheskikh nauk*. № 4, 415–425.
- Nahmanson, R. S. (2001). Fizicheskaya interpretaciya kvantovoj mekhaniki. *Uspekhi fizicheskikh nauk*. T. 171, № 4, 441–444.
- Novikov, A. M., Novikov D. A. (2007). *Metodologiya*. Moskva: SINTEG. 668.
- Obuhov, YA. L. (1996). Obraz – risunok – simvol. *ZHurnal prakticheskogo psihologa*. 1996. № 4, 44–54.
- Pavlova, E. D. (2007). Idealisticheskij monizm kak metodologicheskij princip issledovaniya soznaniya. *Aktualnye problemy sovremennoj nauki*. Data obrashcheniya 23.01.2020 <http://naukarus.com/idealisticheskij-monizm-kak-metodologicheskij-princip-issledovaniya-soznaniya>
- Penrouz, R. (2004). *Bolshoe, maloe i chelovecheskij razum : per. s angl.* Moskva : Mir. 191.
- Plishko N. K. (1980). O nekotoryh osobennostyah vybora cvetov i sensomotornyh reakciyah na svetovye stimuly razlichnoj modalnosti pri izmenenii emocionalnogo sostoyaniya. *Diagnostika psihicheskogo sostoyaniya v norme i patologii*. Leningrad, 1980, 135–140.
- Postolatij V. (2020). BigData shagaet po planete. Data obrashcheniya 24.09.2020 <https://rg.ru/2013/05/14/infa-site.html>
- Ruzavin, P. I. (2009). Ekstrapolyaciya. *Enciklopediya epistemologii i filosofii nauki*. Pod red. Kasavina I. T. Moskva: «Kanon+», ROOI «Reabilitaciya». 1248.
- Rumyanceva A. N. (1986). Eksperimentalnaya proverka metodiki issledovaniya individualnogo predpochteniya cveta. *Vestnik MGU*. Moskva, Ser. 14. Psihologiya. N 1, 67–69.
- Sazhin M. V. (1986). Skorost sveta. *Fizika kosmosa*. Malenkaya enciklopediya. 2-e izd. Moskva: Sovetskaya enciklopediya. 622.
- Sorokina, N. K. (2012). Sovremennaya kvantovaya mekhanika i nekotorye aktualnye problemy integracii fiziki i filosofii. *Integraciya obrazovaniya*. №4, 36–41.
- Tosh, D. (2000). *Stremlenie k istine. Kak ovladet masterstvom istorika*. Moskva: Ves Mir. 296.
- U pershomu pivrichchi 2019 roku v Ukraini vijshlo 3 143 drukovanih vidannya. *Derzhkomteleradio*. Data obrashcheniya 03.08.2020 <https://detector.media/infospace/article/168890/2019-07-11-u-pershomu-pivrichchi-2019-roku-v-ukraini-viishlo-3-143-drukovanih-vidannya-derzhkomteleradio/>
- Holod, O. M. (2019). Zavdannya psiholingvistichnoï metodologii doslidzhen i kvantovij pidhid. *Psiholingvistika*. Vip. 25(2). 338–370. doi: 10.31470/2309-1797-2019-25-2-338-370.
- Cvetnaya simvolika (1907–1909). *Malyj enciklopedicheskij slovar Brokgauza i Efrona : v 4 t.* Sankt-Peterburg.
- SHvarc L. A. (1948). *Izmeneniya cvetooshchushcheniya v emocionalnyh sostoyaniyah. Problemy fiziologicheskoy optiki*. Moskva, 1948. t. 6, 314–320.

Ejnshtejn, A. (1965). *Osnovy obshchej teorii otноситelnosti. Sobr. nauch. trud. v 4 tomah.* Moskva: Nauka. T. 1, 457–460.

Effekt Pigmaliona (2020). *Upravlenie personalom: Slovar-spravochnik:* <https://psyfactor.org/personal/personal25-03.htm>

Приложения

Таблица 1.

Результаты частотных цветовых ассоциаций испытуемых после ознакомления с текстами передовиц 1–6 газет «Московский большевик» в шести выпусках за 1941 год (по критерию 1; ответы на вопрос 1 «Какого цвета, по вашему мнению, текст, который вы прочитали?»).

№ п/п	Код передовицы	Название передовицы и номер выпуска	Дата выпуска	Исторический период	Кол-во (в %) частотных цветовых ассоциаций испытуемых						Сумма *
					чёрный	Серый	Красный	Жёлтый	Коричневый	Зелёный	
1.	1	«Городской транспорт должен работать чётко и бесперебойно» № 12(560)	15 января	До войны	31,5	30,4	-	-	-	-	61,9
2.	2	«Праздник советского искусства», № 63(611)	16 марта		17,7	-	27,7	17,7	-	-	63,1
3.	3	«Главное в работе клубов», № 114(662).	17 мая		23,8	-	30,9	-	-	-	54,7
4.	4	«Самоотверженно работать на колхозных полях», № 165(713)	16 июля	Война	42,8	-	-	14,2	-	-	57,0
5.	5	«За дальнейший подъём общественного животноводства», № 218(766)	16 сентября		25,5	-	-	20,9	16,2	-	62,6
6.	6	«Неустанно крепить противовоздушную оборону столицы», № 271(819)	16 ноября		35	-	-	-	-	27,5	62,5

Примечание:

*– в таблицу внесены лишь те наивысшие показатели, которые в сумме составляли 51% и более от числа всех (100%) полученных реакций испытуемых.

Диаграмма 1.

Результаты частотных цветовых ассоциаций испытуемых после ознакомления с текстами передовиц 1-6 газеты "Московский большевик" за 1941 год

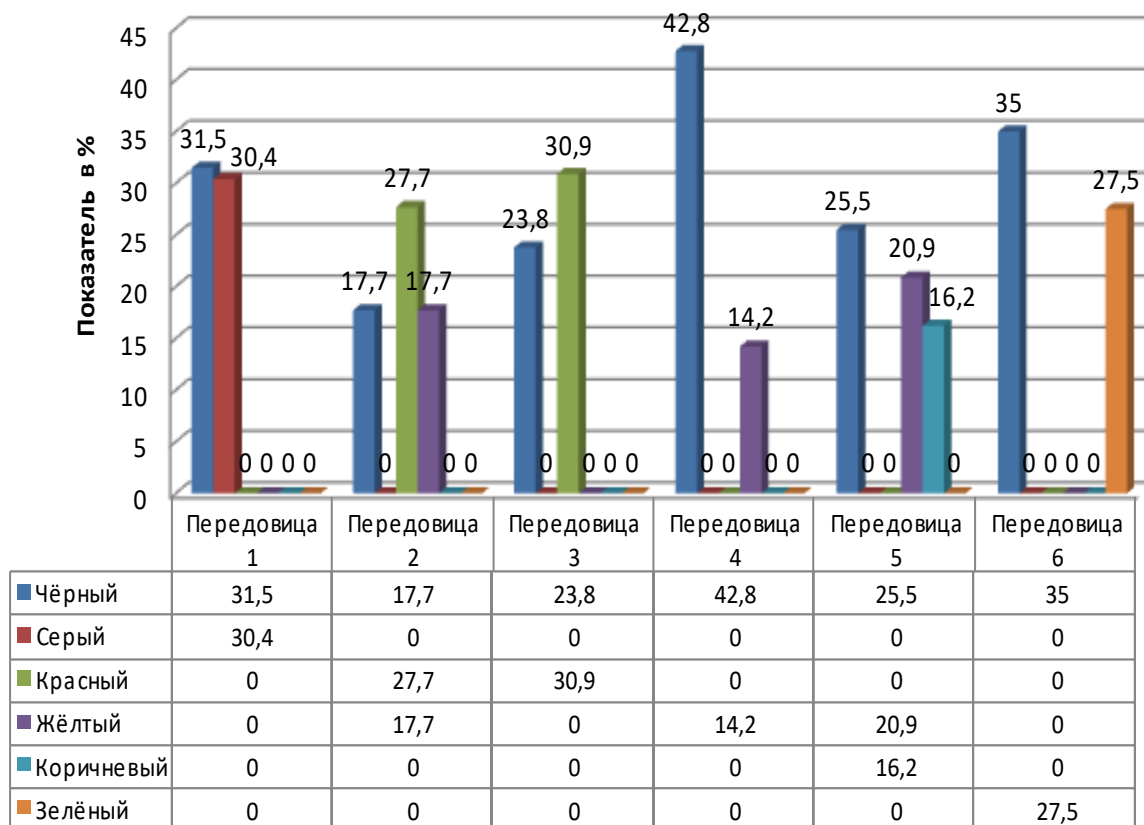

Таблица 2.

Сводные данные показателей частотных реакции испытуемых
(по критерию 2; ответы на вопрос 2 «Почему текст именно такого цвета?») (по результатам восприятия испытуемыми в возрасте 19–20 лет текстов передовиц шести выпусков газеты «Московский большевик» за 1941 год).

№ п/п	Название передовицы	Номер выпуска	Дата выхода из печати	Доминирующие (в сумме – 50% + 1%) семиопричинные реакции испытуемых (в %)					
				Чёрный цвет	Серый цвет	Красный цвет	Жёлтый цвет	Коричневый цвет	Зелёный цвет
1.	«Городской транспорт должен работать чётко и бесперебойно»	№ 12(560)	15.01.1941	ОЭ – 30,7 АК – 15,4 ОП – 15,4	О – 31,8 Конс т. – 27,0	–	–	–	–
2.	«Праздник советского искусства»	№ 12(560)	15.03.1941	ТС – 100	–	АПол – 41,2 АПр – 29,6 Э – 29,4	Пам. – 50,0 Л – 12,5 Опр – 12,5 Мот – 12,5 Празд – 12,5	–	–
3.	«Главное в работе клубов»	№ 114(622)	17.05.1941	Ст – 33,3 Опр – 22,2	–	Пол – 30,7 Поб – 15,3 Проп – 15,3	–	–	–
4.	«Самоотверженно работать на колхозных полях»	№ 165(713)	16.07.1941	Ст – 31,2 Опр. + Пол – 18,7 Опр – 18,7	–	–	Опр – 66,6	–	–
5.	«За дальнейший подъём общественного животноводства»	№ 218(766)	16.09.1941	Ст – 54,5	–	–	Опр – 75	Опр – 71,4	–
6.	«Неустанно крепить противовоздушную оборону столицы!»	№ 271(819)	16.11.1941	Ст – 28,5 Опр – 28,5	–	–	–	–	Опр – 54,5
7.	ИТОГО:			6/100	1/16,6	2/33,3	3/50	1/16,6	1/16,6

8.	Частотность реакций по видам причин:			ОЭ	1/8,3		АПол	2/33,3	Пам	1/14,2	
			АК	1/8,3		АПр	2/33,3	Л	1/14,2		
			ОП	1/8,3		Э	1/16,6	Опр	3/42,8		
			ТС	1/8,3		Поб	1/16,6	Мот	1/14,2		
			Ст	4/33,3				Празд	1/14,2		
			Опр	4/33,3							
					ИТОГО	12/≈100		ИТОГО	6//≈100	ИТОГО	7/≈100

Примечания:

«←» – реакции в сумме не равны показателю 50% + 1%;

ОЭ – отсутствие эмоций;

АК – аналитико-критические причины;

ОП – относительно-природные причины;

О – оценка;

Конст. – констатация;

ТС – типографский стандарт;

АПр – ассоциативно-пропагандистские причины;

АПол – ассоциативно-политические причины;

Л – лингвистические причины;

Опр. – опредмечивание;

Пам. – причины, связанные с воспоминаниями;

Мот. – мотивация;

Празд. – передача атмосферы праздника;

Ст – стандартное видение причин;

Опр – опредмечивание;

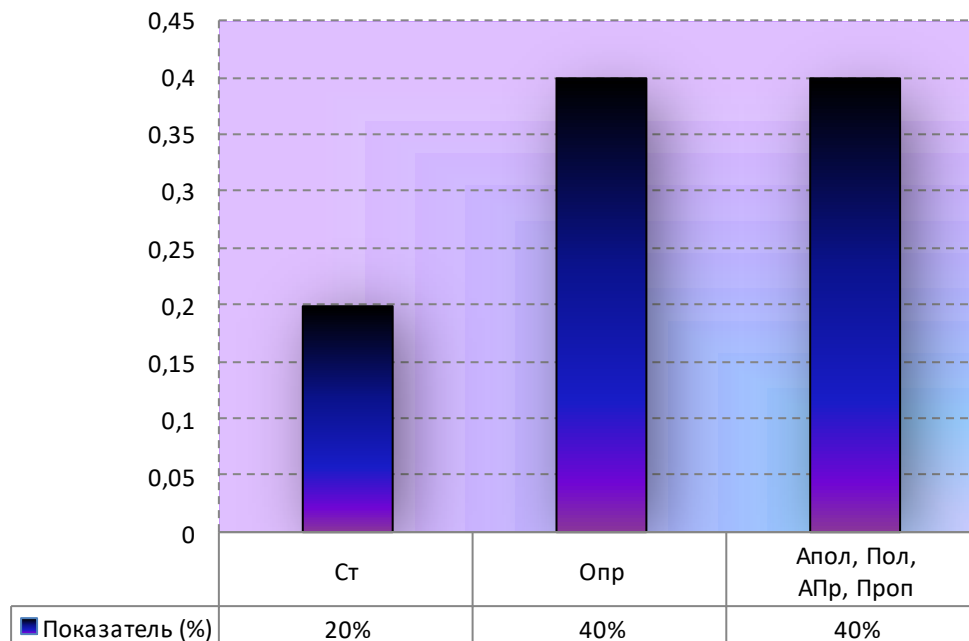
Поб – побудительные причины;

Проп – пропагандистские причины;

Пол – политические причины.

Диаграмма 2.

Сводные данные показателей доминирующих (в сумме – 50% + 1%) семиопричинных реакций испытуемых (в %) (по критерию 2) (по результатам восприятия испытуемыми в возрасте 19–20 лет текстов передовиц шести выпусков газеты «Московский большевик» за 1941 год).

Примечание:

Ст – стандартное видение причин;

Опр – опредмечивание;

АПр – ассоциативно-пропагандистские причины;

АПол – ассоциативно-политические причины;

Пол – политические причины;

Проп – пропагандистские причины.

Диаграмма 3.
Сводные данные показателей частотных реакции испытуемых, идентифицированные как **семиопричинные** (критерий 2) и распределённые по видам причин (по результатам восприятия испытуемыми в возрасте 19–20 лет текстов передовиц шести выпусков газеты «Московский большевик» за 1941 год).

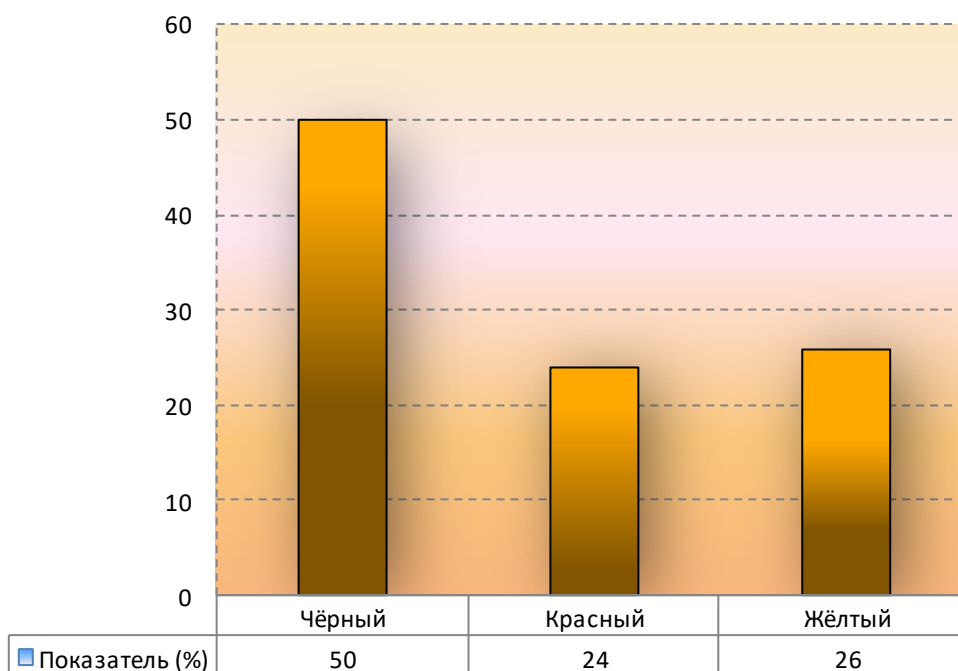

Таблица 3.
Сравнительные показатели реакций испытуемых
(по критерию 3; ответы на вопрос 3 «Что обозначает выбранный вами цвет передовицы?») (по результатам восприятия испытуемыми в возрасте 19–20 лет текстов передовиц шести выпусков газеты «Московский большевик» за 1941 год).

№ п/п	Название статьи-передовицы	№ выпуска газеты	Дата выхода газеты в свет	Реакции испытуемых	Коды групп реакций		Значение семиотики цвета в оценках испытуемых
					код	%	
1.	«Городской транспорт должен работать чётко и бесперебойно»	№ 12(560)	15.01.1941	Чёрный	Оц.	15,4	Оценка
					Ст.	15,4	Стандарт +
					Не.	11,5	Негатив
					Де.	11,5	Деструкция
				Серый	Пер.	25	Перцепция
					Прагм.	25	Прагматика
					Опр.	16,6	Опредмечивание
Реал.	16,6	Реализм					
2.	«Праздник советского искусства»	№ 63(611)	16.03.1941	Красный	Пс.	31,8	Психическое состояние
					Не	27,2	Негатив
				Чёрный	Станд.	40	Стандарт +
					Ст.	20	Стиль
				Жёлтый	Пс.	87,5	Психическое состояние
				3.	«Главное в работе клубов»	№ 114(662)	17.05.1941
Нап.	15,3	Напор					
Опр.	15,3	Опредмечивание					
Оп.	7,6	Опасность					
Пох.	7,6	Похоть					
Эн.	7,6	Энергия					
Ид.	7,6	Идейность					
Др.	7,6	Драйв					
Акт.	7,6	Активность					
Рев.	7,6	Революция					
Чёрный	Вл.	22,2	Влияние				
	Пок.	22,2	Покой				
	Пол.	11,1	Политика				
	Ст.	11,1	Стиль				
	Рад.	11,1	Радость				
Стан.	11,1	Стандарт +					
Кл.	11,1	Классика					

4.	«Самоотверженно работать на колхозных полях»	№ 165(713)	16.07.1941	Чёрный	Ст.	18,7	Стандарт +				
					ПЖ	12,5	Похмуре життя (укр. яз.) = «Хмурая жизнь» (рус. яз.)				
					Брос.	12,5	Броский				
				Жёлтый	Разр.	12,5	Разрушение				
					Опр.	66,6	Опредмечивание				
5.	«За дальнейший подъём общественного животноводства»	№ 218(766)	16.09.1941	Чёрный	Ст.	30	Стандарт +				
					Контра с.	20	Контраст				
					Мел.	10	Меланхолия				
					Всё	10	«Это всё»				
					Ясн.	10	Ясность				
					Прошл	10	Прошлое				
				Жёлтый	Тьма	10	«Тьма»				
					Опр.	25	Опредмечивание				
					Сарк.	12,5	Саркастичность				
					Жив.	12,5	Живое				
					Усп.	12,5	Успех				
					Богат.	12,5	Богатство				
				Коричневый	Мудр.	12,5	Мудрость				
Энер.	12,5	Энергия									
Опр.	71,4	Опредмечивание									
6.	«Неустанно крепить противовоздушну ю оборону столицы!»	№ 271(819)	16.11.1941	Чёрный	Ст.	21,4	Стандарт				
					Траг.	14,2	Трагедия				
					Зло	14,2	Зло				
				Зелёный	Мунд.	30	Мундир				
					Поз.	10	Позитив				
					Воен.	10	Военные люди				
					Маски р.	10	Маскировка				
					Страх	10	Страх				
					Депр.	10	Депрессия				
					Конц.	10	Концентрация				
				7.					Реакци я	РАЗО М	САЧ
				8.					Станда рт	136,6	22,7
				9.					Опред ме чивани е	194,9	32,4
10.					Психи ческое состоя ние	119,3	19,8				

Диаграмма 4.

Сравнительные показатели семицветовых реакций испытуемых 19–20 лет в ответах на вопрос 3 «Что обозначает выбранный вами цвет передовицы?» (передовица 1 «Городской транспорт должен работать чётко и бесперебойно» (воспринята как текст *чёрного* цвета и серого цвета), № 12(560) от. 15.01.1941).

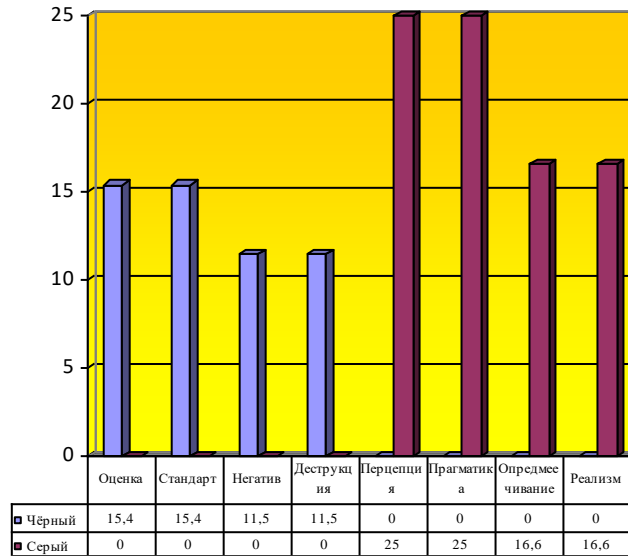

Диаграмма 5.

Сравнительные показатели семицветовых реакций испытуемых 19–20 лет в ответах на вопрос 3 «Что обозначает выбранный вами цвет передовицы?» (передовица 2 «Праздник советского искусства» (воспринята как текст *красного, чёрного и жёлтого* цвета), № 63(611) от. 16.03.1941).

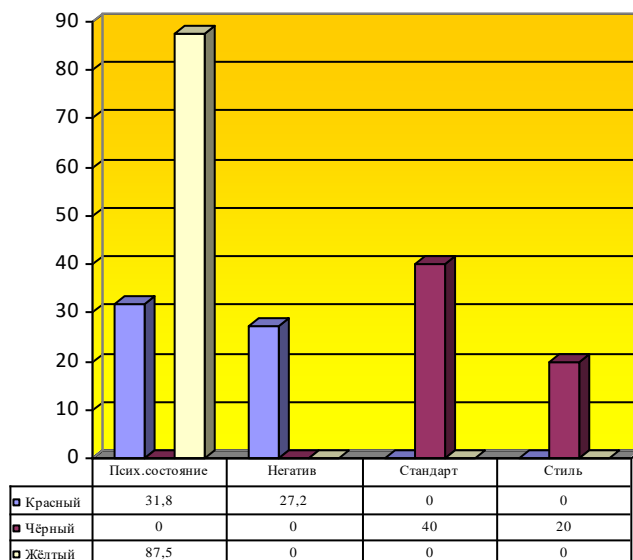

Диаграмма 6.

Сравнительные показатели семицветовых реакций испытуемых 19–20 лет в ответах на вопрос 3 «Что обозначает выбранный вами цвет передовицы?» (передовица 3 «**Главное в работе клубов**» (воспринята как текст *красного* и *чёрного* цвета), № 114(662) от 17.05.1941).

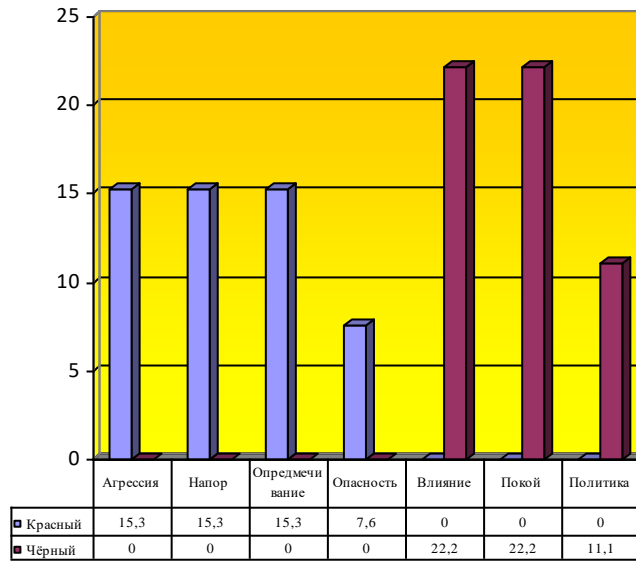

Диаграмма 7.

Сравнительные показатели семицветовых реакций испытуемых 19–20 лет в ответах на вопрос 3 «Что обозначает выбранный вами цвет передовицы?» (передовица 4 «**Самоотверженно работать на колхозных полях**» (воспринята как текст *чёрного* и *жёлтого* цвета), № 165(713) от 16.07.1941).

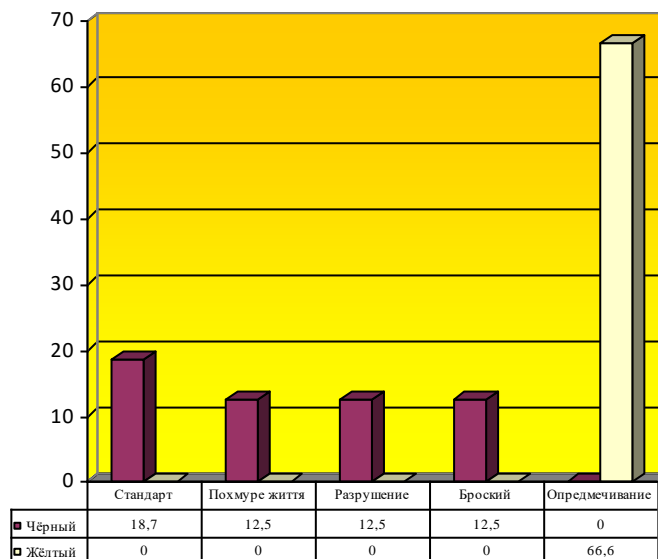

Диаграмма 8.

Сравнительные показатели семицветовых реакций испытуемых 19–20 лет в ответах на вопрос 3 «Что обозначает выбранный вами цвет передовицы?» (передовица 5 «**За дальнейший подъём общественного животноводства**» (воспринята как текст *чёрного, жёлтого и коричневого* цвета), № 218(766) от 16.09.1941).

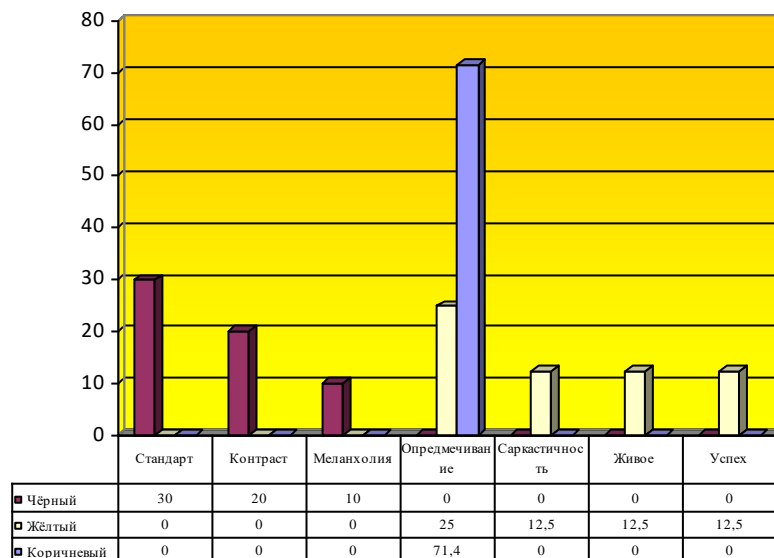
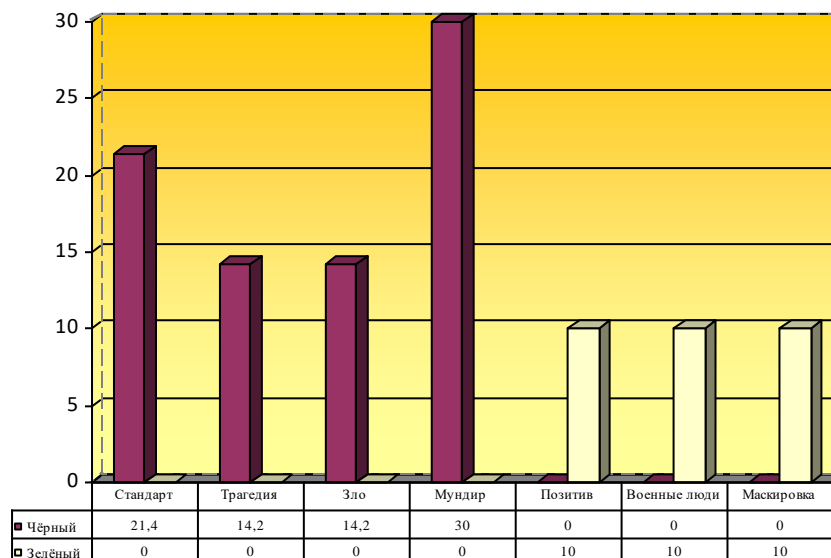

Диаграмма 9.

Сравнительные показатели семицветовых реакций испытуемых 19–20 лет в ответах на вопрос 3 «Что обозначает выбранный вами цвет передовицы?» (передовица 6 «**Неустанно крепить противовоздушную оборону столицы!**» (воспринята как текст *чёрного и зелёного* цвета), № 271(819) от 16.11.1941).

ПЕРЕДОВИЦІ РАДЯНСЬКИХ ГАЗЕТ 1941 РОКУ ЯК СЕМІОТИКО-КОЛІРНИЙ СПЕКТР ІЗ ТОЧКИ ЗОРУ КВАНТОВОЇ ТЕОРІЇ

(або Застосування методу квантового хроноса в ідентифікації семіотичних і колористичних маркерів текстів газети «Московский большевик» за 1941 рік при їх сприйнятті сучасними українськими читачами 2020 року)

Олександр Холод,

доктор філологічних наук, академік Міжнародної академії наук педагогічної освіти професор кафедри журналістики

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника,

вул. Шевченко, 57, м. Івано-Франківськ,

Україна, 76000

АНОТАЦІЯ

Метою дослідження стало застосування методу квантового хроноса для ідентифікації семіотичних і колористичних маркерів текстів газети «Московский большевик» за 1941 рік при аналізі їх сприйняття сучасними українськими читачами 19 – 20 років, що живуть у 2020 році і які навчаються в одному з університетів України.

Методологія: метафізичні методи моністичного ідеалізму й метод квантового хроноса, а також підходи, категорії та принципи квантової механіки («підхід до багатьох світів або підхід багатьох умів» Х. Еверета, категорія квантової нелокальності). У дослідженні використовувалися методологічні принципи позитивізму, а саме: принцип фалібілізму Ч. Пірса й критичного реалізму (критерій Поппера). Також були залучені емпіричні методи: асоціативний експеримент, спостереження, опис та вимірювання.

Методика. Експериментальна процедура полягала в такому: було відібрано 6 газетних передовиць у шести випусках російськомовної газети «Московский большевик» за 1941 рік. Експеримент проводився в індивідуальному порядку в період із 1 квітня до 20 квітня 2020 року з використанням електронного ресурсу «free mail» на домені «.ua». 48 досліджуваним віком 19 років–21 рік, які проживають у двох областях України, було запропоновано ознайомитися з фотокопіями текстів газетних передовиць. Згідно з інструкцією досліджуваних просили відповісти на три запитання: 1) «Якого кольору, на вашу думку, текст, який ви прочитали?»; 2) «Чому саме такого кольору?»; 3) «Що означає обраний вами колір?».

Висновки. Застосування методу квантового хроноса дозволило встановити конкретні реакції досліджуваних, які живуть у 2020 році, при аналізі сприйняття ними текстів віддаленої комунікації (шести передовиць газети «Московский большевик», які вийшли друком 15 січня, 16 березня, 17 травня, 16 липня, 16 вересня і 16 листопада 1941 року). Було встановлено, що частотними є реакції трьох кольорів, а саме: чорного, жовтого й червоного. Семіотичні причини ідентифікації кольору зводяться до декларації найменувань предметних реалій як першого року Великої Вітчизняної війни (1941), так і сучасних реалій 2020 року.

Ключові слова: метод квантового хроноса, передовиці, семіотичний, колористичний.

АННОТАЦИЯ

Целью исследования стало применение метода квантового хроноса для идентификации семиотических и колористических маркеров текстов газеты «Московский большевик» за 1941 год при анализе их восприятия современными украинскими читателями 19–20 лет, живущим в 2020 году и обучающимися в одном из университетов Украины.

Методология: метафизические методы монистического идеализма и метод квантового хроноса, а также подходы, категории и принципы квантовой механики («подход ко многим мирам или подход многих умов» Х. Эверета, категория квантовой нелокальности). В исследовании использовались методологические принципы позитивизма, а именно: принцип фаллибилизма Ч. Пирса и критического реализма (критерий Поппера). Также были привлечены эмпирические методы: ассоциативный эксперимент, наблюдение, описание и измерение.

Методика. Экспериментальная процедура состояла в следующем: было отобрано 6 газетных передовиц в шести выпусках русскоязычной газеты «Московский большевик» за 1941 год. Эксперимент проводился в индивидуальном порядке в период с 1 апреля до 20 апреля 2020 года при использовании электронного ресурса «free mail» на домене «.ua». 48 испытуемым в возрасте 19 лет–21 года, проживающим в двух областях Украины, было предложено ознакомиться с фотокопиями текстов газетных передовиц. Согласно инструкции испытуемых просили ответить на три вопроса: 1) «Какого цвета, по вашему мнению, текст, который вы прочитали?»; 2) «Почему именно такого цвета?»; 3) «Что означает выбранный вами цвет?».

Выводы. Применение метода квантового хроноса позволило установить конкретные реакции испытуемых, живущих в 2020 году, при анализе восприятия ними текстов отдалённой коммуникации (шести передовиц газеты «Московский большевик», которые вышли в свет 15 января, 16 марта, 17 мая, 16 июля, 16 сентября и 16 ноября 1941 года). Было установлено, что частотными являются реакции трёх цветов, а именно: чёрного, жёлтого и красного. Семиотические причины идентификации цвета сводятся к декларации наименований предметных реалий как первого года Великой Отечественной войны (1941), так и современных реалий 2020 года.

Ключевые слова: метод квантового хроноса, передовицы, семиотический, колористический.

Submitted to the editor – 15.06.2020

Reviewed – 17.08.2020

Accepted for printing – 20.08.2020

Подано до редакції – 15.06.2020

Рецензовано – 17.08.2020

Прийнято до друку – 20.08.2020

LIBRARY SCIENCE **БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО**

УДК 007 : 304 : 02 + 001 + 659.3

DOI: 10.51423/2524-0471-2020-11-2-9

ON INSTITUTIONAL ASPECTS IN THE PROCESS OF MEDIATION

Hans Elbeshausen,

Associate Professor (emeritus)

E-mail: hel@hum.ku.dk

[https:// orcid.org/0000-0002-9245-9489](https://orcid.org/0000-0002-9245-9489)

University of Copenhagen

Department of Communication

Karen Blixens Plads 8, 2300

Copenhagen S., Denmark

ANNOTATION

This essay starts with the observation that the practice of mediation in cultural institutions can become outmoded and - detached from its institutional context - an empty gesture. The process of mediation itself - so the assumption - must be mediated if it is to have any effect. I am interested in sketching an analytical design that can be used to study the mediating structures of mediation. Mediating structures are defined as institutional order. Its guiding idea and criteria of rationality, together with social, cultural or political expectations, shape the conditions under which the mediation practice of cultural institutions develops. Historical Institutionalism serves as a theoretical framework. Central concepts will be explained looking at the successful establishment of libraries at Danish hospitals around 1930 and at their abrupt closure, which started around 1985. The essay refers to a methodological point of view, which says that the content of a concept is developed and specified by its use.

Keywords: *Mediation, Historical Institutionalism, libraries at Danish hospitals, institutional analysis*

VERMITTLUNG UND VERMITTELTHEIT

Hans Elbeshausen,

Associate Professor (emeritus)

Einleitung

Dieser Essay setzt sich mit dem Begriff der Vermitteltheit auseinander. Im Unterschied zum Begriff der Vermittlung wird Vermitteltheit in der deutschen und dänischen Sprache nur sehr selten gebraucht. Man kann von einem Kunstwort sprechen. Mir scheint es jedoch wichtig, über die strukturellen Bedingungen und den spezifischen institutionellen Rahmen nachzudenken, in dem sich Vermittlung zeigt und entfaltet.

Ausgangspunkt meiner Überlegungen sind zum einen kritische Anmerkungen zum Konzept der Vermittlung. Christoph Türcke, Philosoph und Didaktiker, hat sich intensiv mit Didaktik und

Vermittlung im Wissenschaftsbetrieb des ausgehenden 20. Jahrhunderts beschäftigt. Einem freischwebenden Vermittlungsbegriff sei es gelungen, sich von tradierten Wissens- und Bildungsverpflichtungen zu befreien und eine hegemoniale Position in der Diskursordnung der Universitäten einzunehmen und Didaktik und Pädagogik als generelle Aneignungsstrategie von Wissen zu etablieren.

Türcke spricht polemisch von *Vermittlung als Gott*. Begrifflich unterteilt er Vermittlung in Substanz und Relation und vertritt die These, dass Vermittlung zu einer Frage des kommunikativen Designs wird, sobald Substanz durch Relation ersetzt wird (Türcke, 1994: 16). Im Wissensgefüge des Spätkapitalismus werden Autonomie, Spontaneität oder Emanzipation zu „Eigenschaften eines optimal ausgestatteten Qualifikationsbündels“, das sich flexibel einsetzen und verwerten lässt (Türcke, 1994: 130). Als Gegenposition zu einem freischwebenden Vermittlungsbegriff kann man mit Türcke formulieren, dass Vermittlung nur als vermittelt, d.h. als lebendige Mitte zwischen Substanz und Adressat gedacht werden kann. Sie ist dabei in einen bestimmten institutionellen Zusammenhang eingebettet.

Der zweite Punkt meiner Überlegungen setzt bei der Frage an, wie die Vielfalt und das Nebeneinander verschiedener Leitideen in Kulturinstitutionen sich auf deren Vermittlungstätigkeit auswirken. Zum Beispiel nehmen öffentliche Bibliotheken in Deutschland und Dänemark ihre Aufgaben als kulturvermittelnde Institutionen sehr ernst. Die Leitideen ihrer Vermittlungstätigkeit orientiert sich dabei an vielfältigen institutionellen Konzepten. Ob sich öffentliche Bibliotheken als Kulturhäuser, als „Dritte Orte“, als Community-Zentren, als Lernzentren, als Makerspaces oder als Sammlung öffentlich verfügbarer Informationen verstehen, verweist auf wesensverschiedene Leitideen und bedingt unterschiedliche Vermittlungsaktivitäten.

Man kann diese Vielfältigkeit als enormes kreatives Potential und als Willen zu Innovation und institutioneller Erneuerung verstehen. Trotz dieser Anstrengungen werden Bibliotheken nicht länger sonderlich ernst genommen. Ihnen fehlt es an öffentlicher Anerkennung und an angemessener kulturpolitischer Unterstützung. Da bleibt die Frage nicht aus, ob die mangelnde öffentliche und politische Anerkennung damit zusammenhängt, dass ihre Vermittlungspraxis nicht länger gesellschaftlich vermittelt ist.

Vermitteltheit wird in diesem Essay als institutioneller Kontext verstanden, dessen Regeln und externe Erwartungsstrukturen die Prozesse und die Erlebnisse der Vermittlung prägen. Vermittlung als spezifische Form des Handelns, des Erlebens und Dialogs lässt sich – so die übergeordnete These - nicht sinnvoll ins Werk setzen, ohne dass der generalisierte Sinn der jeweiligen Institution sichtbar ist und als konstituierend für Prozesse der Vermittlung verstanden wird. Würde man Vermittlung ausschließlich aus den Handlungszielen der am Prozess beteiligten Personen herleiten, dann wäre die Zielsetzung einer Institution letztendlich identisch mit den Handlungsgründen derer, die unmittelbar am Prozess der Vermittlung beteiligt sind.

Mein Augenmerk liegt damit auf der Institution und ihren spezifischen Rationalitätskriterien. Der Historische Institutionalismus (HI) dient als theoretische Plattform. Es soll erörtert werden, wie die Frage nach der Vermitteltheit von Vermittlung sinnvoll gestellt werden kann. Beantwortet werden soll sie nicht. Dazu wären umfassende empirische Studien nötig. Das Hauptziel des Essays besteht darin, eine Analysemethode zu umreißen, die bei künftigen Untersuchungen angewandt, getestet und weiterentwickelt werden soll.

Kleiner sprachlicher Exkurs

Vermittlung ist einer jener Ausdrücke, die sich nicht eindeutig definieren und nur schwer übersetzen lassen. Im Englischen gibt es keine klare Entsprechung. Vermittlung meint zum einen, die Komplexität eines Sachverhaltes oder Objektes zu reduzieren, um dadurch seine Aneignung zu erleichtern. Zum anderen werden Wissen und Einsichten, Informationen und Fertigkeiten in der

Absicht vermittelt, diese möglichst vielen Personen zugänglich zu machen. Schließlich kann Vermittlung der Versuch sein, zwei unterschiedliche oder gegensätzliche Positionen einander anzunähern. Die definitorische Vielfalt lässt sich mit entsprechend vielen Textbeispielen belegen - sowohl im „Digitalen Wörterbuch der Deutschen Sprache“ als auch im dänischen Pendant dem „Ordbog over det danske Sprog“.

Während Vermittlung durch viele Beispiele belegt ist, verhält es sich genau umgekehrt mit *Vermitteltheit*. Im „Ordbog over det danske Sprog“ ist *formidlethed* als Substantiv überhaupt nicht vermerkt. Im „Digitalen Wörterbuch der deutschen Sprache“ gibt es eine Handvoll von Eintragungen, von denen alle einen mehr oder weniger deutlichen Bezug zu philosophischen Texten oft mit marxistischem Hintergrund haben.

Theoretische und methodologische Überlegungen

Vermitteltheit als Zusammenspiel von sozialen Erwartungsstrukturen und institutionellen Leitideen lenkt das Hauptaugenmerk auf Institutionen, nicht auf die Gesellschaft oder auf das kommunikative Handeln der am Vermittlungsprozess beteiligten Akteure. Unter institutioneller Vermitteltheit wird der historische, organisatorische und normative Rahmen verstanden, in den die jeweiligen Praxisformen einer Institution, einschließlich ihrer Vermittlungspraxis, eingebettet sind. Die Frage, ob und wie die institutionelle Vermitteltheit einer Praxisform auf deren konkrete Anwendung einwirkt, kann nur empirisch beantwortet werden.

Es wird angenommen, dass Institutionen in normalen Zeiten so funktionieren, wie sie sollen. Analytisch ist es daher einfacher, sich mit Situationen des abrupten gesellschaftlichen Wandels zu befassen, um institutionelle Neuorientierungen zu identifizieren und zu analysieren. In Zeiten des Umbruchs lassen sich Lücken im institutionellen Gefüge schnell registrieren. Geltende Praxis- und Vermittlungsformen erscheinen als isoliert, als aus der Zeit gefallen oder als unvermittelt. Der gesellschaftliche Wandel wird auf Ebene der konkreten Vermittlungspraxis als Störung und im institutionellen Gefüge als strukturelle Verkrustung wahrgenommen. Auf der kategorialen Ebene kann der soziale, politische oder kulturelle Umbruch als fehlendes Zusammenspiel von sozialen bzw. politischen Erwartungsstrukturen und institutionellen Leitideen beschrieben werden. Zu diesen Kategorien finden sich ausführlichere Überlegungen im Abschnitt *Analysekategorien und Fallbeschreibung*.

Vermittlung als handlungsorientiertes Konzept

Gute Vermittlungsstrategien bauen Brücken des Verstehens und tragen damit zum Verständnis eines kulturellen oder kognitiven Phänomens bei. Schlechter Vermittlung gelingt es dagegen nicht, das Gefälle an Verstehen und Einsicht zu verringern, das den Kern einer jeden Vermittlungssituation ausmacht.

Begriffsanalytische Studien heben den vagen konzeptuellen Kern und die Bedeutungsoffenheit des Begriffs Vermittlung hervor. Der spezifische Inhalt von Vermittlung lässt sich nicht generell bestimmen, sondern wird erst durch die Praxis in den jeweiligen institutionellen Zusammenhängen verbindlich geregelt; verschiedene Praxisformen spiegeln konkurrierende Organisationsinteressen und institutionelle Legitimationen wider (Gudiksen, 2005). Das Konzept der Vermittlung kann formal definiert werden; dann sind es das Selbstverständnis, die Tradition und der gesetzlich festgelegte Auftrag einer Institution, die Auskunft darüber geben, wie sich die Vermittlungsformen und der Vermittlungsauftrag verschiedener Kultureinrichtungen voneinander abgrenzen. Es wäre demzufolge sinnvoll, nicht den Inhalt des Begriffes, sondern seinen Gebrauch zu analysieren.

Als handlungsorientiertes Konzept lässt sich Vermittlung zutreffend mit einem

Aktantenmodell beschreiben. Sachinformation, Selbstkundgabe, Beziehungshinweis und Appellcharakter (von Thun, 2013) strukturieren die einzelnen Schritte der Vermittlung. Ihr fällt die Aufgabe zu, Verstehen zu unterstützen, um Verständnis zu schaffen. Absenderinitiierte, empfängerorientierte oder partizipatorische Strategien lassen Rückschlüsse auf das zeittypische Design des Vermittlungsprozesses, auf die Erwartungsstrukturen beim Publikum und auf das Selbstverständnis von Kulturinstitutionen zu (Rasmussen, 2016).

Vermittlungsprozesse, die sich dem Paradigma der kommunikativen Vernunft verpflichtet fühlen, heben dagegen die Wichtigkeit von verständigungsorientierten Diskursen und deren soziale bzw. kulturelle Basis für eine gelingende Kommunikation hervor (Faßler, 1997). Kulturinstitutionen stützen die verständigungsorientierte Vermittlung, indem sie sich als normative Basis für einen offenen Vermittlungsprozess begreifen. Bibliotheken gelten in diesem Zusammenhang als Häuser der Begegnung, in denen kulturelles Interesse, soziales Engagement und die Vermittlung von Wissen und Erlebnissen miteinander verknüpft werden.

Institutionelle Theorie und HI

Es ist wichtig zwischen Handlungsanlässen zu unterscheiden, die auf den Motiven der Akteure basieren, und solchen, die von institutionellen Zielsetzungen bestimmt sind. Als methodologische Vorgabe für eine Institutionenanalyse gilt daher, dass für die Analyse der Vermittlungspraxis nicht die Motive der Akteure, sondern die institutionellen Ziele, Normen und Regeln ausschlaggebend sein müssen. „Erst wenn es zu nicht erklärbaren Ergebnissen kommt, ist der Weg des methodologischen Individualismus... eine sinnvolle, aber aufwendige Theorieergänzung“ (Jansen, 2000: 16). Als Rahmen für eine Institutionenanalyse werden in diesem Essay die *Institutionelle Theorie* und der *HI* vorgestellt.

Seit den achtziger Jahren des vorigen Jahrhunderts haben Sozialwissenschaften und Organisationstheorie ihr Interesse an gesellschaftlichen Institutionen neu entdeckt und neu bestimmt. Zuvor haben System-, Handlungs- und Konflikttheorien sowie der Interaktionismus das Erkenntnisinteresse in den Sozialwissenschaften weitgehend bestimmt. Der neue Institutionalismus beschäftigt sich nicht mehr vorwiegend mit dem formalen Aufbau staatlicher Organisationen und Apparate, sondern setzt sich auch mit informellen Formen der Institutionalisierung auseinander. Das können zum einen Normen, Regeln und Werte sein, die in spezifischen sozialen Gruppierungen oder Organisationen gültig sind (Morisse-Schilbach, 2012). Zum anderen werden auch kulturelle Konventionen, wie Grußformeln, Begrüßungsrituale oder Mythen der Rationalität, zu den Institutionen gezählt. Sie gelten als Muster sozialer Beziehungen; mittels akzeptierter Normen und Regeln begründen und stabilisieren Institutionen soziale Ordnungssysteme. Jepperson (1991: 149) geht so weit zu behaupten, dass habitualisierte Vollzüge von Handlungen für die Reproduktion von Institutionen wichtiger seien als das intentionale Handeln der Akteure.

Der HI sieht sich als theoretisches Konzept, das Brücken zwischen zwei verwandten Ansätzen zu bauen versucht (Thelen, 1999; Thelen, 2002; Morisse-Schilbach, 2012; Jansen, 2000) - dem soziologischen Institutionalismus, der in der Institution eine Macht sieht, die das Verhalten von Akteuren zu determinieren und zu regulieren vermag, und dem ökonomisch ausgerichteten Institutionalismus, in dem die Interessen des Einzelnen zentral sind und den Institutionen die Rolle zufällt, eine geregelte und transparente Verfolgung dieser Interessen zu sichern. Das heißt, dass Institutionen eine doppelte Funktion haben. Auf der einen Seite ermöglichen sie Handlungen, indem sie die Bedingungen und Strukturen für deren Zustandekommen transparent machen, auf der anderen Seite autorisieren sie bestimmte Handlungen, indem sie den Geltungsbereich abstecken, in dem diese Handlungen als sinnvoll erfahren werden. „However, whichever way that historical institutionalists might lean in these debates, most of them would wish to stress that institutions are important not just in how they constrain individual choices or affect individual strategies, but also in

how they affect the articulation of interests, and particularly the articulation of *collective* interests.“ (Thelen, 2002: 92)

Der HI versucht zudem, die strikte Kausalität von Institution und Handlung, von Begrenzung und Ermöglichung zu modifizieren. Werden Handlungen und Institutionen als Teil einer historischen Entwicklung und Ordnung verstanden, dann können die methodologischen Begrenzungen einer einseitig funktionalistischen Sichtweise abgefedert werden. Mittels des Faktors Zeit werden Gründe in der Vergangenheit aufgespürt, die Bedeutung für soziale Strukturen und Funktionen in der Gegenwart haben. Historizität sei eine wesentliche ontologische Besonderheit des Sozialen (Mayntz, 2002).

Die Besonderheit des Historischen liegt zum einen in der Annahme, dass vergangenes Handeln in einem historischen Kontext stattgefunden habe; daher seien Erklärungen gegenwärtiger Strukturen, in denen die vielfältigen Aspekte eines historischen Ereignisses oder einer historischen Entscheidungssituation berücksichtigt werden, präziser als Analysen, wo der zeitliche Aspekt fehlt und wo die Analyse auf rein funktionelle Überlegungen abgestellt wird. Zum anderen wird der Erwartungshorizont für zukünftiges Handeln durch die Vergangenheit geprägt. Historizität besteht nicht aus einer Kette voneinander unabhängiger Ereignisse, sondern es gibt Gründe, die diese Ereignisse verbinden und plausibel machen (Steinmo, 2008: 128).

An diesem Punkt unterscheidet sich der HI von einer quellenkritisch arbeitenden Geschichtswissenschaft. Geschichte habe, so das Gegenargument, ihren analytischen Fokus auf Ereignisketten gerichtet, die keiner Regel gehorchen, „sondern nach Maßgabe ihrer Bedeutung für das Objekt der Analyse ausgewählt und zusammengestellt werden“ (Welskopp, 2002: 79). Die Sichtweise des HI auf geschichtliche Ereignisse hat, verglichen mit der Geschichtswissenschaft, wesentliche methodologische Konsequenzen. Während sich Geschichte mit dem Singulären eines Ereignisses und seiner Relevanz für das Objekt der Analyse befasst, interessiert sich der HI für Ereignisse, um diese zu generellen Aussagen und Theorien zu verdichten.

Im Folgenden geht es mir darum, verschiedene Aspekte der Vermitteltheit zu diskutieren. Drei zentrale Konzepte bzw. Theorieansätze des HI sollen den Rahmen abstecken, in dem die Frage beantwortet wird, wie sich die institutionellen Strukturen gewandelt haben, die im ersten Drittel des 20. Jahrhunderts zur erfolgreichen Etablierung von Bibliotheken an Krankenhäusern geführt und die im letzten Drittel deren rasante Abwicklung bedingt haben. Die Institutionalisierung von Patientenbibliotheken geschieht nahezu zeitgleich mit dem Aufbau des modernen Bibliothekswesens in Dänemark. Trotz der Parallelität in der Entwicklung sind zwei Unterscheidungen bei der Analyse zu berücksichtigen. Einmal haben Bibliotheken an Krankenhäusern neben einer kulturellen auch eine soziale Funktion. Sie versorgen eine Benutzergruppe mit Büchern und Informationen, die aus gesundheitlichen Gründen keine öffentlichen Bibliotheken aufsuchen können oder dürfen. Zum anderen muss sich ihre Vermittlung an zwei unterschiedlichen Leitideen orientieren: an der Leitidee und den Zielsetzungen des Krankenhauswesens und an der Leitidee der öffentlichen Bibliotheken. Für die Institutionenanalyse ist die zweite Unterscheidung von größerer Bedeutung.

Zwischenbemerkung

Nach dieser Vorstellung des HI wäre es eigentlich üblich, relevante theoretische Konzepte für eine Analyse zu vorstellen, um anschließend deren Aussagekraft zu diskutieren. Ich habe mich entschlossen, einen anderen Weg einzuschlagen. In Anlehnung an Brandoms holistischem Inferentialismus, wonach jede Anwendung eines Konzeptes auch dessen Inhalt entwickelt (Brandom, 2000), werde ich zunächst einen Fall beschreiben; dann werden der Inhalt und das analytische Potential des HI anhand dieses Falles erörtert. Ziel ist es, die beste Erklärung für die These zu finden, dass die Vermittlungspraxis der Patientenbibliotheken ab einem näher zu

bestimmenden Zeitpunkt nicht länger vermittelt war. Der HI dient als epistemischer Hintergrund, spezifische Konzepte fungieren als Folie der Analyse.

Analysekategorien und Fallbeschreibung

Der in der Einleitung angeführten Fragestellung liegt die Annahme zugrunde, dass Vermitteltheit – also das Zusammenspiel von sozialen Erwartungsstrukturen und institutionellen Leitideen – den institutionellen Rahmen für die jeweils besonderen Handlungen der Vermittlung bilden. Der Begriff der Erwartungsstrukturen ist der *Theorie der Sozialen Systeme* von Luhmann (1984) entnommen; die Institution und ihre Umwelt sind durch Erwartungsstrukturen miteinander verkoppelt.

Erwartungsstrukturen lassen sich als von außen gesetzte Vorgaben verstehen, durch die eine Institution die Möglichkeit erhält, sich als spezifische Einrichtung in einem gegebenen institutionellen Feld zu begreifen und entsprechende Regeln und Verhaltensnormen aufzustellen. Formuliert Erwartungen als generalisierter Sinn sind die Folie, die Störungen als von der institutionellen Leitidee abweichendes Geschehen erkennen lässt. Ob Störungen zu einer Justierung der Erwartungen führen oder ob man trotz der Störungen an den einmal formulierten Erwartungen festhält, lässt sich empirisch beantworten. Wichtig ist hier die Überlegung, dass über Erwartungen die innere Anschlussfähigkeit der Institution an ihre Umwelt hergestellt wird. Luhmann (1984: 392) definiert Erwartungen als „Bedingung der Möglichkeit der Selbstreproduktion der Elemente durch ihr eigenes Arrangement“. Man kann die Vermitteltheit der Vermittlung näher bestimmen, indem man zum einen danach fragt, ob die Leitidee einer Institution in der jeweiligen Vermittlungspraxis aufgehoben ist, und indem man zum anderen untersucht, inwieweit sie mit den von außen gesetzten Erwartungen und Vorgaben übereinstimmt.

Während Erwartungsstrukturen die Außenbeziehungen von Institutionen beschreiben, beleuchtet die Leitidee den inneren Funktionszusammenhang einer Organisation. Institutionelle Leitideen sind eine Orientierungshilfe; sie ermöglichen es, verschiedene Geltungsbereiche und Zwecke in einer Organisation voneinander abzugrenzen und zweckgebunden zu handeln. Es ist wichtig festzuhalten, dass *Institution* und *Organisation* keine unterschiedlichen Begriffe für gleichartige soziale und kognitive Phänomene sind. Die Begriffe spiegeln eigene Realitäten wider. So lassen sich in Organisationen verschiedenartige institutionelle Ordnungen finden, deren Funktionen einander ergänzen und gleichzeitig miteinander konkurrieren. Auch gibt es gleichartige institutionelle Ordnungen in verschiedenen Organisationen. Ob institutionalisierte Zwecke und Funktionen aus der Perspektive der Organisation oder aus einem übergeordneten Zusammenhang untersucht werden, hängt dabei vom jeweiligen Erkenntnisinteresse ab.

Infolge Lepsius (2013) konstituieren sich Institutionen mit Hilfe von Leitideen. Sie strukturieren das amorphe Ganze einer Organisation, indem sie verschiedene Zwecke und Funktionsbereiche voneinander abgrenzen und deren Eigenart über Normen und Regeln spezifizieren. Damit wird rationales Handeln für eben diese Bereiche und mit Hinblick auf überschaubare und anerkannte Zwecke möglich. Was innerhalb einer institutionellen Ordnung als vernünftig gilt und was als abweichende Handlungsweise zu sanktionieren ist, wird durch Rationalitätskriterien festgelegt. Leitideen sowie Rationalitätskriterien sind verselbständigt, an denen sich Motivationen, Interessen und Verhalten der jeweiligen Akteure orientieren (Lepsius, 2013: 15). Ob sich eine Leitidee durchsetzt, hängt von den Sanktionsmöglichkeiten ab, über die Institutionen verfügen.

Es sei noch auf eine weitere Überlegung hingewiesen, die sich aus der Institutionalisierung von Leitideen ergibt, und zwar auf die Fähigkeit bzw. Unfähigkeit einer Institution, Probleme aufzugreifen und zu bearbeiten, sobald spezifische Rationalitätskriterien sich verselbständigt haben und als vorherrschende Begründung einer bestimmten institutionellen Praxis gelten. Mit der

„Homogenisierung der Handlungsorientierung werden Folgeprobleme und Kontingenzen ... abgewiesen, ihre Bearbeitung in einen anderen Handlungskontext externalisiert“ (Lepsius, 2013: 18). Leitideen sind somit nicht nur Konzepte, die Orientierung ermöglichen, sie begrenzen diese auch, indem sie konformes Verhalten belohnen. Aus Stabilität kann Konformität und Rigidität werden.

Fallbeschreibung: Patientenbibliotheken und institutioneller Wandel

In dieser Fallbeschreibung wird skizziert, wie Vermittlung historisch und institutionell auf Vermitteltheit bezogen werden kann, um im Anschluss daran weitere Analyseschritte zu erörtern. Dabei handelt es sich nicht um eine eigenständige Institutionenanalyse, sondern um die Beschreibung von Ereignissen, Strukturen und Prozessen, die nachfolgend zu analysieren sind. Eine erste vorläufige institutionelle Analyse der dänischen Patientenbibliotheken findet sich in *Patientenbibliotheken – vom Aufstieg und Niedergang eines institutionellen Arrangements* (Elbeshausen, 2020).

Der Aufbau von Patientenbibliotheken und ihr Ausbau zu einem effizienten und zusammenhängenden System der Bücherversorgung an Krankenhäusern und Sanatorien geschieht in der Zeit, als die öffentlichen Bibliotheken dabei sind, sich zu einer festen kulturpolitischen und bildungspolitischen Einrichtung in der dänischen Gesellschaft zu entwickeln. Um die Dynamik und die Konfliktlinien dieses Prozesses der institutionellen Differenzierung und Spezialisierung deutlicher sichtbar machen zu können, soll kurz auf das Bibliotheksgesetz von 1920 eingegangen werden. Dieses Gesetz kann als Symbol einer radikalen Neuordnung im dänischen Bibliothekswesen verstanden werden: das Gesetz kodifiziert, was unter relevanten gesellschaftlichen Wissensressourcen zu verstehen ist und legitimiert auch deren Vermittlungsformen.

1920 wird gesetzlich festgeschrieben, worin die Aufgaben der Bibliotheken bestehen, nämlich Wissen zu vermitteln und zur allgemeinen Aufklärung der Bevölkerung beizutragen. Organisatorisch legt man sich – zeittypisch - auf ein Modell der zentralen und bürokratischen Steuerung des Bibliothekswesens fest, wodurch bestehende dezentrale Strukturen und Konzepte, was das organisatorische Design und die Vermittlungspraxis anbetrifft, ausgegrenzt werden. An der Spitze der neuen Institution steht ein Direktor, der seinen Einfluss auf die nachgeordneten Einheiten über sogenannte Bücherlisten und Zuschüsse bei der Auswahl und beim Einkauf von Büchern und anderen Materialien geltend macht. Die institutionelle Leitidee ergibt sich aus der Auffassung, dass öffentliche Bibliotheken systematisch Informationen organisieren, dass sie fachkundig Wissen vermitteln und planvoll zur Bildung, Ausbildung und Aufklärung der Bevölkerung Dänemarks beitragen. Sie können daher als eine organisierte Sammlung öffentlich zugänglichen Wissens gelten, die dieses Wissen zum Nutzen für die Gesellschaft und für den Einzelnen zur Verfügung stellen.

Ein Blick auf die zweite Analysekatgorie, auf die Erwartungsstrukturen, zeigt den politischen Willen, ein zusammenhängendes Institutionengefüge zu schaffen und dessen Entwicklung staatlich zu steuern. Das Bibliotheksgesetz spiegelt die Absicht und das Interesse wider, die dänische Gesellschaft zu modernisieren und den Übergang von der Agrar- zur Industriegesellschaft bildungs- und kulturpolitisch zu festigen. In der Forschung gilt das Gesetz von 1920 als gemeinsames Vorhaben von Bibliothekaren, Politikern und der Staatsverwaltung (Høgh, 1999: 90). Besonders hervorzuheben sind der überparteiliche Konsensus und das gemeinsame Interesse an der Bündelung und der geordneten Entwicklung von Wissensressourcen. Das Gesetz wird einstimmig angenommen. Nur bei der ersten Lesung wird mit Bedauern angemerkt, dass die Bestimmungen nicht weit genug gehen und man keine befriedigende Regelung für Kinder- und Schulbibliotheken gefunden hat.

Die Koalition, bestehend aus Bibliotheken, Politik und Staatsverwaltung, hat Fortbestand bis in die siebziger Jahre des 20. Jahrhunderts; dem öffentlichen Bibliothekswesen wird es so möglich,

relativ schnell auch andere Aufgabenfelder in sein Wirken einzubeziehen. Bibliotheken an Krankenhäusern und Sanatorien sind nur ein Beispiel für die sich durchsetzende institutionelle Logik, durch Spezialisierung und Differenzierung zu expandieren und alle relevanten gesellschaftlichen Bereiche mit Informationen zu versorgen.

Die erste Patientenbibliothek wird 1926 versuchsweise an einem Krankenhaus in der Provinz eingerichtet. Dabei nimmt man sich die großen Militärhospitäler in den USA zum Vorbild – und das, obwohl es auch in Dänemark Beispiele gibt, die Lektüre von Büchern als therapeutisches Mittel an Krankenhäusern einzusetzen. Seit etwa 1860 hat es vor allem in der Psychiatrie Bibliotheken und Lesestuben gegeben. Hier sind es jedoch Ärzte, die ihren Patienten Bücher zur Verfügung stellen. Neu sind demnach nicht Büchereien an Krankenhäusern; neu ist die Tatsache, dass diese Einrichtung aus der Sicht des Krankenhauses von einer fachfremden Profession betreut wird. Ausgebildete Bibliothekare sollen dafür sorgen, dass das richtige Buch zum richtigen Zeitpunkt den richtigen Leser findet.

Die Bibliotheken an Krankenhäusern erweisen sich schnell als Erfolg; innerhalb von zwei Jahrzehnten werden sie nicht nur zu einer akzeptierten, sondern auch zu einer geschätzten Einrichtung – bei Patienten und bei Ärzten. Um 1975 findet an etwa 80 % aller Krankenseinrichtungen eine geregelte Versorgung mit Büchern und anderen Informationsmaterialien statt. Umso erstaunlicher ist es daher, dass die Bibliotheken in nachfolgenden drei Jahrzehnten fast völlig aus den Krankenhäusern verschwinden. 2020 gibt es sie nur noch an zwei Krankenhäusern. Wie der steile Aufstieg und der rasante Niedergang zusammenhängen, müsste eine Institutionenanalyse erklären. Ich will hier nur der Frage nachgehen, wie die Vermittlungspraxis an Krankenhäusern mit der institutionellen Leitidee und den Erwartungsstrukturen zusammenhängt.

Welcher Leitidee die Bibliothekseinrichtungen an Krankenhäusern folgen, wird nie eindeutig geklärt und bleibt bis zur Abwicklung der Patientenbibliotheken unklar. Ist ihre Vermittlungspraxis ein Teil der Bibliotheksarbeit, dann bestehen Leitidee und Auftrag vor allem darin, die Patienten effizient mit Büchern zu versorgen. Geht es um Unterstützung und therapeutische Begleitung des Patienten während des Aufenthaltes im Krankenhaus, dann reicht ein gut funktionierender Bücherdienst nicht aus. Es muss Konzepte geben, die von Ärzten und vom Fachpersonal mitgetragen werden. Aufschlussreich ist daher, dass die Ärzte in der Anfangsphase den Patientenbibliotheken gegenüber skeptisch sind und es zur Bedingung machen, dass die Buchlektüre erbaulich sein müsse und den Heilungsprozess nicht stören dürfe.

Auf Grundlage dieser Vorgaben kommt es zu einer etwas zwiespältigen Vermittlungstätigkeit. Auf der einen Seite wird versucht, das Konzept der offenen Bibliothek durch ein besonderes Design der Bücherwagen auch im Krankenhaus zu verwirklichen. Auf der anderen Seite werden die zu vermittelnden Materialien so ausgewählt, dass sie keine den Heilungsprozess störenden Nebenwirkungen haben. Zu diesem Zweck erstellen Bibliothekare Bücherliste mit Anmerkungen zum Inhalt und zur Handhabung der Bücher und zur Frage, für welche Patientengruppen welche Materialien geeignet sind. Die Kooperation von Bibliotheks- und Krankenhauswesen funktioniert auf dieser Basis recht reibungslos und setzt sich in Dänemark bis in die achtziger Jahre des 20. Jahrhunderts fort. Einen therapeutischen Effekt kann man – wenn überhaupt – darin sehen, dass Bücher unterhalten, von der Krankheit ablenken und den Krankenhausalltag vergessen lassen.

Was die Erwartungsstrukturen anbelangt, so lassen sich drei Motivbündel ausmachen. In der Anfangsphase wird betont, dass Patientenbüchereien einen gesellschaftlichen Nutzen haben müssen. Das Nützlichkeitsdenken ist vor allem dem politischen Einvernehmen geschuldet, das zur Etablierung des öffentlichen Bibliothekswesens in Dänemark geführt hat. Hinzu kommt ein kultur- und bildungspolitisches Motiv, nämlich durch die Vermittlung guter Bücher das Bildungsniveau in der Bevölkerung zu erhöhen. Schließlich finden sich auch psychologische Motive, die darin

bestehen, den Aufenthalt im Krankenhaus angenehmer zu machen.

Die Vermittlungstätigkeit der Bibliotheken an Krankenhäusern ist in den ersten drei Jahrzehnten gesellschaftlich vermittelt; sie stimmt mit der Leitidee und den Erwartungsstrukturen überein. Das ändert sich in dem Augenblick, als unter Vermittlung nicht mehr ausschließlich die Versorgung mit Büchern verstanden wird, sondern die Lektüre von Literatur therapeutisch motiviert wird. In der Dissertation von Shrodes aus dem Jahre 1949 wird Literatur als Erfahrung und Vermittlung als Therapieform verstanden. „Bibliotherapy, like deep therapy, can be effective in breaking the circular processes in perceiving“ (Shrodes, 1955: 24). Jetzt reicht es nicht mehr aus, dass ein fachkundiger Bibliothekar das für den Patienten richtige Buch findet. Das Konzept der Vermittlung ist um einen zentralen therapeutischen Aspekt erweitert worden. Lesetherapie setzt Kenntnisse und Fertigkeiten voraus, die sich nicht in der Vermittlung von Wissen erschöpfen. Shrodes unterscheidet dann auch folgerichtig zwischen dem Lesen als therapeutisch-klinischem Prozess und dem Lesen als Unterhaltung und Selbsterkenntnis. Obwohl sich lesetherapeutische Verfahren auf die mentale Gesundheit des Patienten beziehen, wird mit den Arbeiten und Erkenntnissen von Shrodes ein gänzlich neuer Aspekt in die Vermittlung eingebracht: Vermittlung muss einen spezifischen therapeutischen Zweck erfüllen, wenn sie an Krankenhäusern anerkannt werden will.

Im dänischen Bibliothekswesen wird die 1926 eingeschlagene Spur nicht verlassen; Bibliotheken an Krankenhäusern werden weiterhin als besondere Filiale der öffentlichen Bibliotheken aufgefasst. Und ihre Leitidee besteht nach wie vor darin, Personen, die keine Bibliothek aufsuchen können, mit Informationen und Büchern zu versorgen. Aus der Denkschrift *Betænkning om sygehusbiblioteker* (1973) geht hervor, dass Patientenbibliotheken in Ausstattung und Einrichtung den normalen Bibliotheken in nichts nachstehen sollten. Auch wird nicht wie im angelsächsischen Bibliothekswesen zwischen therapeutisch-klinischen und normalen Aufgaben in der Vermittlungspraxis unterschieden. Unter Bibliotherapie in der Vermittlung versteht man weiterhin Versorgung mit informationstragenden Materialien und die Ablenkung vom Alltag im Krankenhaus.

Das Festhalten an der einmal eingeschlagenen Spur scheint zunächst keine Folgen zu haben. Mit der wirtschaftlichen Krise zu Beginn der achtziger Jahre wird die Frage nach dem besonderen therapeutischen Profil der über die Patientenbibliotheken organisierten Vermittlungspraxis lauter. Als die Koalition aus Politik, Staatsverwaltung und Bibliothekswesen zu bröckeln beginnt, kommt es zu maßgeblichen Einschnitten im Bibliothekswesen. Einer davon ist die Schließung von Bibliotheken an Krankenhäusern (Pamflet 13). Es gelingt den Bibliotheken nicht, auf das Besondere ihrer Mission und Aufgabe hinzuweisen und eine Leitidee zu präsentieren, die ihre fortgesetzte Existenz an Krankenhäusern rechtfertigen kann. Eine spezielle Filiale des öffentlichen Bibliothekswesens sein zu wollen, reicht offensichtlich nicht länger aus. Die Erwartungsstrukturen verlagern sich vom sozial- und bildungspolitischen Bereich in den gesundheitspolitischen. Die Schließung der Bibliotheken an Krankenhäusern ist ohne Zweifel eine staatliche Sparmaßnahme. Fragt man nach den tieferliegenden Ursachen, dann könnte eine Antwort darin bestehen, dass die Vermittlungspraxis aus der Zeit gefallen ist und nicht länger mit Leitidee und Erwartungsstrukturen vermittelt war.

Zusammenfassend kann man sagen, dass unser Fallbeispiel das Entstehen und den Niedergang einer institutionellen Ordnung beschreibt (vgl. Elbeshausen 2020). Zu Beginn müssen neue Strukturen und Formen der Kooperation entwickelt werden. Die Leitidee des öffentlichen Bibliothekswesens muss mit der des Krankenhauswesens verknüpft werden. Ärzte äußern Bedenken; denn eine Profession, der die Rationalitätskriterien an Krankenhäusern fremd sind, könnte den Betrieb und die innere Ordnung im Krankenhaus stören. Trotz anfänglicher Bedenken werden Patientenbibliotheken schnell akzeptiert. Der Niedergang der Patientenbibliotheken deutet darauf hin, dass die erprobte Vermittlungspraxis nicht länger mit der wachsenden Spezialisierung im

Krankenhauswesen harmonisiert, dass die Aufenthaltsdauer im Krankenhaus zurückgeht und dass bibliotherapeutische Methoden in der Vermittlungsarbeit nicht klar formuliert werden.

HI inspirierte Analyseschritte

Mit Hilfe des HI lässt sich diese erste Analyseskizze vertiefen. So könnte zum Beispiel nach dem Umfang der Veränderungen und der Robustheit der neuen institutionellen Ordnung gefragt werden. Der Institutionalismus hält zur Beantwortung dieser Frage interessante Konzepte bereit: 1. Kreuzungspunkte (*critical junctures*) 2. Pfadabhängigkeit und 3. increasing returns, worunter Effekte verstanden werden, die Nutzen und Anwendung einer institutionellen Ordnung in selbstverstärkender Weise erhöhen.

Kreuzungspunkte markieren Brüche und den Beginn einer neuen institutionellen Entwicklungslinie; das Erkenntnisinteresse richtet sich dabei auf eine Analyse der Faktoren, die in der Anfangsphase entscheidend für das Zustandekommen einer neuen institutionellen Ordnung sind. Piersons klassische Definition, nach der *critical junctures* deshalb kritisch sind, weil sie den Beginn einer Entwicklung markieren, die robust und – wenn sie sich einmal durchgesetzt hat – schwer zu ändern ist (Pierson, 2004: 135), wird von Cappocia & Kelemen (2007) entsprechend erweitert. Sie heben vor allem Entscheidungsspielräume hervor, die zentrale Akteure in der Anfangsphase haben.

Verglichen mit den vor 1926 existierenden Bibliothekskonzepten an Krankenhäusern, kann von einem Kreuzungspunkt und einem rigorosen Wandel gesprochen werden; denn die Vermittlungsarbeit wird professionalisiert. Wie groß der Entscheidungsspielraum der Bibliotheken in der Anfangsphase gewesen ist, müsste näher untersucht werden. Es kann aber vermutet werden, dass die Leitidee und die Rationalitätskriterien des Bibliothekswesens einem enormen Anpassungsdruck ausgesetzt waren; dort geltende Normen, Regeln und Verhaltensformen mussten sich in die hierarchische Ordnung an Hospitälern einfügen lassen; erprobte Arbeitsweisen mussten sich einem fremden Regelsystem unterordnen.

Critical junctures sind demgemäß relativ kurze Zeiträume, in denen die Situation offen für Entscheidungen ist, in denen alternative Entwicklungen denkbar sind und in denen Akteure einen größeren Einfluss als normalerweise auf das Ergebnis bzw. das Zustandekommen einer zukünftigen Ordnung haben. „As such, the critical juncture constitutes a situation that is qualitatively different from the "normal" historical development of the institutional setting of interest“ (Cappocia & Kelemen, 2007: 348).

Eine alternative Entwicklung ist 1926 nicht nur denkbar, sie lässt sich auch schnell in die Praxis umsetzen. Denn es gelingt, eine gemeinsame Schnittmenge zwischen den Interessen der Krankenhäuser und denen der Bibliotheken zu finden. Ablenkung von der Krankheit und vom Krankenhausalltag durch die Lektüre von Büchern wurde von beiden Seiten als Therapieform anerkannt. Die Bibliotheken in Dänemark nehmen in ihren Diskurs über Patientenbibliotheken schnell die in den USA gebräuchliche Bezeichnung *Bibliotherapie* auf, womit in erster Linie die Versorgung der Patienten mit Büchern gemeint ist. Ob es bereits im ersten Drittel des 20. Jahrhunderts deutlich formulierte von außen kommende Erwartungsstrukturen in Bezug die Versorgung der Patienten mit Büchern gegeben hat, müsste näher untersucht werden.

Zu ergänzen wäre noch, dass Kreuzungspunkte den Anfang einer Entwicklung markieren, von der nicht erwartet werden konnte, dass sie eintritt oder so eintritt, wie sie später eingetroffen ist. Kausale Erklärungen allein reichen nicht aus. Kontingenz muss als zusätzliches Erklärungsmoment berücksichtigt werden, wenn es darum geht, Brüche oder nicht zu erwartende Abweichungen von einer normalen Entwicklung zu analysieren (Mahoney, 2000).

Sind wesentliche Entscheidungen erst einmal getroffen, ist damit zu rechnen, dass die einmal eingeschlagene Richtung sich nur schwer umkehren lässt. Dass eine Entwicklung unumkehrbar ist, wird im HI mit der Beobachtung begründet, dass dies auch (oder gerade) dann gilt, wenn

effizientere Alternativen vorhanden sind. Das Paradox, wonach nicht notwendigerweise das effizienteste institutionelle Arrangement fortbesteht, wird mit Hilfe des Konzeptes der *Pfadabhängigkeit* zu erklären versucht. Unter *Pfadabhängigkeit* wird eine Entwicklungsdynamik verstanden, die Handlungsspielräume bis weit in die Zukunft festlegt, die spätere Wahlmöglichkeiten begrenzt und bestenfalls inkrementellen Wandel erlaubt. Was einmal institutionalisiert worden ist, hat Bestand - nicht, weil es keine besseren Alternativen gibt, sondern weil die bestehende Ordnung als legitim aufgefasst wird oder weil es zu kostspielig ist, zu einem neuen Arrangement überzugehen. Der HI verfolgt einen systemisch konservativen Frageansatz (Beyer, 2005).

Dass sich in einer offenen Entscheidungssituation nicht zwangsläufig die effizienteste Variante durchsetzt und dass eine einmal getroffene Entscheidung nicht zurückgenommen oder modifiziert werden kann, ist nicht besonders plausibel - besonders, wenn man von der Annahme ausgeht, dass Akteure normalerweise rational handeln. In der Literatur über *Pfadabhängigkeit* gibt es eine Reihe unterschiedlicher Erklärungsansätze für dieses Paradox. Fehlende Rationalität und mangelnde Effizienz werden unter der Bezeichnung „increasing returns“ diskutiert, das sind selbstverstärkende Prozesse und Mechanismen, die institutionelle Ordnungen stabilisieren.

Stellt man sich z.B. vor, dass die Vermittlung von Büchern an Bibliotheken sich gut über sog. Bücherlisten organisieren lässt, dann wird, wenn dieses institutionelle Arrangement auch von Bibliotheken an Krankenhäusern übernommen wird, ein erprobtes Verfahren auf eine andere Organisation ausgeweitet und somit zusätzlich legitimiert. Die Übernahme ist erst einmal sinnvoll; denn der Einsatz ein und derselben Methode in verschiedenen Organisationen, minimiert die Kosten, die nötig wären, um sie zu erlernen oder um institutionenübergreifend zu kooperieren.

Man kann sich weiterhin vorstellen, dass es an Krankenhäusern eigentlich sinnvoll wäre, Bücher, die dort therapeutische Zwecke erfüllen müssen, vom medizinischen Fachpersonal unter Mithilfe von Bibliothekaren auswählen zu lassen. Die von den öffentlichen Bibliotheken übernommene Ordnung schränkt jedoch die Möglichkeit ein, dass an Krankenhäusern eine Vermittlungspraxis entsteht, bei der die dort geltenden Rationalitäts- und Effizienzkriterien stärker berücksichtigt werden. Denn es wäre jetzt schlichtweg zu aufwendig, ärztliche und bibliothekarische Kompetenzen neu zu regeln, andere Formen der Kooperation zu entwickeln und organisatorische Lernprozesse so zu ändern, dass der therapeutische Zweck in der Vermittlungspraxis an Krankenhäusern deutlicher wird.

Unser Beispiel, das die Selektionsanomalien von selbstverstärkenden Prozessen illustriert, ist nicht fiktiv, sondern spielt auf eine Ordnung an psychiatrischen Krankenhäusern an. Hier wird die Auswahl von Büchern für Patienten nicht alleine den Bibliotheken überlassen; es wird ein Gremium geschaffen, das aus einem Oberarzt, dem technischen Leiter des Krankenhauses und einem leitenden Bibliothekar von öffentlichen Bibliotheken besteht. Man trifft sich einmal im Jahr, um die Auswahl der richtigen Bücher zu bestätigen.

Mahoney, der selbstverstärkende Prozesse als Bildung und Reproduktion eines institutionellen Musters definiert, arbeitet eine Typologie aus. Zusätzlich zur gängigen Erklärung, wonach „increasing returns“ vor allem auf Kosten-Nutzen-Überlegungen beruhen, führt er drei weitere Gründe an. Selbstverstärkende Prozesse folgen einer funktionalen Logik, sobald die institutionelle Ordnung eine wesentliche Rolle für das Systemganze spielt. Zweitens trägt eine asymmetrische Verteilung der Macht dazu bei, dass eine gegebene Ordnung fortbesteht. Das ist der Fall, wenn die Institution von einer Elite unterstützt wird und marginalisierte Gruppen keinen oder geringen Einfluss auf zentrale Entscheidungen haben. Schließlich können Akteure der Auffassung sein, dass die existierende Ordnung gerecht ist und die richtigen Werte widerspiegelt. Dann wird ein bestimmtes institutionelles Muster aus legitimatorischen Gründe reproduziert (Mahoney, 2000: 517-526).

Aufbauend auf diese drei Konzepte lässt sich folgende These formulieren: die ursprüngliche

Bibliotheksordnung an Krankenhäusern erweist sich als relativ stabil und besteht 60 Jahre lang fort, weil funktionale und legitimatorische Gründe dazu beitragen, dass dieser Entwicklungspfad reproduziert wird - und das, obwohl Alternativen möglich und sinnvoll gewesen wären. Dabei wäre an lesetherapeutische Ansätze in der Bibliothektherapie oder an eine differenziertere Vermittlungspraxis zu denken, die sich an der zunehmenden Spezialisierung im Krankenhauswesen orientiert. Das Festhalten an der einmal etablierten Ordnung ließe sich im Zeitraum zwischen 1926 und 1960 damit legitimieren, dass die Leitidee der Aufklärung für öffentliche Bibliotheken eine universelle Verpflichtung darstellt und Bibliothekare einen Kampf gegen minderwertige Literatur auch an Krankenhäusern zu führen haben. Für die Anbindung der Patientenbibliotheken an das öffentliche Bibliothekswesen sprechen zudem funktionale Gründe wie Flexibilität, Wissenstransfer und Rationalisierung.

Anders formuliert: die Vermitteltheit der Vermittlungspraxis ist im Wesentlichen eine Frage, ob es gelingt, Selektionsanomalien zu begrenzen, sich von bewährten Entwicklungspfaden schneller zu lösen und dominante Rationalitätskriterien daraufhin zu untersuchen, ob sie die Verarbeitung von organisatorischen Problemen verengen.

Mit Begriffen wie *Kreuzungspunkt*, *Pfadabhängigkeit* und „*increasing returns*“ kann untersucht werden, welcher Diskurs über die Neuordnung der Bibliotheken an Krankenhäusern sich hat durchzusetzen können, wie starre institutionelle Ordnungen zukünftige Handlungsspielräume begrenzt haben und welche symbolischen und materiellen Erträge dazu beitragen, dass am einmal eingeschlagenen Entwicklungspfad festgehalten wird. Sucht man nach Antworten auf die Frage, welche Faktoren, Ereignisse oder Entscheidungen den Wandel angestoßen haben, muss sich das Erkenntnisinteresse auf exogene Faktoren richten - z.B. auf veränderte gesellschaftliche Erwartungsstrukturen oder institutionelle Innovationen in anderen Bereichen.

Exogene Faktoren, die auf eine gegebene institutionelle Ordnung einwirken und diese gegebenenfalls grundlegend verändern, versucht der HI durch das Konzept des unterbrochenen oder punktierten Gleichgewichts (*punctuated equilibrium*) zu erklären. Das Konzept stammt aus der Evolutionsbiologie, wird aber relativ schnell von der Organisationstheorie, der Entscheidungstheorie in der Politikwissenschaft und vom HI aufgegriffen und modifiziert. Die *punctuated-equilibrium*-Theorie erklärt, warum Institutionen oder Organisationen Perioden langandauernder Stabilität erleben, um dann plötzlich einem abrupten und schnellen Wandel ausgesetzt zu werden. Wandel wird als diskontinuierlicher Prozess verstanden, wo strikt zwischen institutioneller Innovation, die oftmals auf einen exogenen Schock folgt, und institutioneller Reproduktion unterschieden wird (Thelen, 2006: 400). Von einem punktierten Gleichgewicht kann man sprechen, als 1985 die ersten Bibliotheken an dänischen Krankenhäusern geschlossen werden. Der hier eingeleitete Wandel ist abrupt und führt dazu, dass eine bislang funktionierende Ordnung zusammenbricht, um dann viel später von einem anderen institutionellen Arrangement ersetzt zu werden: öffentliche Bibliotheken als Zentren der Gesundheitsförderung.

Die *punctuated-equilibrium*-Theorie arbeitet mit einer starren Phaseneinteilung – Stabilität und Stagnation auf der einen Seite, Wandel und Dynamik auf der anderen Seite. Veränderungsprozesse, die nicht in das Muster der stabilen Institution passen, werden, so die Kritik, zwangsläufig nach außen verlegt und als fremdartige Einwirkung oder als exogener Schock thematisiert (Lieberman, 2002). Die Sichtweise von der Institution als Anker der Stabilität übersieht aber, dass Strukturen angeeignet und umgesetzt werden müssen, dass in organisatorischen Feldern nicht nur eine, sondern mehrere institutionelle Ordnungen zu finden sind und dass Institutionen selbst Akteure in einem sich stetig wandelnden organisatorischen Feld sind. Daher hat die institutionelle Theorie seit den 1990-er Jahren ihr Erkenntnisinteresse von Stabilität auf Wandel umgestellt und Begriffe wie Ideen, Identität und Kultur ins Zentrum ihrer Analysen gerückt. Es geht ihr nicht um Erklärungen für eine vorhersagbare Veränderung der Folgen „but of extraordinary change, where relationships among explanatory factors themselves change.“ (Lieberman, 2002:

701).

Dobusch (2010) greift auf die Strukturierungstheorie des Soziologen Giddens zurück, um Stabilität nicht als Resultat der Stagnation oder eines impliziten theoretischen Konservatismus interpretieren zu müssen. Stabilität selbst sei ein dynamischer Zustand, der sich aus der Dualität von Handlung und Struktur ergebe und nicht nur aus der Automatik selbstverstärkender Prozesse hergeleitet werden könne. Streeck und Thelen unterscheiden zwischen Wandel als abruptem Prozess, der zu Diskontinuität und Zusammenbruch eines institutionellen Arrangements führt, und Wandel als inkrementellem Prozess, in dem sich das Ordnungsgefüge langsam, aber stetig ändert (Streeck & Thelen, 2005). Inkrementeller Wandel kann einmal durch defensive und reaktive Handlungsmuster bedingt sein; zum anderen können Akteure neue Entwicklungen proaktiv und unter Berücksichtigung struktureller Begrenzungen anstoßen. (Mahoney & Thelen, 2010)

Mit Hilfe der Konzepte des *punctuated equilibrium*, des *exogenen Schocks* und *gradueller Wandels* ließe sich eine zweite These formulieren: das Bibliothekswesen hält an einer bestimmten institutionellen Ordnung fest, weil es auf wichtige Änderungen der politischen und sozialen Erwartungsstrukturen nicht angemessen reagiert hat. Es hat die eigene Vermittlungspraxis nicht auf die Spezialisierung im Krankenhauswesen abgestimmt; neue Ansätze in der Lesetherapie haben nicht zu einer Schärfung des therapeutischen Selbstverständnisses geführt. Die Schließung der Bibliotheken an Krankenhäusern ab 1985 kommt einem Schock gleich. Die zuvor geltenden Rationalitätskriterien waren so dominant, dass Chancen für mögliche institutionelle Innovationen nicht erkannt werden und dass keine inkrementelle Entwicklung möglich war.

Abschließender Kommentar

Dieser Essay hat sich mit der Frage befasst, wie das handlungsorientierte Konzept der Vermittlung um strukturelle bzw. institutionelle Aspekte erweitert werden kann. Dabei ging es um historische, nicht um funktionelle Erläuterungen. Um dieses Vorhaben analytisch einigermaßen sinnvoll durchzuführen, wurde Vermittlung selbst als Institution betrachtet, die in einen spezifischen zeitlichen Kontext eingebettet ist und bestimmten Regeln und Normen folgt. Die öffentlichen Bibliotheken in Dänemark und ihre Kooperation mit dem Krankenhauswesen dienen als Beispiel, an dem das analytische Potential des HI aufgezeigt werden sollte.

Kommunikationsstrategische bzw. kulturpolitische Analyseebenen wurden durch institutionelle ergänzt. Das ist der Überlegung geschuldet, dass die Handlungen und das Verhalten der Akteure in Institutionen, in der Summe betrachtet, als Ausdruck sowohl individueller wie auch kollektiver Interessen gesehen und analysiert werden können. Vermittlung aus einer institutionellen und historischen Perspektive zu betrachten, ist der Versuch, Intentionalität und Strukturbedingtheit des Handelns aufeinander zu beziehen und einer Mikro-Makro-Dichotomie zu entkommen.

Das Ziel des Essays bestand nicht darin, mittels einer empirisch fundierten Analyse herauszufinden, wie sich institutioneller Rahmen und Vermittlungskonzept an Bibliotheken in Krankenhäusern im Laufe der vergangenen 100 Jahre gewandelt haben. Vielmehr sollte eine theoretisch-methodische Perspektive aufgezeigt werden, in der sich eine solche Analyse sinnvoll durchführen lässt. Hier bietet sich der HI als relevante theoretische Perspektive an. *Kreuzungspunkte*, *Pfadabhängigkeit*, *increasing returns*, *punctuated equilibrium* und *gradueller Wandel* sind Konzepte, mit deren Hilfe sich historische Tiefenstrukturen aufdecken und sich Linien der Kontinuität und des langfristigen Wandels analysieren lassen.

Da die Empirie einen wesentlichen Platz im HI einnimmt, besteht die nächste Aufgabe darin, die institutionelle Vermitteltheit des Vermittlungskonzeptes nicht nur punktuell, sondern systematisch zu untersuchen. Als Voraussetzung hierfür und mit Anleihen bei der Konzepttheorie von Robert Brandom sind zwei Thesen entwickelt worden, um beste Erklärungen für den Aufstieg und Niedergang der institutionellen Ordnung für Patientenbibliotheken zu finden. In der ersten

These wird angenommen, dass es vor allem funktionale und legitimatorische Gründe sind, die dem Anfang des vorigen Jahrhunderts eingeschlagenen Entwicklungspfad Stabilität und Kontinuität verliehen haben.

In der zweiten These werden exogener Schock und abrupter bzw. gradueller Wandel in den Mittelpunkt des Erkenntnisinteresses gerückt. Sowohl die zunehmende Spezialisierung im Krankenhauswesen als auch der Bedarf an spezifischen auf die Förderung der Gesundheit zugeschnittenen Leistungen decken sich nicht länger mit der tradierten Ordnung. Die sich ab 1985 rapide ändernden Erwartungsstrukturen im sozialen, kulturellen und politischen Umfeld der Patientenbibliotheken übersteigen ihr Vermögen, die wachsenden organisatorischen und legitimatorischen Probleme zu lösen. Die Patientenbibliotheken erleben ein abruptes Ende. 2020 gibt es zwei Bibliotheken dieser Art, die weitgehend vom öffentlichen Bibliothekswesen abgekoppelt sind.

Ob die beiden Thesen tatsächlich die beste Lösung sind oder ob sich bessere Thesen entwickeln lassen, kann nur empirisch überprüft werden. Auch hier gilt, dass mit der Anwendung eines bestimmten Konzeptes auch dessen Inhalt entwickelt wird. Mit anderen Worten: das analytische Potential des HI wäre ebenfalls kritisch zu hinterfragen.

Literatur

- Betænkning om sygehusbiblioteker*, afgivet af den af Bibliotekstilsynet oktober 1970 nedsatte arbejdsgruppe for sygehusbiblioteker. 1973. [Danish]
- Beyer, J. (2005). Pfadabhängigkeit ist nicht gleich Pfadabhängigkeit! Wider den impliziten Konservatismus eines gängigen Konzeptes. *Zeitschrift für Soziologie*, 34(1), 5–21. [German]
- Brandom, R. (2000). Vocabularies of pragmatism. *Richard Rorty: The Philosopher Meets his Critics*, Oxford, 2000, 156–183. [English]
- Dobusch, L. (2010). Kaskaden der Komplementarität: Pfadabhängigkeit organisationaler und technischer Strukturen. *ZFBF: Schmalenbachs Zeitschrift für Betriebswirtschaftliche Forschung*, 62, 422. [German]
- Capoccia, G., & Kelemen, R. D. (2007). The study of critical junctures: Theory, narrative, and counterfactuals in historical institutionalism. *World politics*, 59(3), 341–369. [English]
- Elbeshausen, H. (2020). Patientenbibliotheken – vom Aufstieg und Niedergang eines institutionellen Arrangements. *Social Communications : Theory and Practice*, 10, 111–123. [German]
- Faßler, M. (1997). *Was ist Kommunikation?*. München: Fink. [German]
- Gudiksen, J. (2005). Formidling – En karakteristik af forskellige formidlingsforståelser og deres kommunikationsteoretiske og forskningstypologiske grundlag. *Dansk Biblioteksforskning*, 1(2), 31–40. [Danish]
- Høgh, S. (1999). Danmarks første folkebibliotekslov. Om tilblivelsen af biblioteksloven af 5. marts 1920 samt efterspil. *Bibliotekshistorie*, 5(1). [Danish]
- Jansen, D. (2000). *Del neue Institutionalismus*. Antrittsvorlesung an der Deutschen Hochschule für Verwaltungswissenschaften Speyer. 27. Juni 2000. Online unter: https://www.researchgate.net/publication/268277024_Der_neue_Institutionalismus. (15.07.2018) [German]
- Jepperson, R. (1991). Institutions, institutional effects, and institutionalism. In: Powell, W. & DiMaggio, P. (Ed.): *The new institutionalism in organizational analysis*, 143–163. [English]
- Lepsius, M. R. (2013). *Institutionalisierung politischen Handelns: Analysen zur DDR, Wiedervereinigung und Europäischen Union*. Springer-Verlag. [German]
- Lieberman, R. C. (2002). Ideas, institutions, and political order: Explaining political change. *American political science review*, 96(4), 697–712. [English]

- Luhmann, N. (1984). *Soziale Systeme: Grundriss einer allgemeinen Theorie*. Suhrkamp Verlag. [German]
- Mahoney, J. (2000). Path dependence in historical sociology. *Theory and society*, 29(4), 507–548. [English]
- Mahoney, J., & Thelen, K. (2010). A theory of gradual institutional change. *Explaining institutional change: Ambiguity, agency, and power*, 1, 1–37. [English]
- Mayntz, R. (2002). *Akteure–Mechanismen–Modelle: Zur Theoriefähigkeit makro-sozialer Analysen*. Frankfurt a. M.: Campus Verlag. [German]
- Morisse-Schilbach M. (2012). Historischer Institutionalismus. In: Bieling HJ., Lerch M. (eds) *Theorien der europäischen Integration*. Springer VS, Wiesbaden. https://doi.org/10.1007/978-3-531-19715-9_11 [German]
- Pamflet 13 (1983). Hofteoperation eller biblioteksbetjening. Interview med amtsborgmester Søren Trolborg. *Bibliotek 70*. [Danish]
- Pierson, P. 2004. *Politics in time: History, institutions, and social analysis*, Princeton: Princeton University Press. [English]
- Rasmussen, C. H. (2016). *Formidlingsstrategier: En grundbog om kulturinstitutioners formidling*. Samfundslitteratur. [Danish]
- Shrodes, C. (1955). Bibliotherapy. *The Reading Teacher* 9(1), s. 24–29. [English]
- Steinmo, S. (2008). Historical institutionalism. In: Della Porta, D., & Keating, M. (Eds.). *Approaches and methodologies in the social sciences: A pluralist perspective*, 118–138. Cambridge University Press : Cambridge [English]
- Streeck, W., & Thelen, K. A. (Eds.). (2005). *Beyond continuity: Institutional change in advanced political economies*. Oxford University Press. [English]
- Thelen, K. (1999). Historical institutionalism in comparative politics. *Annual review of political science*, 2(1), 369–404. [English]
- Thelen, K. (2002). The explanatory power of historical institutionalism. In: *Mayntz, Renate (Hg.): Akteure–Mechanismen–Modelle. Zur Theoriefähigkeit makro-sozialer Analysen. Frankfurt, New York*, 91–107. [English]
- Thelen, K. A. (2006). Institutionen und sozialer Wandel: Die Entwicklung der beruflichen Bildung in Deutschland. In *Transformationen des Kapitalismus: Festschrift für Wolfgang Streeck zum sechzigsten Geburtstag* (pp. 399–423). Campus Verlag. [German]
- Türcke, C. (1994; 2.Udg.). *Vermittlung als Gott. Metaphysische Grillen und theologische Mucken didaktischer Wissenschaft*. Lüneburg: Dietrich zur Klampen. [German]
- von Thun, F. S. (2013). *Miteinander reden 1: Störungen und Klärungen: Allgemeine Psychologie der Kommunikation* (Vol. 1). Rowohlt Verlag GmbH. [German]
- Welskopp, T. (2002). Die Theoriefähigkeit der Geschichtswissenschaft. In: *Mayntz, Renate (Hg.): Akteure–Mechanismen–Modelle: zur Theoriefähigkeit makro-sozialer Analysen* (Vol. 42). [German].

ПРО ІНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ В ПРОЦЕСІ ПОСЕРЕДНИЦТВА

Ханс Ельбесхаузен,

доцент (заслужений), Копенгагенський університет,

(Копенгаген С., Данія)

АНОТАЦІЯ

Есе починається зі спостереження про те, що практика медіації в установах культури може застаріти й поза її інституційним контекстом стане порожнім жестом. Сам процес посередництва, тобто припущення, повинен бути опосередкований, щоб він мав

результат. Мене зацікавило складання аналітичного плану, який можна використовувати для вивчення структур посередництва, що опосередковуються. Структури-посередники визначаються як інституційний порядок. Його основна ідея й критерії раціональності разом із соціальними, культурними чи політичними очікуваннями формують умови, у яких розвивається практика посередництва культурних установ. Історичний інституціоналізм є теоретичною основою. Основні концепції будуть пояснені з урахуванням успішного створення бібліотек у данських лікарнях приблизно в 1930 році та їхнього раптового закриття, яке почалося приблизно 1985 року. Есе відноситься до методологічної точки зору, у якій ідеться про те, що зміст концепції розробляється й уточнюється під час його використання.

Ключові слова: *медіація, історичний інституціоналізм, бібліотеки данських лікарень, інституційний аналіз.*

Submitted to the editorial office – 16.05.2020

Reviewed – 02.11.2020

Accepted for printing – 19.11.2020

Подано до редакції – 16.05.2020

Рецензовано – 02.11.2020

Прийнято до друку – 19.11.2020

APPLICABLE
SOCIO-COMMUNICATION TECHNOLOGIES
ПРИКЛАДНІ
СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

УДК 007 : 304 : 659

DOI: 10.51423/2524-0471-2020-11-2-10

**THE ROLE OF MASS COMMUNICATION IN THE SOCIALIZATION OF
PEOPLE WITH DISABILITIES IN UKRAINE**

Anastasiia Bessarab,

*Doctor of Science in Social Communications, Associate Professor,
Professor of Special Pedagogy and Special Psychology Department,
staicy@ukr.net, ORCID: 0000-0003-3155-5474, Scopus Author ID: 57211852356,
Municipal Institution of Higher Education «Khortytsia National Educational Rehabilitation
Academy», Science town str., 59 (island Khortytsia), Zaporizhia, 69017, Ukraine.*

Tetiana Hyrina,

*Candidate of Sciences in Social Communications, Associate Professor,
Docent of Journalism, Ukrainian Philology and Culture Department,
hirinatetyana@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1587-8767,
University of the State Fiscal Service of Ukraine, Irpin, Ukraine
University str., 31, Irpin, 08200, Ukraine.*

Irina Antonenko,

*Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor,
Dean of the Faculty of Rehabilitation Pedagogy and Social Work,
irinaantonenko80@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4612-6568,
Municipal Institution of Higher Education «Khortytsia National Educational Rehabilitation
Academy», Science town str., 59 (island Khortytsia), Zaporizhia, 69017, Ukraine.*

Yana Zoska,

*Doctor of Social Sciences, Professor,
Professor at Sociology and Social Work Department,
zoskayana@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0407-1407,
Classical Private University,
Zhukovskoho str., 70b, Zaporizhzhia, 69002, Ukraine.*

ANNOTATION

The **purpose** of the study is to formulate an overall picture of the role of mass communication in the socialization of people with disabilities through social communication project initiatives in Ukraine.

The achievement of this goal included the fulfillment of the following tasks: analysis of sources on this topic; questioning and establishing the primary information and communication needs of persons with disabilities as a media audience through an expert survey.

Research methods and techniques. During the research when elaborating the sources on the topic there were used the methods of analysis, synthesis, generalization, comparative and descriptive methods. The basis of the study is an expert survey. In order to identify the primary information and communication needs of this category of media audience, the survey was conducted among social workers who deal with people with disabilities in Dnipropetrovsk, Donetsk, Zaporizhzhya, Lviv and Khmelnytsky regions. Via online questionnaire service «Google Forms» there were collected 66 responses from January 20, 2020 till February 3, 2020. The comments which were received earlier or later the survey timelines were disregarded.

Results. The results of the survey among social workers whose activities are related to people with disabilities in Dnepropetrovsk, Donetsk, Zaporizhzhya, Lviv and Khmelnytsky regions give grounds to state that for people with disabilities there are promising prospects of constructing an «elastic web» of inclusive social and communication media space in a complex of contact and digital projects, especially initiated and implemented in the media sector. In particular, the experts highlighted the absolute need of people with disabilities to enhance socialization by expanding their daily circle of communication.

Conclusions. Within the framework of scientific discourse, the comprehension of this problem is promising in terms of the development of a model of communication relations establishment in modern inclusive poly-platform media space.

Keywords: social communication initiatives, media, «elastic web» theory, expert survey, people with disabilities.

РОЛЬ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ В СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ

Анастасія Бессараб,

доктор наук із соціальних комунікацій, доцент,
професор кафедри спеціальної педагогіки та спеціальної психології,
КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» ЗОР, вул. Наукове
містечко, 59 (острів Хортиця), м. Запоріжжя, 69017, Україна.

Тетяна Гиріна,

кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент,
доцент кафедри журналістики, української словесності та культури,
Університет державної фіскальної служби України,
вул. Університетська, 31, м. Ірпінь, 08200, Україна.

Ірина Антоненко,

кандидат психологічних наук, доцент,
декан факультету реабілітаційної педагогіки та соціальної роботи,
КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» ЗОР, вул. Наукове
містечко, 59 (острів Хортиця), м. Запоріжжя, 69017, Україна.

Яна Зоська,*доктор соціологічних наук, професор,
професор кафедри соціології та соціальної роботи,
Класичний приватний університет,
вул. Жуковського, 70б, м. Запоріжжя, 69002, Україна.*

Вступ

Інфраструктура національного інформаційного медіаландшафту в Україні як сегмента глобального комунікаційного простору зумовлена демографічно-популяційними характеристиками населення. Категорія «норми» в посттоталітарному соціумі українців орієнтована на потреби більшості, між тим конструє оази дружнього відкритого простору для людей з інвалідністю, ініційованого та підтримуваного ними ж. Платформи, орієнтовані на технологію відкритого простору, засновані на концепції інклюзії, де-факто є закритими для широкого загалу.

Збільшення кількості осіб з інвалідністю останніми роками стимулювало медіаактивізм у секторі, виникли окремі ініціативи, періодично відбуваються спеціалізовані події заходи, спрямовані на підвищення рівня соціалізації людей із різними особливими потребами, що презентують технологічні новинки, які полегшують доступ до інформації цих людей. Кожен із таких медіапроектів заслуговує на увагу, однак, автономно реалізовані, вони часто залишаються осторонь від інформаційних стрічок популярних масових медіа, продуктивна взаємодія з якими потребує посилення.

Строкате бачення державою свого місця в модеруванні та орієнтації на формування національного інклюзивного медіапростору, обмежене декларативними намірами, викладеними в законодавчих актах, що часто не знаходять вираження в практичній площині, зумовило орієнтацію громадського сектору на реалізацію окремих ініціатив. Утілення задуму на локальному рівні об'єднує українців навколо мети допомогти собі. В основі такої роботи метод проектування в широкому розумінні як інструмент набуття досвіду та засіб емпіричної реалізації філософії дієвості.

Як науковий метод його було впроваджено у XVIII ст., коли при школах архітектури випускників орієнтували на імплементацію отриманих теоретичних знань у розв'язанні конкретних практичних проблем. Для потреб освіти методологічний потенціал проектування обґрунтував Дж. Дьюї. На початку XIX ст. він переконував у своїх працях, що успішним проєкт може бути лише за умови усвідомленої психологічної потреби в його реалізації, що є запорукою досягнення соціального блага (Dewey, 1938). На потребі отримання задоволення від реалізації проєкту наголошував Е. Торндайк (Knoll, 2018). Узагальнюючи концепції попередників, В. Кілпатрік наголосив на важливості свободи дій під час творчого процесу проектування та визначив чотири етапи проєктної діяльності (призначення, планування, виконання та обговорення або резонанс). Він обґрунтував роль глядачів як пасивних учасників реалізації проєкту на його завершальних етапах (Kilpatrick, 1925). Дослідник М. Соколов структуру медіапроєкту подав у вигляді комплексу взаємозумовлених етапів: передпроєктної діяльності, його реалізації, рефлексії та післяпроєктного етапу (Соколов, 2013). У кінці минулого століття, узагальнивши теоретичні концепції попередників, М. Нолл наголошував, що метод проектування перспективний у вимірах розвитку незалежності та відповідальності учасників процесу, а також як платформа для напрацювання соціальних моделей поведінки (Knoll, 2018: 59). Метод проектування досліджувала В. Пак (Пак, 2016: 68–74), як елемент теорії систем його розглядали Г. Сосновська та А. Мурашов. Для позначення взаємозв'язків проєктної діяльності в структурі теорії систем науковці ввели метафору «еластичне павутиння»: «Якщо уявити систему у вигляді особливого роду

павутини, кожен елемент якої пов'язаний з багатьма іншими й впливає на них, то, чим більше в ній елементів, тим вище складність їх деталізації. Чим ширше коло їхніх можливих станів, варіантів формування тимчасових альянсів, тим більше число можливих зв'язків між ними і тим вища динамічна складність цієї системи» (Сосновская, 2018).

Теорія «еластичного павутиння» є цінною для конструювання системи соціально-комунікаційної проектно-інфраструктури для людей з інвалідністю в Україні, де ініційовані для них медіапроекти потребують нарощування включеності до загального медійного контексту. На комплекс спеціалізованих автономних ініціатив наразі покладено не лише надзавдання з привернення уваги до проблем людей з інвалідністю, полегшення їхніх щоденних турбот, а й функції соціалізації, адже, як стверджував Дж. Дьюї, «єдиний спосіб підготуватися до соціального життя – це долучитися до нього» (Dewey, 1938).

Віртуальні та контактні ініціативи, онлайн-проекти та офлайн-атракції для цих людей у соціально-комунікаційному вимірі покликані розв'язувати значущу проблему формування національного інклюзивного медіапростору, в якому комфортним буде як перебування людей з інвалідністю, так і без неї. Попри відсутність рис системності в реалізації окремих ініціатив для людей з інвалідністю в Україні, їхня різноманітність заслуговує на детальний розгляд, а усвідомлення поліфонії таких проектів зумовить потребу в систематизації, налагодженні своєрідної центромірної послідовності в комунікаційній структурі українського соціуму.

Мета дослідження – сформулювати загальну картину щодо ролі засобів масової комунікації в соціалізації людей з інвалідністю за допомогою соціальнокомунікаційних проектних ініціатив в Україні.

Досягнення цієї мети передбачало виконання таких *завдань*: аналіз джерел за темою; складання анкети й установа первинної інформаційно-комунікаційної потреби осіб з інвалідністю як аудиторії медіа за допомогою експертного опитування.

Методи та методики дослідження

Під час дослідження використано комплекс методів: загальнонаукові (аналіз, синтез, описовий, узагальнення, порівняльний) – під час опрацювання джерел з теми; специфіко-соціологічні (експертне опитування соціальних працівників за методом прогнозних сценаріїв) – для визначення інформаційно-комунікаційних потреб осіб з інвалідністю. Наше соціологічне дослідження ґрунтується на використанні методу експертного опитування, яке, за визначенням В. Різуна, Т. Скотникової, володіє інструментарієм, щоб «виявити глибинні тенденції розвитку того чи іншого явища» (Різун, Скотникова, 2008: 80). Це один із найпродуктивніших з огляду на комплекс отримуваних даних емпіричних методів у соціальних комунікаціях, підсумки якого надають змогу отримати репрезентативні достовірні дані для аналізу та мають великий прогнозний потенціал. Методом експертного опитування (анкетування: індивідуальне, заочне, онлайн за допомогою сервісу «Google Forms») упродовж 20 січня 2020 р. – 03 лютого 2020 р. реалізовано отримання первинної соціологічної інформації від 66 респондентів-експертів за темою «Проблема соціалізації осіб з інвалідністю, 2020». Відповіді, які отримано поза хронологічними межами дослідження, не було враховано.

Результати та дискусії

Із метою встановлення первинних інформаційно-комунікаційних потреб цієї категорії аудиторії медіа проведено опитування серед соціальних працівників, які мають справу з людьми з порушеннями зору, слуху, мовлення, функцій опорно-рухового апарату, обмеженими можливостями розумового розвитку, із затримкою психічного розвитку, із порушенням емоційно-вольової сфери (аутизму) та із синдромом Дауна в Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Львівській та Хмельницькій областях.

Акумуляована статистична інформація про стаж роботи опитаних (від 1 до 21 року) при цьому має важливе, проте не вирішальне значення, адже рівень інтеграції соціальних працівників до потреб їхніх підопічних може не перебувати в пропорційній залежності від часу виконання ними своїх професійних обов'язків. Заочне анкетування передбачало заповнення 15 тестових модулів із запитаннями закритого типу, йому передувала коротка інструктивна частина. Оскільки експертне опитування не може бути анонімним, за згодою респондентів зібрано додаткову ідентифікаційну інформацію, яка не підлягає оприлюдненню, а виконує функцію, названу шведським дослідником С. Далбергом «ідентифікаційний ключ» (Dahlberg, 2007: 2).

За підсумками аналізу результатів анкетування підтверджено авторську гіпотезу щодо перспективності для людей з інвалідністю конструювання «еластичного павутиння» інклюзивного соціальнокомунікаційного медіапростору в комплексі контактних та цифрових проєктів, зокрема ініційованих і втілених у медіасекторі.

Досвідчені соціальні працівники засвідчили безумовну потребу людей з інвалідністю в посиленні соціалізації шляхом розширення щоденного кола спілкування. Про це свідчать схвальні відповіді більшості респондентів. Важливо, що стан комунікативного поля не задовольняє, на думку більшості опитаного експертного середовища, інформаційних потреб українців з інвалідністю (рис. 1).

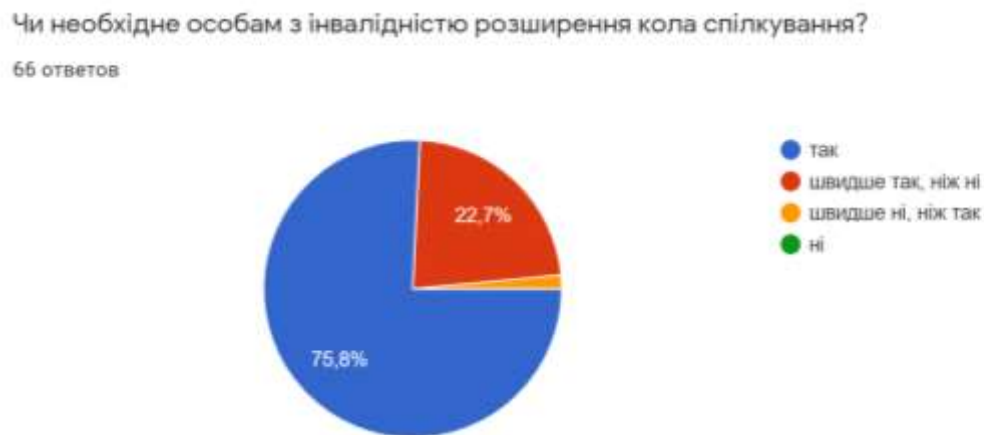

Рис. 1. Потреба людей з інвалідністю в розширенні кола спілкування

При цьому джерелом понад половини (62,1%) отримуваної людьми з інвалідністю інформації є пряма комунікація, відповідно, на думку 48,5% опитаних, решта даних надходить до них через ЗМК (рис. 2).

Які канали комунікації є найпопулярнішими серед осіб з інвалідністю?

66 ответов

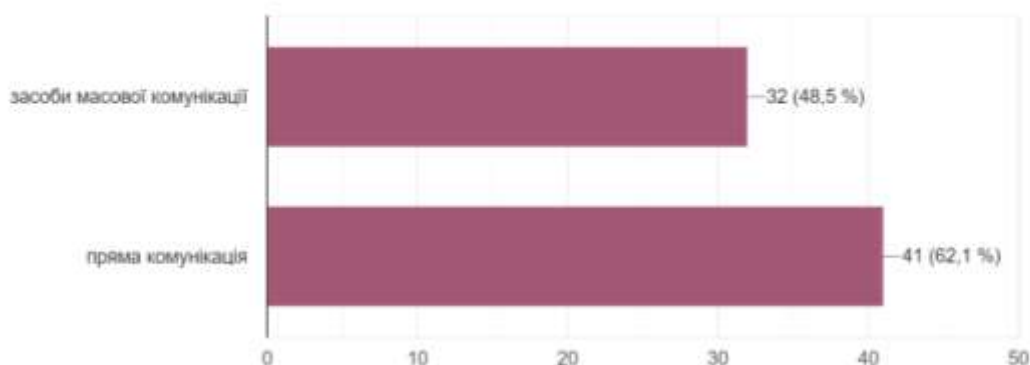

Рис. 2. Найпопулярніші канали комунікації для осіб з інвалідністю

Важливо усвідомлювати, що часто для цих людей пряма комунікація обмежена контактуванням із традиційним колом людей (рідними, педагогами тощо), і лише епізодично відбувається розширення рольових моделей комунікування в соціумі. Взаємодія ж із медіа різнопланова й охоплює інтернет-простір (на думку 83% респондентів), соціальні мережі (за свідченням 66% опитаних), телебачення (справедливо для 56% респондентів), рідше – радіо (14%), газети й журнали (14%), книги (15%) (рис. 3). Отримані дані є тенденційними для українців загалом.

Які засоби масової комунікації є найпопулярнішими серед осіб з інвалідністю?

66 ответов

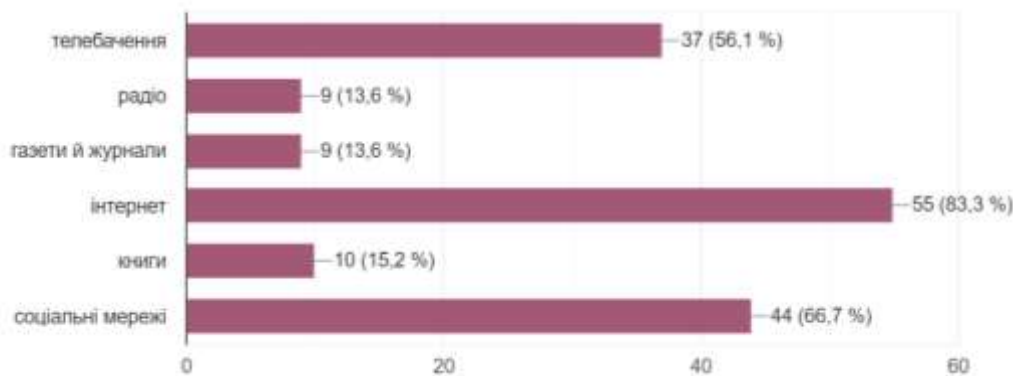

Рис. 3. Рівень популярності різних каналів комунікації серед користувачів з інвалідністю в Україні

На думку соціальних працівників, найпростішим для сприйняття є візуальний медіазміст. Його легко ідентифікувати, він варіативний, не потребує додаткових знань та вмій для використання. Так, 55% респондентів констатує переважання телевізійного контенту в структурі щоденного споживання інформації із зовнішнього світу, ще 24% – графіки та фото. Базовані на концентрації уваги аудіо й текстові блоки акумулюють по 11% відповідей експертів (рис. 4).

У якому вигляді контент є оптимальним для сприйняття користувачами з інвалідністю?

66 ответов

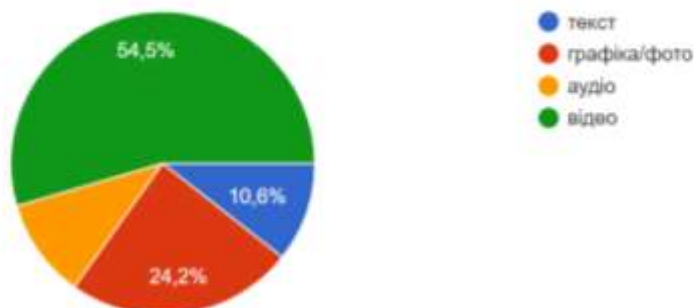

Рис. 4. Оптимальний тип контенту для сприйняття користувачами з інвалідністю

За більшістю відповідей контент не адаптований до потреб людей з особливими потребами. Його дефіцит відзначили майже половина (49%) опитаних, ще 36% указали на періодичну потребу представлення даних у доступних для їх сприйняття форматах (рис. 5).

Чи відчують особи з інвалідністю нестачу спеціалізованого контенту в медіа?

66 ответов

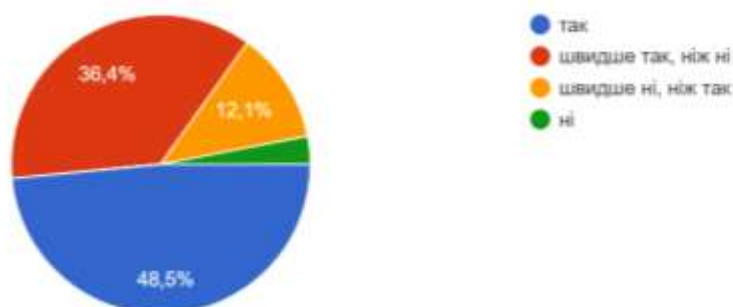

Рис. 5. Відчуття нестачі спеціалізованого контенту в медіа людьми з інвалідністю

Однозначність відповіді при цьому в прямій залежності від типу порушень та можливості повної ідентифікації звичайного медіазмісту цією категорією аудиторії. Важливе значення має міра адаптації до сприйняття наявного медіазмісту за умов фізичних чи психологічних обмежень, можливості декодування закладених смислів ЗМІ, обрахування яких у межах дослідження не можливе.

Тематично увага досліджуваної аудиторії медіа наслідую загальні тренди в ЗМК. Так, за результатами опитування, проведеного компанією «Research & Branding Group» у 2019 р., «найбільший інтерес представляють розважальна тематика і світська хроніка (48%), суспільно-політичні теми (46%), пізнавальна інформація (43%) і події у світі (39%). Другий блок складають культура (29%), ситуація на Сході України (23%), спорт (20%), економічна/ділова інформація (20%). Третій – кримінал (15%), нещасні випадки/аварії/пригоди (10%) і скандали викриття (10%)» (Які теми на телебаченні, у газетах та інтернеті, 2019). Своїми відповідями опитані в межах цього дослідження експерти засвідчили високий рівень інтересу осіб з інвалідністю до розважальних проєктів (82%), менше – до освітніх (47%) та інформаційних (46%). Традиційно програми спортивної та наукової (17%) тематики об'єднують людей за сферами інтересів (рис. 6).

Які теле- та радіопроеграми є найбільш затребуваними серед осіб з інвалідністю?

66 ответов

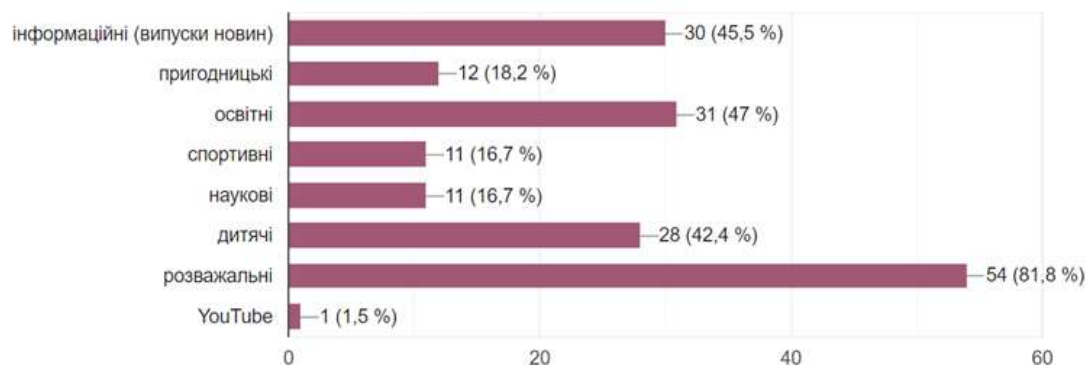

Рис. 6. Тематичний розподіл теле- та радіійного медіаконтенту за інтересом до нього осіб з інвалідністю

За інформацією, що її недоотримують особи з інвалідністю з традиційних медіа, вони звертаються до мережевих ресурсів, активними користувачами яких є 38%. Ще 58% мають частковий, опосередкований чи періодичний контакт із цифровими платформами (рис. 7). Такі результати експертного опитування дають підґрунтя для наголошування на перспективності розвитку віртуальних інклюзивних платформ, орієнтованих не лише на поширення спеціалізованого контенту, а й на акумулювання майданчиків, призначених для спілкування як усередині середовища, так і поза ним.

Чи є особи з інвалідністю активними користувачами інтернету?

66 ответов

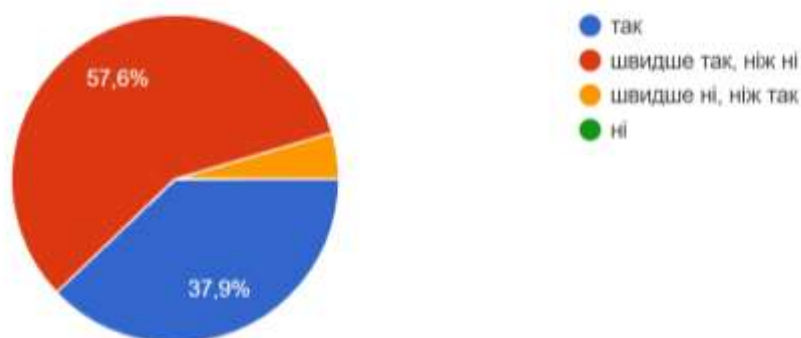

Рис. 7. Активність користування інтернетом людьми з інвалідністю

Показовим є приклад Д. Щербатюка – параолімпійця, активіста громадської платформи «Доступно.УА» – проекту, який «поширює ідею доступності міського простору та повноцінне включення людей з інвалідністю у життя суспільства» (Доступно.УА, 2020). Пересуваючись на інвалідному візку, він кілька років створював відеоролики щодо доступності для маломобільних людей міст України. 2019 року Д. Щербатюк став ведучим рубрики «Інклюзія» на шоу «#@)€?\$0» із Майклом Щуром. Поки що подібні медійні ініціативи поодинокі, а люди з інвалідністю нечасто наважуються брати на себе відповідальність за створення власної медійної платформи (рис. 8). Наявні ж, подібні до якісних ігрових сюжетів на YouTube згаданого проекту, мають незначну кількість

відвідувачів та підписок, що вираховуються сотнями.

Наскільки часто особи з інвалідністю ініціюють створення власної медіа платформи (канал на YouTube, група в соціальній мережі тощо)?

66 ответов

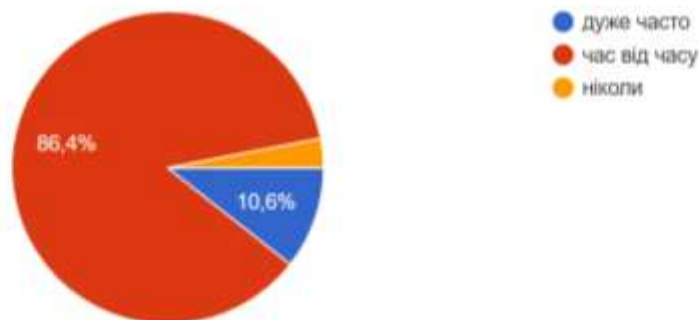

Рис. 8. Готовність людей з інвалідністю до створення власної медіаплатформи

Висновки

Отже, результати опитування соціальних працівників, діяльність яких пов'язана з людьми з інвалідністю в Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Львівській та Хмельницькій областях, дають підстави констатувати перспективність для людей з інвалідністю конструювання «еластичного павутиння» інклюзивного соціальнокомунікаційного медіапростору в комплексі контактних і цифрових проєктів, зокрема ініційованих та втілених у медіасекторі. Так, експерти засвідчили безумовну потребу людей з інвалідністю в посиленні соціалізації шляхом розширення щоденного кола спілкування (75,8% респондентів), причому інформація надходить до них через ЗМК, на думку 48,5% опитаних; найбільше уваги привертають розважальні програми (81,8%); певний потенціал для соціалізації осіб з інвалідністю має інтернет, оскільки наразі лише 58% мають частковий, опосередкований чи періодичний контакт із цифровими платформами. Ураховуючи те, що, на думку експертів, серед таких осіб, готових до самостійного створення медіаплатформ, лише 10,6%, вони потребують у цьому допомоги держави та громадськості.

У межах наукового дискурсу осмислення цієї проблеми перспективне в напрямі розроблення моделі налагодження комунікативних зв'язків у сучасному інклюзивному поліплатформовому медіапросторі.

Література

- Доступно.UA. Робимо світ навколо доступним. *Dostupnoua*. (2020). URL: <https://dostupnoua.org/>.
- Пак, В. (2016). Метод проєктів як спосіб формування обобщенних проєктних умінь студентів инженерных вузов, *Педагогическое образование в России*, 1, 68–74.
- Проблема соціалізації осіб з інвалідністю за допомогою засобів масової комунікації. *Google Forms*. 2020. Retrieved from <https://docs.google.com/forms/d/16kNul-K7E8M4qfFifFq3GTcZvNu9sjwCs6MIRIPElhg/edit?ts=5e300198>.
- Різун, В., Скотникова, Т. (2008). Методи наукових досліджень у журналістикознавстві. Київ: Преса України.
- Соколов, М. (2013). Сетевой медиапроект как средство формирования готовности к

- професіональному саморозвиттю майбутнього педагога, *Известия ВГПУ*, 10, 68–73.
- Сосновская, А., Мурашев, А. (2018). Проектная деятельность как требование развития систем в современных условиях, *Управленческое консультирование*, 9, 120–129. DOI 11.22394/1726-1139-2018-9-120-129.
- Dahlberg, S. (2007). Web-based expert surveys. The opportunities for conducting web-based elite expert surveys, *QoG Working Paper Series*, 7. Retrieved from https://qog.pol.gu.se/digitalAssets/1350/1350655_2007_7_dahlberg.pdf.
- Dewey, J. (1938). Experience and education. The later works of John Dewey. Carbondale: Southern Illinois University Press.
- Kilpatrick, W. (1925). Foundations of method: Informal talks on teaching. New York: Macmillan.
- Knoll, M. (2018). The Project Method: Its Vocational Education Origin and International Development, *Virginia Tech*. Retrieved from <https://scholar.lib.vt.edu/ejournals/JITE/v34n3/Knoll.html>.

References

- DOSTUPNO.UA. Making the world accessible. *Dostupnoua*. (2020). URL: <https://dostupnoua.org/> (in Ukrainian).
- Pak, W. (2016). The project method as a way of forming generalized design skills of students of engineering universities, *Teacher Education in Russia*, 1, 68–74 (in Russian).
- The problem of socialization of persons with disabilities by means of mass communication. *Google Forms*. (2020). Retrieved from <https://docs.google.com/forms/d/16kNul-K7E8M4qfFifFq3GTcZvNu9sjwCs6MIRIPEIhg/edit?ts=5e300198> (in Ukrainian).
- Rizun, V., Skotnikova, T. (2008). Methods of scientific research in journalism. Kiev: Press of Ukraine (in Ukrainian).
- Sokolov, M. (2013). Network media project as a means of creating readiness for the professional self-development of a future teacher, *Izvestiya VGPU*, 10, 68–73 (in Russian).
- Sosnovskaya, A., Murashev, A. (2018). Project activity as a requirement for the development of systems in modern conditions, *Management Consulting*, 9, 120–129. DOI 11.22394/1726-1139-2018-9-120-129 (in Russian).
- Dahlberg, S. (2007). Web-based expert surveys. The opportunities for conducting web-based elite expert surveys, *QoG Working Paper Series*, 7. Retrieved from https://qog.pol.gu.se/digitalAssets/1350/1350655_2007_7_dahlberg.pdf (in English).
- Dewey, J. (1938). Experience and education. The later works of John Dewey. Carbondale: Southern Illinois University Press (in English).
- Kilpatrick, W. (1925). Foundations of method: Informal talks on teaching. New York: Macmillan (in English).
- Knoll, M. (2018). The Project Method: Its Vocational Education Origin and International Development, *Virginia Tech*. Retrieved from <https://scholar.lib.vt.edu/ejournals/JITE/v34n3/Knoll.html> (in English).

Роль засобів масової комунікації в соціалізації людей з інвалідністю в Україні

Анастасія Бессараб,

*доктор наук із соціальних комунікацій, доцент,
професор кафедри спеціальної педагогіки та спеціальної психології,
КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» ЗОР, вул. Наукове
містечко, 59 (острів Хортиця), м. Запоріжжя, 69017, Україна.*

Тетяна Гиріна,

*кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент,
доцент кафедри журналістики, української словесності та культури,
Університет державної фіскальної служби України,
вул. Університетська, 31, м. Ірпінь, 08200, Україна.*

Ірина Антоненко,

*кандидат психологічних наук, доцент,
декан факультету реабілітаційної педагогіки та соціальної роботи,
КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» ЗОР, вул. Наукове
містечко, 59 (острів Хортиця), м. Запоріжжя, 69017, Україна.*

Яна Зоська,

*доктор соціологічних наук, професор,
професор кафедри соціології та соціальної роботи,
Класичний приватний університет,
вул. Жуковського, 70б, м. Запоріжжя, 69002, Україна.*

Мета дослідження – сформуванати загальну картину щодо ролі засобів масової комунікації в соціалізації людей з інвалідністю за допомогою соціальнокомунікаційних проєктних ініціатив в Україні.

Досягнення цієї мети передбачало виконання таких **завдань**: аналіз джерел за темою; складання анкети та встановлення первинної інформаційно-комунікаційної потреби осіб з інвалідністю як аудиторії медіа за допомогою експертного опитування.

Методи та методики дослідження. У ході дослідження використано методи аналізу, синтезу, узагальнення, порівняльний, описовий під час опрацювання джерел із теми. Основу дослідження становить експертне опитування. Із метою встановлення первинних інформаційно-комунікаційних потреб цієї категорії аудиторії медіа проведено опитування соціальних працівників, які мають справу з людьми з інвалідністю в Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Львівській та Хмельницькій областях. За допомогою сервісу “Google Forms” упродовж 20 січня 2020 р. – 03 лютого 2020 р. зібрано 66 відповідей. Відповіді, які отримано поза хронологічними межами дослідження, не було враховано.

Результати. Результати опитування серед соціальних працівників, діяльність яких пов’язана з людьми з інвалідністю в Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Львівській та Хмельницькій областях, дають підстави констатувати перспективність для людей з інвалідністю конструювання “еластичного павутиння” інклюзивного соціальнокомунікаційного медіапростору в комплексі контактних і цифрових проєктів, зокрема ініційованих та втілених у медіасекторі. Так, експерти засвідчили безумовну

потребу людей з інвалідністю в посиленні соціалізації шляхом розширення щоденного кола спілкування.

Висновки. У межах наукового дискурсу осмислення цієї проблеми перспективне в напрямі розроблення моделі налагодження комунікативних зв'язків у сучасному інклюзивному поліплатформовому медіапросторі.

Ключові слова: соціальнокомунікаційні ініціативи, медіа, теорія “еластичного павутиння”, експертне опитування, люди з інвалідністю.

Submitted to the editorial office – 01.03. 2020

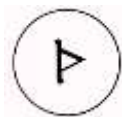
Reviewed – 25.03.2020

Accepted for printing – 19.04.2020

Подано до редакції – 01.03.2020

Рецензовано – 25.03.2020

Прийнято до друку – 19.04.2020

УДК 007 : 304 : 070 + 659.3

DOI: 10.51423/2524-0471-2020-11-2-11

FEATURES OF THE 1993 INTERVIEW WITH THE KINOKURER NEWSPAPER**Anna Kholod,***candidate of philological sciences,**ResearcherID: AAD-5685-2020**<https://orcid.org/0000-0002-2479-9721>**kholodanna@ukr.net,**Director of the Public Organization**Scientific and educational center "SUCCESSFUL",**03148, Ukraine, Gnat Yura, 3, of. 44.*

Problem. *The article is a continuation of the study of the processes of decanonization of the interview genre in the early 1990s. It clarifies the specifics of the interviews published in the newspaper "Kinokurer" (1993), through the analysis of materials at the semantic, compositional, figurative, linguistic, paralinguistic levels.*

Methodology. *The descriptive method allowed to record everything that is needed to cover the research topic. Analysis and synthesis contributed to the formation of a holistic view of the specifics of the content, composition, design, image system of interviews published in the newspaper "Kinokurer" (1993). The object of the research is an interview in the newspaper "Kinokurer" (1993). The subject of the research is the specifics of the interview in the newspaper "Kinokurer" (1993). The purpose of the study is to find out the peculiarities of the interview in the newspaper "Kinokurer" (1993).*

Conclusions. *Thus, in the newspaper "Kinokurier" (1993), in addition to classic interviews with different compositional variability and interviews-monologues, journalistic texts are used, in which the interview is dominant and which have the following modifications: genre combination, genre conglomerate, genre inlay, contributing to the maximum presentation of the image of the interviewee on the semantic, compositional, speech, paralinguistic levels. In journalistic texts, where there are interviews of foreign origin and textual additions of domestic journalists, the range of disclosure of the image of the interviewee increases due to the intercultural component.*

Key words: *interviewer, interviewee, journalistic text, compositional elements, contamination.*

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРВ'Ю В ГАЗЕТІ “КІНОКУР’ЄР” ЗА 1993 РІК**Ганна Холод,***кандидат філологічних наук,**директор Громадської організації**“Науково-освітній центр “УСПІШНИЙ”**(м. Київ, Україна).***Вступ**

У попередній статті, надрукованій у журналі “Соціальні комунікації: теорія та практика” (№ 10, 2020), було згадано про деканонізацію жанрів, притаманну жанровій системі журналістики в 90-х роках ХХ століття. Вищезгадане явище потребує

термінологічного обґрунтування й створення класифікації, що презентувала б розмаїття жанрових експериментів того часу. У вищезазначеній статті було зроблено спробу узагальнити результати практичної реалізації творчого потенціалу журналістів у царині такого жанру, як інтерв'ю. Ця робота є продовженням дослідження специфіки інтерв'ю в газеті “Кінокур'єр”, однак у центрі нашої дослідницької уваги будуть матеріали, надруковані в газеті “Кінокур'єр” за 1993 рік.

Методи та методики дослідження

Описовий метод дозволив зафіксувати все, що потрібно для висвітлення теми дослідження.

Аналіз та синтез сприяли формуванню цілісного уявлення щодо специфіки контенту, композиції, оформлення, образної системи інтерв'ю, розміщених у газеті “Кінокур'єр” (1993).

Для досягнення поставленої мети було виконано таку процедуру:

1. У газеті “Кінокур'єр” (1993) для аналізу було обрано класичні інтерв'ю й журналістські тексти, домінуючим у яких є інтерв'ю.

2. Було проаналізовано змістовий, композиційний, образний, жанровий, мовний, паралінгвістичний рівні вищезазначених текстів.

Об'єкт дослідження – інтерв'ю в газеті “Кінокур'єр” (1993 рік).

Предмет дослідження – специфіка інтерв'ю в газеті “Кінокур'єр” (1993 рік).

Мета дослідження – з'ясування особливостей інтерв'ю в газеті “Кінокур'єр” (1993 рік).

Результати та дискусії

Інтерв'ю в газеті “Кінокур'єр” за 1993 рік розміщено в таких рубриках: “Зустрічі для вас”, “Актори ближнього зарубіжжя в наших фільмах”, “Актори ближнього зарубіжжя”, “Гості з берегів Неві”, “Кіноактори України”, “Московські зірки на нашому небосхилі”, “Олімп”, “Професія: режисер”, “Кіноактори України”, “Новини знімальних майданчиків”, “Кіномитці України”, “Інтерв'ю в номер”, “Перші кроки”, “Зустрічі для вас”, “Гості вітальні “Кінокур'єра””, “Звезды России”, “Зустрічі у вітальні “Кінокур'єра””, “Наша презентація”, “На пути к экрану”, “Гості вітальні” – та підрубриках: “Бенефіс! Бенефіс! Бенефіс!”, “Интервью со звездой”, “Династии”, “Поштова скринька”, “Наедине с “секс-символом””, “Монолог для читача”, “Секс – дело серьезное!”, “Майстрині”, “Наодинці з усіма”, “Зустрічі для вас”, “Автопортрет без гриму”, “Интервью в постели” (назву розміщено на білій плашці з відеокамерою), “Вместо исповеди” (назву оформлено на плашці зі світлим тлом, на якому намальовано відеокамеру), “Автопортрет без інтер'єру”, “Монолог для читачів”, “Медитативный перебор бусинок”, “Первый украино-американский фильм”, “Ретро”, “Звездный час”.

В інтерв'ю, надрукованих у газеті “Кінокур'єр” за 1993 рік, переважно висвітлено фрагменти біографії акторів, розвиток їхньої кар'єри, іноді у вищезазначеному жанрі презентовано негативне ставлення кінофахівців до державної політики щодо української культури, зокрема кіно, яке перебувало в періоді стагнації через несприятливі економічні умови, від імені кінорежисера-інтерв'ююваного дано рекомендації майбутнім кінорежисерам, кінофахівцями-інтерв'ююваними сформульовано відповіді на запитання читачів.

Як правило, заголовки інтерв'ю оформлено таким чином, щоб привернути до вищезгаданого жанру увагу читачів за допомогою шрифтів (прямий та курсив різної насиченості), колористичного оформлення (зелений, чорний, червоний кольори). Часто

заголовки мають дві частини, оформлені різними кольорами (чорний та зелений, чорний та червоний).

Переважно заголовки інтерв'ю мають дві частини: ім'я та прізвище інтерв'юваного, трансформоване висловлювання інтерв'юваного, оформлене в лапках, які мають різні варіанти графічної (прямий жирний шрифт, прямий жирний шрифт – жирний шрифт курсивом, прямий жирний шрифт – розміщення висловлювання на плащі сірого кольору) та колористичної (чорний колір – зелений колір, чорний колір – червоний колір, чорний колір – синій колір) презентації. Ступінь трансформації висловлювання інтерв'юваного різний: зміна одного слова (заголовок “Доброта – це найсвятіше!” (Кочевська-а, 1993) – речення в інтерв'ю “Доброта – це найголовніше” (Кочевська-а, 1993)), додавання одного слова (заголовок “Я повністю в руках фортуни” (Чернова, 1993) – речення в інтерв'ю “Повністю у руках долі, фортуни” (Чернова, 1993)), вилучення слова (заголовок “Сергей Жигунов: Счастье для меня – преодоление!” (Плетинко-г, 1993) – речення в інтерв'ю “Для меня счастье – это преодоление чего-либо” (Плетинко-г, 1993)), повна трансформація (заголовок “Джек Николсон: “Я – шут!”” (Джек Николсон..., 1993) – речення в інтерв'ю (“Мы придумали слово “шутovníк” от “шута”” (Джек Николсон..., 1993). Деякі заголовки із зазначеною вище двохелементною композицією мають другу частину, не оформлену в лапках (Софи Марсо: Люблю танец, ветер, солнце! (Софи Марсо..., 1993)).

У газеті “Кінокур'єр” (1993) є невелика кількість інтерв'ю, що претендують на класичність і мають такі композиційні елементи:

1. Вступна частина, у якій інтерв'юєр пояснює причину проведення інтерв'ю (наявність неякісної кінематографічної продукції молодих кінорежисерів, зацікавленість долею молодих кінорежисерів читачами газети), основна частина (Бут-б, 1993).

2. Вступна частина, у якій інтерв'юєр презентує інтерв'ювану за допомогою розповідних і питальних речень, основна частина (Косничук-в, 1993).

3. Вступна частина інтерв'ю, у якому зазначено результат творчої діяльності кінорежисера, основна частина, заключна частина (Цибулько, 1993).

4. Є вступна частина, виділена курсивом, у якій ідеться про причини проведення інтерв'ю, пов'язані зі стагнацією українського кіно та пошуками виходу зі скрутною ситуації, організаційні умови проведення інтерв'ю, основна частина та заключна, представлена непрямою мовою – відповіддю на запитання журналіста й риторичним запитанням щодо програми розвитку українського кіно (Косничук-г, 1993).

5. Є виділена курсивом вступна частина, у якій презентовано актора, основна частина (Віктор Степанов..., 1993).

Інтерв'ю, крім вищезазначених, переважно притаманна контамінаційність, презентована різноманітними варіантами:

1. Жанрова інкрустація (вкраплення (невеликі за обсягом, як правило, мають обрамлення) в один жанр елементів іншого жанру).

У вступній частині інтерв'ю “Любов Поліщук: “Доброта – це найсвятіше!”” є елементи портретного нарису (Кочевська-а, 1993).

У виділеній жирним шрифтом вступній частині є замітка про номінацію Борислава Брондукова на Шевченківську премію й інформація про те, що інтерв'юваною є його дружина, мета спілкування з якою – дізнатися інформацію про Б. Брондукова (Косничук-а, 1993).

У вступній частині інтерв'ю є елементи репортажу (Кочевська-б, 1993).

2. Серед журналістських текстів, у яких домінують інтерв'ю, можемо виокремити жанровий конгломерат (поєднання жанрів різних груп зі збереженням їхньої жанрової специфіки й чітко окресленими межами), що має такі варіанти:

2.1. Наприклад, у журналістському тексті “Объяснение в любви” є дві частини (“Маргарита на балу”, “Маргарита после бала”), що мають заголовки. І частина, виділена жирним шрифтом й оформлена нахилом, – замальовка події – балу Маргарити, що відбувся 4 грудня 1992 року в Домі кінематографістів за участю Маргарити Кринициної. ІІ частина – інтерв’ю, що має вступну частину, де інтерв’юер розповідає про нетрадиційні умови спілкування (“Поэтому эксклюзивное интервью было что называется на ходу, почти в танце...” (Денис, 1993)) під час інтерв’ю, що разом із вищезгаданою подією зумовило появу нових найменувань інтерв’юера та інтерв’юйованого (партнер – інтерв’юер, королева – заслужена артистка України Маргарита Криницина), та основну частину, що містить запитання, виділені жирним накресленням, і відповіді.

2.2. Портретний нарис й інтерв’ю (Марина Могилевська..., 1993).

2.3. Міні-замальовка, побудована за допомогою апокризи (запитання – відповідь) і градації питальних речень, й основна частина інтерв’ю (Косничук-г, 1993).

2.4. Міні-кінорецензія, виділена курсивом і графічно відділена від інтерв’ю, й інтерв’ю, що має вступну частину та основну частину (Тарасова, 1993).

2.5. Портретний нарис й основна частина інтерв’ю (Л (нерозбірливо), 1993).

2.6. Замальовка про долю українського кінематографа з елементами творчої біографії Вікторії Корсун й основна частина інтерв’ю (Е.К., 1993).

3. Серед журналістських текстів, у яких домінантним є інтерв’ю, можемо виокремити жанрову комбінацію (поєднання жанрів зі збереженням жанрових особливостей у межах однієї групи жанрів). В інтерв’ю “Степан Олексенко: за мистецтво треба боротися!” (Олексієнко, 1993) є замітка про творчість митця.

3.1. У тексті “Сукні для королеви” є репортаж, в останньому реченні якого є апосіопеза, що з огляду на контекст виконує функцію вираження емоції журналіста (“...нарешті, коли трохи отямився від такої краси, видавив з себе я” (Глоба-в, 1993)), й інтерв’ю, що містить лише основну частину.

3.2. В інтерв’ю з Дмитром Харатьяном є деякі особливості: поєднання таких форматів “запитання інтерв’юера+відповіді інтерв’юйованого”, “відповідь без запитання інтерв’юера”, на основі якої можна реконструювати запитання інтерв’юера, + коментар інтерв’юера”, “запитання інтерв’юера+відповідь інтерв’юйованого+коментар інтерв’юера”, ““відповідь без запитання інтерв’юера”. Крім цього, є композиційне обрамлення, представлене фрагментами, яким притаманна репортажність (“Йому в цьому січні – 33. Але все одно поряд зі мною сидить вихованець та душа компанії піонерського табору 60-70 років, відчуваю ту дорослість, гітару, світле волосся, тільки додайте гарну суміш, названу чаєм, виготовлену у тонательє кіностудії”) (Чернова, 1993).

3.3. В інтерв’ю “Сергей Жигунов: Счастье для меня – преодоление. Интервью. Дубль первый” І частина, містячи підзаголовок із жанровим визначенням “Интервью. Дубль первый”, має жанрові ознаки репортажу, у якому йдеться про емоції, враження, почуття журналістки перед зустріччю з кіноактором і під час інтерв’ю з ним. Ця частина є логічно завершеною, про що свідчить запис “С Сергеем Жигуновым встречалась Лариса Плетинко” (Плетинко-г, 1993). Постскрипtum (“Стенограмму диалога прилагаю. Финальную тему умышленно упускаю. С неё мы начнём наш следующий разговор с Жигуновым” (Плетинко-г, 1993)) є логічним переходом до другої частини, яка містить інтерв’ю й графічно відділена від першої частини лінією сердечок.

3.4. Замітку розміщено під заголовком і графічно відділено від основної частини інтерв’ю, після якого інтерв’юйованим написано побажання (Плетинко-в, 1993).

3.5. Інформаційну замітку виділено курсивом і графічно не відділено від інтерв’ю (Плетинко-а, 1993).

3.6. Замітку про специфіку роботи з листами виділено курсивом, потім розміщено монолог кінорежисера Миколи Вікторовича Засєєва щодо ситуації з кінокомпанією й графічно відокремлений діалог інтерв'юера Н. Бут із кінорежисером (Бут-г, 1993).

Є журналістські тексти, що містять інтерв'ю закордонного журналіста, про що свідчать такі маркери (“С Изабель Аджани беседовал корреспондент журнала “Пари Матч”. Представляем несколько фрагментов интервью” (Изабель Аджани..., 1993); “С ней разговаривает корреспондент журнала “ПАРИ МАТЧ” (Ким Новак..., 1993), інформація про те, що Олег Просихин є ведучим рубрики “Олімп”, де розміщено матеріали зарубіжної преси), та чужий текст, створений журналістом газети “Кінокур'єр” і презентований такими варіантами:

1. Творчою біографією, оформленою курсивом і графічно відділеною від інтерв'ю (Изабель Аджани..., 1993; Ким Новак..., 1993; Мітхун..., 1993).

2. Заміткою про творчість, оформленою курсивом і графічно відділеною від інтерв'ю (Девушка..., 1993).

3. Інтерв'ю з Джеком Ніколсоном, запозиченим із закордонної преси, притаманна варіативність (графічно відокремлена й виділена курсивом замітка про творчість, написана вітчизняним журналістом, інтерв'ю з міні-нарисом, автором якого є закордонний журналіст; написаний вітчизняним журналістом міні-нарис, що є обрамленням для основної частини інтерв'ю), що виникає через відсутність інформації про авторство заключної частини тексту (Джек Ніколсон..., 1993).

4. Заміткою про епатажні вчинки Демі Мур, Бріджет Нільсен щодо опублікування фотографій з оголеними та вагітними актрисами (Откровения..., 1993), написаною вітчизняним журналістом, прізвище якого не зазначено, потім текстом закордонного журналіста, що містить інформацію щодо особистого життя, яка продовжується словами Бріджет про перший шлюб, оформленими як репліка діалогу. Особливістю цього інтерв'ю, що має заключну частину, є те, що відповідь на запитання дають Бріджет Нільсен та Рауль Майер.

Слід зазначити, що в газеті “Кінокур'єр” є журналістські тексти, у яких домінують інтерв'ю-монологи і які мають такі варіанти оформлення.

1. Інтерв'ю з Іриною Алфьоровою (Ирина Алфёрова, 1993) має дві частини. І частина – текст, виділений чорним жирним шрифтом і графічно відділений від інтерв'ю, з елементами замальовки, у якій є багато запитань, окличних речень, апосіопез. Припускаємо, що цю частину писав Євгеній Луценко, прізвище якого розміщено наприкінці всього журналістського тексту. II частина містить 5 текстів із заголовками. Маркерами інтерв'ю в ньому є наявність тире на початку реплік. Усі заголовки мають песимістичну тональність, репрезентують самотність, внутрішню спустошеність інтерв'ююваної через відсутність можливості самореалізуватися.

2. Монолог-інтерв'ю з Леонідом Філатовим складається з 11 частин, які мають назви, переважно презентовані називним непоширеним реченням, що дозволяють реконструювати запитання журналіста. Його маркером присутності є ініціали та прізвище під інтерв'ю (Бут-в, 1993).

3. У монологі-інтерв'ю з Іриною Терещенко (Косничук-б, 1993) є маркери діалогу (репліки починаються з тире), а також монологу – зазначення виду мовлення “монолог записала Е. Косничук” (Косничук-б, 1993). Назви частин тексту (“Спочатку вмерла...” (Косничук-б, 1993), “А потім – ожила...” (Косничук-б, 1993), “На семи вітрах...” (Косничук-б, 1993), “Підказка з космосу...” (Косничук-б, 1993), “Світ-таки не без добрих людей” (Косничук-б, 1993), “Три “Д”” (Косничук-б, 1993), “Але бувають такі моменти” (Косничук-б, 1993)) не дають можливості відтворити запитання журналіста, крім однієї назви “Що я робитиму ще” (Косничук-б, 1993). Дві останні частини під назвами (“Що я робитиму ще”

(Косничук-б, 1993), “Але бувають такі моменти” (Косничук-б, 1993)) не є логічним продовженням попереднього тексту, який, на нашу думку, є суцільним монологом і штучно був поділений на частини.

4. У журналістському тексті “Монолог Примадонны, услышанный в отрывках”, що містить репортажні елементи (початок тексту, у якому йдеться про умови проведення інтерв'ю, свідком якого стала Лариса Плетинко, а також середина монологу-інтерв'ю (спостереження Лариси Плетинко за чоловіком Ірини Метлицької, який на деякий час своєю появою зупинив інтерв'ю)), основною частиною є монолог – результат трансформації інтерв'ю, зумовленої необхідністю гостя-журналіста, який був свідком інтерв'ю, виходити з кімнати. (“Современный гость должен уметь все: мне пришлось подсуетиться по части кофе и бутерброда – несколько раз я выходила в буфет и смогла услышать только отдельные куски искреннего монолога актрисы” (Плетинко-б, 1993)). Його маркерами є апосіопези, які чітко окреслюють початки реплік інтерв'ююваної.

Використано три ситуативні фотографії, які розташовано горизонтально й нерозривно й на яких зафіксовано інтерв'юювану Маргариту Крилицю в різних ролях і з різною мімікою, що підкреслює її акторський талант уживання в роль (Денис, 1993).

В інтерв'ю з Любов'ю Поліщук її фотографія контрастує з образом життєрадісної жінки, створеним у портретному малюнку (“Коли Люба з'явилася на знімальному майданчику, все ніби посвітліло навколо. Струнка, елегантна, з сліпучою білозубою усмішкою, сяйвом променистих очей, вона ніби осявала всіх аурую жіночності, привабливості, краси” (Кочевська-а, 1993)), що є елементом вступної частини інтерв'ю, та інтерв'ю, де є ремарки “При цьому Люба дзвінко сміється” (Кочевська-а, 1993); “сміється” (Кочевська-а, 1993) і позитивно марковані (“радість” (Кочевська-а, 1993), “кохання” (Кочевська-а, 1993), “любов” (Кочевська-а, 1993), “доброта” (Кочевська-а, 1993), “удача” (Кочевська-а, 1993), “надія” (Кочевська-а, 1993), “щаслива” (Кочевська-а, 1993) слова.

В інтерв'ю з Катериною Брондуковою є чотири фотографії: портретна фотографія Катерини Брондукової й три вертикально розташовані фотографії кадрів із фільмів (“Кам'яний хрест”, “Комісари”, “Вавилон-XX”), де крупним планом зображено Б. Брондукова (Косничук-а, 1993).

В інтерв'ю з Дмитром Харатьяном використано одну ситуативну фотографію. Через відсутність текстівки під фотографією можемо лише припустити, що це фотографія епізоду фільму (Чернова, 1993).

В інтерв'ю з Амандою Сандреллі використано дві її фотографії (у розташуванні є елементи колажування), що, підкреслюючи сексуальність інтерв'ююваної, не корелюють зі змістом інтерв'ю (Девушка..., 1993).

В інтерв'ю з Ізабель Аджані використано фотографію епізоду фільму з текстівкою “На снимке – Изабель Аджани в облике Скарлетт О'Хары, героини “Унесенных ветром”” (Изабель Аджани..., 1993).

Фотографія Сергія Жигунова, що репрезентує імпазантного та привабливого чоловіка, корелює лише з назвою підрубрики “Наедине с “секс-символом””, а не з інтерв'ю (Плетинко-г, 1993).

У газеті “Кінокур'єр” є інтерв'ю без назви, розміщене в рубриці “Новини по телефону” (Наталі Єгоровій..., 1993). У ньому є два обрамлені заміткою запитання розвідувального характеру, одне з яких виділено жирним накресленням. Під інтерв'ю розташовано фотографію епізоду фільму з текстівкою над нею “На знімку Георгія Скачка – Наталя Єгорова у фільмі “Жінка для всіх” (режисер А. Матешко)”.

В інтерв'ю “Сукні для королеви” під текстом розміщено велику за розміром фотографію, на якій актриси одягнені в гарні сукні (Глоба-в, 1993).

В інтерв'ю “Леонід Філатов про себе” є фотографія актора, на якій зображено жест закритості, зокрема складені на грудях руки в замок, на тлі іншої людини, в очах у Філатова є сум. Фотографія корелює з текстом інтерв'ю, тому що в ньому інтерв'юований наголошує, що друзів перевіряє час, Філатов не задоволений розмежуванням людей, пріоритетом меркантильних інтересів, що впливають на людські стосунки (“Зараз на перший план вийшли гроші. Люди відокремлюються один від одного, діляться на правих і лівих, росіян і неросіян” (Бут-в, 1993)).

В інтерв'ю “Алла Волошина: Без живої вери в Бога ми подобні різноцвітному окну в темноті...” є фотографія Алли Волошиної, що корелює з образом інтерв'юованої, зокрема зі словами (“На її очах грусть, а на лице добрая улыбка” (Кучерявый, 1993)). Фотографія сумної Алфьорової корелює зі змістом інтерв'ю (Ирина Алфёрова, 1993).

Фотографія Сумської, що презентує образ сексуальної героїні фільму “Декамерон”, в інтерв'ю “Ольга Сумская: Я испытала оргазм души!” не корелює зі змістом проведеного бліц-опитування (Косничук-д, 1993).

В інтерв'ю “Софи Марсо: Люблю танец, ветер, солнце!” (Софи Марсо..., 1993) використано дві фотографії. Ідеться про фотографію епізоду з фільму “Мои ночи лучше ваших дней”, де зображено оголену актрису, і фотографію з буденного життя.

Фотографія Кім Новак, на якій презентовано її молодий образ, не корелює з реальним віком актриси (60 років), у якій беруть інтерв'ю (Ким Новак..., 1993).

У газеті “Кінокур'єр” є фотографії, на яких зображено оголених жінок. Наприклад, в інтерв'ю “Откровения Венеры” (Откровения..., 1993) є дві фотографії. На одній фотографії – сім'я, де хлопчик слухає живіт матері, яку обіймає чоловік, на іншій фотографії – син та Бріджит оголені. Отже, є портретні фотографії інтерв'юованих, а також фотографії, у яких вони презентовані або в сценічних (Кочевська-б, 1993), або кінематографічних (Віктор Степанов, 1993; Глоба-б, 1993) образах.

Необхідно зазначити, що інтерв'ю “Объяснение в любви” (Денис, 1993), яке взяли в актриси Маргарити Кринициної і яке не має на меті зібрати інформацію щодо чітко визначеного предмета розмови, притаманна різновекторність запитань щодо господарства, особистого життя, професії, філософського погляду на життя, специфіки відновлення своєї енергетики. Під час інтерв'ю інтерв'юована використовує лексеми та речення, які є маркерами її ставлення до економічної ситуації, що склалася в 90-х роках ХХ століття у зв'язку з трансформаційними процесами в суспільно-політичному й культурному житті країни. Зокрема, лексеми презентують труднощі адаптивного періоду й мають негативну конотацію (“Одеваюсь от случая к случаю. Удалось что-то купить – одеваю. Нет – как все. Иногда и хуже” (Денис, 1993) “Я прихожу к выводу, что сейчас очень-очень плохо” (Денис, 1993)).

У деяких інтерв'ю спостерігаємо несприйняття інтерв'юованими епістемі трансформаційного часу (“Набридла до одуріння оця чорнуха, порнуха, яка пролізла скрізь. Хочеться нормальних людських відносин. І на екрані. І в житті” (Кочевська-а, 1993). “По-перше, мені хочеться, щоб всі близькі, рідні мені люди були живими і здоровими. По-друге, хочеться, щоб моя рознещасна країна, нарешті, прийшла до нормального життя, на яке вона так заслуговує, і, по-третє, дуже хочеться побувати в Парижі...” (Кочевська-а, 1993); “Прочитавши листа, я відчув тривогу й смуток. Тривогу за те, що сьогодні ровесники Руслана стають неприкаяними, а смуток – ми нічим суттєвим не можемо їм допомогти” (Глоба-а, 1993)).

Завдяки окличним реченням, градації питальних речень чітко окреслено критичну позицію інтерв'юованого (Л (нерозбірливо), 1993) щодо державної політики у сфері кіно, дискредитації поняття “режисер”.

Інтерв'ю притаманні “розвивальне” (Лукина, 2003), “уточнювальне” (Лукина, 2003) (“Вы потеряли её?” (Изабель Аджани, 1993)), “гіпотетичне” (Лукина, 2003) запитання (“А куди понесе Вас кінематографічна фортуна найближчим часом?” (Марина Могилевська, 1993), “А как бы Вы распорядились своим будущим, если бы Вашим отцом был Керк Дуглас?” (Живая легенда..., 1993), “перехідні” запитання (Лукина, 2003), які змінюють напрямок бесіди, “перенавантажені” (Лукина, 2003) запитання (“Ви з радістю прийняли запрошення приїхати до Києва на зйомки? Чим привабила Вас тема нового фільму?” (Кочевська-а, 1993)), “провокативне” (Лукина, 2003) запитання (“Немає що робити? Хіба ви не вважаєте себе професіоналом?” (Чернова, 1993)); провокативні твердження “Берт Ланкастер, котрого Вы, конечно же, хорошо знаете, сказал: “Керк Дуглас – это самый невыдержанный человек...” (Живая легенда, 1993), “Все актеры так говорят. Я Вам не верю” (Живая легенда, 1993) журналіста, який, озвучуючи деталі із життя інтерв'юйованого, спонукає його до відвертості; “мімічне” (Лукина, 2003) запитання, презентоване двома знаками запитання, яке з огляду на попередню відповідь інтерв'юйованого, виражає здивування (Тарасова, 1993). Акцент інтерв'юера на міміці інтерв'юйованого Віктора Степанова дозволяє підкреслити динаміку його почуттів (“сяйнув білозубою” (Віктор Степанов, 1993), “сонячною усмішкою артист” (Віктор Степанов, 1993), “посмішка зійшла з вуст Віктора Федоровича” (Віктор Степанов, 1993), “гострий розум зробив очі серйознішими” (Віктор Степанов, 1993), “суворішим стало обличчя” (Віктор Степанов, 1993), “на мить замислився і знову вуста торкнула лагідна усмішка” (Віктор Степанов, 1993)).

Висновки

Отже, у газеті “Кінокур'єр” (1993), крім класичних інтерв'ю з різною композиційною варіативністю й інтерв'ю-монологів, використано журналістські тексти, у яких домінантним є інтерв'ю і які мають такі модифікації: жанрову комбінацію, жанровий конгломерат, жанрову інкрустацію, що сприяють максимальній презентації образу інтерв'юйованого на змістовому, композиційному, мовленнєвому, паралінгвістичному рівнях. У журналістських текстах, де є інтерв'ю закордонного походження й текстові доповнення вітчизняних журналістів, діапазон розкриття образу інтерв'юйованого збільшується завдяки міжкультурному компонентові.

Література

- Бут Н. (а) Леонід Філатов про себе. Кінокур'єр. 1993. №7-8. 6.
 Бут Н. (б) “Дебют” – наша надія чи шок? Кінокур'єр. 1993. №11 – 12. 3.
 Бут Н. (в) Леонід Філатов про себе. Кінокур'єр. 1993. №7-8. 6
 Бут Н. (г) Так далі жити не можна! Кінокур'єр. 1993. № 5. 2.
 Віктор Степанов у фільмі “Таємниця Віллі”. Кінокур'єр. 1993. № 5. 6.
 Глоба Г. (а) Анатолій Матешко: Що бентежить твоє серце... Кінокур'єр. 1993. №3. 3.
 Глоба Г. (б) Віктор Степанов Громадянином планети я б став з радістю. Кінокур'єр. 1993. №5. 6.
 Глоба Г. (в) Сукні для королеви. Кінокур'єр. 1993. №6. 4.
 Девушка с кошачьими глазами. Кінокур'єр. 1993. №2 (9). 7.
 Денис. Объяснение в любви. Кінокур'єр. 1993. №1. 4.
 Джек Николсон: “Я – шут!”. Кінокур'єр. 1993. №3 (10). 7.
 Е.К. Все, що знаходиш, треба втрачати? Кінокур'єр. 1993. №7-8. 5.
 Живая легенда Голливуда. Кінокур'єр. 1993. №3. 8.

- Изабель Аджани. Кінокур'єр. 1993. №2 (9). 7.
- Ирина Алфёрова: “Никому до меня нет дела!” Кинокур'єр. 1993. № 15-16 (22-23). 6.
- Ким Новак: Я всегда боялась людей. Кінокур'єр. 1993. № 9-10. 5.
- Косничук Е. (а) Борислав Брондуков очима Каті Брондукової. Кінокур'єр. 1993. №2. 4.
- Косничук Е. (б) Воскресіння. Кінокур'єр. 1993. № 9-10. 6.
- Косничук Е. (в) Ирина Мельник: Мені подобається бути ніжною. Кінокур'єр. 1993. №4 (11). 5.
- Косничук Э. (г) “Impex groor – энергия, сила, решительность” Кінокур'єр. 1993. №9-10. 3.
- Косничук Э.(г) Несколько любовных историй. Кинокур'єр. 1993. №6. 2.
- Косничук Э. (д) Ольга Сумская: Я испытала оргазм души. Кинокур'єр. 1993. № 15-16 (22-23). 3.
- Кочевська Л.(а) Любов Поліщук: “Доброта – це найсвятіше!” Кинокур'єр. 1993. №1 (8). 5.
- Кочевська Л. (б) Михайло Светін: Я виріс на Бесарабці. Кінокур'єр. 1993. №11-12. (18-19). 6.
- Кучерявый А. Алла Волошина: Без живой веры в Бога мы подобны разноцветному окну в темноте... Кінокур'єр. 1993. №6. 5.
- Л (нерозбірливо) Ю. У вирі первісних інстинктів чи гра без правил? Кінокур'єр. 1993. №4. 2.
- Лукина, М. (2003). *Технология интервью*. Москва. Дата звернення 02.08.2020
<http://evartist.narod.ru/text5/34.htm>
- Марина Могилевська: Я ніколи не губилася перед камерою. Кінокур'єр. 1993. №3 (10). 5.
- Мітхун: Скільки коханок не рахував. Кінокур'єр. 1993. № 11-12. 8.
- Наталі Єгоровій телефонувала Лариса Плетінко. Кінокур'єр. 1993. №2 (9). 5.
- Олексієнко Л. Степан Олексенко: за мистецтво треба боротися! Кінокур'єр. 1993. №3 (10). 5.
- Откровения Венеры. Кінокур'єр. 1993. №. 9–10. 4.
- Плетинко Л. (а) Ивар Калныниш: Я не жду, когда придет депрессия. Кінокур'єр. 1993. № 9-10. 7.
- Плетинко Л.(б) Монолог Примадонны, услышанный в отрывках в гостях у Ирины Метлицкой. Кінокур'єр. 1993. № 13-14. 7.
- Плетинко Л. (в) Мэтр литовского кино Регимантас Адомайтис – наш гость. Кінокур'єр. 1993. № 6. 5.
- Плетинко Л. (г) Сергей Жигунов: Счастье для меня – преодоление! Дубль первый. Кінокур'єр. 1993. №3 (10). 6.
- Софи Марсо: Люблю танец, ветер, солнце! Кінокур'єр. 1993. №9-10. 4.
- Тарасова Г. Трамвай удачі. Кінокур'єр. 1993. №6. 4.
- Цибулько Р. Геть сором! Кінокур'єр. 1993. №9-10. 2.
- Чернова Ю. Дмитро Харатьян: Я повністю в руках фортуни. Кінокур'єр. 1993. №2 (9). 5.

References

- But, N. (a) (1993). Leonid Filatov pro sebe. [*But N. Leonid Filatov about himself*]. *Kinokurier*. №7–8. 6 (in Ukrainian).
- But, N. (b) (1993). “Debjut” – nasha nadija chy shok? [*But N. "Debut" – our hope or shock?*] *Kinokurier*. №11–12. 3 (in Ukrainian).
- But, N. (v) (1993). Leonid Filatov pro sebe. [*But N. Leonid Filatov about himself*]. *Kinokurier*. №7–8. 6 (in Ukrainian).
- But, N. (h) (1993). Tak dali zhyty ne mozhna! [*But N. You can't live like this anymore!*] *Kinokurier*. № 5. 2 (in Ukrainian).
- Viktor Stepanov u fil'mi “Tajemnycja Villy”. [*Victor Stepanov in the film "The Secret of the Villa"*]. *Kinokurier*. 1993. № 5. 6 (in Ukrainian).
- Globa, G. (a) (1993). Anatolij Mateshko: Scho bentezhyt' tvoje serce... [*Globa G. Anatolij Mateshko: What confuses your heart...*]. *Kinokurier*. №3. 3 (in Ukrainian).

- Globa, G. (b) (1993). Viktor Stepanov Gromadjanynom planety ja b stav z radistju. [*Globa G. Victor Stepanov I would gladly become a citizen of the planet*]. *Kinokurier*. №5. 6 (in Ukrainian).
- Globa, G. (v) (1993). Sukni dlja korolevy. [*Globa G. Dresses for the queen*]. *Kinokurier*. №6. 4.
- Devushka s koshach'yamy glazamy. [*A girl with cat eyes*]. *Kinokurier*. 1993. №2 (9). 7 (in Russian).
- Denys. (1993). Ob'jasnenye v ljubvy. [*Denis An explanation in love*]. *Kinokurier*. №1. 4 (in Russian).
- Dzhek Nykolson: "Ja – shut!". [*Jack Nicholson: "I'm a jester!"*]. *Kinokurier*. 1993. №3 (10). 7 (in Russian).
- E.K. (1993). Vse, scho znahodysh, treba vtrachaty? [*E.K. Everything you find should be lost?*]. *Kinokurier*. №7–8. 5 (in Ukrainian).
- Zhyvaja legenda Gollyvuda. [*A living legend of Hollywood*]. *Kinokurier*. 1993. №3. 8 (in Russian).
- Yzabel' Adzhany. [*Isabel Ajani*]. *Kinokurier*. 1993. №2 (9). 7 (in Russian).
- Yryna Alfjorova: "Nykomu do menja net dela!" [*Irina Alferova: "Nobody cares about me!"*]. *Kinokurier*. 1993. № 15–16 (22–23). 6 (in Russian).
- Kym Novak: Ja vseгда bojalas' ljudej. [*Kim Novak: I've always been afraid of people*]. *Kinokurier*. 1993. № 9–10. 5 (in Russian).
- Kosnychuk, E. (a) (1993). Boryslav Brondukov ochyma Kati Brondukovoji. [*Kosnichuk E. Borislav Brondukov through the eyes of Katya Brondukova*]. *Kinokurier*. №2. 4 (in Ukrainian).
- Kosnychuk, E. (b) (1993). Voskresinnja. [*Kosnichuk E. Resurrection*]. *Kinokurier*. № 9–10. 6 (in Ukrainian).
- Kosnychuk, E. (v) (1993). Iryna Mel'nyk: Meni podobajet'sja buty nizhnoju. [*Kosnychuk E. Iryna Melnyk: I like to be gentle*]. *Kinokurier*. №4 (11). 5 (in Ukrainian).
- Kosnychuk, E. (h) (1993). "Impex groop – energyja, syła, reshitel'nost'" [*Kosnichuk E. "Impex groop - energy, strength, determination"*]. *Kinokurier*. №9–10. 3 (in Russian).
- Kosnychuk, E. (g) (1993). Neskol'ko ljubovnyh ystoryj. [*Kosnichuk E. Several love stories*]. *Kinokurier*. №6. 2 (in Russian).
- Kosnychuk, E. (d) (1993). Olga Sumskaja: Ja ysputala orgazm dushy. [*Kosnichuk E. Olga Sumskaya: I experienced an orgasm of the soul*]. *Kinokurier*. № 15–16 (22–23). 3 (in Russian).
- Kochevs'ka, L. (a) (1993). Ljubov Polischuk: "Dobrota – ce najsvjatishe!" [*Kochevska L. Lyubov Polishchuk: "Kindness is the most sacred!"*]. *Kinokurier*. №1 (8). 5 (in Ukrainian).
- Kochevs'ka, L. (b) (1993). Myhajlo Svjetin: Ja vyris na Besarabci. [*Kochevska L. Mykhailo Svetin: I grew up in Bessarabia*]. *Kinokurier*. №11–12. (18–19). 6 (in Ukrainian).
- Kucherjavj, A. (1993). Alla Voloshyna: Bez zhyvoj very v Boga my podobny raznocvetnomu oknu v temnote... [*Kucheryavy A. Alla Voloshina: Without a living faith in God, we are like a colorful window in the dark...*]. *Kinokurier*. №6. 5 (in Russian).
- L (nerozbirlyvo), Ju. (1993). U vyri pervisnyh instynktiv chy gra bez pravyl? [*L (inaudible) Y. In the vortex of primitive instincts or a game without rules?*]. *Kinokurier*. №4. 2 (in Ukrainian).
- Lukyna, M. (2003). Tehnologija yntervju. Uchebnoe posobyje dlja vuzov. [*Lukina M. Technology of interviews. A textbook for universities*]. Moskow, 2003. <http://evartist.narod.ru/text5/34.htm>
- Maryna Mogylevs'ka: Ja nikoly ne gubylasja pered kameroju. [*Maryna Mohylevska: I never got lost in front of the camera*]. *Kinokurier*. 1993. №3 (10). 5 (in Ukrainian).
- Mithun: Skil'ky kohanok ne rahuvav. [*Mithun: How many mistresses did not count*]. *Kinokurier*. 1993. № 11–12. 8 (in Ukrainian).
- Natali Jegorovij telefonuvala Larysa Pletinko. [*Larisa Pletinko called Natalia Egorova*]. *Kinokurier*. 1993. №2 (9). 5 (in Ukrainian).

- Oleksijenko, L. (1993). Stepan Oleksenko: za mystectvo treba borotysja! [*Oleksienko L. Stepan Oleksenko: we must fight for art!*]. *Kinokurier*. №3 (10). 5 (in Ukrainian).
- Otkrovenyja Venery. [*Revelations of Venus*]. *Kinokurier*. 1993. №. 9–10. 4 (in Russian).
- Pletynko, L. (a) (1993). Yvar Kalnynysh: Ja ne zhdu, kogda prydet depressyja. [*Pletinko L. Ivar Kalninish: I do not wait for depression to come*]. *Kinokurier*. № 9–10. 7 (in Russian).
- Pletynko, L. (b) (1993). Monolog Prymadonny, uslyshannyj v otryvkah v gostjah u Yryny Metlyckoj. [*Pletinko L. Monologue of the Prima Donna, heard in excerpts during a visit to Irina Metlitskaya*]. *Kinokurier*. № 13–14. 7 (in Russian).
- Pletynko, L. (v) (1993). Metr lytovskogo kyno Regymantas Adomajtys – nash gost. [*Pletinko L. The master of Lithuanian cinema Regimantas Adomaitis is our guest*]. *Kinokurier*. № 6. 5 (in Russian).
- Pletynko, L. (h) (1993). Sergej Zhygunov: Schaste dlja menja – preodolenye! Dubl pervyj. [*Pletinko L. Sergei Zhigunov: Happiness for me is overcoming! Double first*]. *Kinokurier*. №3 (10). 6 (in Russian).
- Sofy Marso: Ljublju tanec, veter, solnce! [*Sophie Marceau: I love dance, wind, sun!*]. *Kinokurier*. 1993. №9–10. 4 (in Russian).
- Tarasova, G. (1993). Tramvaj udachi. [*Tarasova G. Tram of luck*]. *Kinokurier*. №6. 4 (in Ukrainian).
- Cybul'ko, R. (1993). Get' sorom! [*Tsibulko R. Get rid of shame!*]. *Kinokurier*. №9–10. 2 (in Ukrainian).
- Chernova Yu. (1993) Dmytro Harat'jan: Ja povnistju v rukah fortuny. [*Chernova Yu. Dmitry Kharatyan: I am completely in the hands of fortune*]. *Kinokurier*. №2 (9). 5 (in Ukrainian).

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРВ'Ю В ГАЗЕТІ “КІНОКУР'ЄР” ЗА 1993 РІК

Ганна Холод,

кандидат філологічних наук,

директор Громадської організації

“Науково-освітній центр “УСПІШНИЙ” (м. Київ, Україна).

Проблема. Стаття є продовженням дослідження процесів деканонізації жанру інтерв'ю на початку 90-х років ХХ століття. У ній з'ясовано специфіку інтерв'ю, розміщених у газеті “Кінокур'єр” (1993), завдяки аналізу матеріалів на змістовому, композиційному, образному, мовному, паралінгвістичному рівнях.

Методологія. Описовий метод дозволив зафіксувати все, що потрібно для висвітлення теми дослідження. Аналіз та синтез сприяли формуванню цілісного уявлення щодо специфіки контенту, композиції, оформлення, образної системи інтерв'ю, розміщених у газеті “Кінокур'єр” (1993). Об'єкт дослідження – інтерв'ю в газеті “Кінокур'єр” (1993 рік). Предмет дослідження – специфіка інтерв'ю в газеті “Кінокур'єр” (1993 рік). Мета дослідження – з'ясування особливостей інтерв'ю в газеті “Кінокур'єр” (1993 рік).

Висновки. Отже, у газеті “Кінокур'єр” (1993), крім класичних інтерв'ю з різною композиційною варіативністю й інтерв'ю-монологів, використано журналістські тексти, у яких домінуючим є інтерв'ю і які мають такі модифікації: жанрову комбінацію, жанровий конгломерат, жанрову інкрустацію, що сприяють максимальній презентації образу інтерв'юваного на змістовому, композиційному, мовленнєвому, паралінгвістичному рівнях. У журналістських текстах, де є інтерв'ю закордонного походження й текстові доповнення вітчизняних журналістів, діапазон розкриття образу інтерв'юваного збільшується завдяки міжкультурному компонентіві.

Ключові слова: інтерв'юер, інтерв'юваний, журналістський текст, композиційні елементи, контамінація.

Submitted to the editorial office – 09.09. 2020

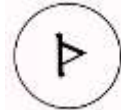
Reviewed – 26.10.2020

Accepted for printing – 29.11.2020

Подано до редакції – 09.09.2020

Рецензовано – 26.10.2020

Прийнято до друку – 29.11.2020

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ ДЛЯ ПУБЛІКАЦІЇ В НАУКОВОМУ ЖУРНАЛІ «СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА»

Обсяг та форматування

Повний обсяг статті разом з анотаціями англійською (обов'язково), українською (обов'язково) та мовою, якою написана стаття, додатками, таблицями, ілюстраціями, списком літератури має становити **25-80 тис. знаків** (символів та пробілів).

Обсяг рецензії на книгу має становити 5–10 тис. знаків.

Файли необхідно називати прізвищем автора статті латиницею. Наприклад, Petrenko.doc. Якщо авторів кілька, то прізвищами перших двох авторів. Наприклад, Petrenko_Sydorenko.doc.

Рукопис необхідно подавати у форматі, сумісному з Microsoft Word (можливі розширення файлів: .rtf, .doc, .docx). Розмір сторінки А4; книжкова орієнтація; береги по 2 см.; шрифт Times New Roman; розмір шрифту 14; інтервал між рядками 1,5.

Назву статті треба набирати звичайним текстом; не допускається набір із використанням опції Caps Lock.

Необхідно розрізнити символи дефіс і тире (тире відокремлюється з обох боків пропусками й довше за дефіс).

Стиль тексту Звичайний (Normal). Використання інших стилів не допускається.

Схеми, графіки, діаграми (далі – ілюстрації), формули й таблиці нумеруються.

Ілюстрації таблиці не повинні перевищувати розміром зазначених вище розмірів сторінки (А4 мінімум по 2 см береги).

Таблиці формуються в редакторі таблиць (пункт меню “Таблиця”). Формат таблиць тільки книжковий.

Формули в статтях мають бути набрані за допомогою редактора Equation Editor.

Не рекомендується користуватись автоматичною нумерацією.

Ілюстрації. Формат файлів ілюстрацій: jpg. Роздільна здатність ілюстрацій: 300 dpi. Кожну ілюстрацію треба надсилати окремим файлом. Називати файл ілюстрації треба прізвищем автора статті латиницею. Якщо ілюстрацій кілька, то потрібно додавати в назві файлу після прізвища автора порядковий номер ілюстрації. Наприклад, Petrenko1.jpg; Petrenko2.jpg; Petrenko3.jpg.

Перед основним текстом статті потрібно вказати такі дані:

- індекс УДК;
- прізвище, ім'я та по батькові автора/авторів, науковий ступінь, учене звання;
- електронна адреса, ORCID, Scopus Autor ID, Research ID, повна назва організації, у якій працює (навчається) автор, її адресу, поштовий індекс, назва країни;
- назву статті великими літерами;
- **анотацію (детальні вимоги – див. далі);**
- 3–5 ключових слів.

Вимоги до структури основного тексту статті

Основний текст статті повинен мати визначену структуру. Підрозділи статті, які наведено нижче, повинні бути виділені в тексті жирним шрифтом і розташовані на окремому рядку як підзаголовки.

1. **Вступ** (актуальність теми, огляд літератури й попередніх досліджень із цієї чи суміжної проблематики, мета статті). Обсяг – близько 3000 знаків.

2. **Методи дослідження** (не загальними фразами, а чітко розписати, які методи і як саме використовувалися для даного дослідження; тобто розкрити механізм проведення дослідження – яким чином було отримано його результати).

3. **Результати й обговорення** (навести основні результати дослідження).

4. **Висновки**.

5. **Подяки** (коротко висловити подяку ВНЗ та дослідникам, які надали допомогу при підготовці публікації).

6. **Додатки й Таблиці** (якщо є Додатки й Таблиці, то вони обов'язково повинні мати заголовки й порядкові номери; примітки слід розміщувати безпосередньо під таблицями. У тексті статті обов'язково мають бути посилання на ці додатки чи таблиці).

7. **Список літератури**. Реквізити джерела для журнальних статей – автор, назва статті, назва журналу, номер журналу, рік видання, номери сторінок. Реквізити джерела для книжок – автор, назва книжки, місто видання, назва видавництва, рік видання, кількість сторінок. Приклади оформлення списку літератури дивіться далі.

Вимоги до анотації

Анотації українською мовою та мовою, якою було написано статтю.

Обсяг анотації: 1800–2000 знаків, ураховуючи пробіли.

Анотація має бути якісною, інформативною та лаконічною. Її мета – стисло відобразити основний зміст проведеного дослідження. **Уникайте повторення в анотації назви статті й загальних фраз.**

Структуру анотації описано далі.

Анотація англійською мовою (Annotation)

Обсяг анотації англійською: 1800–2000 знаків, ураховуючи артиклі та пробіли.

Анотація має бути написана **правильною англійською мовою** з урахуванням особливостей орфографії та граматики (британська або американська англійська, але не суміш обох). Неприпустимо подавати анотації, перекладені лише за допомогою комп'ютерних перекладачів.

Структура анотації. В анотації необхідно чітко вказати:

- **мету дослідження** (main **objective(s)** of the study);
- **методи (methodology)** – не загальними фразами, а чітко вказати, як саме було застосовано певні методи; тобто розкрити сам механізм проведеного дослідження – яким чином було отримано його результати (how the study was done);
- **головні результати й висновки** дослідження (**results/findings and conclusions**), із яких має бути зрозумілою їх значимість (**significance**) для науки, суспільства, освіти тощо (здобутий новий цінний фактаж; виявлені нові взаємозв'язки та закономірності; підтвержені чи спростовані певні гіпотези тощо).

Ключові слова (Keywords).

Після анотації потрібно вказати 3–5 ключових слів, розділяючи їх крапкою з комою.

Добираючи ключові слова, урахуйте, що вони мають сприяти пошуку Вашої публікації в електронних каталогах та наукометричних базах. Рекомендуємо проаналізувати, які ключові слова зазвичай використовують у публікаціях за тематикою Вашого дослідження в ключових світових наукометричних базах, наприклад, ScienceDirect видавництва Elsevier (Scopus): <http://www.sciencedirect.com/science/search>. Правильно підібрані ключові слова сприятимуть пошуку Вашої публікації колегами та підвищенню індексу її цитування.

Вимоги до оформлення списку літератури

Шановні автори!

Звертаємо Вашу увагу, що до журналу «Соціальні комунікації: теорія та практика» приймаються для розгляду й подальшого double-blind (подвійного «сліпого» (анонімного) рецензування) тільки ті статті, що відповідають проблематиці журналу.

За умовами редакційної політики журналу «Соціальні комунікації: теорія та практика» автор/співавтори можуть опублікувати тільки одну статтю в поточному випуску.

Умови подання й опублікування рукописів.

Стаття подається однією з таких мов (українська, російська, білоруська, англійська, польська, сербська, чеська, французька, німецька, китайська) в онлайн-поданні на електронну адресу – akholod@ukr.net.

Разом зі статтею подається окремим файлом підписана автором форма про ознайомлення з **Положенням про конфлікт інтересів** <https://comteka.com.ua/положення-про-конфлікт-інтересів/>.

Цитування та внутрішньотекстове посилання на літературні джерела здійснюються за стилем АРА, наприклад (Іванов, 2008; Шульженко & Деревянко, 2000; Dejk, Pristly & Leod, 2018); якщо зазначається сторінка джерела, то вона подається через двокрапку, наприклад (Вірченко, 2010: 55).

У **змісті статті** при перерахуванні прізвищ учених **необхідно обов'язково** вказувати рік (роки) праці (праць), які аналізує автор статті, і “виносити” відповідні джерела в список літератури.

Наприклад:

Розуміння мовлення (тексту) є предметом психолінгвістичних досліджень вітчизняних і зарубіжних учених (Вартанов, 2009, 2019; Різун, 2015; Партико, 1996; Холод, 1999, 2019; Зражевська, 2005; Бойко, 1991, 2010; Wertyl & Polansky, 2019; Lashke, Rizun & Kholod, 2013; Betsy, Koff, Meiri-Leib, Joils & Mountain, 2013; Costle & Wasserman, 2018; Mook, Falconi & Tolff, 2017 та ін.).

ОФОРМЛЕННЯ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ.

Література і **References** оформлюються за стилем АРА.

Файли мають бути прикріплені в онлайн-поданні на електронну адресу та названі прізвищем автора:

Бартошек_стаття.

Бартошек_заявка.

Бартошек_форма про конфлікт інтересів.

Умови отримання авторського примірника збірника наукових праць.

Пересилання примірників журналу здійснюється ТОВ «Нова пошта» за рахунок автора.

ВАРТІСТЬ ПУБЛІКАЦІЇ вказана на сайті журналу в рубриці «Оплата за публікацію».

Редакція зв'яжеться з авторами, щоб підтвердити інформацію про затвердження статті до друку та її оплату.

Положення про конфіденційність.

Імена та електронні адреси, які вказуються користувачами сайту цього Журналу, будуть використовуватися виключно для виконання внутрішніх технічних завдань цього Журналу; вони не будуть поширюватися та передаватися стороннім особам.

Якщо оформлення статті не відповідає зазначеним вимогам, редакція повертає статтю автору на доопрацювання.

Електронна версія журналу опублікована на сайті <http://comteka.com.ua> в рубриці «Архів».

Наукове видання

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ:

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Том 11

Науковий піврічний журнал

Науковий журнал «Соціальні комунікації: теорія і практика»
зареєстрований у Міністерстві юстиції України
як друкований засіб масової інформації
(свідоцтво – серія **КВ № 21875-17775 Р** від **01.02.2016**)

У томі 11 статті надруковано англійською, російською, сербською
й українською мовами.

Наукові редактори – Ганна ХОЛОД, Олександр ХОЛОД
Літературний редактор – Ганна ХОЛОД

Social Communications: Theory and Practice (2020). Scientific semiannual magazine. Vol. 11, Kyiv, 186.

Volume 11 of the periodical scientific journal contains the results of research by specialists in social communications, presented by authors from Denmark, Poland, Serbia and Ukraine.

Research concerns the theory and history of social communication, theory and history of journalism, librarianship, applied technologies of social communication, social communication in sociology and international security, the theory of consciousness.

The materials will be of interest to social communication specialists, psychologists, political scientists, philologists, sociologists and philosophers.

© REC “SUCCESSFUL” (Research and Education Centre “SUCCESSFUL”), 2020.

© Limited Liability Company «Research and Production Enterprise «Interservice», 2020.

Підписано до друку 25.12.2020. Формат 60x84/8.
Папір офс. Гарнітура «Ukrainian TimesET». Друк офс.
Ум. др. арк. 8,9. Наклад прим.: 300. Замовлення № 411-4/20

Видавець: ТОВ «НВП «Інтерсервіс»
04209, м. Київ, вул. Бориспільська, 9
Свідоцтво: серія ДК № 3534 від 24.07.2009 р.

Виготовлювач: СПД Андрієвська Л. В.
04209, м. Київ, вул. Бориспільська, 9
Свідоцтво: серія ВОЗ № 919546 від 19.09.2004 р.